

จากใจสู่ใจด้วยไมตรี ๒

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ

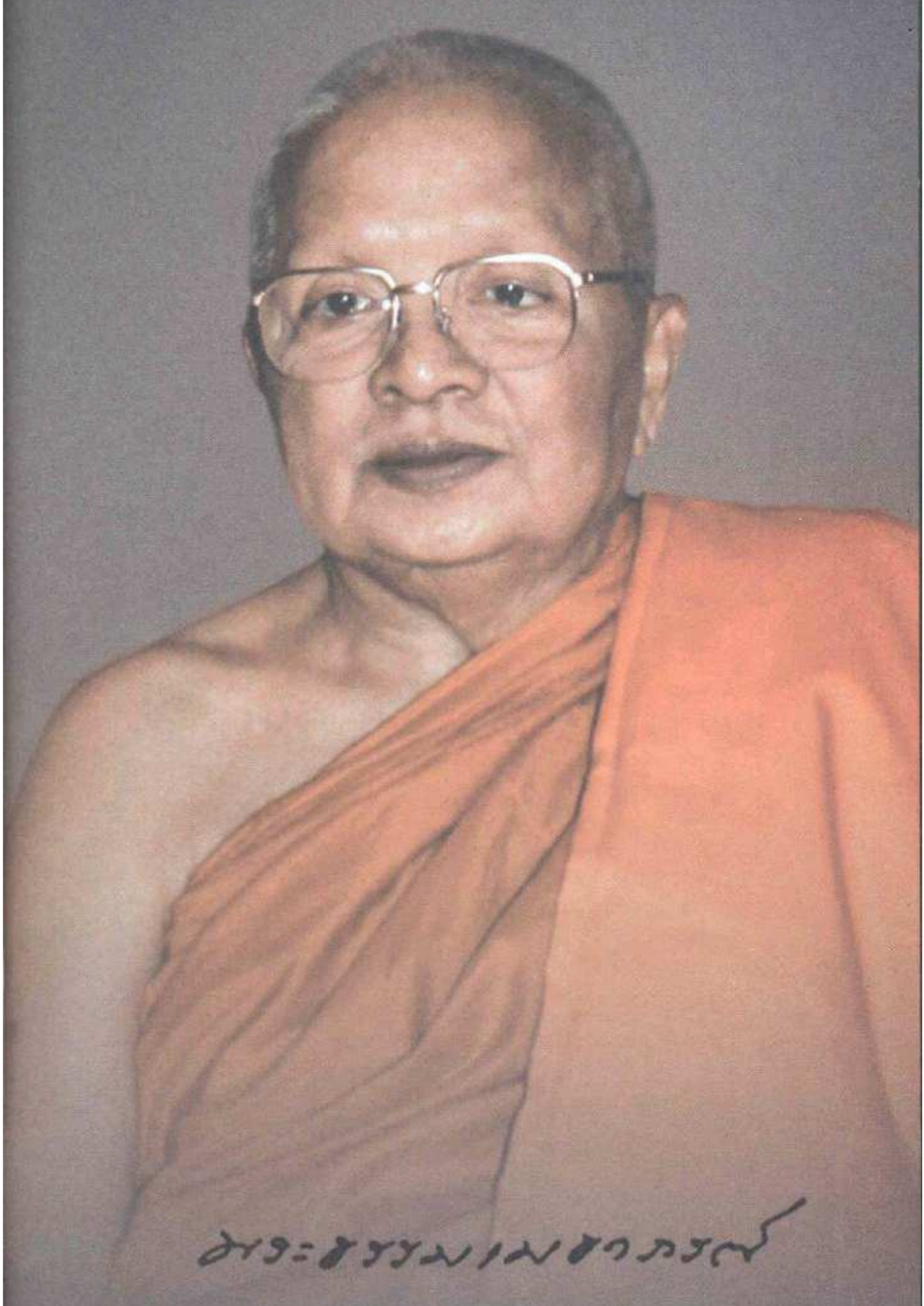
พระธรรมเมธาภรณ์

(ระแบบ จิตภาโณ)

ป.ธ.๖, ศ.น. บ., M.A.

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

วันเสาร์ที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

ကျောင်းမှူးကြီး ဦးစိုးဝင်း

หมายรับสั่งที่ ๑๑๘๘๐

(แบบ ก.)
สำนักพระราชวัง

๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๘

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ สุติญาโณ) อายุ ๘๑ ปี พรรษา ๖๐ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
มรณภาพด้วยโรคมะเร็งของกล้ามเนื้อเรียบที่หน้าศีรษะ ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ กรุงเทพมหานคร
เมื่อวันจันทร์ ที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๘ เวลา ๐๓.๒๕ น.

วันเดียวกันนี้ เวลา ๑๗.๐๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงสงฆ์พร้อมด้วยเครื่องเกียรตินิยม
ประกอบศพ ณ ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานไตรครอง โศกโก ฉัตรเบญจาดังประดับ ปี กลองชนะประโคม
เวลาพระราชทานน้ำหลวงสงฆ์.

ค.ม.ก.ช./พิมพ์/ท.น.อ./ท.น.

วัน	หน้าที่	พนักงานพระราชพิธี
		นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ สุติญาโณ)
	เพื่อทราบ.	
		เครื่องประกอบเกียรตินิยมที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ
		เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับรับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๖๙๙๕๒

(แบบ ข.)
สำนักพระราชวัง

๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่พระราชนัดดาในกรมพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

วันศุกร์ ที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๖.๓๐ น. บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชนัดดาในการออกเมรุ ณ ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระ ๔ รูป สวดธรรมคาถา

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันเสาร์ ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อน ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

เวลา ๑๔.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล เชิญโกศศพขึ้นรถอู่ประเทียบจากศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร ไปยังเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร หยุดรถเชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้ง บนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตรทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุล แล้วพระราชทานเพลิง

วันอาทิตย์ ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ เวลา ๐๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร และภัตตาหารสามบาท ในการเก็บอัฐิ.

J.h
ค.มกคช/พิมพ์/๓๐๑๐ /ทาน

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ)
	เพื่อทราบ
	เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ
	เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ต.)

หมายรับสั่งที่ ๑๒๖๙๔

สำนักพระราชวัง

๑ มิถุนายน ๒๕๕๘

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ ให้ พลอากาศเอก เกษม อยู่สุข
เชิญพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ) ณ ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๘.๓๐ น.

ป.ห.

คมกฤษ/พิมพ์/นพทอ /ทาน.

วัน	หน้าที่	พนักงานพระราชพิธี
		นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ)
	เพื่อทราบ.	

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ป.ห.

ผู้รับรับสั่ง

ป.ห.

(แบบ ก.)

สำนักพระราชวัง

หมายรับสั่งที่ ๑๒๖๙๕

๓ มิถุนายน ๒๕๕๘

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ ทรงโปรดให้ นายสุริยพันธ์ ราชวังเมือง เชียงพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ อุตญาโณ) ณ ศาลา ๓๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

วันพุธ ที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๘ เวลา ๑๘.๐๐ น.

ป.ห

คมกฤษ/พิมพ์/นพ๑๐/ทาน.

วัน	หน้าที่
	พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ อุตญาโณ)
	เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

ป.ห

ผู้รับรับสั่ง

ป.ห

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

นับแต่พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ ป.ธ.๖ , น.ธ.เอก , ศน.บ. , M.A.) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ได้มรณภาพด้วยโรคมะเร็งของกล้ามเนื้อเรียบที่หน้าศีรษะ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๐๓.๒๐ น. ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร สิริรวมอายุ ๘๑ ปี พรรษา ๖๐

สมเด็จพระมหามิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานน้ำหลวงสงฆ์พร้อมด้วยเครื่องเกียรตินิยมประกอบศพ ณ ศาลาชิริญาณ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร ในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๗.๐๐ น.

การนี้ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานไตรครอง โศกแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับเกียรตินิยมปี กลองชนะประโคมเวลารับพระราชทานน้ำหลวงสงฆ์

และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) ณ ศาลาชิริญาณ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร และเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๓๐-๓๑ ตุลาคม และ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ ให้ พลอากาศเอกเกษม อยู่สุข เชิญพวงมาลาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปวางที่หน้าโกศศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ทรงโปรดให้ นายสุริยพันธ์ ราชวังเมือง เชิญพวงมาลาในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ไปวางที่หน้าโกศศพ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ)

หากพระมหากรุณาธิคุณและพระกรุณาคุณทั้งปวงนี้ทราบโดยญาณวิถีถึงดวงวิญญาณของ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) ได้ด้วยประการใดในสัมปรายภพ คงจะอนุโมทนาปิติโสมนัสและซาบซึ้งเป็นล้นพ้น ในพระมหากรุณาธิคุณและพระกรุณาคุณที่ได้รับพระราชทานและประทานเกียรตินิยมอันสูงยิ่งในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

อาตมาภาพทั้งปวง พร้อมทั้งผู้เป็นญาติและคณะศิษยานุศิษย์ ขอพระราชทานพระบรมราชโองการถวายพระพรแด่สมเด็จพระมหามิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ และพระบรมวงศานุวงศ์ ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระราชทานแก่ พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) และขอจารึกพระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้ไปชั่วกาลนาน

ขอถวายพระพร
คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร

คำนำ

วันจันทร์ที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เป็นวันที่วัดบวรนิเวศวิหาร ได้สูญเสียพระเถระผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาและของวัดบวรนิเวศวิหาร คือท่านพระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ ป.ธ.๖, ศน.บ. M.A) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ได้มรณภาพด้วยโรคมะเร็งกล้ามเนื้อเรียบที่หนังศีรษะ ณ โรงพยาบาลวิชัยยุทธ กรุงเทพมหานคร สิริรวมอายุ ๘๑ พรรษา ๖๐

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยดำรงตำแหน่งเป็นประธานศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และงานส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยดำรงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานศูนย์ ฯ อีกทั้งยังโดดเด่นด้านงานวิชาการ และงานแต่งตำราทางพระพุทธศาสนา โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์มากมายนับไม่ถ้วน รวมทั้งงานแสดงธรรมเทศนาทุกวันอาทิตย์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร และอบรมกรรมฐานและแสดงธรรมเทศนาตามวาระต่าง ๆ ซึ่งท่านได้รับมอบหมายจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก โดยท่านก็ปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นอย่างดี ส่วนงานด้านการปกครองภายในวัดท่านดำรงตำแหน่งกรรมการวัดบวรนิเวศวิหาร ดูแลงานภายในวัดที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งให้การอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรบวชใหม่ ให้ได้รับการอบรมสั่งสอนอย่างทั่วถึง

ในการที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์การพระราชทานเพลิงศพพระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) ครั้งนี้ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้จัดพิมพ์หนังสือประวัติและผลงานของพระคุณท่าน ตลอดจนได้พิจารณาจัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่พระคุณท่านได้เรียบเรียงไว้จำนวน ๕ เล่ม คือ ธรรมปริทรรศน์ ๑, ธรรมปริทรรศน์ ๒, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, จากใจสู่ใจด้วยไมตรี ๑, จากใจสู่ใจด้วยไมตรี ๒ เพื่อเป็นธรรมบรรณาการมอบเป็นอนุสรณ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการดังกล่าว

ขอคุณบุญราศี ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือทั้งปวงได้กระทำบำเพ็ญอุทิศถวายมาแต่ต้น ตลอดจนกุศลอันเป็นกัลปนาจากการพิมพ์หนังสือนี้ จงสัมฤทธิ์อริยวิบากวิบุลมนุญผลแก่พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จิตตภาโณ) ตามสมควรแก่คติวิสัยทุกประการเทอญ.

วัดบวรนิเวศวิหาร

เซน-พุทธ ทำไมถึงแตกต่างกัน

เพื่อนรัก

อันที่จริง เรื่องที่ผมนำมาเล่าในจดหมายฉบับก่อนสองสามฉบับนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันจนถึงข้ามไปเกาะลังกา แล้วกลับมาพูดถึงสารนาถต่อไป ซึ่งรายละเอียดที่ได้ให้ในจดหมายฉบับหลังสุดนั้น เป็นการไปเที่ยวสารนาถครั้งหลังของผม เพราะผมไปเที่ยวหลายครั้งด้วยกัน ความรู้ความเข้าใจเรื่องสารนาถเป็นเรื่องที่พยายามศึกษาเพิ่มเติม ผมได้เคยบอกไว้แล้วในจดหมายฉบับก่อนนานแล้วว่า ไกลัธัมเมกขสถูปนั้นมีวัดของศาสนาเซนหรือไชนะ ชินะ

วันนี้ ผมจะนำคุณไปรู้จักกับวัดเซนและศาสนาเซน ซึ่งเป็นศาสนาที่มีบทบาทสำคัญมากศาสนาหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาล จัดได้ว่าเป็นศาสนาคู่แข่งของพระพุทธศาสนาได้ทีเดียว เพราะเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยมด้วยกัน มีเป้าหมายเหมือนกัน แต่มีวิธีเข้าถึงเป้าหมายผิดกันและชื่อของเป้าหมายก็เรียกต่างกัน

วัดเซนที่อยู่ไกลัธัมเมกขสถูปนั้น เป็นวัดในนิกายทิฆัมพร คือนิกายที่นักบวชในนิกายจะไม่บ่งหรือห่มผ้าเลยแม้แต่ชิ้นเดียว อย่างที่ผมเคยเล่าต่อนักกล่าวถึงสถานีรถไฟพาราณสีว่า ในศาสนา นี้ มีนิกายสองนิกาย คือ

๑. นิกายทิฆัมพร เป็นนิกายเดิม พวกนี้ถือหลักคำสอนอย่างเคร่งครัด ไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำสอน หรือจะเรียกว่า “นิกายอนุรักษนิยม” ก็น่าจะได้ ถ้าจะเปรียบกับพระพุทธศาสนา ก็อาจเปรียบได้กับนิกายเถรวาท

๒. นิกายเศวตตามพร พวกนี้ถือว่าเป็นนักบวชควรจะนุ่งห่มบ้าง เพื่อไม่ให้เป็นการประเจิดประเจ้อเกินไป จึงนิยมนุ่งห่มผ้าขาว เราอาจจะเรียกได้ว่า “นิกายหัวก้าวหน้า” คล้ายนิกายมหายานในพระพุทธศาสนา

การเข้าในวัดเช่นนั้น ผมไม่ได้ตั้งใจจะเข้าไปดูสาธุหรือนักบวชเซน เพราะอาจพบเห็นท่านได้จากที่อื่น แต่อยากจะทำถึงความ เป็นไปภายในวัดว่า มีอะไรบ้างที่น่าสนใจ ปรากฏว่ามีคนหลายคนเข้าไปดูกัน ลองถามสุภาพสตรีคนหนึ่งซึ่งเข้าไปพร้อมๆ กันว่า ในฐานะที่เป็นสตรีการเข้ามาในวัดของนักบวชเปลือยเช่นนี้ ไม่รู้สึก อึดอัดใจหรือ เขาตอบได้อย่างคมคายว่า “ผู้ทรงศีลเปลือยกาย ไม่ควรจะมีสิ่งควรกระดากสำหรับสาธุชน ควรจะมีแต่ความรู้สึกเคารพบูชาในความเสียสละของท่านเหล่านั้น”

ฟังแล้วแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องของศรัทธาและของคนอื่นเสีย มากกว่าที่จะถือว่าเป็นความเห็นของคนทั่วไป แต่เมื่อเรามองกันในแง่ของศรัทธาแล้วก็น่าจะเป็นเช่นนั้น ผมยังเคยพบสตรีที่ต้องการจะมีลูกแต่ไม่อาจจะมีได้ ไปกราบนักบวชนิกายนี้เพื่อขอลูกที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

วิธีขอลูกของเขา คือ “การเอามือไปลูบอวัยวะเพศของสาธุ แล้วนำมาลูบที่ศีรษะของตน” ปากก็บ่นพึมพำว่าอย่างไรไม่รู้ คนไป ล้อมท่านสาธุกันมาก ไม่เห็นมีใครแสดงความรู้สึกว่าเป็นการกระทำ

ที่แปลกอะไร ทั้งสาธุทั้งสตรีก็ไม่มีอาการกระดาก เพราะทั้งสองท่านต่างก็มีศรัทธาและมั่นใจว่าการบูชาเช่นนั้นเป็นวิถีทางที่ทำให้ผู้บูชามีลูกได้ เห็นจะเป็นทำนองเดียวกับพวกฮินดูขอลูกจากการอธิษฐานต่อศิวลึงค์ ชาวพุทธอธิษฐานขอจากพระพุทธรูปบางองค์ หรือโบราณขอลูกจากเทวดา

เมื่อมองกันในแง่ศรัทธาแล้ว ผมจึงมีความรู้สึกที่ว่า

“ถ้าถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่มงาย ชาวพุทธเราบางคนก็น่าจะไม่พ้นภาวะมงายนั้นไปได้เช่นกัน แม้ศาสนิกของศาสนาอื่นก็เถอะ”

เมื่อเข้าไปถึงบริเวณโบสถ์ทุกคนต้องถอดรองเท้า เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นธรรมเนียมของอินเดีย เมื่อเราต้องการจะเข้าไปในปูชนียสถานของเขา ไม่ว่าจะ เป็นศาสนาใดก็ตามทุกคนต้องถอดรองเท้า อย่างที่เคยเล่ามา แล้วเมื่อเข้าไปในมุลคันธกุฎี การเข้าไปบริเวณโบสถ์ไม่ปรากฏว่ามีนักบวชเซนหรือสาธุเลย คงแอบพักผ่อนกันหมด ที่หน้าแท่นบูชามีกระดิ่งแขวนห้อยลงมาจากเพดานสำหรับประชาชนที่มานมัสการจะได้สั่น เพื่อเป็นการถวายความเคารพต่อองค์ปฏิมา

โบสถ์นี้ทราบว่าจะสร้างมาประมาณ ๑๔๐ กว่าปีแล้ว ภายในโบสถ์มีรูปท่าน “เศรอันษะนาถ” ซึ่งเป็นตีรถังกรองค์ที่ ๑๑ ของศาสนาเซน รูปของพระเศรอันษะนาถที่ตั้งไว้เป็นประธานในโบสถ์หลังนี้เป็นรูปปฏิมาขนาดเล็ก สูงประมาณ ๑ ศอก สร้างด้วยหินสีดำ หน้าผากดำ หูยาน ตาเหลือก ประทับนั่งในท่าขัดสมาธิ เป็นรูปที่ไม่มีทั้งฝ่ามือและฝ่าเท้าเลย ไกลๆ กับรูปพระเศรอันษะนาถมีรอยพระบาทของท่านอยู่รอยหนึ่ง ถ้าชาวพุทธเราเข้าไปในโบสถ์

โดยมิได้ทราบมาก่อนหรือพิจารณาให้ดีจะหลงเข้าใจว่าเป็นโบสถ์
พุทธ

ดังผมเคยบอกมาครั้งหนึ่งแล้วว่า รูปตีรังกรในศาสนาเซน
มีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปมาก ถ้าเป็นรูปปั้นสังเกตง่ายหน่อย
แต่ถ้าเป็นรูปนั่งต้องใช้ความสังเกตให้ดี เพราะพระพุทธรูปจะมี
ลักษณะที่คลุมด้วยจีวร แต่ปฏิมาศาสนาเซนจะไม่มีลักษณะนั้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล่าถึงเมื่อครั้ง
พระองค์เสด็จประพาสอินเดียไว้ว่า พระพุทธศาสนาในอินเดียต้อง
อะลุ่มอล่วยเข้าหาศาสนาพราหมณ์เดิม เพราะชนพวกพราหมณ์
ที่มีมากกว่าไม่ไหว พระองค์ได้เสด็จเข้าไปในโบสถ์แห่งหนึ่งที่เมือง
พาราณสี ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธรูปศิลาขาวอย่างพระศิลา
พม่า ทรงกล่าวว่า เป็นพระพุทธรูปชัดๆ ไม่มีอะไรแปลกประหลาด
ไปกว่านั้นเลย ทั้งการบูชาก็ต่างกับฮินดู แต่เรียกศาสนาเฉไปเป็น
ชินะ นายศิวะประสาทซึ่งเป็นผู้นำเสด็จพระราชดำเนิน ทอด
พระเนตรวัดนั้น กราบทูลว่า ศาสนาชินก็คือศาสนาพุทธนั่นเอง แต่
พวกที่นับถือศาสนาพุทธเกรงว่าจะถูกพวกศาสนาฮินดูรังแก จึง
ดัดแปลงเสียว่าเป็นศาสนาชินและเลิกพระสงฆ์ มีแต่อาจารย์
สำหรับสั่งสอน การสวดมนต์ก็สวด **อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมา
สมพุทโธ** ซึ่งเป็นบทสวดของชาวพุทธทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม ตามหลักความจริงแล้ว สมเด็จพระปิยมหาราช
คงไม่ทันทรงพิจารณาปฏิมานั้นให้ละเอียดดังได้กล่าวมาแล้ว ทั้ง
นายศิวะประสาทเอง ก็ต้องการจะทูลแบบเอาพระทัย เรื่องจึงออก
มาอย่างนั้น ซึ่งความจริงแล้วรูปปฏิมาที่ทรงทอดพระเนตรเห็นนั้น
เป็นรูปของท่านปารศวนาถ เพราะท่านผู้นี้เป็นตีรังกรองค์หนึ่ง

ของเซน ประสูติที่เมืองพาราณสี ปัจจุบันสถานที่นั้นเรียกว่า “ภคุปุระ”

พวกนับถือศาสนาเซนนับถือสถานที่นั้นมากพอๆ กับยอดเขา ปารศวนาถ อันถือว่าเป็นที่นิรwaanของท่าน ก็คงจะทำนองเดียวกับ ชาวพุทธนับถือสังเวชนียสถาน

ส่วนที่รับสั่งว่า บทสวดมนต์เหมือนกันนั้น ผมไม่ทราบเพราะไม่เคยได้ยิน ถ้าพระองค์ทรงได้ยินด้วยพระองค์เองก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เพราะศาสนาเซนถือว่าตีรถึงกรทุกท่านของเขานั้นเป็นพระอรหันต์เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า บทสวดจึงอาจเหมือนกันได้

ในเมื่อความเชื่ออันเป็นพื้นฐานเหมือนกัน ส่วนว่าใครจะเลียนใครนั้น ถ้าพูดกันตามหลักประวัติศาสตร์แล้ว ถึงแม้ศาสนาเซนจะเกิดก่อนพระพุทธศาสนา การแพร่หลายของคำสอน การจารึกคำสอน พระพุทธศาสนานำหน้าเซนนานมาก เพราะเรื่องของเซนทำนองเดียวกับฮินดู คือถือเป็นเรื่องลึกลับไปหมด

แม้ปัจจุบันผมเคยไปเที่ยวและชมการค้นคว้าทางศาสนาเซน ซึ่งตั้งขึ้นเป็นสถาบันและเคยยืมหนังสือเขามาดู ปรากฏว่าการค้นคว้ายังไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร คงเป็นเพราะขาดเงิน เนื่องจากมีคนนับถือน้อยมากในปัจจุบัน คำสวดถ้าเหมือนกันผมสมัครใจจะเชื่อว่า เซนเลียนแบบพระพุทธศาสนา มากกว่าพระพุทธศาสนา จะเลียนแบบเซน

ผมได้กล่าวถึงศาสนาเซนมาบ้างแล้ว เมื่อเล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้พบเห็นในگذ้กั้ตตา ในฐานะที่เซนเป็นศาสนาที่น่าสนใจ ศาสนาหนึ่ง ผมขอแนะนำคุณไปพบกับศาสนาเซนในบางแง่ที่เห็นว่า น่าสนใจ และพิจารณาในฐานะเป็นนักศึกษา ดังต่อไปนี้

- ศาสนาเซนถือว่า ศาสนาของตนเป็นศาสนาโบราณมาก โดยมีศาสดาสืบต่อกันมาถึง ๒๔ ท่าน โดยมีท่านวรรณมาณหรือมหาวิระ เป็นศาสดาองค์ที่ ๒๔ ท่านผู้นี้ร่วมยุคกับพระพุทธเจ้าของเรา มีประวัติคล้ายคลึงกันมาก ท่านเป็นคนในวรรณะกษัตริย์แคว้นวัชชี หรือที่เรารู้จักในนามของพวกลิจจวี ชื่อเดิมว่า วรรณมาณ ส่วนนามมหาวิระนั้นเป็นพระนามใหม่ที่เกิดขึ้นจากการแสดงวีรกรรมของท่าน สมัยที่ยังอยู่ในเพศฆราวาส โดยการปราบช้างพยศได้ แต่พระพุทธศาสนากลับเรียกท่านว่า “นิครนนาถบุตร” ท่านมีอายุแก่กว่าพระพุทธเจ้าประมาณ ๖ ปี แต่นิรฆานก่อนพระพุทธเจ้า การปฏิบัติของท่านหนักไปในทางทำตนให้ลำบาก ด้วยการทรมานตนด้วยวิธีต่างๆ เพราะถือว่าเป็นวิธีที่ทำให้วิญญาณเป็นอิสระจากกิเลส ตัณหา กรรม เป็นต้น

- ในด้านปัญญานั้น ทางเซนถือว่า ปัญญามี ๒ ประเภทคือ ปัญญาที่ติดตัวมากับปัญญาที่สร้างขึ้นใหม่ แต่เขาใช้คำว่า *ความรู้ที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องอาศัยสื่อกลางจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง* เรียกว่า *อปโรกษะ* และ *ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยสื่อกลางเข้าช่วยเหลืออีกครั้งหนึ่ง* เรียกว่า *ปโรกษะ* ที่น่าสนใจคือ *ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยสื่อกลางแท้จริงนั้นมี ๓ ชนิดคือ*

๑. *อวิชฌญาณ* จะเกิดขึ้นได้แก่บุคคลผู้ทำลายกรรม หรือจะระงับอิทธิพลของกรรมลง

๒. *มนปรยายญาณ* จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้ขจัดปิดเป่าความโกรธ ความริษยา เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้คนไม่อาจรู้จิตใจของบุคคลอื่น ทั้งในอดีตและปัจจุบันออกไป

๖ จากใจสู่ใจด้วยไมตรี

๓. เกวลชญาณ เกิดขึ้นเมื่อหมดกรรมไปแล้ว ความรู้ภรณ์นี้ก็จะเกิดขึ้นในวิญญานทันที ผู้ที่ได้บรรลุความรู้ระดับนี้เรียกว่า ผู้เข้าถึงโมกษะ หรือนิพพานในพระพุทธศาสนา

พวกเขาขอยอมรับว่า ความรู้นั้นเราอาจจะได้มาจาก ๓ ทางด้วยกัน คือ

๑. ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอายตนะภายนอก ๕ และอายตนะภายในคือใจ เรียกว่า *ประจักษ์ประมาณ*

๒. ความรู้เกิดขึ้นโดยทางการใช้อनुमानเอา เรียกว่า *อนุमानประมาณ*

๓. ความรู้ที่ได้มาจากตำราหรือคำบอกเล่า เรียกว่า *ศัพทประมาณ*

ในด้านความจริงนั้นเช่นแสดงว่า ความจริงมีหลายด้าน สุดแต่เราจะมองกันในด้านใด เช่น คนๆ หนึ่งอาจจะเป็นลูกของพ่อแม่ เป็นสามีของภรรยา เป็นพ่อของลูก เป็นเพื่อนของเพื่อน เป็นต้น ฐานะเหล่านั้นต้องยอมรับว่า เป็นความจริงสำหรับบุคคลเหล่านั้น

เช่นได้แสดงความคิดเห็นในทำนองคัดค้านหลักปรัชญาในลัทธิศาสนาอื่นมากเหมือนกัน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้น เช่นคัดค้านกฎอนิจจังหรือขณิกวาทที่ท่านสอนว่าจิต เป็นต้น

มีการเกิดและการดับอยู่ตลอดเวลา เช่นคัดค้านว่า

- ถ้าทุกๆ สิ่งซึ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปชั่วขณะหนึ่งๆ แล้ว ความหลุดพ้นหรือการทำตนให้ถึงนิพพาน ก็เป็นสิ่งที่เหลวไหลและเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าวิญญานเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่ทุก

ขณะ จึงไม่มีหนทางใดที่จะทำวิญญาณอันไม่เที่ยงแท้นี้ให้หลุดพ้น
ได้ เพราะไม่มีขณะใดที่จะทำวิญญาณให้หลุดพ้นได้

- ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปชั่วขณะแล้ว
ชีวิตที่ก่อปรด้วยคุณธรรมและศีลธรรม ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะว่า
บุคคลที่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะนั้น ไม่สามารถที่จะบรรลุถึงจุด
ประสงค์ที่ตนตั้งไว้ได้ การงานที่บุคคลคนหนึ่งได้เริ่มต้นพยายาม
ทำมานั้น ผลของการงานที่บุคคลผู้นั้นทำขึ้นมาได้ด้วยตนเอง เขา
หาได้รับผลแห่งการงานที่ตนทำมานั้นไม่ แต่ว่าคนอื่นเท่านั้นที่จะ
ได้รับผลภรณ์นั้น

- ถ้าทุกสิ่งเป็นดังที่กล่าวมาแล้ว วิญญาณหรือจิตใจของเรา
ก็ต้องเป็นไปเช่นนั้นด้วย และแล้วในที่สุดเราก็ไม่สามารถอธิบาย
ความจำ ความรู้อารมณ์ ความรู้สึกซึ่งเกิดขึ้นในทันทีทันใด ความ
รู้และความจำหน้าบุคคลที่เราเคยพบเห็นมาก่อนได้ เป็นต้น

อันที่จริงเซนได้ค้านไว้ถึง ๖ ข้อในเรื่องนี้ ยกมาให้ดูเป็น
ตัวอย่างเท่านั้น ผมจะไม่ทำตนเป็นทนายแก้ต่างให้พระพุทธศาสนา
หรือ แต่รู้สึกว่เซนเข้าใจคำว่า จิต เกิด ดับ อนิจจัง ไปคนละ
เรื่องกับพระพุทธศาสนา เข้าทำนองถามว่า ไปไหนมา? กลับตอบ
ว่า สามวาสองศอก

โมกษะ หรือความหลุดพ้นของเซนนั้น จะทำได้ก็ด้วยการ
แยกเอาวิญญาณออกจากวัตถุโดยสิ้นเชิง เพราะเขาถือว่าวัตถุเป็น
เครื่องผูกวิญญาณไว้ จึงจำเป็นที่จะต้องทำลายวัตถุ และสิ่งที่เป็น
เหตุให้วิญญาณต้องเข้าไปรวมกับวัตถุก็คือตัณหา อวิชชาเป็น
สาเหตุของตัณหา และวิชาเท่านั้นที่สามารถขจัดอวิชชาเสียได้
การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงวิชชานั้น มี ๓ ขั้นคือ

๑. **สัมมาญาณ** (สมฺยุคฺชญาณ) คือความรู้ในทางที่ชอบ สามารถได้จากคำสอนของศาสดาที่มีสัมพัทธ์บุญคุณของเซน ที่เรียกว่า **ตีสถังกร** เพราะฉะนั้นความศรัทธาต่อท่านเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอันจะขาดเสียมิได้ สัมมาญาณจะบริบูรณ์ขึ้นได้ ก็โดยการประพฤติในทางที่ถูกที่ชอบ

๒. **สัมมาทัสสนะ** (สมฺยุคฺทฺรฺสน) คือความเห็นชอบ ความเห็นนี้จะเกิดขึ้นภายในใจเองและพร้อมๆ กัน ในบางครั้งอาจจะเกิดขึ้นจากการศึกษาเล่าเรียน สรุปว่าศรัทธาที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้บริบูรณ์นั้น จำเป็นจะต้องมีผลสืบเนื่องมาจากความรู้ที่สมบูรณ์ด้วย

๓. **สัมมาจาริตร** (สมฺยุคฺจฺริตฺร) ความประพฤติถูกต้อง คือการงดเว้นจากการกระทำในทางที่ผิดและประพฤติแต่สิ่งที่ถูกที่ชอบ เพื่อทำลายกรรมเก่าให้หมดไป โดยมีหลักปฏิบัติดังนี้ :-

๑. **ถือพรต ๕ คือ**

๑.๑ **อหิงสา** การงดเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตทั้งมวล รวมทั้งพืช ภูเขา ก้อนหิน เพราะเซนถือว่าสิ่งเหล่านี้มีชีวะทั้งนั้น

๑.๒ **สัตย์** การปฏิญาณตนถือสัจจะ ประกอบด้วยการพูดสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นที่สบาย และสิ่งที่ดีด้วย

๑.๓ **อสเตยะ** การปฏิญาณอสเตยะ คือ ไม่ขโมย อันนี้วางอยู่บนรากฐานของความคิดที่เคารพสิทธิในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น

๑.๔ **พรหมจารี** การปฏิญาณตนเป็นพรหมจารี คือการงดเว้นจากเมถุนทุกประเภททุกชนิด รวมถึงพยายามละกามวิตก การขอร้องหรืออนุญาตให้คนอื่นประพฤติผิดในกาม

๑.๕ อปรีคห การปฏิญาณตนเป็นอปรีคห ประกอบด้วย การงดเว้นจากความรักใคร่ยินดีในวัตถุกำทั้งปวง หรือการห้ามใจไม่ให้ยินดีในรูป รส กลิ่น เสียง

๒. การประพฤติปฏิบัติในการเดินทาง การฉัน การถ่าย เป็นต้น อย่าให้เป็นการทำลายชีวะ หรือเบียดเบียนชีวะทั้งหลาย

๓. รู้จักควบคุมและรักษาความคิด การพูด และการเคลื่อนไหวทางร่างกาย

๔. ประพฤติธรรม ๑๐ ประการ คือ การรู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น, การประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน, การประพฤตินตรงไปตรงมา, เป็นคนซื่อสัตย์, เป็นผู้สุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ, รู้จักบังคับตนเอง, ทรมานตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจ, เป็นนักเสียสละ, ไม่คิด และยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดๆ, ประพฤติตนเป็นพรหมจารี

๕. ตั้งสมาธิจิตบนความจริงอันประเสริฐ ที่สอนเกี่ยวกับ วิญญูญาณและโลก

๖. ควบคุมและบังคับความเจ็บปวด และความไม่สบายทั้งหลาย ซึ่งเกิดมาจากความหิว ความกระหาย ความร้อน ความเย็น เป็นต้น

๗. บรรลุสันติสุข ความบริสุทธิ์ ความหมดสิ้นจากความอยากทั้งหลายและความประพฤติที่สมบูรณ์

เนื่องจากศาสนาเช่นเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยมเช่นเดียวกับพระพุทธศาสนา เช่นไม่ยอมรับนับถือพระเจ้า เพราะ

๑. เช่นถือว่าเราไม่สามารถจะสัมผัสพระเจ้าเป็นเจ้า ทางอินทรีย์ใดอินทรีย์หนึ่งของเราได้ ยิ่งการถือว่าพระเป็นเจ้าไม่มีรูปร่างด้วยแล้ว เช่นถือว่าเมื่อสภาพของพระผู้เป็นเจ้าเป็นเช่นนั้น

พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจะทำงานเกี่ยวกับวัตถุ เพื่อสร้างโลกขึ้นมาไม่ได้เป็น
อันขาด

๒. คุณสมบัติที่ตกแต่ให้แก่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เป็นผู้ที่มีอำนาจ
โดยประการทั้งปวง เป็นเอกภาพทรงอยู่ชั่วนิรันดร เป็นผู้สมบูรณ์
บริบูรณ์ทุกอย่าง เช่นถือว่าเป็นการคาดคะเนเอา โดยให้เหตุผล
ไว้เป็นอย่างมาก

แต่จะอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเช่นปฏิเสฐพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ใน
ฐานะเป็นผู้สร้างโลกนี้ เช่นคิดว่าเป็นความจำเป็นที่จะยึดถือ หรือ
กราบไหว้ดวงวิญญาณที่สมบูรณ์ที่สำเร็จไปแล้ว เพราะท่าน
เหล่านี้มีคุณสมบัติทุกอย่างเหมือนพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ดังนั้นแทนที่เข
จะกราบไหว้พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เขากลับกราบไหว้ดวงวิญญาณที่บรรล
โมกษธรรม ถือเป็นกิจวัตรประจำวัน เรียกว่า “ปัญญาปรเมสตี”
ความเห็นชอบ ความรู้ชอบ และความประพฤติดชอบ ทั้งสามนี้รวม
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ การ
ก้าวหน้าและการถอยหลังของธรรมข้อหนึ่ง ย่อมมีปฏิภิกิริยาไปถึง
ธรรมอีกสองข้อด้วย

วิญญาณที่หลุดพ้นแล้วนั้น เป็นประดุจดั่งแสงสว่างสำหรับ
สองทางเท่านั้น เพราะฉะนั้นศาสนาเช่นถึงเป็นศาสนาของบุคคล
ผู้เข้มแข็ง และแก่กล้า เป็นศาสนาของการช่วยตัวเอง ข้อนี้เป็น
เหตุผลอีกข้อหนึ่ง ที่เรียกวินญาณซึ่งหลุดพ้นแล้วว่า ชินะหรือวิระ

ในด้านความคิดเห็นและคำสั่งสอนนั้น เราต้องยอมรับว่าเช่น
มีความใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา และระบบปรัชญาอื่นๆ ของ
อินเดียอีกหลายสาขา เช่น สางชยะ และ อไทวตะเวทานตะ อาจ
จะเป็นการสรุปที่ย่อมากไปสักหน่อย และหนักไปสำหรับจุดหมาย

แต่ผมเห็นว่าเมื่อพูดถึงอินเดียแล้ว การไม่พูดถึงระบบปรัชญาของ
อินเดีย ทำให้ขาดหลักสำคัญไปมาก ในฐานะที่ผมศึกษาปรัชญามา
ผมเคยพูดเสมอว่า

“พระพุทธเจ้าของเรานั้น เป็นดวงประทีปดวงใหญ่ เกิด
ขึ้นในท่ามกลางดวงประทีป”

หลักธรรมของเซนพอจะยืนยันได้ถึงคำพูดนี้ว่า ไม่เกินความจริง

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

อศตศตวรรษ อสุจี มนุสสา.

มนุษย์ผู้เห็นแก่ประโยชน์ตน เป็นคนไม่สะอาด

พ.ศ. ๒๕/๓๓๙

ความสำคัญครั้งหนึ่งในชีวิต

เพื่อนรัก

วันนี้จะได้นำไปเที่ยวต่อที่เจดีย์พุทธคยาอันเป็นสังเวชนียสถานสำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนาอีก เพราะพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนั้น พระองค์ได้ตรัสรู้ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยานี้เอง เจดีย์พุทธคยานั้นไม่ห่างจากวัดไทยมากนัก ประมาณเอาว่าครึ่งกิโลหรือกว่าก็ไม่มากนัก เพราะเดินชมทิวทัศน์รอบข้างไปเรื่อยๆ มีวัดพุทธหลายชาติให้ดู เช่น ธิเบต พม่า จีน แต่เป็นการมองจากภายนอก ได้เดินชมบ้านชมสถานที่ไปเรื่อยๆ เลยไม่ได้คิดถึงเรื่องความไกลและใกล้ของเจดีย์พุทธคยามากนัก ทางซ้ายมือก่อนจะถึงเจดีย์มีคล้ายๆ กับตลาดนัดเล็กๆ อย่างที่มีในชนบททั่วไป ที่ลานหน้าเจดีย์หรือก่อนจะถึงพระเจดีย์เป็นลานดิน ไม่มีบ้านคนอยู่เป็นลานกว้างทิ้งไว้อย่างนั้น แต่สกปรกเหลือกำลัง เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายได้มาเที่ยวกันอยู่ในที่นั้น โดยเฉพาะหมู แพะ วัว

พวกเราเดินเข้าไปจนถึงที่ประตู ผู้ที่เป็นหัวหน้าบอกว่า เจดีย์ที่เห็นนั่นคือเจดีย์บรรจุอัฐิของพระพุทธโฆสาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรหันตอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่ง วิชาต่างๆ ที่ศึกษากันอยู่ในเมืองไทย ปัจจุบันส่วนมากเป็นผลงานรจนาของท่าน หลักสูตรที่ใช้ศึกษาใน ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๘ เป็นงานของท่าน ส่วน ป.ธ.๔ กับ ป.ธ.๕ มิงงานของพระสิริมังคลาจารย์ปณอยู่

พระพุทธโฆสาจารย์รูปนี้ตามตำนานบอกว่า เป็นบุตรพรหมณ์ชาวพุทธคยา ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา ศึกษาคัมภีร์

ทางพระพุทธศาสนาจนแตกฉานแล้ว พระอุปัชฌาย์ของท่านได้ส่งให้ท่านไปคัดลอกพระไตรปิฎกและแปลอรรถกถาที่เกาะลังกา ซึ่งตกประมาณ พ.ศ. ร่วม ๑๐๐๐ หรือ ๙๐๐ กว่าๆ เพราะตอนที่ท่านทำงานอยู่ก็ตกเป็น พ.ศ. ๑๐๐๐ ไปแล้ว แต่ว่าชีวประวัติของท่านในตอนต้นออกจะเป็นเรื่องแปลกอยู่คือ

ประวัติของพระเถระที่มีบทบาทสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เริ่มมาตั้งแต่พระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ พระอุปัคตต์ พระนาคเสน ตลอดถึงท่านนาครชุน และพระพุทธโฆสาจารย์ เป็นต้น จะเป็นตำนานที่คล้ายๆ กันไป คือประวัติความเป็นมาคล้ายๆ กันไปเสียหมด ทำให้รู้สึกว่าเป็นเรื่องจริงๆ ไม่น่าจะเป็นอย่างนั้นทั้งหมด

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อท่านได้รับคำบัญชาจากอุปัชฌาย์ ท่านได้เดินทางไปลังกาเพื่อแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ซึ่งหมายความว่า ผู้จะคัดลอกจะทำงานเหล่านี้ได้ก็ต้องมีความรู้ภาษาสิงหลและภาษาบาลีเป็นอย่างดี ก่อนหน้านั้นมีพระเถระรูปหนึ่งชื่อ พุทธัตตะ ได้ไปเพื่อแปลอรรถกถาจากลังกาเช่นเดียวกัน แต่ปรากฏว่าพระเถระในคณะมหาวิหารของลังกาทดสอบแล้วไม่ผ่าน เพราะเห็นว่าท่านมีความรู้ยังไม่เหมาะสมที่จะไปคัดลอกพระไตรปิฎกและแปลอรรถกถา พระเถระทางลังกาจึงไม่ยอมให้ทำ พระพุทธโฆสาจารย์เองจึงไปและสวนทางกับท่านพุทธัตตะ ท่านพุทธัตตะได้ถวายเป็นเครื่องมือในการเขียน มีเหล็กจาร หินลับ เพื่อไปใช้ในการคัดลอกพระไตรปิฎกและแปลอรรถกถาที่ลังกา

เมื่อท่านไปถึงปรากฏว่าทางลังกาเองไม่ค่อยจะเชื่อภูมิความรู้ของท่านว่าจะสามารถทำงานเหล่านี้ได้ ในที่สุดก็ได้ทดลองโดยขอ

ให้แต่งหนังสือขึ้นมาเล่มหนึ่ง ด้วยการกำหนดหัวข้อคาถาให้แต่ง
ท่านได้แต่งอรรถกถาอธิบายเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยพิสดาร
ชื่อว่า **วิสุทธิมรรค** หรือทางแห่งความบริสุทธิ์ ปัจจุบันใช้เป็น
หลักสูตรการศึกษาในชั้น ป.๖.๘ ในประเทศไทย ท่านยังเล่าถึง
ความเป็นอัจฉริยะของท่านพระพุทธโฆษาจารย์ให้ฟังอีก คือเมื่อ
ท่านแต่งคัมภีร์เสร็จ ทำวสัฏกเทวราชมาขโมยเสีย ท่านจึงต้องแต่ง
ชุดที่สอง แต่งแล้วก็ถูกขโมยอีก ต้องแต่งเล่มที่สาม เมื่อแต่งเล่มที่
สามเสร็จ ทำวสัฏกะได้อีกสองเล่มแรกมาคืน ปรากฏว่าเหมือน
กันทุกตัวอักษร นี่แสดงถึงความจำและความเข้าใจในธรรมะของ
ท่าน ซึ่งเหมาะสมที่จะทำงานใหญ่ได้ พระเถระในคณะมหาวิหาร
จึงได้มอบหมายให้ท่านทำงานแปลอรรถกถา

ดังนั้น อรรถกถาพระไตรปิฎกเป็นอันมาก ทั้งพระวินัยปิฎก
พระสุตตร และพระอภิธรรม เป็นผลงานของท่านพระพุทธโฆษาจารย์
ส่วนมาก ตามตำนานเข่าว่ากันอย่างนี้ แต่ถ้าเรามองแง่ประวัติ
ศาสตร์ แง่ของวรรณคดี สำนวนภาษาแล้ว ก็คงจะเป็นการช่วย
กันทำงาน คือเป็นกลุ่มคณะกรรมการทำงานกลุ่มหนึ่ง เพราะ
สำนวนต่างๆ ก็ไม่ค่อยจะเหมือนกัน บางเรื่องอรรถกถาอธิบายได้
ละเอียดถี่ถ้วน บางเรื่องคล้ายๆ ซ้ำเกี่ยจอธิบายไปเสียตื้อๆ อย่าง
เราเห็นได้ชัดในหนังสือที่แพร่หลายในเมืองไทย เช่น อรรถกถา
ธรรมบทก็มีลักษณะอย่างนั้น ตอนต้นๆ เล่มหนึ่งถึงเล่มที่ ๔ สำนวน
ดีไพเราะ มีคาถาอะไรปนอยู่ ท่านได้อธิบายโดยละเอียดพิสดาร
เข้าใจได้แจ่มแจ้ง แต่พอถึงตอนปลายๆ จากเล่ม ๕ จนถึงเล่ม ๘
บางเรื่องไม่ค่อยชี้แจงอะไรมากนัก แล้วสำนวนก็อ่อนลงไป คือ
ไม่ไพเราะเหมือน ๔ เล่มแรก

ข้อนี้จะเห็นได้ว่า ในเชิงของภาษาแล้วเราสังเกตกันได้ว่า เป็นสำนวนของใครหรือเป็นสำนวนผสมกัน ขอเพียงแต่เราได้อ่าน งานของท่านเหล่านั้นสักเล่มสองเล่มเท่านั้นก็สังเกตได้ ข้อนี้ให้ ลองนึกถึงเรื่องสามก๊ก เขาบอกว่าเป็นสำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่เมื่อเราอ่านไปตอนปลายหลังจากขงเบ้งตาย ก็เห็นได้ชัด ว่า ไม่ใช่คือสำนวนผิดกัน หรือแม้แต่ขุนศึกของไม้เมืองเดิม ไป ตอนปลายถึงแม้ว่าใครไม่บอกก็รู้ว่าเป็นคนละสำนวนกัน คนเขียน คนละคนกัน

แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มงานของพระพุทธโฆษาจารย์นี้ได้ ทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาากเหลือเกิน ถ้าเราไม่ได้ คนเช่นท่าน คงจะเกิดความรู้ความเข้าใจในเหตุผล ในแง่มุมต่างๆ ของพระไตรปิฎกยาก โดยเฉพาะในด้านเจตนารมณ์ของเรื่องนั้นๆ ซึ่งท่านได้ชี้แจงแสดงออกไป แต่แน่นอนเหลือเกินว่า ท่านเป็น พราหมณ์มาก่อน ดูตามคำอธิษฐานอะไรของท่าน แสดงว่าท่าน เป็นปุถุชน ไม่ใช่เป็นพระอรหันต์บุคคล จึงมีอะไรที่มีความฝังใจ ความ เชื่อของท่านสอดแทรกอยู่ในอรรถกถา บางเรื่องดูเป็นเรื่องขลังไป ดังเราเห็นได้ เช่นท่านแก้ว่า ตนคืออะไร? ท่านแก้ว่า ตนคือจิต จิตคือตน นี่แสดงว่าติดทางพราหมณ์ไปมาก เพราะว่าพราหมณ์ นั้น ถือว่าจิตนั้นเป็นอัตตา คือตัวตนที่เดินทางจากภพสู่ภพ มาจาก ความบริสุทธิ์ แต่แปดเปื้อนไป แล้วในที่สุดก็จะเข้าถึงความบริสุทธิ์ บางสายก็บอกว่าการสำรอกราคะเป็นต้นได้แล้ว จะเข้าไปอยู่รวม กับปรมาตมัน คือเข้าถึงความบริสุทธิ์เหมือนเดิม บางพวกก็บอก ว่า เมื่อถึงจุดหนึ่ง ก็จะบริสุทธิ์ขึ้นมาเอง

ซึ่งหลักเหล่านี้เราจะพบอยู่บ่อยๆ เป็นแนวคิดของพราหมณ์
ที่มาพบอยู่ในอรรถกถา หรือแม้แต่ตำนานที่เกี่ยวกับเรื่องสวรรค์
เป็นต้น จนทำให้เมืองไทยเราคิดสวรรค์ไปในแบบพราหมณ์คิด คือ
เอาเขาพระสุเมรุเป็นจุดศูนย์กลาง แล้วเอาสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช
อยู่เชิงยอดเขาพระสุเมรุ บนยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่อยู่ของสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ แล้วก็ซ้อนกันขึ้นไปแบบจานซ้อนกันจนถึงพรหมโลก
พอลงนรกก็ซ้อนกันลงมาอย่างนั้น คือซ้อนกันมาจากใต้เขาพระ
สุเมรุ เป็นวิมานของเวปจิตตีสुरซึ่งเคยอยู่ในดาวดึงส์มาก่อน แล้ว
เรียงลงไปเป็นนรก เรียงกันไปเป็นชั้นๆ แบบจานซ้อนกัน จิตรกรรม
ฝาผนังเก่าๆ ก็จะมีลักษณะอย่างนั้น ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีอิทธิพลของ
พราหมณ์ได้สอดแทรกอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอันมาก
ท่านเหล่านั้นอาศัยความเชื่อของท่าน ความฝังใจของท่าน
แสดงออกมาตามที่ท่านคิดออกมาเป็นอย่างนั้น เมื่อเราคั่นดูใน
พระไตรปิฎกจะไม่พบลักษณะคำสอนเช่นนั้น ลักษณะของสวรรค์
ที่ซ้อนๆ กันไปเหมือนจานซ้อนกัน แต่เรื่องประโยชน์จากอรรถกถา
นั้นเราได้มาก เราได้จากการช่วยแก้ไข ช่วยอธิบาย ช่วยชี้แจงของ
ท่านเหล่านั้น

พระพุทธโฆสจารย์ ท่านจะกลับมาจากลังกาเมื่อไร? ได้
มรณภาพไปเมื่อไร? ไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่ที่เห็นได้ชัดนั้นคืองาน
ของท่าน โดยเฉพาะคือประเทศเถรวาท ได้แก่ ลังกา พม่า ไทย ลาว
เขมร & ประเทศเหล่านี้ มีหนังสือของท่านอยู่เป็นอันมาก แต่ว่า
ปัจจุบันทางฝรั่งเขาเก่งกว่าคนไทยนะ เขาเอาไปพิมพ์กันแพร่หลาย
ทีเดียว เรียกว่าทั้งอรรถกถาและพระไตรปิฎก ในเมืองฝรั่งมากกว่า

เมืองไทย เพราะฝรั่งเขากล้าหุ่มทุนพิมพ์หนังสือธรรมะ มีคนเสียสละ มีผู้สนับสนุนอุปถัมภ์ เมืองไทยเราไม่ค่อยได้ทำกัน

ปัจจุบันนี้ เป็นเรื่องที่น่าเสียดายมากคือหนังสืออรรถกถา และพระธรรมรุ่นหลังๆ เป็นอันมากที่ยังอยู่ในใบลาน ไม่มีใครสนับสนุนให้พิมพ์ขึ้นมา เนื่องจากงานนี้เป็นงานออกจะใหญ่ ต้องหุ้มเทก้าลังคนและกำลังเงินทองลงไปเป็นอันมาก แต่ควรจะเสียสละ และรักษากันไว้ เพราะว่าต่อไปคนอ่านอักษรขอมก็จะตายไปเรื่อยๆ ทางเขมรเขาเรียนภาษาอะไรกันก็ไม่รู้ เราอาจจะไม่มีครูสอนอักษรขอม ตำรับตำราเป็นอันมากที่ยังอยู่ในอักษรขอม จึงน่าจะช่วยกันคิด ช่วยกันสร้างกลุ่มบุคคลขึ้นมา เรียกว่า คณะทำงาน สักคณะหนึ่ง เพื่อปริวรรตอักษรขอมขึ้นมาเป็นอักษรไทย แล้วก็ช่วยกันแปลชำระ และพิมพ์ออกมาให้แพร่หลาย

ผมยังมีความเห็นว่า งานเหล่านี้ถ้าเราจะทำขึ้นเป็นสองสำนวน คือสำนวนที่จะต้องรักษาต้นฉบับเอาไว้ คือแปลแบบคำต่อคำ แบบนี้ต้องอีกสำนวนหนึ่ง ส่วนอีกสำนวนหนึ่งนั้น ต้องแปลแบบเก็บความ โดยเก็บความแล้วให้นำมาเรียบเรียงเป็นถ้อยคำสำนวนในปัจจุบัน คือเรียกว่า เด็กขนาด ม.๑ ม.๒ อ่านรู้เรื่อง ป.๔ ก็อ่านรู้เรื่อง เช่น พวกนิทานชาดกต่างๆ ยังมีประโยชน์มากทีเดียว โดยเฉพาะผลงานที่เป็นของท่านพุทธโฆษาจารย์ ที่เรียกว่า อรรถกถาชาดก มีเรื่องถึง ๕๕๐ เรื่องด้วยกัน บางเรื่องถ้าเราแปลแบบไทยๆ หรือถอดความออกมาเลย โดยเรียบเรียง เขาเรียกว่าเรียบเรียง ไม่ใช่แปล เรียบเรียงเป็นภาษาสำนวนปัจจุบัน จะทำให้เป็นคู่มือในการศึกษาของนักเรียนได้เป็นอย่างดี โดยปกติเด็กเราจะชอบนิทาน นิทานฝรั่งนั้นได้แฝงแง่ของศีลธรรมไว้น้อยมาก แต่ว่าใน

ชาดกได้มีแง่ศีลธรรมที่ถ่ายทอดออกมาในรูปการกระทำของบุคคล ในรูปคำพูด และในรูปของการแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆ เป็นต้น เมื่อเรารู้ว่าเรียบเรียง ไม่จำเป็นจะเอาในนั้นทั้งหมด ตรงไหนเห็นควร ขยายความก็ขยายลงไป เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคม สภาพการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อจะทำให้วงการศึกษามีหนังสือจำพวกหนึ่งขึ้นมา ที่จะเป็นแรงผลักดันให้คนสนใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

จะเห็นได้ว่า คนไทยส่วนมากจะติดเรื่องชาดกกันมาไม่น้อย อย่างคนไทยที่อยู่ต่างจังหวัดแล้วยิ่งไปใหญ่ เพราะว่าหลวงพ่อกเอง ท่านก็ไม่ค่อยมีความรู้สึกซึ่งอะไรมากนัก แต่ท่านก็จำเรื่องชาดกได้ เทศน์ไปหน่อยหนึ่งท่านนึกธรรมไม่ออก ท่านก็เล่านิทานชาดก คนเฒ่าคนแก่ที่พาลูกหลานไปด้วยเธอก็นั่งฟัง พอเป็นนิทานก็ฟังได้สบาย ในที่สุดพวกนิทานเหล่านี้จะเป็นตัวอย่างถ่ายทอดออกมา จากชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง คือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นซ้ำซ้อนได้ทุกยุคทุกสมัย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่ง อาจเกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่ง หรือหลายๆ คนในโอกาสต่อไปได้

ดังนั้น เรื่องนี้ถ้าเราจะช่วยกันคิดช่วยกันทำ ก็คงจะได้ประโยชน์มากทีเดียวแต่เราก็ต้องยอมรับความจริงว่า งานนี้เป็นงานใหญ่ ต้องอาศัยการสนับสนุนจากเศรษฐกิจกับรัฐบาลเท่านั้นจึงจะทำได้ ส่วนด้านกำลังคน ผมคิดว่าในเมืองไทยนี้เราหากลุ่มทำงานนี้ได้ แต่ต้องมีการสมนาคุณกันพอสมควร ไม่ต้องถึงกับเป็นเงินเดือนจริงๆ จังๆ อะไรวะ อาจเชิญท่านเหล่านี้เข้ามาช่วยทำงานในด้านนี้ โดยถือเป็นงานเกียรติยศ เป็นงานเพื่อบูชาพระคุณพระพุทธรศาสนา

บรรดาผลงานของพระพุทธโฆสจารย์ หรือการเกิดขึ้นของท่านในโลกของพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องที่ชาวพุทธควรแก่การภาคภูมิใจ เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสในประเทศไทย ซึ่งได้มีการบุกเบิกมาตั้งแต่คราวพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชเป็นพระภิกษุ

งานการศึกษาในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเมืองไทยเรานั้น ถ้าไม่มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นี้บังเกิดขึ้น ผมเองจนทุกวันนี้ยังคิดถึงอยู่บ่อยๆ ว่า สถานการณ์พระพุทธศาสนาในเมืองไทย เดียวนี้จะออกมาอย่างไร ยังนึกไม่ออก เพราะตั้งแต่พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์ไป เรายังหาคนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แบบพระองค์ท่านไม่มี ผลงานของพระองค์ท่านที่ทรงเป็นทุกอย่าง เป็นเจ้าอาวาส เป็นสังฆราช เป็นอะไรๆ ยังพร้อมเป็นที่ปรึกษา ราชการแผ่นดิน แต่ทำไมท่านทรงงานได้มากมายอย่างไม่น่าเชื่อว่า คนที่มีชีวิตอยู่เพียง ๖๐ กว่าปี จะมีผลงานมากมายเช่นนี้ ทั้งๆ ที่สมัยนั้นไม่มีอุปกรณ์ในการช่วยเหลือ ไม่มีเทป ไม่มีเครื่องพิมพ์ดีด ไม่มีอุปกรณ์อย่างอื่นเข้ามาช่วย ทุกตัวอักษรต้องขีดต้องเขียนกันถึงแม้จะมีเลขาฯ ช่วยเขียนอยู่บ้างก็ตาม แต่เราได้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ท่านที่ได้ทำได้ ตัวอย่างในปัจจุบัน เช่น หลักสูตรนักธรรมสามชั้น ก็เป็นฝีมือของพระองค์ท่าน การศึกษาภาษาบาลี การชำระพระไตรปิฎก การวางหลักสูตร ทุกอย่างนี้ยังเป็นงานของพระองค์ท่าน ไม่มีใครที่จะขยับปรับปรุงแก้ไขอะไรให้ดีขึ้น หมายความว่า ที่พระองค์ท่านนั้นเป็นผลงานที่ดีเด่นสำหรับในยุคนั้นในสมัยนั้น เป็นการบุกเบิก แต่ว่ายุคของการบุกเบิก

จะต้องมีการประสานงานต่อ ไม่ใช่ว่าพอบุกเบิกแล้วเอาแต่ที่ทำงาน
บุกเบิกทิ้งเอาไว้ แล้วก็นอนกินของเก่าอยู่

น่าจะมีการริเริ่มเสริมต่องานของพระองค์ท่านที่ฝากเอาไว้
เราจะพบงานที่ทรงไว้เสมอ คือบางเรื่องที่ทรงค้นไม่ทัน เนื่องจาก
งานมาก ก็ทรงฝากเอาไว้ ขอให้ช่วยกันศึกษาค้นคว้า ช่วยกัน
วินิจฉัยทรงฝากงานไว้แยะ แต่ว่าไม่มีคนรับฝาก เป็นที่น่าเสียดาย

สำหรับการศึกษาในปัจจุบันนี้ผมเองยังมีความรู้สึกว่าจะ
จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบหลักสูตร หลักการสอน การตรวจ
การให้คะแนนทุกอย่าง มันควรจะถึงยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงได้แล้ว
เพราะว่าถ้าเราดูคะแนนที่ให้สำหรับพระเพื่อเป็นมหาเปรียญกัน ถ้า
คิดถึงเกรดในปัจจุบันนี้ ก็เรียกว่าประมาณ ๓.๐๐ คือเกรดเต็มก็ ๔
แต่คะแนนผ่านของพระนี่ประมาณ ๓.๐๐ คือประมาณไม่ใช่จุด ๐๐
คือถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ก็ประมาณ ๗๗-๗๘ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็น
เรื่องที่เหลือวิสัยเหมือนกันว่าจะทำกันได้ ทั้งการสอนเองก็ไม่ค่อย
จะเป็นล่ำเป็นสัน แต่เวลาตรวจเขากดคะแนนเขารุนแรง

คนเราถ้าทำอะไรแล้วประสบแต่ความผิดหวัง ข้าซ้อนอยู่ก็
ไม่มีใครอยากทำงานเหล่านั้นต่อ นี่เป็นเรื่องปกติธรรมดาแท้ๆ ซึ่ง
น่าจะคิดกัน แก้ไขปรับปรุงให้มันดีขึ้น ตลอดจนระบบการตรวจ
อย่างเช่นการตรวจบาลีนี้ บาลีนั้นจะออกข้อสอบประมาณสองหน้า
นักเรียน อาจจะทำถูกหมดเลย แต่มีผิดสักสองสามบรรทัดข้างล่าง
ท่านเอาตกเลย ซึ่งตามหลักความเป็นจริงแล้ว น่าจะมีการออกกัน
เป็นข้อๆ คือถ้าข้อ ๑ ถึง ๑๐ เป็น ๑๐๐ คะแนน ออกมา ๑๐ ข้อ
ก็ให้แปลข้อไหนผิด ก็หักได้อย่างมาก ๑๐ คะแนน จะหักเกินไม่
ได้ เพราะเราให้อย่างมากก็ ๑๐ เท่านั้น ที่นี้ ที่เป็นอยู่อย่างปัจจุบัน

ไม่ได้เป็นอย่างนั้น คือต่อให้ทำได้คืออย่างไรก็ตาม พอไปผิดเข้านิดเดียว ผิดประโยคเท่านั้น หัก ๖ คะแนน ผิด ๒ ประโยคก็ไม่ไหวแล้ว ผิดสัมพันธ์ท่านหัก ๒ ผิดศัพท์ท่านหัก ๑ รวมกันเล็กๆ น้อยๆ ในที่สุดนักเรียนก็ตกไป ผลการสอบบาลีจึงมีสถิติที่ตกกันมากทุกปี ยังไม่เคยปรากฏว่า การศึกษาภาษาบาลีนี้มีพระสอบผ่านในปีหนึ่งๆ ถึง ๕๐ เปอร์เซนต์เลย

หากระบบจัดการศึกษาบาลียังไม่มีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม ก็จะต้องเป็นสาละวันเตี้ยลงๆ จนหมดไปสักวันหนึ่งแน่
นี่ก็เล่าเรื่องพระพุทฺธโฆสภาจารย์ แล้วก็เลยมาออกเรื่องเหล่านี้ เพราะมันเกี่ยวเนื่องกัน ในผลงานของท่านที่เรานำมาศึกษาในชั้นเปรียญหรือชั้นบาลีในเมืองไทยในปัจจุบัน.

นับถือ
สมบัติ พรหมพันธุ์

อุปมาเท ปโมทนติ.
บัณฑิตย่อมบันเทิงในความไม่ประมาท
พ.ศ. ๒๕/๑๙

หนทางแห่งการตรัสรู้

เพื่อนรัก

วันนี้ผมใคร่จะนำคุณไปรู้จักรอบๆ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ อย่างที่เล่าไว้ในตอนต้นว่า พอเราเดินไปจากวัดที่เรียกว่า วัดไทย พุทธคยา เดินไปก็พบภาพเดิม ภาพในอินเดียเป็นภาพซ้ำๆ ซากๆ ค่อนข้างสากลทั่วไปในส่วนต่างๆ ของโลก เป็นปัญหาถาวรและ พอพบเห็นก็ยิ่งเกิดความคิดว่า ทำไมพระพุทธรูปเจ้าทรงสอนเน้น เรื่องเมตตาไว้เป็นอันมาก

เพราะคนเราจะพบความทุกข์ โดยเฉพาะในอินเดียจะเห็น ความทุกข์ยากลำบากมากจริงๆ คนที่ด้อยโอกาส ด้วยสถานะ ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางการศึกษา ทางการเมือง ไม่ต้อง พูดไกลเกินไป เอา ๓ อย่างนี้ ทางการศึกษาที่ด้อย ทางเศรษฐกิจ ก็ด้อย ทางสังคมก็ด้อย สรุปว่าเป็นปัญหาไม่รู้ ยากไร้ โรคภัย ไข้เจ็บ ขาดการวางแผนครอบครัว ทำให้คุณภาพประชากร โดยเฉลี่ยอยู่ในฐานรากของสังคมมาก ปัญหาในอินเดียจึงเป็น ปัญหาซ้ำซาก อย่างที่พระวชิราเถรีได้กล่าวไว้ในสังยุตตนิกายว่า

ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป
นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ

ความหมายสมบูรณ์ของท่าน หมายถึงทุกข์ระดับสังสารวัฏ แต่เราพูดถึงทุกข์ระดับผล ซึ่งเกิดขึ้นแก่ประชากรโลก เป็นอาการ ที่ปรากฏในรูปของทุกข์ภัยโรคทั่วมทับชีวิตมนุษย์ไว้

เพราะฉะนั้น การเสด็จออกผนวชเพื่อช่วยสัตว์โลกของ พระพุทธรูปเจ้า จนได้ตรัสรู้ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น ใคร่จะ

นำย้อนไปศึกษาบางประการ เพราะได้พบเอกสารหลักฐานต่างๆ บางครั้ง เป็นการขีดเขียนของคนระดับนักปราชญ์ แต่กลับละเอียดข้อเท็จจริงจนน่าเสียดาย

ดังนั้น จะย้อนกลับไปสู่เหตุการณ์ที่เจ้าชายสิทธัตถะ ตอนนั้น เรียกว่า พระโพธิสัตว์ ได้รับสั่งแล้วว่า

เรานั้นเมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วก็มีเจตจำนง มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ ในการปฏิบัติ

เหตุการณ์ก่อนการตรัสรู้ นั้น ลำดับขั้นตอนที่เราเรียนใน พุทธประวัติส่วนใหญ่มักจะพูดช่วงที่รับหญ้าคาจากพราหมณ์ชื่อ โสติถียะ ทรงปูลาดที่ภายใต้ต้นอัสสัตตพฤษ์ ในกาลต่อมา เรียกว่า ต้นโพธิ์ ตอนหัวค่ำทรงเริ่มตั้งจาดูรงคมหาปธาน แต่จะ ขอย้อนกลับมาในตอนต้นอีกสักหน่อย คือหลังจากทรงทรมาน พระวรกายมาด้วยวิธีการต่างๆ สถานที่ทรมานพระวรกายนั้น เขา เรียกว่า **ดงคสิริ** ซึ่งจะเล่าให้ฟังในวันหลัง

แต่จะมาพูดถึงหลักการปฏิบัติเมื่อทรงทรมานร่างกาย วาระแรก คือสรูปทฤษฎีต่างๆ ที่ทรงปฏิบัติมาตามที่ได้รับสั่งเล่าในมหา สีนาทสูตรให้พระสารีบุตรฟังมากเหลือเกิน มากจนฟังแล้วตกใจ รู้สึกสงสารพระพุทธเจ้า รู้สึกเคารพเทิดทูนพระองค์มากยิ่งขึ้น ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกประการเพื่อช่วยพระองค์และช่วยสัตว์โลก โดยไม่คำนึงถึงพระชนม์ชีพของพระองค์ แต่ว่ามีสูตรคือ คนระดับ พระโพธิสัตว์ประเภทนี้ เขาเรียก **นิยตโพธิสัตว์** เรียกรวมๆ ว่า **ปัจฉิมภวิกสัตว์** สัตว์ที่เกิดมาในภพชาติสุดท้าย ไม่ว่าจะประสบ

ภัยอันตรายอย่างไรก็ตาม ท่านต้องบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์
ก่อนจึงจะตาย ไม่อย่างนั้นจะไม่ตาย ใครทำอย่างไรก็ไม่ตาย

อย่างพระพากุลเถระ เกิดมาแล้วไปทำพิธีอาบน้ำในแม่น้ำ
ยมนา พอดีปลาใหญ่ว่ายมาสูบเอาเด็กเข้าท้องไปเลย แล้วว่าย
ล่องไปตามน้ำ พ่อแม่ส่งคนติดตามปรากฏว่าปลาไปติดยอหรือ
อวนที่เขา ยก เห็นปลาตัวใหญ่จึงผ่าท้องออกมา เจอเด็กนอนสบาย
เขาดีใจว่าเขาได้ลูก ฝ่ายพ่อแม่จริงๆ ติดตามมาทัน ไม่ยอมจึง
แย่งกัน ในที่สุดได้ตกลงว่า เป็นลูกของ ๒ พ่อ ๒ แม่ เจริญเติบโต
มาใน ๒ สกุลตลอดระยะเวลา ท่านบวชตอนอายุตั้ง ๘๐ แล้ว
แข็งแรงสุขภาพพลานามัยดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยเลยตั้งแต่เกิดมา อยู่ใน
ท้องปลาไม่ตาย มีหลายรูป ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น ฟ้าถล่ม
ดินทลายอย่างไรก็ตาม **ปัจฉิมภวิกษัตร์จะไม่ตายก่อน** บรรลุ
มรรคผล **นี่คือสูตร**

เพราะฉะนั้น พระโพธิสัตว์ก็มีลักษณะอย่างนั้นเป็นนิยต-
โพธิสัตว์ แต่การทรมานพระวรกายเฉพาะที่ทรงเล่าโดยสรุป คือ
หมายความว่า ที่เล่าโดยพิสดารและในที่สุดคล้ายๆ จะทรงประยุกต์
วิธีการต่างๆ เข้ามาปนกันกลายเป็น ๓ วิธี คือ

๑. เอาฟันกับฟันมากัดกัน เออลิ้นดันเพดานเอาไว้ ประสบ
ความทุกข์ทรมานอย่างแรง ในที่สุดปรากฏว่า ภายกระสับกระส่าย
จิตไม่สงบต้องเปลี่ยน

๒. เปลี่ยนเป็นการอันลมหายใจเข้าออก แล้วผ่อนหายใจ
คืออันไว้สุดๆ แล้วก็ผ่อนหายใจ เป็นระยะๆ ทำให้ปวดพระเศียร
เสียดพระอุทร ร้อนในพระวรกายเสียงดังอู้ ออกจากช่องพระกรรณ

ทั้ง ๒ ลมข้างในก็หมุนตีกลับ ทำให้ปวดพระเศียร เสียดพระอุทร ร้อนในพระวรกายเป็นกำลัง

๓. ทรงเปลี่ยนมาเป็นวิธีผ่อนเสวยพระกระยาหาร เป็นวันละ เล็กน้อยเรื่อยไป จนรับสั่งแล้วว่า ข้าวเม็ดเดียวผ่าเป็น ๔ ส่วน เสวยเพียง ๑ ส่วน ข้าวคงไม่ถึงพระอุทร ไปอยู่ตรงไหนก็ไม่รู้ จน ในที่สุดพระอัฐิปรากฏทั่วพระวรกาย พระโลมาร่วงหล่น เอา พระหัตถ์ไปลูบก็ร่วงหล่น เสด็จไปไหนก็ชวนล้มสลบไป และเด็ก เลี้ยงแพะมาเจอก็เอาน้ำนมไปหยอดที่พระโอษฐ์ ในที่สุดก็ฟื้นขึ้น

ทรงพิจารณาทบทวนว่า ทุกกรกริยาทั้งหลายที่ทรงทำๆ กัน มาสุดๆ แล้ว ไม่มีใครทำได้ระดับเดียวกับที่พระองค์ทรงกระทำ ทรงตัดพระทัยว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ ทำให้ย้อนถึงอดีตเป็นการผสม ผสานทฤษฎีทั้งหลายที่พระองค์ทรงปฏิบัติและสัมผัสผลมาแล้ว ระดับหนึ่ง คือ

ระดับปฐมฌาน ทรงสัมผัสตั้งแต่เป็นพระราชากุมารตาม เสด็จพระเจ้าสุทโธทนะไปในพิธีวัปปมงคลแลคนาขวัณ ได้โอกาส สงัด พระองค์ได้ทรงนั่งสมาธิแบบอานาปานสติ จนได้ปฐมฌาน แต่ถูกทำให้ตื่น ตกลงว่าตรงนั้นได้ปฐมฌาน

อย่าลืมว่าพวกนี้เขาเป็นเชื้ออยู่ภายใน คล้ายๆ กับเรา เคย อ่านหนังสือมาและเราไม่ได้อ่านมานาน วันหลังเราอ่านได้ หรือ คล้ายๆ กับเด็กที่สมมติว่าเติบโตอยู่ในสหรัฐอเมริกา ๗-๘ ขวบ นำมาอยู่ในเมืองไทย มาอยู่ประเทศไทยไม่ได้ใช้ภาษาฝรั่งเลย ต่อมาคิดว่าอยู่ประเทศไทย ๒๘ ปีเกิดต้องพูดภาษาฝรั่ง แกก็พูด ได้ เพราะลึกลง มันยังอยู่ไม่ได้หายไปไหน หรือคล้ายๆ กับคนไทย ในภาคต่างๆ ของประเทศมีภาษาท้องถิ่น อาจจะมาเรียน เจริญ

เติบโตอยู่ในส่วนกลาง แต่พอเรากลับไปบ้านก็พูดได้ อาจจะมี ศัพท์อะไรไม่ค่อยแม่นยำอยู่บ้าง แต่ว่าพูดได้

ฉะนั้น สมาธิจะมีลักษณะอย่างนั้น จิตจะทำหน้าที่เก็บ สะสมจิตสันดานของตน สะสมทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี ส่วนดีเขา เรียกว่า บารมี ส่วนไม่ดีเรียกว่า อาสวะ

เพราะฉะนั้น ส่วนที่เป็นบารมีก็ทำให้พระองค์ทรงทบทวน จากนี้ไปต่อที่สำนักอาฬารดาบสกาลามโคตร อุทกดาบสรามบุตร ทรงเห็นว่า น่าจะเป็นทางนี้ แต่ว่าต้องคิดใหม่

ที่นี่เมื่อตกลงอย่างนั้น พระองค์ได้ตัดสินใจเสวยพระ กระจายหาร เริ่มผ่อนเสวย แต่ปัญญาวัดศิษย์ท่านปักใจมาก ปักใจ ในลักษณะเป็นอุปาทาน คือผูกโยงเป็นทิวรุป่าทานและสี่ลัพพตุ- ปาทาน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นอัตรวาทุป่าทาน คืออุปาทานครบ ทั้ง ๔ ท่านผูกโยงว่า คนจะตรัสรู้ได้ต้องบำเพ็ญทุกกรกิริยา ถ้า ไม่บำเพ็ญทุกกรกิริยาจะไม่สามารถตรัสรู้ได้

เมื่อมีความคิดในลักษณะผูกโยงอย่างนี้จะเป็นอันตราย ไม่ ยอมเปลี่ยนแปลงความคิดแบบนี้ เป็นลูกตุ้มถ่วงอย่างแรง

เพราะฉะนั้น ประเทศชาติบ้านเมืองที่ไม่ค่อยพัฒนาก้าวหน้า ไปได้ จะเห็นว่า พวกจารีตนิยม พวกอนุรักษนิยมทั้งหลายจะเป็น ตัวขัดขวาง จะยึดมั่นถือมั่นในโครงสร้าง ในรูปแบบที่มีมาก่อน บางทีเปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงในเชิงเนื้อหา แต่พอเกิดอุปาทานขึ้นมา จะยึดมั่นในเชิงที่เป็นรูปแบบไม่มองที่ ตัวเนื้อหา นี่คือปัญหา เป็นอุปสรรคของการพัฒนาการด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเรื่องอะไรก็ตาม

ความคิดของพระโพธิสัตว์ถือว่า เป็นนวัตกรรมใหม่ เป็นแนวคิดบุกเบิกสร้างสรรค์ แต่ที่จริงแล้วไม่ได้ละทิ้งหลักการอันเป็นเนื้อหา นั่นคือจิตที่สงบจากกิเลสอันเป็นหลักการดั้งเดิม แต่ของพระองค์นี่จิตต้องหมดจดจากกิเลส เพราะถ้ากิเลสยังมีอยู่ สังสารวัฏก็ต้องมี ความทุกข์ก็ต้องมี กรรมก็ต้องมี อย่างน้อยก็ทุกข์ระดับสังสารวัฏ แต่พระองค์ต้องการสลัดให้หลุด ดังนั้นพระองค์จะต้องเสวยพระกระยาหาร

ปัญจวัคคีย์ไม่ชอบ เพราะไม่ตรงกับอุปาทานของท่าน ท่านมีอุปาทานอย่างหนึ่ง แต่พระโพธิสัตว์ไปทำอย่างหนึ่ง ทำให้ใจท่านหมดความเชื่อมั่นในองค์พระโพธิสัตว์ ซึ่งเก็บสะสมมานาน ตอนนั้นปีที่ ๓๕ ขึ้นปีที่ ๓๖ ด้วยซ้ำไป เพราะอีกไม่เท่าไร พระพุทธเจ้าก็จะตรัสรู้หลังจากเริ่มเสวยพระกระยาหารได้ไม่นานนัก

ช่วงนี้อรรถกถาจารย์ท่านพูดคล้ายๆ พอเลิกบำเพ็ญทุกกรกิริยาวันนั้น ทรงรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดาวันนั้น เป็นไปไม่ได้หรอก เพราะต้องนึกว่านางสุชาดามองเห็นว่า พระโพธิสัตว์เป็นเทพารักษ์แสดงองค์ออกมาจากต้นไทร มีรัศมี ผิวพรรณผ่องใส สวยงาม สง่างามมาก และยังมองว่า พระโพธิสัตว์น่าจะได้อาหารใหม่แล้วผิวพรรณคืนสภาพ จึงเห็นเป็นความสวยงามอย่างนั้นได้

ในที่สุดได้เสด็จข้ามแม่น้ำเนรัญชรา คือตงคสิริอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเนรัญชรา แสดงให้เห็นว่า เนรัญชราสภาพคงคล้ายๆ กับสมัยนี้คือเดินข้ามได้ น้ำคงจะมากกว่าปัจจุบัน แต่ว่ามีลักษณะกว้างมากเป็นกิโล

อินเดียเป็นประเทศที่แปลกมีนทีโทษ อย่างแม่น้ำไซนกกว้างมากแต่น้ำไม่ค่อยมี น้ำเป็นหย่อมเป็นหย่อม นทีโทษตามปกติแล้วเขาเรียกว่า แคบกับตื้น ชั่งน้ำได้น้อย พาหนะใหญ่ไปไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งคือ กว้างแต่ตื้น ยิ่งไปใหญ่เลย เพราะเสียพื้นที่ทางการเกษตร ใช้ทำประมง เลี้ยงสัตว์ก็ไม่ได้ ใช้ชลประทานไม่ได้ เพราะว่าตื้น เวลาฝนตกมากน้ำหลากเลย ฝนตกน้อยเก็บน้ำได้น้อย เก็บไว้เป็นแ่งๆ

นางสุชาดาเป็นลูกสาวของนายบ้านอุรุเวลาเสนานิคม เธอได้ตั้งจิตอธิษฐานเอาไว้ว่า เมื่อเธอเติบโตเป็นสาวได้แต่งงานกับผู้ชายที่มีชาติตระกูลเสมอกัน ถ้าได้บุตรชายหัวปีก็จะทำพิธีบวงสรวงต่อเทพเจ้าที่สถิตอยู่ภายใต้ต้นไม้

ทำให้เราเห็นว่า ลักษณะความเชื่อในสมัยโบราณ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรจากปัจจุบันมากนัก อาจกล่าวได้ว่าทวิปเอเชียทั้งทวีปจะมีการนับถือธรรมชาติในลักษณะต่างๆ อยู่ คือ ความเชื่อศาสนาปฐมภูมิทั้งหลาย เป็นเพียงแปรสภาพไปเฉยๆ ทุกอย่างยังอยู่หมด เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ยังเป็นที่เคารพนับถือกันอยู่ แต่ปรากฏออกมาในรูปแบบต่างๆ ขึ้นอยู่กับการปรุงคิดคิดปรุงของคนทั้งหลาย

เมื่อนางได้ตั้งใจไว้อย่างนั้น วันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ เวลาเช้าตรู่ นางได้เตรียมหุงข้าวมธุปายาสอันมีรสเลิศด้วยตนเอง ขณะกำลังหุงข้าวมธุปายาสอยู่ฟองใหญ่ผุดขึ้นไหลวนเป็นทักษิณาวฏู น้ำนมแม้จะแตกออกก็ไม่กระเด็นออกไปข้างนอก ควันไฟแม้มีปริมาณมากก็ไม่เลยออกจากเตา ทำวจตุโลกบาลถือการอารักขาเตาไฟ ทำวมหาพรหมกันฉัตร ทำวสักกะนำพิน

มาใส่ให้ลูกโพรงอยู่ เทวดาทั้งหลายรวบรวมเอาไอชะในทวีปทั้ง ๔ มาใส่ลงในภาชนะที่หุงข้าวมธุปายาสนั้นด้วยเทวานุภาพของตน ปกติเวลาอื่นเทวดาใส่ไอชะลงไปในคำข้าวของพระโพธิสัตว์ แต่ วันนั้นเป็นวันที่พระองค์จักบรรลुสัมมาสัมโพธิญาณ เทวดาใส่ ไอชะลงไปในภาชนะนั้นเลยทีเดียว

ตรงนี้จะเห็นว่า เป็นกระบวนการต่อสู้กันทางความคิด พวก ฮินดูพยายามให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าเป็นอวตารของพระนารายณ์ ทุกลำดับขั้นตอนที่เขาสร้างพุทธประวัติ ฮินเดียสร้างแล้วเขา พยายามแสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นอวตารของพระนารายณ์ ความเชื่อแนวนี้คงหลงเหลืออยู่ ตรงนี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าเหนือ กว่า เทวดา พรหม ทำวสัฏกเทวราช ก็มาปฏิบัติเป็นลูกศิษย์ ไปหมด แนวการต่อสู้ทางความคิดเหล่านี้ก็มีอยู่มากในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา

นางสุชาดาได้เห็นความอัศจรรย์มิใช่น้อย ซึ่งปรากฏแก่ตณ ณ ที่นั้น จึงเรียกนางปุณณทาสีบอกว่า วันนี้เทวดาของพวกเรา นำเลื่อมใสยิ่งนัก เราไม่เคยเห็นความอัศจรรย์ปานนี้ เธอจงรีบไป จัดเตรียมสถานที่บริเวณต้นไทรเพื่อทำพิธีกรรมโดยเร็ว ตรงนี้ ท่านแทรกเรื่องว่า ตอนกลางคืนพระโพธิสัตว์ได้ทรงสุบินนิมิต ๕ ประการด้วยกัน ความว่า

๑. พระองค์ทรงบรรทมบนพื้นดิน หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ มีขุนเขาหิมวันต์เป็นเขนย พระหัตถ์ซ้ายหย่อนลงไป ในมหาสมุทรด้านทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวาหย่อนไปในมหาสมุทร ด้านทิศตะวันตก พระบาททั้งสองหย่อนลงไป ในมหาสมุทรด้าน

ทิศใต้ เป็นนิมิตให้ทราบว่า พระองค์จะได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมา
สัมโพธิญาณ อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า

กุสะ ตามปกติแปลว่าหญ้าคา แต่ที่ไปพบมาปรากฏว่า
ไม่ใช่ ใบมันๆ ใหญ่กว่าหญ้าคาและไม่สาก หญ้าคาค่อนข้างสาก
เคยนึกว่า พระพุทธเจ้าทรงลาดหญ้าคาเป็นบัลลังก์ประทับนั่งตั้ง
๗ วันน่าจะคัน แต่ที่ไปพบเรียกทับไปเลยว่าหญ้ากุสะ ใบเป็นมัน
และใหญ่และกอมันใหญ่กว่าหญ้าคา แต่ประเทศไทยส่วนใหญ่
ยังเรียกว่าหญ้าคาอยู่

๒. ท่านบอกว่าหญ้ากุสะงอกออกจากพระนาภีของพระองค์
เจริญเติบโตสูงขึ้นไปในท้องฟ้าเป็นนิมิตให้ทราบว่า

พระองค์ทรงตรัสรู้ปริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น จักทรงประกาศแก่
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๓. มีหมู่หนอนตัวสีขาวสีระดำ ไต่ขึ้นจากพระบาท ตลอด
ถึงพระชานุของพระองค์ เป็นนิมิตให้ทราบว่า

เหล่ากฤหัสถ์จำนวนมาก จะขอถึงพระอรหันตสัมมาสัม
พุทธเจ้า เป็นสรณะตลอดชีวิต

๔. นกสี่เหล่ามีสีต่างกันบินมาจากทิศทั้ง ๔ ตกลงแทบ
พระบาทของพระองค์ แล้วกลับกลายเป็นสีขาวเหมือนกันทุกตัว
เป็นนิมิตให้ทราบว่า

วรรณะสี่คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ให้สังเกตว่า
ตรงนี้เป็นการต่อสู้กันทางวรรณะ เดิมทีเดียวเขาเรียกว่า พราหมณ์
กษัตริย์ แพศย์ ศูทร แต่ในกาลต่อมาเขาเรียก กษัตริย์ พราหมณ์
แพศย์ ศูทร เป็นการชิงการนำกันภายในสังคม ระหว่างกลุ่ม
วรรณะทั้งหลาย และกลุ่มบุคคลทั้งหลาย เหมือนกับสมัยอยุธยา

แต่ของเราไม่มีวรรณะ เพียงแต่ว่าแย่งความเป็นเจ้ากัน เพราะฉะนั้น เจ้าในราชวงศ์ ๔๑๗ ปี ในกรุงศรีอยุธยาไม่ถึง ๕ ราชวงศ์ บางช่วง บางสมัยเล่นกันรุนแรงจนถึงล้างราชวงศ์กันเลย เพราะฉะนั้น จากไพร่กลายเป็นเจ้า จากเจ้ากลายเป็นไพร่มีตั้ง ๔-๕ ครั้งด้วยกัน โลกมันเป็นอย่างนี้ เป็นธรรมดาของชาวโลก

ในสมัยพระพุทธเจ้าเรียก กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และพวกเหล่านี้เมื่อออกบวชในพระธรรมวินัยแล้ว สามารถทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติอันเป็นทางแห่งความหลุดพ้นที่ยอดเยี่ยม ไม่เจาะจง วรรณะ วรรณะอะไรก็ได้ เหมือนกับนกทั้งหลาย สีอะไรก็ไม่รู้ บินเข้ามาถึงก็สีขาวยังได้หมด เป็นการหลอมรวมวรรณะ เป็นการปฏิบัติสังคมอย่างแรง

แต่สังคมแนวนี้ก็เหมือนเราแหวกมือลงในจอกแหน พอเรา ยกมือออก จอกแหนก็หุบมาเหมือนเดิม แก้มไม่ได้ เพราะมนุษย์ อย่างไม่รู้ก็มักมากอยากใหญ่ อยากเด่น อยากดี อยากดัง อยาก ต่อสู้ประหัตประหารกัน แย่งชิงการนำกัน ส่วนใหญ่จะคิดถึงตัวเองกับพวกตัวเอง ไม่ได้คิดถึงชาติบ้านเมืองอะไรกันเท่าไรหรือออก เพราะตามปกติเขาไม่สามารถที่จะมุทิตาจิตได้ ใจมักมากไปด้วย วิชา มากไปด้วยการแข่งดี มากไปด้วยความโลภ มากไปด้วย ความตระหนี่ โลกคงมีปัญหาอย่างนี้

๕. พระองค์เสด็จดำเนินไปบนภูเขาส่งเต็มไปด้วยคุณ ซึ่ง ไม่ได้แปดเปื้อนไปด้วยคุณแต่ประการใด เป็นนิมิตให้ทราบว่

พระองค์จะไม่ลุ่มหลงพัวพันและหมกมุ่นในปัจจัย ๔ มีปกติ เห็นโทษ มีปัญญาเปลื้องตนให้พ้นทุกข์ได้

อย่าลืมว่า พระโพธิสัตว์มีพื้นฐานทางจิตสูง พระทัยของพระองค์ในขณะนั้นเหมือนกับท่อนไม้ท่อนที่ ๓ ที่ทรงพิจารณาคือ ทรงพิจารณาวิเคราะห์พระทัยของพระองค์เทียบเคียงกับท่อนไม้ ๓ ท่อน

ท่อนแรก เป็นไม้สดที่ชุ่มด้วยยางและวางอยู่ในน้ำ

ท่อนที่สอง เป็นไม้สดที่ชุ่มด้วยยางและวางไว้บนบก คือ เปียกเฉพาะยาง

ท่อนที่สาม เป็นไม้แห้งที่ปราศจากยางและวางไว้บนบก

กลายเป็นอุปมา เป็นแนวในการคิดวินิจฉัยของพระองค์ว่า

๑. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่ยังไม่ออกจากกาม จิตใจก็พัวพันหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้นแม้จะใช้ความเพียรพยายามให้แสบเผ็ดอย่างไรก็ตาม ไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษได้ เหมือนไม้สดที่ชุ่มด้วยยางและวางไว้ในน้ำ บุคคลต้องการไฟไม่สามารถนำมาสีให้เกิดไฟขึ้นมาได้

๒. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีกายออกจากกามแล้ว แต่จิตใจยังมัวเมาหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้นแม้ใช้ความเพียรพยายามที่แสบเผ็ด อย่างไรก็ไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษได้ เหมือนไม้สดที่ชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้วางไว้บนบก ก็ยังเปียกยางอยู่ ไม่สามารถเอาไม้มาสีให้เกิดไฟได้

๓. สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายออกจากกามแล้ว และจิตใจก็ไม่มัวเมาหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์เหล่านั้นเมื่อใช้ความเพียรพยายามให้ถูกต้อง จะสามารถบรรลุคุณวิเศษได้ เหมือนไม้แห้งที่ปราศจากยาง วางไว้บนบกเมื่อบุคคลผู้ต้องการไฟเอาไม้มาสีกันย่อมเกิดไฟขึ้นมาได้

สภาพพระทัยของพระองค์อยู่ตรงนี้ ทำให้เชื่อมั่นว่าเราจัก
ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันนี้ไม่ต้องสงสัย

ครั้นเวลาเข้าพระองค์ก็ทรงปฏิบัติพระสรีระ เสด็จประทับ
นั่งยังต้นไทร เพื่อรอเวลาภิกขาจาร ทรงยังต้นไทรนั้นให้สว่างไสว
ด้วยรัศมีของพระองค์ แสดงว่า ทรงผ่านการฟื้นฟูพระวรกายมา
อย่างสมบูรณ์แล้ว

นางปุณณทาสี เป็นคำแปลเหมือนกัน ปุณณะ แปลว่า
เต็ม พบใช้บ่อย ชื่อนางทาสี ชื่อว่าปุณณะมีมาก และแม้แต่ทาส
ชื่อว่าปุณณะก็มีมาก ยักษ์ชื่อนั้นทกะก็มีมาก เป็นเรื่องแปลก
ประการหนึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

นางปุณณทาสีพอเห็นพระโพธิสัตว์ประทับนั่งที่ต้นไม้ กำลัง
ทอดพระเนตรดูโลกธาตุด้านทิศตะวันออกอยู่ เห็นต้นไทรสว่าง
ไสว มีสีดุจทองคำ ด้วยพระรัศมีอันแผ่ออกจากพระวรกายของ
พระโพธิสัตว์ นางคิดว่าวันนี้เทวดาของเราทั้งหลายเห็นจะลงจาก
ต้นไทรมานั่งเพื่อรับพลีกรรมด้วยตนเองทีเดียว จึงรีบกลับไปบอก
เนื้อความดั่งนั้นแก่นางสุชาดา

นางสุชาดากับนางปุณณทาสีดีใจ รีบนำถาดทองมาด้วย
ประสงค์จะใส่ข้าวมธุปายาส ขณะนั้นข้าวมธุปายาสทั้งหมด
ได้ไหลลงมาในถาดเหมือนหยาดน้ำกลิ้งมาจากใบปทุม ข้าว
มธุปายาสนั้นมีปริมาณเต็มถาดพอดี นางเอาถาดทองใบอื่นครอบ
ถาดทองใบนั้น ห่อหุ้มด้วยผ้าขาว ตนเองประดับกายด้วยเครื่อง
ประดับอันล้ำค่า ทูลถาดข้าวมธุปายาสไว้บนศิรชะ มือถือคนโท
ทองคำ รีบไปยังต้นไทรนั้นด้วยความปิติ เห็นพระโพธิสัตว์แล้ว
นางเกิดความโลมณัสเป็นกำลัง ด้วยสำคัญว่าเป็นรุกขเทวดาที่จะ

มารับปลีกรรมของนาง จึงค้อมตัวเดินไปจำเดิมแต่ที่ได้เห็น นาง
ปลงตาลลงจากศีรษะ เปิดผ้าคลุมพร้อมทั้งถอดใบที่ครอบออก
ถือข้าวมธุปายาสและคนโทน้ำบรรจุน้ำที่อบด้วยดอกไม้หอม เข้า
ไปถวายพระโพธิสัตว์

ในขณะนั้น บาทบริที่ท้าวชมพูကာพรหมถวายตอนเสด็จออก
ผนวช แต่ว่าตอนที่ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาเพราะว่าไม่เสวยอาหาร
บาตรนั้นหายไปไหนไม่รู้ ปราภฏว่าพระโพธิสัตว์เมื่อแลไม่เห็น
บาตร จึงยื่นพระหัตถ์ออกรับ

นางสุชาดาวางตาลทองข้าวมธุปายาสลงบนพระหัตถ์
พระโพธิสัตว์ ทูลว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาข้าว
มธุปายาสที่ข้าพเจ้าถวายนี้เถิด นางถวายบังคมแล้วทูลว่า มโนรถ
ของดิฉันนั้นสำเร็จแล้วฉันใด แม้มโนรถของท่านก็จงสำเร็จฉันนั้น

นางถวายข้าวมธุปายาสพร้อมทั้งตาลทองซึ่งมีราคาตั้งแสน
โดยไม่เสียดายและก็หลีกไป

นี้เป็นเหตุการณ์ที่ตอนเช้าของวันที่พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสรู้
ซึ่งยังมีประเด็นที่จะต้องเล่าในฉบับต่อไป

สำหรับฉบับนี้ก็ขอยุติไว้ก่อน

สวัสดิ์

สมบัติ พรหมพันธุ์

ร่มอารามธรรมสถาน

แสงธรรมจากพระพุทธองค์

เพื่อนรัก

วันก่อนได้เล่าเรื่องนางสุชาดาถวายข้าวสุปาयाสแก่พระโพธิสัตว์ ตอนนั้น ยังเป็นพระโพธิสัตว์ ยังไม่เรียกว่า พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เมื่อรับข้าวสุปาयाสแล้ว เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับ นั่งกระทำประทักษิณต้นไทร แล้วถือถาดนั้นเสด็จไปยังฝั่งน้ำ

นี่เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่ง จะเห็นว่าแนวการกระทำประทักษิณ อย่างคนมาเฝ้าพระพุทธเจ้าตอนกราบถวายบังคมลา ทำประทักษิณเดินเวียนขวา ทำนองที่เราเวียนเทียนในปัจจุบัน เวียนรอบเจดีย์ เวียนรอบต้นโพธิ์ เวียนรอบพระพุทธปฏิมา เวียนรอบสังเวชนียสถานต่างๆ ถือว่าเป็นธรรมเนียม

นี่แสดงถึงความสำนึกคุณที่ต้นไทรได้ให้ เพราะในชาดกได้แสดงไว้ว่า

บุคคลหนึ่งนอนภายใต้ร่มเงาของพฤกษชาติใด ไม่ควรหักทำลายกิ่งของพฤกษชาตินั้น เพราะคนกระทำเช่นนั้นเป็นการประทุษร้ายมิตร คนที่ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลว

จะเห็นว่าสุภาสิตสั้นๆ ตรงนี้ถ้าคนยึดถือประพฤติปฏิบัติได้ ความสำนึกต่อคุณของแผ่นดิน ความสำนึกถึงคุณของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ เพราะร่างกายเราเป็นส่วนแยกของเขา ชีวิตเราขาดเขาแม้แต่นาทีเดียวก็อาการหนักแล้ว เราต้องอาศัยทั้งดิน ทั้งน้ำ ทั้งลม ทั้งไฟ ทั้งอากาศอยู่ตลอด ทั้งข้างในและข้างนอก

แต่คนไม่ค่อยสำนึกคุณ มีการประทุษร้าย มีการทำลายต้นน้ำ ลำธาร ทั้งดิน ทั้งน้ำ ทั้งลม ทั้งไฟ ทั้งอากาศ คนไม่ค่อยเอื้อเฟื้อ เลย ปล่อยให้สภาพแวดล้อมเป็นพิษ เกิดมลพิษขึ้นในรูปแบบ ต่างๆ สร้างปัญหา สร้างความเดือดร้อน มันก็ควรแก้กรรมที่ มนุษย์ได้ทำไว้ แต่ที่น่าเสียดายคือ คนอื่นพลอยรับกรรมตาม ไปด้วย

ท่านบอกว่าพระโพธิสัตว์ถือถาดนั้นแล้ว เสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำ เนรัญชราที่ท่าน้ำชื่อว่าสุปตติยะ ปัจจุบันเขาสร้างเป็นอนุสรณ์สถานไว้ บอกว่าเป็นที่พระโพธิสัตว์ลอยถาดที่นางสุชาดาถวาย ซึ่งเป็นสถานที่ทรงสงสนานของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ทรงวาง ถาดลงแล้วเสด็จลงสงสนาน ทรงนุ่งห่มธงชัยแห่งพระอรหันต์ อันเป็นเครื่องนุ่งห่มของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ประทับนั่งฉิน พระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงกระทำคำข่าวมธุปายาสให้ เป็น ๔๙ ปี

นี่เป็นการอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ในตอนหลัง ไม่ได้ อยู่ในพระไตรปิฎกท่านเกิดหวังขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้าประทับเสวย วิมุตติสุขอยู่ ๗ สัปดาห์รวมเวลา ๔๙ วัน พระองค์อยู่ได้ด้วยอะไร คิดว่าอาหารที่ปั้นเป็น ๔๙ คำคงจะหล่อเลี้ยงพระวรกายอยู่ได้ ท่านคงลืมนึกถึงธรรมปฏิบัติ ธรรมปฏิบัติอยู่นานเหมือนคนที่ท่าน เข้าสมาธิ เข้าสมาบัติต่างๆ จะอยู่ได้นานๆ แต่พระอรรถกถาจารย์ ท่านก็คิดธรรมดาของท่าน ท่านก็ใส่เข้าไป แล้วปั้นหนึ่งมี ประมาณจาวตาล จาวตาลก็โตนะ เสวยเป็นพระกระยาหารมือ สุดท้ายก่อนการตรัสรู้ ข่าวมธุปายาสทั้งหมดนั้นได้เป็นอาหารอยู่ ๔๙ วันสำหรับพระโพธิสัตว์ผู้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขณะประทับ นิ่งที่โพธิมณฑลตลอด ๗ สัปดาห์

ครั้นพระโพธิสัตว์เสวยข้าวมธุปายาสแล้ว ทรงถือถาด ทรง
อธิษฐานว่า ถ้าเราจักได้เป็นพระพุทธเจ้าในวันนี้ ถาดทองใบนี้
จงลอยทวนกระแสน้ำไป ถ้าไม่ได้เป็นจงลอยไปตามกระแสน้ำ

ทรงอธิษฐานแล้วทรงลอยถาดไปในแม่น้ำ ถาดได้ลอยตัด
กระแสน้ำไปถึงกลางแม่น้ำแล้วก็ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปเป็น
ระยะทางประมาณ ๘๐ ศอก จากนั้นค่อยๆ จมลง ณ วังน้ำวน
แห่งหนึ่ง

ตรงนี้ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์ หลายปีมาแล้วได้ฟังพระ
อาจารย์กรรมฐานองค์หนึ่ง ค่อนข้างดัง ท่านพูดไว้ คนอัดเทปมาแล้ว
ให้ฟัง ท่านบอกว่าเป็นไปไม่ได้หรอกที่ลอยถาดจะทวนกระแสน้ำ
ได้ ไม่เชื่อโยมไปลอยดูซิ พูดจาได้นำเกลียดมาก พูดโดยไม่รู้ว่
นั่นคือพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอีกไม่กี่ชั่วโมง แล้ว
เอามาเทียบกับเราสามัญชนได้อย่างไร จุดนั้นเป็นการตั้งสัตยา
ธิษฐานซึ่งมีฐานของบารมีอยู่เบื้องหลัง อย่าลืมนะว่า พระพุทธองค์
เป็นคนที่มื่บารมีเต็มแน่นอนต้องตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า กรณีนี้
เป็นพุทธวิสัย เป็นอจินไตย เราอย่าไปคิดยุ่ง ไปยุ่งไม่ได้ เพราะ
จะขาดความเคารพศรัทธาต่อพระรัตนตรัย พุทธวิสัยก็คือพุทธวิสัย
อจินไตย ๔ อย่าง คือกรรมวิบากวิสัย วิสัยของกรรม และวิบาก
แห่งกรรม อิทธิวิสัย วิสัยของท่านที่มีฤทธิ์มีอำนาจในด้านต่างๆ
พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้า

โลกจินตา เรื่องของโลก โลกใครสร้าง สร้างเมื่อไหร่ สร้าง
โดยวิธีใด ปวดหัวเปล่าๆ เถียงกันจนตายก็ไม่มีคำตอบให้ เพราะ
เราไม่มีญาณที่จะหยั่งรู้ได้ขนาดนั้น สมมติว่ามีญาณ ไปพูดขึ้น
บางคนก็ค้านจนได้ เป็นเรื่องอดีตตามไปพิสูจน์ไม่ได้

เมื่อพระโพธิสัตว์ท่านลอยถาด พระอรรณกถาจารย์ท่านเล่าว่า ถาดนั้นจมลงไปถึงภพของพญากาฬนาคราช กระแทกกับถาดเครื่องบริโภคของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสปะ ท่านบอกว่าตรงนี้เป็นภัทรกัป ภัทรกัปนี้จะมีพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ พระพุทธเจ้าเราเป็นองค์ที่ ๔ เริ่มจากพระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระศรีอริยเมตไตรย์ เป็นเอกสารระดับอรรณกถา และถาดที่พระโพธิสัตว์ลอยไป ซ่อนอยู่ข้างล่างของถาดพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า กาฬนาคราชได้ยินเสียงจึงตื่น พญากาฬนาคราชนอนหลับเป็นกัปๆ กัลป์ๆ บอก เออพระพุทธเจ้าตรัสรู้อีกแล้ว เมื่อวานก็ตรัสรู้องค์หนึ่ง แล้วลุกขึ้นกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ ด้วยคาถาหลายร้อยบท

พระโพธิสัตว์พักกลางวัน ณ สาลวัน อันมีดอกไม้สะพรั่ง ไกล่แม่่น้ำเนรัญชรา เวลานั้นเป็นเวลาเย็น ขณะดอกไม้ทั้งหลายหล่นจากขั้ว จึงได้เสด็จไปยังควงโพธิ์พฤกษ์ตามหนทางที่เทวดาประดับประดาไว้ เหล่าเทวดา นาค และครุฑพากันบูชาด้วยของหอมดอกไม้เป็นทิพย์ เหมือนโลกธาตุมีกลิ่นหอมเป็นกลิ่นเดียวกัน จากนั้นก็มีคนตัดหญ้าคนหนึ่งชื่อ โสติถยะ ได้นำหญ้าคา ๘ กำ เขาเข้าไปถวายหญ้ากุงสะ ในบาลีบอกว่าหญ้าเฉยๆ แต่ว่าในหนังสือรุ่นหลัง เช่น ปฐมสมโพธิกิติ พุทธประวัติ กิติ นิทานพุทธประวัติกิติ จะพูดว่าหญ้าคา เพราะฉะนั้น สังคมเรารับรู้ว่าหญ้าคา จากนั้นได้เสด็จไปยังควงโพธิ์พฤกษ์ ชื่อว่า อัสนัตถพฤกษ์ ต้นโพธิ์เมื่อก่อนชื่อว่าอัสนัตถะ ซึ่งเป็นวิชัยพฤกษ์ อันรุ่งโรจน์กว่าหมู่ต้นไม้ทั้งหลาย ถ้าเราเชื่อในแนวสหชาติจะเห็น

ว่าต้นไม้มีอายุ ๓๕ ปี เพราะเขาออกวันเดียวกับที่พระโพธิสัตว์
ประสูติ ต้นโพธิ์ ๓๕ ปีนี้โตนะ โตพอสมควร มีเงาร่มรื่น และที่
น่าสังเกตคือว่ามีฐานะเป็นเจว็ด เป็นที่เคารพสักการะของคนแถว
นั้น เพราะว่าเวลาพระโพธิสัตว์ขึ้นไปประทับนั่งบนอาสน์ที่มีการ
บูชา ท่านบอกว่าพระโพธิสัตว์ทรงทำประทักษิณพญาวาสสัตตพฤษ
๓ รอบ แล้วเสด็จไปทางด้านทิศตะวันออกของโพธิ์พฤษ ทรงวาง
หญ้า ๘ กำลงที่โคนโพธิ์พฤษ ทันใดนั้นบัลลังก์กว้าง ๑๔ ศอก
ก็ปรากฏขึ้น นี่เป็นเทวานุภาพอีก เป็นเอกสารรุ่นหลังที่บอกว่าเป็น
เทวานุภาพ แต่เราดูแล้วคล้ายๆ มีฐานเป็นเจว็ด พระโพธิสัตว์
ทรงประทับนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์หญ้า หันพระพักตร์ไปทางทิศ
ตะวันออก โดยมีโพธิ์พฤษอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ มีพระมณัส
มั่นคง ทรงอธิษฐานว่า

เนื้อและเลือดในสรีระนี้แม้จะเหือดแห้งไปหมดสิ้น เหลือแต่
หนังเอ็นกระดูกก็ตาม ตราบใดที่ยังไม่บรรลุลัมมาสัมโพธิญาณ
ตราบนั้นเรายังไม่ลุกขึ้นจากบัลลังก์นี้

จากนั้นมีการพรรณนาถึงเทพเจ้าอะไรต่างๆ มากมาย ที่นี้
มีประเด็นหนึ่งที่น่าจะทำความเข้าใจคือ ประเด็นพญามารที่มา
ผจญพระพุทธเจ้า ตามปกติเอกสารซึ่งขีดเขียนโดยครูบาอาจารย์
รุ่นหลังมักจะพูดไปในแนวกิเลสमार

ถ้าเรามองกันจริงๆ ควรมองก่อนว่าก่อนที่พระโพธิสัตว์จะขึ้น
ไปประทับ ณ ใต้ต้นอัสสตะ พระโพธิสัตว์ได้ทบทวนอานาปานสติ
จากอานาปานสติเข้าสู่รูปฌาน ๔ ไปออกที่อรูปฌาน ๔ แล้วถอย
กลับมา แล้วก็เข้ากลับไปอีก ไปหยุดที่จตุตถฌาน ทรงยกจิตขึ้นสู่
วิปัสสนา เพราะฉะนั้น รับสั่งเล่าก่อนการตรัสรู้

เรานั้นเมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิไม่หวั่นไหว ไม่มีกิเลส
ปราศจากกิเลส เป็นจิตอ่อนโยนพร้อมที่จะนุ่มไปเพื่อรู้และ
ความรู้ก็เกิดผุดขึ้น

ต้องมองว่ามารนี้มีเท่าไร ต้องมองไปที่มารก่อน แล้ว
พิจารณาดูว่า มารที่มาผจญพระโพธิสัตว์ตรงนี้ควรจะเป็นมาร
ประเภทใด

มารในพระพุทธศาสนาจำแนกไว้เป็น ๕ คือ

๑. กิเลสมาร มารคือกิเลส
๒. ขันธมาร มารคือเบญจขันธ์
๓. อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร
๔. เทวปุตตมาร มารคือเทพบุตร
๕. มัจจุมาร มารคือความตาย

ขันธมาร มารคือเบญจขันธ์ ตอนนั้นพระสรีระสมบูรณ์มาก
แข็งแรงมาก ไม่มีปัญหา

กิเลสมาร มารคือกิเลส อย่าลืมว่ากิเลสที่เกิดกัฏฐุมรุมใจ คือ
กิเลสระดับนิวรรณ์ ปฐมณานสงบนิวรรณ์ได้แล้ว แสดงว่านิวรรณ์
สงบมาตั้งแต่ปฐมณานแล้ว แต่ว่าพระองค์ทรงยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา
ตอนจตุตถณาน จิตประกอบด้วยอุเบกขากับเอกัคคตาเท่านั้นเอง
กิเลสอะไรจะมาเกิด ต้องนึกถึงสภาพธรรม

อย่างที่เคยบอกว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาต้องนึกถึง
ปัญหาข้อเท็จจริงในแง่ของประวัติศาสตร์ ตรงนี้คือเหตุผลทาง
ประวัติศาสตร์ไปสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงในแง่ขององค์ธรรม ข้อ
เท็จจริงในแง่ของอิทธิปาฏิหาริย์ องค์ธรรมจุดนี้จิตประกอบด้วย
อุเบกขากับเอกัคคตา ถ้ามว่านิวรรณ์เกิดได้อย่างไร อย่าลืมว่า

ถ้างานไม่เสื่อมนิวรณ์ไม่มีทางเกิดขึ้นมาได้เลย พระทัยของ
พระโพธิสัตว์ขณะนั้นชัดเจนมาก เพราะรับสั่งแล้วว่า

เรานั้นเมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิไม่หวั่นไหว ไม่มีกิเลส ปราศจาก
กิเลส เป็นจิตอ่อนโยน พร้อมทั้งจะน้อมไปเพื่อรู้

และความรู้ก็เกิดผุดขึ้นภายในพระทัยของพระองค์ ทำให้
บรรลुพระญาณ

พระญาณเกิดขึ้นได้อย่างไร?

ทรงอุปมาให้เห็นว่า มีลักษณะผุดขึ้น ถ้าเทียบแล้วเหมือน
กับการปรุงอาหาร เอาเครื่องปรุงหลายอย่างมาผสมปนกัน เสร็จ
แล้วพออาหารสุกรสชาติของอาหารผสมผสานกัน จะถือว่าเป็นรส
ของอะไรโดยเฉพาะไม่ได้ เป็นรสร่วมกันของเครื่องปรุงทั้งหลาย

ฉะนั้น ญาณที่บังเกิดขึ้น ผุดขึ้นด้วยความสมบูรณ์ของ
อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ความรู้ในทางที่ชอบ จิตหลุดพ้นไป
ทรงแสดงว่า

**วิชาเกิดขึ้น อวิชาดับไป เหมือนแสงสว่างเกิดขึ้น ความ
มืดหายไป**

ประการแรก ที่ต้องมองคือมารที่พระโพธิสัตว์ผจญในคราว
นั้น เราจะเห็นว่า ชันธมารไม่มี กิเลสมารก็ไม่มี อภิสังขารมาร
คือบุญบาปก็สงบไปตามกิเลส อภิสังขารมารก็ไม่มี มัจจุมาร
มารคือความตายไม่มี เพราะพระองค์เป็นอนิยตโพธิสัตว์จะต้อง
ตรัสรู้อยู่แล้ว ไม่มีมัจจุมาร มัจจุมารเกิดไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น มารจริงๆ คือเทวบุตรตมาร คือวสวัตติมาร
ที่ตามจ้องล้างจ้องผลาญพระองค์มาบนเส้นทางยาวนาน ตั้งแต่
ตอนเสด็จออกผนวช จะเห็นวก่อนที่จะทรงพบกับขฤิการพหุ

นำผ้าไตรมาถวาย พญามารไปขวางก่อน ไปล่อด้วยสมบัติ
จักรพรรดิว่า สิทธัตถะอย่าออกบวชเลย อีก ๗ วันท่านจะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิแล้ว มีมหาสมุทรสาครทั้ง ๔ เป็นขอบเขต อุดม
สมบูรณ์สารพัดอย่าง พอพระโพธิสัตว์ไม่สนพระทัยก็หลบไป

พระโพธิสัตว์ก็มาเจอกับขมิถุการพหุขม ขมิถุการพหุขมมาเจอ
ที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาที่ นำผ้าไตรมาถวาย พระญาณที่เกิดผุด
ขึ้นอย่างแรกคือ บุพเพนิวาสานุสติญาณ พระญาณที่ทำให้
พระองค์ระลึกชาติปางก่อนของพระองค์ได้ เป็นอาการของญาณ
ที่เกิดผุดขึ้นภายในพระทัยของพระองค์

เพราะฉะนั้น ความจริงท่านอธิบายไว้ว่า ที่พระโพธิสัตว์
ทรงเอาชนะ ทรงขจัดมารด้วยบารมีทั้ง ๑๐ ประการ ระดับที่เรียก
ว่า ปรมัตถบารมี เรียกบารมี ๓๐ ทศ ทรงบรรลุบุพเพนิวาสานุสติ
ญาณในปฐมญาณแห่งราตรี ทำให้ในความเป็นบุพเพนิวาสานุสติ
ญาณที่ระลึกชาติก่อนๆ ได้ โดยทรงระลึกย้อนกลับไปที่
พระองค์จะเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงระลึกย้อนไปได้ตั้งแต่ ๑ ชาติ
๒ ชาติ นึกย้อนหลังไปได้เรื่อยๆ จนไม่มีที่สิ้นสุด ทรงมองเห็นว่า
ชีวิตนี้เป็นกระบวนการของเหตุปัจจัยหรือปัจจัยอาการ

ตรงนี้อ่าลืมนี่ว่าเป็นคำถามที่มนุษย์ทุกส่วนของโลก ถาม
เราเป็นใคร เรามาจากไหน เราเคยเกิดมาหรือไม่ หรือว่าเราไม่
เคยเกิด หรือเราเกิดมาเป็นอย่างไร มีทุกข์มีสุขอย่างไร ตายไป
จากชาตินั้นแล้วเกิดเป็นอะไร จะถามไปอยู่อย่างนี้ชั่วนาตาปี
พระองค์ทรงบรรลุพระญาณขั้นนี้ ทำให้ได้คำตอบว่า สรรพชีวิต
ล้วนผ่านการเวียนว่ายตายเกิดมาตลอด มีความเปลี่ยนแปลงใน
จุดของความเกิดอยู่ตลอดเวลา หากติ๊กพออะไรที่แน่นอนไม่ได้

อายุอาจจะยืน อาจจะสั้น ก็ว่ากันไป แต่ว่าจริงๆ แล้วจะมีความเปลี่ยนแปลงในตัวของมันเอง ทรงเปล่งพระพุทธานุทานเป็นใจความว่า

เราเมื่อแสวงหาอยู่ซึ่งนายช่างคือตัณหา ผู้สร้างเรือนได้ ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏเป็นอนันต์ เมื่อแสวงหาไม่พบ ก็ต้องเกิดบ่อยๆ เกิดบ่อยๆ ก็ต้องเป็นทุกข์บ่อยๆ

แล้วรับสั่งว่า

ดูก่อน นายช่างคือตัณหาผู้สร้างเรือน บัดนี้เราพบเจ้าแล้ว เจ้าจะสร้างเรือนคืออัตภาพให้แก่เราไม่ได้อีกแล้ว เพราะว่าทุกอย่างที่เป็นอุปกรณ์ในการสร้างภพ สร้างชาติ เราได้ทำลายหมดแล้ว

ข้อนี้ท่านเรียกในตอนหลังว่า ปฐมพุทธพจน์ ในที่สุดก็ทรงมองเห็นเป็นกระบวนการของสังสารวัฏว่า เป็นกระบวนการของปัจจุอาการ คือปัจจุสมุปบาท ปัจจุสมุปบาทนั้นกล่าวโดยสรุปง่ายๆ จะเห็นว่า เป็นกระบวนการ ๓ ข้อ เรียกว่า วัฏฏะ ๓ คือ

กลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของกิเลส

กลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของกรรม

กลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของวิบาก

ตกลงว่าเป็น กิเลส กรรม วิบาก, กรรม วิบาก กิเลส, วิบาก กรรม กิเลส หมุนวนอยู่อย่างนั้น คล้ายๆ เรารับประทานอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดความชอบในรสอาหารนั้น กิเลสคือ ความอยากจะเกิดขึ้น ทำให้มีการปรุง มีการปรุงก็รับผลเป็นสุภาพพลานามัยดี ก็เป็นความชอบ ก็ปรุงต่อ กิเลสก็เกิด

ขึ้น กรรมก็ต่อกลายเป็นวิบากหมุนวนอยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้น
สังสารวัฏจะมีลักษณะอย่างนั้น

เมื่อทรงบรรลुพระญาณข้อที่ ๑ ความจริงท่านบอกว่า ใน
แต่ละพระญาณที่ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาท ทั้งสายเกิด
สายดับ เรื่องค่อนข้างยาว ถ้าไปเจาะรายละเอียดจะกลายเป็น
หนังสืออีกเล่มหนึ่ง

สรุปว่า มีกิเลส กรรม วิบาก ในปฏิจจสมุปบาท ก็มีเป็น
ปฏิภิกิริยาอุกโช คือ อวิชา ตัณหา อุปาทาน เป็นกิเลส กรรม
คือ อภิสังขารกับภพ เขาเรียก สังขารภพคือกรรม นอกนั้น
วิญญาณ นาม รูป आयตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นวิบากต่อไป
ข้างหลังตัณหา อุปาทาน เป็นกิเลสภพ เป็นกรรม ในขณะที่เดียว
กันภพที่เรียกว่า อุปัตติภพเป็นวิบาก เป็นผลที่เราต้องไปอุปบัติใน
สถานที่นั้นๆ กลายเป็นชาติ เป็นชรา มรณะ โสกะ ปริเทวทุกข์
โทมนัส อุปายาส พวกนั้นเป็นผล เป็นวิบาก หมุนวนอย่างนี้
กิเลส กรรม วิบาก กิเลส กรรม วิบาก

เพราะฉะนั้น ถ้าต้องการทำลาย ต้องทำลายที่ส่วนหัว คล้ายๆ
งูตัวหนึ่งถ้าต้องการทำลายก็ต้องตัดที่ส่วนหัว ส่วนอื่นก็ช่างมัน
เดี๋ยวก็ตายเอง ทรงเปล่งอุทานในปฐมยามของราตรีท่านบอกว่า

เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่ง
อยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะ
ได้รู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุธรรม

ในที่นี้ที่ชัดเจนคือ ภพชาติต่างๆ ที่พระองค์เคยผ่านมาแล้ว
ก็สืบสาวไปว่า ผลเหล่านี้ภพชาตินี้มันเป็นผล เป็นผลต่างๆ เช่น

ชาติเป็นพระเวสสันดร ชาติเป็นมโหสถชาติเป็นอะไรต่ออะไร เป็น
วิบาก เรียกว่า วิบากชั้น

ร่างกายของทุกคนเป็นวิบากชั้น ถ้าชาตินี้เราดับกิเลสได้
วิบากชั้นก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องป่วยไปเป็นธรรมดา ถึงจุดหนึ่ง
ต้องแตกดับแล้ว แต่เพราะกิเลสเป็นเหตุให้เกิดอีก ไม่มีกรรมก็
ไม่มี เมื่อกรรมไม่มีอย่างอื่นก็ดับหมด

ฉะนั้น เมื่อกิเลสดับ กรรมดับ วิบากก็ดับ การตรัสรู้ของ
พระพุทธเจ้ามีลักษณะอย่างนั้น อย่าลืมว่ามารที่พูดในช่วงตรัสรู้
อย่าไปคิดว่า ธรรมาธิษฐานนี้เป็นบุคคลาธิษฐานล้วนๆ เป็นเหตุผล
ทางประวัติศาสตร์ อย่าไปคิดในแง่มุมของธรรมาธิษฐานให้มาก
ถ้าไม่อย่างนั้นจะเป็นการดูหมิ่นตัวฌานว่า ฌานสงบกิเลสไม่ได้
หมายความว่าอย่างไร หมายความว่า ศีลสงบกิเลสอย่างหยาบ
ได้แล้ว ตัวสมาธิ ตัวฌาน สมาธิจริงๆ คือรูปฌาน ๔ สงบนิวรรณ์
ได้ เมื่อฌานมีอยู่นิวรรณ์จะเกิดมาได้อย่างไร บางคนมีการอธิบาย
เป็นห่วงไปคิดถึงพระราชโอรส พระมเหสี ราชวัง ความสุข
สนุกสนาน สวรรค์กำนัลใน เพื่อเจ้าออกไป อย่าอัตโนมติ ต้อง
ให้ความเคารพต่อหลักธรรม เพราะพระรัตนตรัย ไตรสิกขา ความ
ไม่ประมาท การปฏิสังขาร ถือว่าเป็นทางใกล้พระนิพพาน ต้อง
ให้ความเคารพ ไม่ใช่อธิบายกันเพลินไปตามปกติ

ชาวพุทธมักอภิสระมากไป นึกจะพูดอะไรก็พูดไปเรื่อยโดย
ไม่มองถึงหลักการ ถ้าเป็นอย่างนี้ต้องเป็นอย่างนี้ แต่พระทัยได้
บรรลุสมบัติ ๘ แล้ว เพียงแต่ไม่ขึ้นไปที่นั่นเท่านั้น เหมือนกับ
ก่อนจะปรินิพพาน ทรงเริ่มเข้าปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน
จตุตถฌาน ไปจนถึงรูปฌานข้อที่ ๔ แล้วก็กลับถอยหลัง ถอย

ฉานมาจนถึงปฐมฉาน แล้วก็เดินหน้าต่อจากปฐมฉานถึง
จตุตถฉาน ออกจากจตุตถฉานจึงนิพพาน

เพราะฉะนั้น ตอตรัสรู้ก็เหมือนกัน เพราะว่าในการตรัสรู้
มันเป็นกิเลสนิพพาน คือดับกิเลส แต่ว่าตอระดับชั้นนี้ ดับร่างกาย
ดับชีวิตของพระองค์ก็เหมือนกัน เป็นการดับระหว่างฉาน การ
ตรัสรู้จึงไม่ตรัสรู้ในฉาน ฉานมันเป็นบันได แต่ตรัสรู้ด้วยญาณ
ญาณเป็นความรู้ที่เกิดผุดขึ้นด้วยจิตที่สงบ พลังของสมาธิมันสร้าง
ความสงบขึ้นอย่างที่เราสัมผัสได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทำสมาธิให้เกิดขึ้น คน
ที่จิตเป็นสมาธินั้นจะรู้เห็นตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในปฐมฉาน จึงได้
บรรลุปุพเพนิวาसानุสติญาณ แปลว่า พระญาณที่ทำให้พระองค์
ทรงระลึกชาติปางก่อนๆ ของพระองค์ได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด แต่ตอน
สุดท้ายพระองค์ดับกิเลสได้โดยอัสวักขยญาณ เพราะเมื่อกิเลส
ดับ กรรมก็ดับ กรรมดับการเกิดก็ไม่มี อย่างที่เราสัมผัสได้

พระญาณได้ผุดขึ้นแล้วแก่เราว่า การหลุดพ้นของเรานั้น
ไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ไม่ได้มีอีกต่อไปแล้ว

นี่ก็เป็นประเด็นที่มาทำความเข้าใจกันอีกช่วงหนึ่ง

จดหมายฉบับนี้ก็ขอยุติไว้เพียงนี้

สวัสดิ์

สมบัติ พรหมพันธุ์

ฟังแล้วคิด คิดแล้วทำ นำความสำเร็จ

เพื่อนรัก

เมื่อขบวนพวกเราที่ไปไหว้พระ ณ สังเวชนียสถาน และ
บริเวณเจดีย์ในอินเดีย เดินทางออกจากบริเวณโพธิมณฑล
เนื่องจากต้องหยุดดูศึกษาสถานที่ต่างๆ อยู่เรื่อยไป เพราะมีความ
รู้สึกฝังใจว่า ดินแดนส่วนนี้ในอดีตกาลเคยให้ความรู้ ความเข้าใจ
ที่พำนักอาศัยแก่พระพุทธองค์ ส่วนต่างๆ ของดินแดนส่วนนี้
พระพุทธเจ้าคงเคยเสด็จพระพุทธานุชาลินีไปมาอยู่เสมอ สิ่งที่เป็น
แรงบันดาลใจหลายอย่างของพระโพธิสัตว์ พระองค์ได้ประสบและ
ทรงใช้ให้เป็นประโยชน์ ได้มีอยู่ ณ พื้นที่ส่วนนี้ในอดีต เช่น

ในขณะที่พระองค์กำลังบำเพ็ญทุกรกิริยาด้วยวิธีต่างๆ จน
ถึงวิธอดพระกระยาหาร ด้วยการผ่อนเสวยแต่วันละน้อยๆ จน
ไม่อาจแม้จะดำรงพระองค์อยู่ได้ จะเสด็จไปไหนก็ชวนล้มเพราะ
หมดสิ้นเรี่ยวแรง ดูเหมือนว่าพระองค์กำลังจะถึงจุดอับในการ
แสวงหาทางตรัสรู้ ครั้นแล้วกลับได้สดับเสียงเพลงขับของเด็กเลี้ยง
โค ซึ่งดีดพิณขับเพลงว่า

“ดีดพิณจับระบำ	จงทำสายให้พอดี
ดิ่งนักษัตรมักขาด	เพลงพิณาศหมดเสียงใส
หย่อนนักษัตรเสียงหมดไป	จงทำสายให้พอดี”

หลังจากทรงสดับแล้ว ทรงน้อมเข้ามาหาการปฏิบัติของ
พระองค์ ที่กำลังบำเพ็ญอยู่นี้ เป็นประเภทสายพิณที่ซึ่งตึงเกินไป
ซึ่งจะต้องขาดลงแน่นอน เสียงพิณจึงช่วยให้พระองค์ได้แนวในการ

บำเพ็ญเพียรเพื่อการตรัสรู้ และเมื่อได้ปฏิบัติไปทางจิต ก็ทรง
ประสบปัญหาที่ไม่อาจทำจิตให้สงบจากกิเลสได้ พระองค์ได้แนว
คิดจากท่อนไม้ที่ทรงพบเห็นมา เป็นแนวในการพิจารณาพัฒนาการ
ทางจิต ที่จำเป็นต้องมีปัจจัยต่างๆ เข้าสนับสนุน ซึ่งท่านเรียกว่า
อุปมา ๓ ข้อมาปรากฏแก่พระองค์ ความว่า

- สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ที่มีกายยังไม่หลีกออก
จากกาม ทั้งจิตใจก็ยังพัวพันหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์
เหล่านั้น แม้จะใช้ความเพียรพยายามให้แรงกล้า อย่างไรก็ตาม
ย่อมไม่อาจบรรลุคุณพิเศษได้ เปรียบเหมือนไม้สดที่ชุ่มด้วย
ยางและวางไว้ในน้ำ เมื่อบุคคลผู้ต้องการไฟนำมาสีกัน ย่อมไม่
อาจที่จะให้เกิดไฟขึ้นมาได้

- สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ซึ่งมีกายหลีกออก
จากกามแล้ว แต่ใจยังพัวพันหมกมุ่นอยู่ในกาม สมณพราหมณ์
เหล่านั้นแม้จะเพียรพยายามให้แรงกล้าอย่างไร ย่อมไม่อาจ
บรรลุคุณพิเศษได้ เปรียบเหมือนไม้สดที่ชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้ว่า
จะวางไว้ไกลน้ำ แต่เมื่อบุคคลผู้ต้องการไฟนำมาสีกัน ย่อมไม่
อาจที่จะให้เกิดไฟขึ้นมาได้

อุปมาข้อที่ ๓ มีใจความที่ทรงแสดงแก่โพธิราชกุมารเป็น
สำนวนภาษาบาลีว่า

“ราชกุมาร อุปมาว่าไม้แห้งสนิท ทั้งวางไว้บนบกไกลจากน้ำ
หากบุรุษตั้งใจว่าเราจักนำไม้สีไฟอันบนมาสีกับไม้นั้น ให้ไฟเกิด
ปรากฏขึ้นดังนี้ ราชกุมารท่านจะเข้าใจว่าอย่างไร บุรุษนั้นจักนำไม้
สีไฟอันบนมาสีกับไม้นั้น ให้ไฟเกิดปรากฏขึ้นได้หรือไม่ ?”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญได้โดยแท้ เพราะเหตุว่าไม้นั้นเป็นไม้
แห้ง ทั้งอยู่บนบกไกลจากน้ำด้วย พระเจ้าข้า”

“ราชกุมาร ฉันทิกัณฐ์นั้น สมณพราหมณ์พวกใด มีกายละจาก
วัตถุกามแล้ว ทั้งใจก็ไม่ระคนอยู่ด้วยกิเลสกาม อันทำความพอใจ
ความเยื่อใย ความหมกมุ่น ความกระหาย ความเร่าร้อนในวัตถุกาม
ทั้งหลาย เขาเป็นผู้สะอาด ระวังได้ซึ่งกิเลสกามนั้น สมณพราหมณ์
เหล่านั้นจะได้เสวยเวทนาอันกล้าแข็ง เพราะทำความเพียรที่ดี หรือ
ไม่ได้เสวยก็ดี ย่อมควรเพื่อเกิดปัญญาอันรู้เห็น ซึ่งไม่มีปัญญาอื่น
ยิ่งไปกว่าได้”

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า สำหรับท่านผู้มีปัญญาแล้ว
สามารถมองอะไรก็ได้ให้เป็นธรรมะสอนใจเอง ด้วยอาศัยหลักการ
คิดพิจารณาในแนวนี้ เป็นการบ่งชี้ให้ทราบว่า ในโลกนี้ไม่มีสิ่งอะไร
เลย ที่ชื่อว่าไม่มีประโยชน์ด้วยประการทั้งปวง ขอเพียงแต่บุคคล
นั้นใช้ปัญญาพิจารณาเท่านั้น ทุกอย่างพร้อมที่จะเป็นครูที่จะช่วย
ให้ละเว้นและประพฤติตามได้ทั้งนั้น เหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

“บุคคลพึงเลือกเฟ้นธรรมโดยอุบายอันแยบคาย แล้วจะเห็น
ประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ ด้วยปัญญา”

ในแง่ของการใช้ปัญญาทางพระพุทธศาสนานั้น ความสำคัญ
ของสิ่งที่ตนเห็นเป็นต้นมีไม่มากนักคือ จะมองอะไรไม่สำคัญ
สำคัญอยู่ที่มองอย่างไรมากกว่า แม้เรื่องบางเรื่อง สิ่งบางสิ่งที่คน
ทั้งหลายสยบติด หลงรัก หลงใคร่ ใฝ่ฝันที่จะได้มาไว้ในครอบครอง
แต่ถ้าไปเจอมองเป็นเข้าใจมอง ท่านอาจใช้เป็นปัจจัยสนับสนุนใน
การที่จะช่วยตนเองให้หลุดพ้นจากสิ่งเหล่านั้น หรือหาประโยชน์
จากสิ่งเหล่านั้นก็ได้ ตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จแห่งชีวิต

เป็นอันมากในโลกนี้ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึ่งขึ้นอยู่กับ “เห็น
อย่างไร มากกว่าเห็นอะไร” เช่น

หาวริตกุมารชาวเมืองสาวัตถี มารดาตบแต่งท่านกับสตรี
มีชาติตระกูลสูงคนหนึ่ง เพื่อให้ท่านมีความสุขในการครองเรือน
ท่านกลับอาศัยร่างกายของภรรยา ที่ชาวโลกกำหนดว่าสวยงาม
น่าใคร่ น่าพอใจ โดยมองเข้าไปถึงความจริงแห่งชีวิตว่า

“รูปเช่นนี้ ดำรงอยู่ไม่ช้านักจักถูกชราและมรณะย่ำยีแน่”

เวลาผ่านไปไม่นานนัก ภรรยาของท่านถูกงูกัดตาย ทำให้เกิด
ความสลดใจในชีวิตมากยิ่งขึ้น และเข้าใจสัจจะแห่งชีวิตดีขึ้น จึง
ได้ไปฟังธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าขอบรรพชาอุปสมบทใน
พระพุทธศาสนา ในขณะที่ท่านเดินไปบิณฑบาตในวันหนึ่ง ได้เห็น
ช่างครคนหนึ่งกำลังตัดลูกศรอยู่ ก่อนแต่นั้นแม้ท่านเรียนกรรมฐาน
แต่ใจท่านหาได้ตรงต่อกรรมฐานไม่ พอเห็นช่างครตัดลูกศรกลับได้
แนวคิดที่ว่า “ของที่ไม่มีจิตวิญญาณอย่างนี้ยังตัดให้ตรงได้ เพราะ
ฉะนั้นเรจักทำจิตของเราให้ตรงเช่นกัน” คิดเช่นนั้นแล้วก็กลับจาก
บิณฑบาต มาบำเพ็ญเพียรทางจิต

พระเถระระดับสำคัญๆ ในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ที่
อาศัยการเห็นช่างครตัดลูกศร ช่างถาก ถากไม้ ชาวนาไขน้ำเข้านา
แล้วนำมาเป็นแนวในการฝึกตน ท่านจึงแปลไว้เป็นคำกลอนว่า

ชาวเอ๋ยชาวนา	ตั้งหน้าไขน้ำด้วยความหมั่น
ช่างครกรจับลูกศรพลัน	ทาน้ำมันลนไฟตัดให้ตรง
ช่างไม้ถากไม้ไม่ละลด	ทำดุมวงกงรถตามประสงค์
บัณฑิตฝึกฝนตนจ้านง	ฝึกให้ตรงตามธรรมล้ำเลิศเอย

ในขณะที่ท่านหาริตะกำลังบำเพ็ญเพียรอยู่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบด้วยพระญาณ จึงเสด็จมาประทานพุทธานิบายว่า “หาริตะ เธอจงยกจิตขึ้นจากความเกียจคร้าน อย่าให้ตกไปในความเกียจคร้าน จิตของเธอไม่ไปตามทางกรรมฐาน เพราะเธอมีความเพียรหย่อน เธอจงทำความเพียรให้แรงขึ้น เธอจงทำจิตให้ตรง เหมือนกับช่างศรทำลูกศรให้ตรงฉะนั้น ธรรมดาช่างศรเมื่อลูกศรคดไปเพียงเล็กน้อย ก็ทำให้ตรงได้ฉับไฉน เธอจงยกจิตขึ้นจากความเกียจคร้าน อย่าให้ตกไปในความเกียจคร้าน จงละความฟุ้งซ่าน ทำจิตให้ตรงต่ออัปนาสมาธิ จงยกวิปัสสนาขึ้น รีบทำลายอวิชชาด้วยมรรคญาณอันเลิศเถิด”

การดำรงชีวิตของคนเรานั้น ตัวการสำคัญคือความดำริผิดหรือถูก จะเป็นตัวกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมให้แก่เขาเหล่านั้น หากคนสามารถดำริในทางที่ถูกได้แล้ว สิ่งอะไรก็ตามที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเขา เขาอาจยึดถือเอาประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นได้ การสอนธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกทั้งหลายมีอยู่เป็นอันมาก ที่ทรงอาศัยสิ่งใกล้ตัวของบุคคลนั้นนั่นเอง เป็นอุปกรณ์ในการเรียนรู้ธรรม ปัญหาชีวิต อย่างพระหาริตเถระที่ยกมานั้น จะพบว่าอุปกรณ์แห่งการเรียนรู้ของท่าน เป็นภาพปกติธรรมดาที่ใครๆ ก็เห็นได้ แต่ทุกคนไม่อาจคิดได้ ทำได้อย่างที่ท่านคิด ด้วยเหตุนี้เองความแตกต่างของคน จึงมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย อย่างที่พูดกันว่า “คนเหมือนกัน แต่ไม่เหมือนกัน”

ผมจะนำไปรู้จักกับสระมูจจลินท์ในอดีต เพราะสถานที่นี้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระพุทธปฏิมา ที่สำคัญคือเรื่องที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ คือเรื่อง “นาค”

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากต้นไทรชื้อชपालนิโครธแล้ว ได้เสด็จไปประทับ ณ ต้นมุจลินท์ ทรงประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ วัน เมื่อนับตามระยะเวลาที่เสด็จประทับ เสวยวิมุตติสุขในที่ต่างๆ ตามลำดับ เมื่อพระองค์ประทับ ณ ต้นมุจลินท์ก็ตกกระหว่างวันแรม ๘-๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ท่านบอกว่า อกาลเมฆ คือเมฆที่เกิดขึ้นผิดฤดูกาล ทำให้ฝนเจ็อลมหนาวตกลงมาอย่างรุนแรง ตลอดเวลา ๗ วันนั้น

พระยานาคชื่อมุจลินท์ ออกจากที่อยู่ของตนได้แหวดวงพระพุทธเจ้าด้วยขนาด ๗ รอบ และแผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียร สถิตอยู่ ด้วยหวังใจว่า ความหนาวความร้อนอย่าได้เบียดเบียน พระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่งเหลือบยุงลมแดด และสัตว์เลื้อยคลาน อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค

ครั้นล่วง ๗ วันแล้ว มุจลินท์นาคราชรู้ว่า อากาศปลอดโปร่งปราศจากฝนแล้วจึงคลายขนาดจากพระกายของพระผู้มีพระภาค จำแลงรูปตนเป็นเพศมาณพ ได้ยื่นประคองอัญชลีถวายนมัสการ พระผู้มีพระภาคต่อพระพักตร์ของพระองค์ ลำดับนั้นพระพุทธเจ้า ทรงเปล่งพระพุทธอุทานว่า

“ความสัจ เป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ มีธรรมปรากฏแล้ว เห็นอยู่ ความไม่พยายาม คือความสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุข ในโลก ความปราศจากกำหนด คือความล่วงกามทั้งหลาย เสียได้เป็นสุขในโลก การกำจัดอัสมิมานะเสียได้นั้นแล เป็นสุขอย่างยิ่ง”

เรื่องต่อนี้เป็นหลักวิชาการทางศาสนาที่น่าศึกษาหลายประการ เช่น

- **วิมุตติสุข** คือความสุขที่เกิดจากจิตหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ เป็นเหมือนคนเราที่ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จ หลังจากนั้นจะใช้ช่วงเวลาหนึ่ง ชื่นชม หรือฉลองความสำเร็จของตน พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย หลังจากตรัสรู้และบรรลุมรรคผลแล้ว จะมีช่วงหนึ่งคือประทับเสวยวิมุตติสุข

- **พระยานาค** ในแง่ของพระพุทธศาสนานั้น ฟังดูคล้ายๆ จะเป็นอมนุษย์ประเภทกึ่งเทพ กึ่งสัตว์ กึ่งมนุษย์ เป็นอภัพพสัตว์ที่ไม่อาจบรรลุคุณพิเศษอย่างมนุษย์ได้ แต่มีฤทธิ์อำนาจอย่างเทพ บางพวก ชีวิตส่วนมากหมกหมุ่นอยู่ด้วย กาม กิณ นอน ทำนองสัตว์เดรัจฉาน นาคว่ากันว่าสามารถเปลี่ยนแปลงเพศได้นานาชนิด แต่เพศจะกลับใน ๒ กาล คือเมื่อปล่อยสติหยั่งลงสู่ความหลับ และคราวเสพเมถุนกับนาคมาณวิกา การเปลี่ยนแปลงเพศของนาคมีเรื่องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องคนที่ทรงห้ามบวชชนิดที่เรียกว่าประกอบด้วยบรรพชาโทษ คือบวชไม่ได้เลยตลอดชีวิต ๑๑ ประเภท มีนาคอยู่ด้วยพวกหนึ่ง ท่านเล่าไว้ในพระวินัยปิฎก ความย่อว่า

นาคตนหนึ่งเกิดเบื่อหน่ายในอัฐภาพของตน ต้องการความหลุดพ้นจากเพศและทุกข์ จึงเข้าบวชในสำนักของภิกษุทั้งหลาย ด้วยความหวังว่า เมื่อตนบวชแล้ว ด้วยอานิสงส์ของการบวช คงจะช่วยให้หลุดพ้นจากอัฐภาพของนาคได้เร็วขึ้น เนื่องจากนาคปลอมตัวเป็นมาณพหนุ่มมาขอบวช จึงไม่มีใครทราบว่าเป็นนาค นาคบวชแล้วไปอยู่ที่กุฎริมวัดกับเพื่อนภิกษุอีกรูปหนึ่ง ในขณะที่บำเพ็ญสมณธรรมด้วยการจงกรมทำกรรมฐานอยู่ เกิดง่วงขึ้นตามแบบนาค จึงเข้าไปกุฎเพื่อจำวัด เมื่อท่านหลับเพศกลับเป็นนาค

เพื่อนภิกษุที่จงกรมอยู่ด้วยกันเข้าไปในกุฏิ เห็นงูขนาดใหญ่นอน
อยู่ก็ตกใจร้องขึ้นด้วยเสียงดัง ภิกษุรูปอื่นๆ ได้ยินเสียงท่านจึงมา
สอบถาม ท่านบอกว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย วิหารนี้ทั้งหลังเต็มได้ด้วยงู ขนาดยื่น
ไปในหน้าต่าง”

พระนาคตื่นขึ้นเพราะเสียงร้องและสนทนา จึงลุกขึ้นนั่ง ด้วย
เพศของพระภิกษุตามเดิม เมื่อภิกษุทั้งหลายเข้าไปสอบถาม ท่าน
ก็บอกว่าท่านเป็นนาค ภิกษุเหล่านั้นจึงนำท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้า
และกราบทูลเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมพระในบริเวณนั้นทั้งหมด
แล้วรับสั่งแก่พระนาคนั้นว่า

“พวกเธอเป็นนาค ไม่อาจออกงามในธรรมวินัยนี้ได้เป็นธรรมดา
เธอจงไปเถิดจงรักษาอุโบสถศีลในวันที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และ วันที่ ๘ แห่ง
ปีภัก ด้วยวิธีนี้เธอจักพ้นจากกำเนิดนาค และจักกลับได้อัตภาพเป็น
มนุษย์เร็วพลัน”

เมื่อนาคนั้นได้ทราบว่าตนไม่อาจออกงามในพระ ธรรมวินัย
ได้ จึงมีความเสียใจ หลังน้ำตา ร้องเสียงดังแล้วจากไป แต่
นั้นมาพระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้บวชนาค ที่แปลงกายเข้ามา
ขอบวช แม้บวชไปแล้วให้จัดการสึกเสีย คนที่ถูกห้ามบวชประเภท
เดียวกับนาค คือห้ามบวชตลอดชีวิต แม้บวชแล้วต้องจัดการสึก
เสีย คือ

“บัณฑิตเขาก้ คนปลอมบวช คนที่เคยไปเข้ารีตเดียรฉัตรในขณะที่
ที่ตนยังเป็นพระอยู่ คนฆ่าแม่ คนฆ่าพ่อ คนฆ่าพระอรหันต์

คนเคยข่มขืนนางภิกษุณี คนอุกโตพยัญชนก คือสองเพศ คนทำ
สังฆเภท คนทำโลหิตุปบาท รวมกับนาคเป็น ๑๑ ประเภท”

ส่วนบุคคลต้องห้ามประเภทอื่น ยกเว้นคนที่เคยต้องอาบัติ
ปาราชิกเมื่อบวชเป็นภิกษุคราวก่อน หากจับพลัดจับผลูบวชเข้าไป
การเป็นพระของท่านเหล่านั้นไม่มีปัญหา แต่ท่านที่ร่วมในการให้
บรรพชาอุปสมบทต้องอาบัติ

ผมนำเรื่องนี้มาแสดงไว้ เห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน และ
เป็นหลักวิชาที่น่ารู้ อย่างหนึ่ง เรื่องการห้ามบวชนาค เกี่ยวโยงเข้า
มาในการบวชของไทยอย่างหนึ่ง คือ การเรียกคนที่เข้ามาบวชทุก
คนว่านาค ยิ่งในสมัยโบราณแล้วยิ่งเป็นเอามากคือ

เวลาถามอันตรายิกกรรมผู้ที่เข้ามาบวช เมื่อถึงคำถามชื่อที่
อุปัชฌายะตั้งให้ พระกรรมวาจาจารย์จะถามว่า **กิณฺหาโมสิ** แปล
ว่า **เธอชื่ออะไร?** เจ้านาคจะมีชื่อภาษาบาลีอย่างไรไม่สำคัญ แต่
จะต้องตอบเหมือนกันว่า

“**อหํ ภนฺเต นาโค นาม** แปลว่า ท่านรับกระผมชื่อนาคขอรับ”

ความเชื่อถือและคตินิยมแบบนี้ จะเกิดขึ้นในเมืองไทยเมื่อไร
นั้น ไม่อาจทราบได้ แต่เข้าใจว่าคงนานมาก และที่แปลกไปยิ่ง
กว่านั้นคือ ชื่อพระอุปัชฌายะท่านจะชื่ออย่างไรก็ตาม แต่ผู้ที่เข้า
มาขอบวช ซึ่งบาลีเรียกว่า อุปสัมปทาเปกขะ จะต้องเรียนต่อพระ
กรรมวาจาจารย์ที่ถามเป็นภาษาบาลีว่า

“**โก นาม เต อุปชฺฌายโ** อุปัชฌายะของเธอชื่ออย่างไร?”

อุปสัมปทาเปกขะ จะต้องเรียนตอบท่านว่า

“**อุปชฺฌายโ เม ภนฺเต อายสฺมา ติสฺโส นาม**” ท่านรับ
อุปัชฌายะของกระผมชื่อว่าติสสะครับ”

ความนิยมเชื่อถือและปฏิบัติแบบนี้ ออกจะเป็นเรื่องแปลกที่น่าศึกษาความเป็นมาว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ?

เรื่องนี้กลายเป็นปัญหาที่ไม่ทราบที่ไปที่มา นอกจากเรื่องทำนองนิยายคือ ว่ากันว่านาคราชเมื่อไม่อาจจะบวชได้ เพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับตนจึงได้ฝากชื่อไว้ว่า ขอให้เรียกคนที่ขอบวชว่า “นาค” ทำให้เกิดคำถามอันตรายิกธรรมประโยคหนึ่งเกิดขึ้น คือ “มนุสฺโสติ เธอเป็นมนุษย์หรือ ?” ก็ว่ากันไปเป็นนวนิยายกันเลย หลักฐานที่ว่านี้ไม่เคยพบในพระวินัยปิฎก หรือแม้ธรรกถาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ นอกจากจะเป็นความเชื่อแบบปรัมปราสืบต่อกันมา โดยไม่มีการสืบสวนต้นเค้าของเรื่องว่าเป็นมาอย่างไร ความเปลี่ยนแปลงอย่างที่เห็นในปัจจุบันนั้น เกิดจากพระดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชอยู่ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้าได้ทรงเรียบเรียงอุปสมบทวิธีขึ้น เป็นแบบในการบรรพชาอุปสมบท

อันที่จริงคำว่านาค หาได้แปลว่าขนาดใหญ่เสมอไปไม่ แปลว่า ช้าง, พระอรหันต์, พระเจ้า, พระยา, ไม้กาะทิง, อุดม, ประเสริฐ, เว้นจากอาพาธ ๕, ด้วยความหมายเป็นอันมากนี้ คำว่านาคที่ใช้เรียกผู้บวชน่าจะหมายถึง ท่านผู้ประเสริฐ อันมีความหมายเดียวกันกับคำว่า มนุษย์ ซึ่งแปลว่าผู้มีใจสูง ผู้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ คำถามที่ว่าเจ้าเป็นมนุษย์หรือนั้น จึงเป็นการถามความประพฤติกว่กว่าภาวะของผู้บวช คำว่าเป็นมนุษย์ในความหมายของท่าน จึงเป็นเพียงมีใจสูงหรือไม่ มาตรการในการกำหนดว่าใจสูงหรือไม่ อยู่ที่กายวาจาใจประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือไม่ เพราะกุศลกรรมบถ ๑๐ ข้อสุดท้าย คือ

มีความเห็นถูกต้องตรงต่อทำนองคลองธรรม มีความหมายเป็นปัจจัย
ของกันและกันกับคำว่า ประเสริฐ และมีใจสูง เพราะว่าผู้ที่มีความ
เห็นถูกต้องตรงต่อทำนองคลองธรรม ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีใจสูง คนที่
เป็นเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐอย่างแท้จริงในระดับหนึ่ง

- นาค ในความหมายทางประวัติศาสตร์ ท่านบอกว่าเมื่อ
อารยันบุกเข้าสู่อินเดียหรือชมพูทวีปครานั้น สิ่งที่เป็นอุปสรรค
ขัดขวางทำอันตรายให้แก่พวกเขามากคือ งู และมนุษย์เผ่านาคา
คนเผ่านี้แม้กำลังคนจะน้อย แต่ใช้วิธีซุ่มโจมตี แอบฆ่า อารยัน
อธิบายลักษณะของงูหรือนาคว่า เป็นสัตว์ชั่วร้ายแต่แฝงไว้ซึ่งพลัง
และอำนาจ ความหมายนี้เห็นได้ชัดว่า อาจมาจากการที่พวก
อารยันขัดแย้งกับพวกเผ่านาคา ซึ่งนับถืองู บูชางู คำว่านาคในที่
นี้จึงเป็นชื่อของเผ่าชนที่นับถืองู จนทำให้บางท่านอธิบายว่า การ
ที่พระพุทธเจ้ามีนาคราชชื่อมัจฉลีนท์มาวงขนดนั้น หมายถึง
การที่พระองค์ได้รับการยอมรับนับถือจากพวกนุชางู

- การที่นาคราชมาวงขนดรอบพระกายของพระพุทธเจ้า
ในแง่พุทธศิลป์ทำให้เกิดพระพุทธรูปปางหนึ่ง คือพระพุทธรูปปาง
นาคปรก มีการสร้างพระพุทธรูปนี้กันแพร่หลายบางยุคบางสมัย
ในกาลต่อมาคนบางพวกได้กำหนดให้เป็นพระพุทธรูปประจำวัน
สำหรับคนที่เกิดวันเสาร์บูชา พระพุทธรูปประจำวันนี้ ยังมีคนนิยม
สร้างและบูชากันแพร่หลายพอสมควร

การกำหนดพระพุทธรูปปางต่างๆ ให้เป็นพระประจำวันของ
คนที่เกิดวันนั้นๆ เป็นแนวคิดที่เริ่มมาจากใครก็ตาม ผมเองมีความ
รู้สึกมานานแล้วว่า ประเพณี พิธีกรรม เครื่องใช้ และความเชื่อถือ
เป็นอันมาก ที่เกิดจากแรงบันดาลใจจากศิลปะ แรงโน้มน้าวใจ

จากคนที่ต้องการขายสิ่งเหล่านั้น เช่น พวกธรรมาสณ์ ที่กราบ
พระประจำวัน และการก่อสร้างวัตถุบางอย่าง ซึ่งพ่อค้าผู้ผลิต
วัตถุเหล่านั้น ขอให้คนพวกหนึ่งแสดงอานิสงส์ในการก่อสร้างสิ่ง
นั้นไว้โดยวิจิตรพิสดารมาก คนต้องการอานิสงส์เหล่านั้นจึงสร้างสิ่ง
เหล่านั้นกัน จนถึงแข่งขันกันทำให้เกิดวัตถุสิ่งของที่เกินความ
จำเป็นเกิดขึ้นเป็นอันมาก เช่น ธรรมาสณ์ แปลว่าที่นั่งเป็นที่แสดง
ธรรม โดยความหมายแล้วเป็นเพียงอาสนะผืนหนึ่งเท่านั้น ที่จัดให้
ผู้แสดงธรรมนั่ง เพื่อให้ที่นั่งสูงกว่าคนฟัง และเป็นการแสดงความ
เคารพต่อพระธรรม แต่สร้างกันเสียวิจิตรพิสดารสิ้นเปลืองเงินทอง
เป็นอันมาก เป็นต้น

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

วิริเยน ทุกขมจฺเจติ.

คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร

พ.ศ. ๒๕/๓๖๑

ธรรมกุ่มครองโลก

เพื่อนรัก

วันนี้จะพูดถึงเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าต่อไป ในมัชฌิมยามแห่งราตรีนั้น พระพุทธเจ้าทรงบรรลุพระญาณชื่อว่า จุติปาตญาณ แปลว่า ญาณที่ทำให้พระองค์ทรงรู้ถึงการจุติ การอุบัติของสัตว์ทั้งหลายว่า ทำไมจึงแตกต่างกันในด้านต่างๆ โดยทรงรู้แจ้งในแง่มุมต่างๆ สำหรับแต่ละชีวิตโดยละเอียดว่า กรรมเป็นตัวแยกเป็นตัวแบ่งให้สัตว์เลวและประณีตแตกต่างกันออกไป

เป็นเรื่องที่แปลกที่คนเราในโลกแม้จะทำความดีก็ต้องไม่อยู่ในระดับเดียวกัน อดีตก็น่าเกลียดกัน คนหนึ่งอาจจะดีในด้านหนึ่ง อีกคนหนึ่งอาจจะดีในอีกด้านหนึ่ง

แม้รูปร่างก็ทำนองนั้นจะพบว่า คนไม่รู้สึกลึ้นคนไม่มีใครรูปร่างเหมือนกันด้วยประการทั้งปวง จะต้องมียุคแตกต่างกันให้กำหนดได้ แม้แต่เป็นฝาแฝดกันก็ตาม หากว่าจะมองในแง่ชีววิทยา จะกล่าวกันถึงคุณภาพของยีนต่างๆ เป็นต้น ก็จะถึงจุดตันที่เราตอบไม่ได้ว่า อะไรเป็นตัวกำหนดพื้นฐานทางคุณธรรม สติปัญญา พื้นเพอัชฌาศัยของบุคคลเหล่านั้นให้แตกต่างกัน

แต่ด้วยพระญาณของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงทราบชัดถึงความแตกต่างเหล่านั้นว่า เกิดขึ้นเพราะกรรมที่แต่ละบุคคลกระทำไว้ไม่เหมือนกัน ซึ่งลักษณะเหล่านี้เวลาพระองค์แสดงธรรมโปรดสัตว์โลกนั้น ได้ทรงแยกกรรมออกไปโดยอเนกปริยาย บางครั้งทรงชี้ถึงบาปกรรมอันปรากฏในตัวของคุณคนซึ่งขัดแย้งกันอยู่

คือในบุคคลๆ หนึ่งนั้นมีทั้งผลของกรรมที่ดีและกรรมที่ชั่วปรากฏให้เห็น ยกตัวอย่างเช่น

อุบาสิกาท่านหนึ่งได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นยอดแห่งอุบาสิกาในทางแสดงธรรมเทศนาชื่อ นางชุชชุตตรา แต่ว่าตัวนางนั้นมีภาพที่ติดกันอยู่หลายอย่าง คือ

๑. ท่านเป็นหญิงสาวแต่หลังค่อม
๒. เป็นคนใช้ของคนอื่น
๓. มีสติปัญญา ไหวพริบปฏิภาณ และความจำเป็นเลิศ
๔. ถูกไฟครอกตาย

เราจะพบว่า ลักษณะอย่างนี้ไม่น่าจะอยู่ร่วมกันในคนๆ เดียวกันเพราะมันขัดแย้งกัน แต่เกิดขึ้นตามอำนาจของกรรม หลังจากนางถูกไฟครอกไหม้ไปในปราสาทของพระนางสามาวดี ก็มีคนไปทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องนางชุชชุตตรา พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า

การที่นางเป็นคนใช้เขานั้น เพราะในชาติก่อนนางเคยใช้ให้นางภิกษุณีหยาบกระเซ้าตลอดค้ำยให้ ในชาติที่นางเกิดเป็นธิดาของเศรษฐี ภิกษุณีนั่นเป็นพระอรหันต์ แต่ตัวนางเองเป็นคนสามัญธรรมคาไปใช้พระอรหันต์ให้ทำงานก็เป็นบาป เลยกลายมาเป็นคนใช้เขา

ข้อที่หลังค่อมนั้นเกิดขึ้นจากการที่นางล้อเลียนพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ซึ่งท่านหลังค่อม สมัยนั้นนางเป็นสนมของพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ได้อาชันน้ำมาอุ้มทำเป็นบาตรแล้วก็เดินล้อเลียนว่า พระผู้เป็นเจ้าของเราเดินอย่างนี้ ด้วยบาปกรรมข้อนี้ทำให้นางหลังค่อม

แต่ในชาตินั้นเองนางได้เอาใจใส่บำรุงพระปิงเจกโพธิ ๘ รูปด้วยกัน ซึ่งมาฉันในพระนิเวศน์ของพระราช และได้อวยวไลสำหรับรองบาตรแก่พระปิงเจกพุทธเจ้า ทำให้นางได้ฟังคำสนทนา และก็ได้ทำบุญกับพระปิงเจกพุทธเจ้า ช่วยให้นางเกิดมาเป็นสตรีที่มีสติปัญญา คือฟังเทศน์จากพระพุทธรเจ้าเพียงครั้งเดียวก็จำได้ แล้วเอาไปสอนให้คนอื่นฟังได้ จนคนฟังได้บรรลุโศคาปัตติผลไปตามๆ กัน

ส่วนที่ถูกไฟครอกตายทั้งๆ ที่เป็นพระอริยบุคคลอยู่นั้น เพราะว่าในชาติที่นางล้อเลียนพระปิงเจกพุทธเจ้านั้นเอง พระปิงเจกพุทธเจ้าที่หลังค่อมท่านไปเข้าสมาบัติอยู่ พวกผู้หญิงเหล่านั้นได้ไปอาบน้ำในแม่น้ำ พอเกิดหนาวขึ้นมา ก่อไฟขึ้นเพื่อจะผิงไฟ ไฟเกิดลุกไหม้ขึ้นที่พระปิงเจกพุทธเจ้าซึ่งนั่งเข้าสมาบัติอยู่ พวกนางตกใจกลัวว่าซากศพจะเหลืออยู่จึงเอาเชื้อไฟมาโหมเข้าไปอีกที่หนึ่ง การกระทำครั้งแรกเป็นเรื่องที่ไม่มีความเจตนา การกระทำครั้งที่สองเพราะเข้าใจว่า พระปิงเจกพุทธเจ้าตายไปแล้ว นางกระทำไปเพื่อปกปิดศพเท่านั้นเอง แต่จะไปทำเช่นนั้นกับพระปิงเจกพุทธเจ้า ซึ่งรองจากพระพุทธรเจ้า บาปกรรมจึงมาก

เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะจะเป็นพระอริยบุคคลแล้วก็ต้องถูกไฟครอกตายหมดทั้งปราสาท เพราะเป็นสหกรรม คือกรรมที่ทำร่วมกัน

เราจะเห็นว่าในด้านวิบากแล้วเป็นอย่างนี้ พระพุทธรเจ้าทรงมีจุตูปปัญญา ทรงรู้ชัดเจนในเรื่องนั้นๆ

ในเรื่องของการอุบัติบังเกิดขึ้นทรงชี้ให้เห็นว่า กรรมเป็นตัวกำหนดภพชาติกำเนิดของคนนั้นๆ ของสัตว์นั้นๆ ในข้อนี้แสดงให้เห็นถึงบุคคล ๔ คน ซึ่งท่านเล่าว่า

พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่า ติสสะ ได้ไปรับภัตตาหารที่บ้านนายช่างแก้ว ในขณะที่เขาทำอาหารอยู่นั้น นายช่างแก้วกำลังชำแหละเนื้ออยู่ พอดีมหาดเล็กของพระราชานำแก้วมณีไปให้เจียรไน นายช่างแก้วก็เอื้อมมือไปรับทั้งๆ ที่มีมือเปื้อนเลือดอยู่ นกกระเรียนซึ่งอยู่ตรงนั้นนึกว่าแก้วเปื้อนเลือดนั้นเป็นชิ้นเนื้อ จิกแล้วก็ลื่นเข้าไปเลย เหตุการณ์ทั้งหมดพระติสสะท่านเห็น นายช่างแก้วกลับออกมา เมื่อไม่เห็นแก้วมณีก็ถามพระเถระว่าท่านเอาแก้วมณีไปหรือไม่? พระเถระบอกว่า ท่านไม่ได้เอาไป แต่ท่านก็ไม่ได้บอกว่าใครเอาไป นายช่างแก้วป้กใจว่า พระเถระขโมย กอปรกับกลัวอาชญาของแผ่นดินด้วย ในที่สุด ก็คุกคามพระเถระโดยใช้วิธีเอาเชือกมาวงรอบศีรษะชั้นเป็นชะเนาะ จนเลือดไหลออกมาทางปากทางหู ทางจมูก ต้องการจะให้ตาย ภรรยาต้องอ่อนวอนห้ามปราม บอกว่า พระเถระคงไม่ทำเช่นนั้นหรอก แต่สามีไม่ยอม ในที่สุด นกกระเรียนเข้ามากินเลือดพระเถระที่ไหลออกมา นายช่างแก้วโมโหสุดขีดเตะนกกกระเรียนตาย พระเถระบอกให้ดูนกกกระเรียนว่าตายหรือยัง แต่นายช่างแก้วบอกว่าไม่ต้องดูหรอก ท่านก็จะตายแบบนกกกระเรียนเหมือนกัน พระเถระรู้ว่านกกกระเรียนตายแล้ว จึงบอกว่า แก้วมณีนั้นนกกกระเรียนได้กลืนเข้าไป

ในที่สุดนายช่างแก้วได้ผ่าศพนกกกระเรียน ดูก็พบแก้วมณี นายช่างแก้วตกใจมากเพราะไปเล่นงานพระเถระเสียสะบักสะบอมเกือบตาย จึงขอขมาโทษต่อพระเถระ ท่านก็บอกว่าไม่ได้เป็นโทษของใครหรอก แต่เป็นโทษของวิญญูะ แล้วอธิษฐานใจว่า จะเลิกการเข้าไปเกี่ยวในตระกูลทั้งหลาย เพราะว่าเป็นการหมิ่นเหม่ต่อ

การถูกกล่าวหา ต่อแต่นั้นก็เริ่มบำเพ็ญเพียร จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ไป

ด้านภรรยา นายช่างแก้วนั้นมีใจอ่อนโยนต่อพระเถระตั้งแต่ต้นและทำบุญให้ทานมาโดยลำดับ นกกระเรียนที่ตายไปแล้วได้กลับมาเกิดในครรภ์ภรรยาของนายช่างแก้ว ต่อมาเมื่อคนทั้งหมดได้สิ้นชีวิตไป ก็มีคนไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงแสดงความว่า

นายช่างแก้วนั้นตายไปตกนรก

นกกระเรียนนั้นได้ไปเกิดในครรภ์ของภรรยา นายช่างแก้ว

ภรรยา นายช่างแก้วหลังจากตายไปแล้วได้บังเกิดในสวรรค์

ส่วนพระตีสะนั้น เนื่องจากเป็นพระอรหันต์ได้นิพพาน

สรุปเป็นพระพุทธานุภาพว่า

สัตว์บางจำพวกเกิดในครรภ์ คนที่ทำบาปกรรมไว้อย่างมากบังเกิดในทุคติ ผู้ที่ทำกุศลความดีได้บังเกิดในสวรรค์ ท่านผู้หมดสิ้นอาสวะย่อมนิพพาน

นี่เป็นพระญาณที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยการบรรลุจุตูปปาตญาณ จำแนกเห็นตั้งแต่ไปเกิด ก่อนไปเกิด สาเหตุที่ทำให้เกิดเป็นอย่างนั้น ตลอดถึงอิทธิพลของกรรมที่ปรากฏแก่บุคคลนั้นๆ ในปัจจุบันชาติ ซึ่งแน่นอนเรื่องกรรมนั้นเป็นกรรม ๒ ประเภท ซึ่งทุกคนจะต้องยอมรับทุกสถานะ คือ **อดีตกรรมกับปัจจุบันกรรม**

โดยหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนาได้เน้นไปที่ปัจจุบันกรรมมาก เพราะปัจจุบันกรรมเป็นตัวการที่สำคัญที่ทำให้อดีตกรรมมีช่องสนับสนุนได้ ข้อนี้เราจะพบว่า อย่างคนที่เกิดมา

มีสุขภาพพลานามัยดี แต่ไม่ได้เอาใจใส่ระมัดระวังสุขภาพ ปล่อย
ประละเลย ในที่สุดสุขภาพดีก็ทรุดโทรมลงกลายเป็นคนอ่อนแอไป
เลยก็ได้ ในขณะที่เดียวกันคนที่สุขภาพไม่ดี พยายามบริหารร่างกาย
พยายามให้หมอตตรวจเช็คก็ช่วยบำบัดโรคร้ายไข้เจ็บลงไป เพราะ
บำรุงร่างกายดี ในที่สุดกลายเป็นคนที่มีสุขภาพพลานามัยดีได้
เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้ด้วยปัจจุบันกรรม คือการกระทำ
ของบุคคลนั้นๆ ในปัจจุบัน

ดังนั้น เมื่อจำแนกกรรม ๒ ช่วง พระพุทธเจ้าทรงจำแนก
คนเอาไว้ ๔ พวก คือ

มืดมามีดไป คนบางคนเกิดมามีกรรมขัดสนอนาถา แล้ว
ต่อไปไม่ค่อยเอาเรื่องเอาราวต่อชีวิต ตกต่ำไปตลอด

มืดมาสว่างไป คนบางคนเกิดมามีด คือบาปกรรมในอดีต
ได้ให้ผลมีกำลังไม่มากส่งมาให้เกิดในสกุลที่ยากจนขัดสนเป็นต้น
แต่ว่าอาศัยปัจจุบันมีฉันทะ มีอุตสาหะ ตั้งใจศึกษาประกอบกิจการ
งาน ในที่สุดก็จะเจริญก้าวหน้าไปได้

สว่างมามีดไป คนพวกนี้อาศัยกุศลกรรมในอดีตดี ส่งมา
เกิดในสกุลสูง มีฐานะร่ำรวย แต่ที่ปัจจุบันกรรมไม่เอาใจใส่ คือ
ไม่เสริมสร้างต่อ ในที่สุดก็ตกต่ำไป

สว่างมาสว่างไป คนพวกนี้เกิดมาดีแล้วสร้างปัจจุบันกรรม
เข้าสนับสนุนก็กลายเป็นคนที่ว่าบุญมาวาสนาช่วย ที่ป่วยก็หาย
ที่หน่ายก็รัก มีความสุขความเจริญอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เรื่องกรรมเป็นเรื่องที่ควรรับฟังไว้อย่างยิ่ง เพราะถ้า
หากว่าเราปฏิเสธผลของกรรม ในที่สุดก็จะผ่านเรื่องดีๆ อื่นไป
จะทำให้สูญเสียโอกาสที่จะประพฤติปฏิบัติความดี

ในพระพุทธศาสนาได้เน้นเรื่องสัมมาทิฏฐิ คือปัญญา เห็นชอบ
เอาไว้ ปัญญาเห็นชอบระดับแรกนั้นท่านเรียกว่า

กัมมัตสกตาสัมมาทิฏฐิ คือ เห็นชอบว่าสัตว์ทั้งหลายเป็น
ผู้มีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด
มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้
ดีหรือชั่วก็ตามจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

เรื่องราวเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยจตุปปาตญาณของ
พระองค์ ซึ่งได้บรรลุในมัชฌิมยามแห่งราตรี

ปัจฉิมยามแห่งราตรีก็นั้นเอง ได้ตรัสรู้ริยสัจ ๔ นั้นเอง โดยอาศัย
มีอัสวักขยญาณปรากฏขึ้น ญาณที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น
เราจะเห็นได้ว่า เป็นการพัฒนาจิตมาถึงจุดๆ หนึ่ง แล้วความรู้นั้น
ผุดขึ้น ไม่ใช่เป็นความตรัสรู้จากความคิด ข้อนี้เราจะดูลักษณะใน
การตรัสรู้ อย่างอ่อนๆ ของไอเซ็คนิวตัน ที่แก้งอยู่ในสวนแอปเปิ้ล
แล้วได้เห็นผลแอปเปิ้ลหล่นลงมา ในขณะที่นั้นจิตใจแกสงบเป็นสมาธิ
ระดับหนึ่ง พอแอปเปิ้ลหล่นลงมาถูกศีรษะ ปัญญาขึ้นไปรับ เกิด
ความสงสัยว่าทำไมลูกแอปเปิ้ลจึงหล่นลงมาข้างล่างไม่หล่นขึ้นไป
ข้างบนบ้าง ในที่สุดก็รู้ถึงเรื่องความดึงดูดของโลกขึ้นมา ดังที่เรา
ได้ศึกษากันในปัจจุบัน แสดงว่าความสงบช่วยสร้างปัญญาขึ้นมา
ความรู้ความเข้าใจผุดขึ้นมาท่ามกลางความสงบ อาจจะเป็นหนึ่ง
ในสิบๆ ล้านของการตรัสรู้จริงๆ แต่ก็มีลักษณะดังนี้

การตรัสรู้นั้นทรงแสดงว่า

จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง คือญาณนั่นเอง ได้เกิด
ขึ้นแก่พระองค์ในธรรมที่พระองค์ไม่เคยสดับมาในกาลก่อนว่า นี้

เป็นทุกข์ นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ นี่เป็นความดับทุกข์ นี่เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์

แล้วญาณในทำนองเดียวกันนั้นเองได้เกิดขึ้น ในเรื่องที่พระองค์ไม่เคยสดับมาในกาลก่อนว่า

ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็นสิ่งที่ควรละ นิโรธเป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้ง มรรคควรลงมือประพฤติปฏิบัติ

พระญาณได้บังเกิดขึ้นเป็นคำรบ ๓ โดยทำนองเดียวกันคือ ผุดขึ้น รู้ว่าทุกข์ที่ควรกำหนดรู้เราได้กำหนดแล้ว สมุทัยที่ควรละเราได้ละแล้ว นิโรธที่ควรทำให้แจ้งเราได้ทำให้แจ้งแล้ว มรรคที่ควรจะเจริญเราได้เจริญแล้ว

ในปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงว่า ญาณ ๓ คือ รู้ว่าอะไรเป็นอะไร รู้กิจที่ควรทำในอริยสัจ ๔ กับรู้ว่าได้ทำอะไรแล้วได้เกิดขึ้นในอริยสัจ ๔ อย่างละครึ่งรวมเป็น ๑๒ ครั้งของพระองค์ไม่บริสุทธิหมดจดเพียงใด พระองค์จะไม่ปฏิญาณพระองค์ว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงนั้น

แต่พระญาณ ๓ ที่เกิดขึ้นในอริยสัจ ๔ มีวน ๓ มีอาการ ๑๒ ปราภฏขึ้นแก่พระองค์บริสุทธิสมบูรณ์สิ้นเชิง พระองค์จึงได้ปฏิญาณฐานะของพระองค์ว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และจากการตรัสรู้นี้ทำให้พระองค์รู้ชัดว่า ชาติของพระองค์สิ้นแล้ว คือการเกิดในภพในชาติในกำเนิดต่างๆ อย่างที่เคยมานั้นยุติแล้ว

ทำไมจึงยุติ?

เพราะว่าพระองค์ได้บรรลุ อสวัภยญาณ ทำอาสวะคือกิเลสที่หมักดองอยู่ในจิตสันดานให้หมดไป สิ้นไป กิเลสนั้นจะ

เรียกชื่ออย่างใดก็ได้ เพราะการบรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็นการ
ทำลายกิเลสให้หมดไป ไม่ว่าจะมียี่ห้ออย่างไรก็ตาม บางครั้งก็
เรียกว่าละตัณหาได้ บางครั้งก็ทำลายอาสวะได้ บางครั้งทำลาย
กองแห่งวิชาได้ บางครั้งก็ทำลายสังโยชน์ได้ บางครั้งก็พูดว่า
ถอนอนุสัยได้ เป็นต้น ซึ่งเมื่อกกล่าวโดยสรุปว่าเป็นการตรัสรู้ตาม
สูตรอริยสัจ ๔ แล้ว กิเลสไม่ว่าจะมียี่ห้อใดก็ตาม เมื่อบุคคล
ได้ปฏิบัติโดยสมบูรณ์ วิชาจะบังเกิดขึ้นทำหน้าที่ขจัดกิเลส
เหล่านั้นให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ เมื่อกิเลสซึ่งเป็นตัวการสำคัญ อัน
ท่านเปรียบเหมือนยางเหนียวที่มีอยู่ในพืชหมดไปหน่อก็เกิดขึ้น
ไม่ได้ กรรมคือบุญบาป เป็นต้น ก็จะหมดไปไม่มีบุญไม่มีบาป
ต่อไปก็เป็นอันว่าจบสิ้นกัน แต่ที่นี้ถ้าเหตุปัจจัยเหล่านั้นยังมีอยู่
ดังที่เคยกล่าวไว้ในจดหมายฉบับก่อน การเกิดขึ้นนั้นก็ยังมีแต่เมื่อ
ปัจจัยนั้นหมดสิ้นไป การเกิดก็มีไม่ได้ ภพใหม่จะไม่มีแก่พระองค์
อีกต่อไป

นี่เป็นเรื่องของผู้ที่ตรัสรู้ได้ทำเหตุที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดใน
สังสารวัฏออกไป การเกิดก็ไม่มี ภพก็ไม่มี และชาตินี้เลยเป็นชาติ
สุดท้ายสำหรับพระพุทธเจ้า

จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านี้ ทำให้พระองค์ได้ทรงเปล่ง
พระพุทธอุทานขึ้น เป็นแนวคิดที่ให้บุคคลทั้งหลายได้สดับฟังว่า
แต่ละชีวิตได้ผ่านการเกิดมามากเหลือเกิน

ทรงเปล่งอุทานความว่า

เราเมื่อเที่ยวแสวงหาอยู่ซึ่งช่างคือตัณหา ผู้กระทำซึ่งเรื่อน
ต้องเที่ยวไปสู่สังขารวัฏเป็นอนเนก การเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์รำไป

ดูก่อนนายช่างผู้กระทำเรือน บัดนี้เราเห็นเจ้าแล้ว เจ้าจะสร้างเรือนก็อรรถภาพให้แก่เราอีกไม่ได้ เพราะว่าอุปกรณ์ต่างๆ มีชื่อใครงเป็นต้นของเจ้าเราได้ทำลายหมดสิ้นแล้ว

นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า

ตราบไตที่ยังทำลายกิเลสตัณหาไม่ได้ ตราบนั้นการเวียนว่ายตายเกิดก็ยังมีอยู่ ภูษชาติของบุคคลนั้นจะแตกต่างออกไปตามกรรมที่บุคคลได้กระทำไว้ พุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนานั้น ถ้ามีความเชื่อมั่นเพียงหลักของกรรม เชื่อกฎเกณฑ์ของกรรม จะทำให้มีความรับผิดชอบสูงขึ้น

หิริ ความละอายแก่ใจก็ดี โอตตัปปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาปก็ดี ก็จะมีปริมาณสูง ถ้าเชื่อกฎแห่งกรรมแล้วจะเชื่อในกฎของสังสารวัฏ ความมีอยู่แห่งเทวดาเป็นต้นได้ เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงเห็นเทวดานั้นด้วยทิพยจักขุ ไม่ใช่ด้วยจักขุธรรมดา เช่นเดียวกับ การเห็นภาพทางโทรทัศน์ด้วยเครื่องโทรทัศน์ ฉะนั้น

ดังนั้น ถ้าหากว่าจับหลักดังนี้ได้ เวลาเราจะทำความดีก็พร้อมที่จะกระทำ โดยใครจะเห็นหรือไม่เห็นไม่สำคัญ อย่างที่คนโบราณท่านพูดว่า คนไม่เห็นผีสว่างเทวดาก็เห็น พร้อมที่จะทำความดี พร้อมที่จะปิดทองหลังองค์พระปฏิมา ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากว่าเป็นความชั่วใครจะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม คนที่เชื่อกฎแห่งกรรมพร้อมที่จะละเว้น เพราะถือว่าใครไม่เห็นผีสว่างเทวดาก็เห็น ตกลงว่าการเชื่อกฎแห่งกรรมนั้น เป็นการปิดกั้นกระแสแห่งบาป กระแสแห่งเวรภัยเอาไว้ ทำให้คนมีความรับผิดชอบ ทำให้คนมีสติยับยั้งชั่งใจ รู้จักหักห้ามใจไม่กระทำอะไรไปตาม

อำนาจของอารมณ์ที่บังเกิดขึ้น เพียงหลักเท่านั้นเอง ชื่อว่าสร้าง
ความสวัสดิให้บังเกิดขึ้นแก่ตน

พระญาณของพระพุทธเจ้ามี ๓ พระญาณ

พระญาณแรกนั้นเป็นเรื่องของสังสารวัฏ

พระญาณที่สองเป็นเรื่องของกรรม

พระญาณที่สามนั้นยุติทั้งสังสารวัฏและกรรม

แต่เป็นการยุติสำหรับพระองค์ไม่ใช่เป็นการยุติสำหรับคนอื่น

สำหรับบุคคลอื่นถ้าเขาดำเนินไปตามปฏิปทาของพระพุทธเจ้า

เข้าถึงมรรคโดยสมบูรณ์แล้ว เขาก็จะยุติการเกิดอีกได้ และยุติเรื่อง

กรรมได้เช่นเดียวกัน แต่ตราบใดที่ยังไม่บรรลุผลเช่นนั้น คนเรา

จะต้องยอมรับในเงื่อนไขของกรรมเอาไว้ เพราะว่าการยอมรับใน

เงื่อนไขของกรรมไม่มีผลเสีย มีแต่ผลดีด้วยประการทั้งปวง

เมื่อว่าตามหลักความเป็นจริงแล้ว เรื่องกรรมที่คนเรากระทำ

นั้น เราจะตามพิสูจน์กันมิต้องรอชาติหน้าหรือการเห็นกัน

ในชาติปัจจุบัน เห็นกันชัดๆ เห็นกันตรงๆ ไม่มีอะไรปิดบังไว้ คือ

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แสดงอยู่ชัดๆ แล้วอย่างที่ทรงแสดงถึง

อานิสงส์ในการให้ทานเอาไว้ว่า

ผู้ที่ให้ทานนั้นย่อมเป็นที่รักของคนทั้งหลาย

มีเกียรติยศ เป็นที่นับถือของคนเป็นอันมาก จะมีพวก

มาก มีเพื่อนมาก

จะเข้าไปในสมาคมใดก็เป็นบุคคลที่มีเกียรติไม่ครั้นคร้าม

ในสมาคมนั้น

ไม่จำเป็นต้องรอชาติหน้าชาติไหน ใครก็ตามที่ทำบุญแบบไม่

เอาหน้า ทำบุญแบบเสียสละจริงๆ จนสังคมของบัณฑิตยอมรับ

นับถือนี่จะประสบผลเหล่านั้นทันตาเห็น ส่วนอีกข้อที่ว่าไม่หลงตาย
ตายแล้วไปบังเกิดสุคตินั้น เราไม่มีญาณจะหยั่งรู้ แต่ว่าข้อนั้น
พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเอาไว้ และพระองค์ก็ทรงรู้ด้วยพระญาณ
ของพระองค์โดยจุตูปปาตญาณอย่างที่ว่านี้

เราไม่เชื่อพระพุทธเจ้าเชียวหรือ?

ไม่เชื่อพระพุทธเจ้าแล้วจะไปเชื่อใคร?

ในโลกนี้ผู้ตรัสรู้มีคนเดียว คำสอนเรื่องเหล่านี้เป็นพระพุทธ
วณะ ที่ปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง ในระบบคำสอนของพระองค์ไม่ว่า
จะเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ถ้าคน
เราได้ยอมรับนับถือกฎเกณฑ์แห่งกรรม มีความเชื่อเรื่องกรรม โดย
พอสมควรแก่ฐานะอย่างที่คุณแม่คนแก่ท่านเชื่อ ปัญหาสังคมที่
เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่งเรียกว่าทุกมุมโลกในปัจจุบัน ก็จะถูกยุติลงโดย
ง่าย เพราะว่าหิริโอตตัมปะนั้นจะมีปริมาณสูงภายในจิตใจของ
คน คนจะทำอะไรก็ละอายบาป ทำอะไรก็กลัวบาป แต่ไม่ได้หมายความว่า
ความว่า ทำอะไรไม่ได้

เรื่องเป็นอันมากที่ไม่ได้เกี่ยวกับบาปเลย เป็นเรื่องเกี่ยวกับ
ความดีล้วนๆ มีเป็นอันมาก คนก็สามารถนัดพบกันได้ที่เหตุผลและ
ความดีงาม แทนที่จะเบียดเบียนกัน ประทุษร้ายกันทางร่างกาย
บ้าง ทางทรัพย์สินบ้าง ทางประเวณีบ้าง มีการหลอกลวงกันด้วย
ประการต่างๆ ไป แต่ควรจะมีจุดนัดพบกันที่เมตตากรุณา มีความ
เข้าใจกัน แม้จะมีอะไรขัดแย้งกันก็หาเหตุผลเข้ามาตัดสิน วินิจฉัย
เมื่อทำได้เช่นนี้ สันติสุขที่คนจํา nangหวังก็จะบังเกิดขึ้น เราเรียกร้อง
สันติภาพกันมานาน แต่ไม่ได้นึกเลยว่าสันติภาพนั้นเป็นผล ซึ่ง
บุคคลในสังคมผู้ปรารถนาสันติภาพจะต้องพร้อมใจกันสร้างเหตุ

ขึ้น เหตุนั้นก็คือ การไม่กระทำความชั่ว หันมาสร้างคุณงามความดีต่างๆ มีจุดนัดพบกันที่ความถูกต้องตามกัน ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว ก็จะเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นโดยอาศัยธรรมเป็นรากฐาน ความยั่งยืนนานของสันติภาพก็จะดำรงอยู่ได้ตลอดกาลนาน ตราบเท่าที่ตนยังยึดมั่นในธรรมของพระศาสนา

เรื่องราวต่างๆ ที่สร้างความอกสั่นขวัญแขวนในสังคม จนบางเรื่องทำให้คนขวัญกระเจิงนั้น สมควรจะบรรเทาลงจนถึงหมดสิ้นไปได้มานานแล้ว หากบุคคลยอมรับนับถือ เชื่อในพระญาณอันเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธองค์ และการเชื่อนี้เองจะนำไปสู่การยอมรับกฎแห่งกรรม ผลแห่งกรรมที่ตนจะต้องรับผิดชอบทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

หิริโอตตัปปะ อันเป็นธรรมคุ้มครองโลก จะมีอิทธิพลเหนือจิตใจของคนในสังคม การเคลื่อนไหวของคนก็จะอยู่ในคัลลองแห่งธรรม หากถึงจุดนั้นแล้วปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การทหาร และจิตวิทยา ก็จะคลี่คลายลง อันเป็นเหตุโดยตรงที่ได้สันติภาพอันถาวร ที่เรียกร้องต้องการกันทุกยุคทุกสมัย

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

สุกริ ธาตุนา ธาตุ
ความดี คนดีทำง่าย

ธาตุ ปาเปน ทุกริ
ความดี คนชั่วทำยาก

(ธ.ป. ๑)

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

เพื่อนรัก

วันนี้เราจะทำความเข้าใจกับ พระพุทธอุทาน ที่พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งเมื่อประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ต้นจิกชื่อว่า มุจจลินท์ เพราะมีประเด็นที่น่าทำความเข้าใจเป็นอันมาก ถึงแม้ว่าในด้านจุดหมายสูงสุดจะเป็นการพูดถึงผลแห่งการตรัสรู้ก็ตาม แต่ในระดับหนึ่งเป็นเรื่องของพัฒนาการทางจิต และหลักการดำรงชีวิตที่เราเรียกรื่องต้องการกันคือ “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในสังคมมนุษยชาติ”

ข้อที่ว่า ความสงบเป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ เป็นการแสดงถึงหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาถึง ๒ ประการ อันถือว่าเป็นหลักในการตัดสินว่าอะไรเป็นคำสอนของพระพุทธองค์หรือไม่ ตามที่ทรงแสดงแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี ในโคตมีสูตรความว่า

- ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความสันโดษ หาเป็นไปเพื่อความไม่สันโดษไม่

- ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความสงบจากหมู่ หาเป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ไม่

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา อันเป็นการบ่งบอกให้ทราบว่า คำสอนในพระศาสดาเป็นการบ่งบอกให้ทราบว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาจะต้องมีลักษณะโน้มไปเพื่อ ความสงบสงัดทั้งกาย วาจา และใจ จึงทรงแสดงวิเวกคือความสงบไว้เป็น ๓ ระดับ คือ

กายวิเวก **สังคกาย** หมายถึงการไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ จนถึงสงบบจากบาปธรรมอันบุคคลจะพึงทำด้วยกาย มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ การสงบบวาจา คืองดเว้นจาก **วจีทุจริต**

จิตตวิเวก **สังคจิต** หมายถึงการบำเพ็ญเพียรทางจิตจากการได้สมาธิจนถึงฌานสมาบัติ

อุปธิวิเวก **สังคกิเลส** คือกำจัดกิเลสที่มีชื่อต่างๆ ออกไปจากจิต บรรลุผลในระดับต่างๆ ตามที่ท่านแสดงไว้

ความสังคทั้ง ๓ ระดับนี้ ใครสามารถสร้างให้บังเกิดขึ้นได้มากเพียงใด ผลคือความสุขความสงบจะเกิดขึ้นมากเพียงนั้น และถือว่าความสงบจากกิเลสเป็นความสุขอย่างยิ่ง อย่างที่ทราบกันแพร่หลายว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขํ** สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี

เรื่องความสันโดษ เป็นปัญหาที่สร้างความคับข้องใจให้เกิดขึ้นเป็นอันมาก ส่วนมากแล้วจะเป็นการเข้าใจความหมายของสันโดษไม่ตรงตามที่ทรงแสดงไว้ เช่นเข้าใจว่า สันโดษคือการหลีกเลี่ยงออกอยู่อย่างเดียวดาย ไม่ข้องเกี่ยวกับคนอื่น ซึ่งพระพุทธศาสนาไม่เรียกว่าสันโดษ แต่เรียกว่า **ปวิเวก** บางคนเข้าใจว่า สันโดษคือความต้องการแต่เพียงเล็กน้อย ไม่กระตือรือร้นในการแสวงหา ทำให้ประเทศชาติขาดการพัฒนา เพราะประชาชนภายในชาติขาดความหมั่นขยัน ความกระตือรือร้น ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดอีกเช่นกัน เพราะความปรารถนาน้อยนั้น ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า **อปปีจณตา** ซึ่งเป็นคำสอนที่ทรงสั่งสอนแก่พระเป็นหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับปัจจัย ๔ แต่สันโดษเป็นหลักธรรมที่ทรงสอนทั้งแก่พระและฆราวาส เป็นหลักการขั้นสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ๓ ความหมายด้วยกัน คือ

๑. ในขั้นของการแสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีวิต ให้บุคคล ยินดีตามกำลังของตนซึ่งหมายความว่า ใครมีกำลังกาย กำลัง ทรัพย์ กำลังความคิด สติปัญญา กำลังคนมากเท่าไร ให้ใช้ ไปเพื่อการทำงานเหล่านั้นได้เต็มที่ ด้วยความหมั่นขยัน ความ ฉลาดในการทำการงาน โดยวางอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องทาง กฎหมายและศีลธรรม เพราะเป็นเรื่องของสัมมาชีวะดังกล่าว ความสันโดษในขั้นผลิตรกรรมนี้ท่านเรียกในภาษาบาลีว่า ยถาพล สันโดษ คือยินดีตามกำลังของตน อันส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค์ การพัฒนาในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะแต่ละคนได้ใช้ กำลังของตนไปเต็มที่ และไม่เบียดเบียนตัดรอนคนอื่น ความเจริญ ก้าวหน้าของแต่ละคนจึงเคียงขนานกันไป ช่วยให้สังคมและประเทศ ชาติพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดเป็นความสมดุลย์ทางสังคม ได้เป็นอย่างดี สันโดษข้อนี้เราอาจจะเรียกว่า “พอดี” ก็ได้

๒. ในขั้นของการได้มา คือหลังจากได้ใช้ความเพียรพยายาม ไปเต็มตามสติกำลังแล้ว ได้สิ่งของที่ตนต้องการมาเท่าไร ต้องยินดี เฉพาะสิ่งนั้น เพราะถ้าในโต๊ะอาหารมีสิ่งหนึ่ง แต่ผู้บริโภคอยาก บริโภคอีกสิ่งหนึ่ง ย่อมไม่อาจให้ความสุขใจได้ เหตุนี้ท่านจึงแสดง ไว้ว่า

ยํ ๓๓๓ เตน ๓๓๓ พุพฺพํ ได้สิ่งใดมาพึงพอใจด้วยสิ่งนั้น

ในกรณีนี้หมายถึงเพียงในขั้นได้มาเท่านั้น ส่วนการเพียร พยายามเป็นเรื่องของสันโดษข้อที่ ๑ จุดประสงค์ของสันโดษข้อนี้ คือต้องการสอนให้คนรู้จักยินดีในสิ่งที่ตนได้มา ไม่ดูหมิ่นลาภของ ตน อันเป็นผลทำให้บริโภคเป็นสุข และรู้สึกอิ่ม รู้สึกพอกันบ้าง จะไม่สร้างปัญหาถมไม่รู้เต็มขึ้น อันเป็นโรคทางใจที่รักษาได้ยาก

จนทำให้คนเป็นอันมากรู้สึกว่ตนยากจน เพราะไม่อาจสร้างควม
พอใจในสิ่งที่ตนได้มา และมีอยู่ได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในอุทานธรรม
ว่า

“ความไม่พอใจจนเป็นคนเข็ญ พอแล้วเป็นเศรษฐีมหาศาล
จนทั้งนอกทั้งในมิได้การ จงคิดอ่านแก่จนเป็นคนพอ”

สันโดษขั้นนี้เรียกว่า ยถาลาภสันโดษ คือยินดีตามที่ตนได้มา
หากจะพูดเป็นภาษาไทยธรรมดา ก็คือ “ความพอใจ”

๓. ในขั้นของการซื้อหา จับจ่าย ท่านสอนให้รู้จักยินดีตาม
สมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหาได้มา คือไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป
และไม่ให้ประหยัดจนท้องกิว จนทรัพย์ที่ตนได้มาอยู่ในฐานะที่ทาง
ภาษาบาลีท่านใช้สำนวนว่า “สระโบกขรณีนันผิเสื่อน้ำรักษา” ซึ่ง
เป็นสระน้ำที่ไม่ให้ประโยชน์แก่ใครๆ การซื้อหาปัจจัยในการดำรง
ชีวิตจึงควรซื้อหาสิ่งที่ “จำเป็น” และเน้นไปที่ “สำเร็จประโยชน์ตาม
ที่ต้องการ” อย่างที่โบราณท่านกล่าวว่า

“ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งคาวหวาน”

สันโดษขั้นนี้ท่านเรียกว่า ยถาสารูปสันโดษ แปลว่ายินดี
ตามสมควร ก็คือรู้จักประมาณในภาษาไทยนั่นเอง เรื่องสันโดษ
จึงเป็นเรื่อง ๓ พอ คือ พอดี พอใจ พอประมาณ แน่นอนในขั้นที่
เป็นธรรมของนักบวชนั้น สันโดษจะต้องเข้าถึงจุดที่เรียกว่า “พอ”
ด้วยเหตุนี้เองสันโดษจึงได้รับยกย่องว่า

สนุตุญฺฐิ ปรมํ ฌนํ สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ตุญฺฐิ สุขา ยา อิตริตเรน ความสันโดษด้วยปัจจัยตามมีตาม
ได้ นำสุขมาให้

พระพุทธอุทานข้อต่อไปว่า “มีธรรมปรากฏแล้ว” ความหมาย
ที่เต็มรูปนั้นหมายเอาการบรรลุมรรคผลในทางพระพุทธศาสนา แต่
ความปรากฏแห่งธรรมนั้น บุคคลทั่วไปอาจสัมผัสได้ด้วยการศึกษา
จำทรง ท่องได้ ไคร่ครวญ เข้าใจได้ ใช้ธรรมะเป็นหรืออย่างที่ว่า
“เรียนให้รู้ ดูให้จำ ทำให้ได้ ใช้ให้เป็น”

การให้ธรรมปรากฏขึ้นในขั้นต่างๆ นั้น ล้วนแล้วแต่อำนวยความสะดวก
ประโยชน์ให้ตามสมควรแก่กรณี คนที่สัมผัสธรรมได้ในขั้นนั้นๆ
จะพึงประจักษ์ด้วยใจของตนเองได้เป็นอย่างดี

ประเด็นต่อไปว่า “ความไม่พยายาม คิดเบียดเบียน คือ
การสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขในโลก”

ความพยายาม การเบียดเบียน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วย
กาย วาจา หรือว่าจะคิดด้วยใจก็ตาม เป็นการสร้างความเดือดร้อน
ให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น การที่โลกขาดความสงบสุข
จนบางครั้งเกิดเป็นสงครามล้างผลาญกันนั้น สืบเนื่องมาจากใจที่
กอบปรี่ด้วยความพยายาม ความคิดเบียดเบียนกันเป็นประการ
สำคัญ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงบัญญัติศีล ๕ ประการไว้เป็น
หลักในการควบคุมพฤติกรรมของคน โดยมุ่งผลคือ ให้เกิดการ
สำรวมระวังในเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับคนและสัตว์อื่น เพื่อไม่ให้เกิด
การเบียดเบียนกันในทางร่างกาย ทรัพย์สิน ประเวณี การพูดกัน
ด้วยคำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบ คำเพ้อเจ้อ และทำตนเองและ
คนอื่นให้ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดต่างๆ

ในยุคในสมัยใดก็ตาม ที่คนสามารถเข้าถึงศีลระดับนี้ได้
ยุคนั้นความสงบจากเวรภัยก็จะเกิดขึ้นทั้งๆ ที่เหตุผลในด้านศีล ๕
เป็นเหตุผลที่คนอาจทำตนเองเป็นอุปมาแล้วสามารถเข้าใจในเหตุผล

ได้ แต่ถึงอย่างนั้นโลกก็ยังคงไม่อาจดำเนินไปตามหลักศีลที่ทรงบัญญัติไว้ได้ ความสุขในระดับที่อาจให้ความสุขกาย สบายใจ ไม่ต้องหวาดระแวงภัย จึงไม่อาจเกิดขึ้นอย่างที่ต้องการ

ความพยายามและความคิดเบียดเบียน หากว่าเกิดขึ้นภายในใจเพียงอย่างเดียว ไม่ถึงกับข้องเกี่ยวกับคนอื่นก็จริง แต่ถึงอย่างนั้นคนที่จิตประกอบด้วยความรู้สึกเช่นนี้ จะประสบกับความเร่าร้อนด้วยใจตนเอง ซึ่งทรงอุปมาความรู้สึกพยาบาทเบียดเบียนว่าเป็นเหมือนคนที่ถูกโรคภัยเบียดเบียน เขาคนเดียวเท่านั้นจะต้องประสบกับความเจ็บปวดเหล่านั้น ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม มารดาบิดาญาติมิตรสหาย ไม่อาจช่วยแบ่งเบาความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นจากโรคเหล่านั้นได้ คนที่จิตประกอบด้วยความพยาบาทคิดเบียดเบียน จึงถือว่าเป็นศัตรูของตนเอง ซึ่งการเป็นศัตรูของตนเองนี้ย่อมเป็นอันตรายมากกว่าศัตรูจากภายนอก เพราะติดตามตนไปตลอดเวลา พร้อมทั้งจะปรากฏตัวออกมาเมื่อเขาเกิดความคิดที่ผิด

พระพุทธอุทานตอนต่อไปความว่า “ความปราศจากความกำหนด คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้ เป็นความสุขในโลก”

จิตที่ประกอบด้วยความกำหนด ทรงอุปมาเหมือนการที่ต้องเป็นหนี้คนอื่น ธรรมดาว่าคนที่เป็หนี้ย่อมขาดความอิสระ ต้องเดือดร้อนในการแสวงหาเงินทองมาชดใช้ให้เจ้าหนี้ แม้จะหนีไปในที่ไกลก็ยังถูกติดตามจับกุม เพื่อให้มาชดใช้หนี้สินให้ การเป็นหนี้จึงทรงแสดงว่าเป็นทุกข์ในโลก แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกันแล้ว หนี้ที่เป็นรูปวัตถุนั้นอย่างไรๆ วันหนึ่งต้องสามารถชดใช้ได้หมดสิ้น แต่หนี้ทางใจที่เกิดจากใฝ่หา รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่จิตกำหนดด้วยอำนาจความกำหนดว่า น่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ ช่างเป็น

หน้าที่ชดใช้ให้เสร็จสิ้นไปได้ยากยิ่ง เพราะคำว่า อิมในกามทั้งหลาย
เกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากจิตของสัตว์โลกมีความพร่องอยู่เป็นนิตย์
ไม่อาจสนองตอบให้อิมได้ พระพุทธเจ้าทรงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า มาร
พณา คือ บ่วงหรือเครื่องผูกของมาร แม้ว่าจะผูกไม่แน่นแต่สลัด
ได้ยากยิ่ง ชีวิตการครองเรือนของคนเรานั้น ท่านบอกว่า ขอเพียง
ตัดบ่วงได้ ๓ บ่วงเท่านั้น ก็สามารถหลุดพ้นจากสงสารได้ อย่างที่
ท่านกล่าวไว้ว่า

มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคล	หน่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ	ริงรัด มือนา
สามบ่วงใครพันได้	จึงพ้นสงสาร ฯ

พูดมาถึงเรื่องบ่วงเหล่านี้ ทำให้นึกถึงพระเถระในพระพุทธ
ศาสนารูปหนึ่ง ท่านติดเพียงบ่วงเดียว คือติดภรรยาเท่านั้น ยัง
ต้องวนเวียนบวชๆ สึกๆ อยู่ถึง ๗ ครั้ง จึงสามารถสลัดพันธนาการ
นี้ได้ ความว่า

ชายชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่ง เทียวหาโคของตนซึ่งแยกจาก
ฝูงไป พบโคเมื่อเวลาเที่ยงวันไปแล้ว จึงเข้าไปในสำนักของภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นเห็นเขาเข้ามาจึงบอกให้รับประทานอาหาร
ที่เหลือจากพระฉัน เขารับประทานอาหารจนอิมหน้าสำราญดีแล้ว
ได้สนทนากับภิกษุเหล่านั้น ทราบว่าภิกษุทั้งหลายไม่เดือดร้อน
เรื่องอาหาร เพราะมีคนทำบุญมาก

เขาคิดว่า เราแม้ทำงานตลอดทั้งวัน แต่ไม่อาจจะมีอาหาร
เช่นนี้บริโภคได้ ประโยชน์อะไรของเราด้วยการครองเรือน จึงขอ
บวชในสำนักของภิกษุเหล่านั้น หลังจากบวชแล้วก็ตั้งใจประพฤติ

ปฏิบัติดี เนื่องจากไม่ขาดแคลนด้านอาหาร ทำให้ร่างกายของท่าน
สมบูรณ์ขึ้น ใจกลับตระหวัดไปถึงภรรยา จึงคิดว่า การดำรงชีวิต
ด้วยการเที่ยวบิณฑบาตไม่เป็นประโยชน์สำหรับเรา เราจักเป็น
คฤหัสถ์ ท่านจึงได้สึกออกไปครองเรือนอีก แม้ต้องทำงานหนักใน
งานอาชีพ ร่างกายเริ่มเศร้าหมองลงอีก จึงบวชอีก ท่านหมუნบวชๆ
สึกๆ อยู่จนถึงครั้งที่ ๗ ในการสึก ออกมาครั้งที่ ๗ นี้เอง ท่านได้
ตระเตรียมเครื่องใช้ในการทำนาเตรียมจะเข้าไปในนา เกิดลืมน้ำมัน
จึงเข้าไปในห้อง มองเห็นภรรยาของตน ซึ่งกำลังท้องแก่ นอน
ผ้าผ่อนหลุดลุ่ย กรนเสียงดัง มีน้ำลายไหลออกมาจากปาก ท่าน
ยื่นพิจารณาสรีระของภรรยาแล้วดำริว่า

“สรีระนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เราแม้บวชสิ้นกาลนานเท่านี้
แต่เพราะอาศัยสรีระนี้กลับไม่อาจดำรงอยู่ในเพศพรหมจรรย์
ได้”

เมื่อคิดเช่นนั้นแล้วจึงตัดสินใจตั้งชายผ้าห่ม ออกเดินบ่นไปว่า
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ๆ ๆ ปายหน้าสู่สำนักของภิกษุที่เคยบวชอยู่ ได้
บรรลुไสดาปัตติผลในระหว่างทาง ได้ขอบวชในสำนักของภิกษุ
ทั้งหลายอีกครั้ง แม้ภิกษุทั้งหลายจะไม่ค่อยเต็มใจบวชให้ แต่
พิจารณาเห็นว่าในขณะที่บวชอยู่ท่านตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี เมื่อ
สึกออกไปก็สึกไปด้วยดี จึงบวชให้ พร้อมกับบรคคยวันสิกข์ของ
ท่าน แต่ท่านกลับบำเพ็ญเพียรสืบต่อไป จนบรรลุอรหัตเป็นพระ
อรหันต์

ภิกษุทั้งหลายรอคอยอยู่นานเห็นท่านยังไม่สึก จึงสอบถามดู
ท่านบอกว่า ท่านหมดความเกี่ยวข้องแล้ว เหตุที่จะต้องกลับไปอีก
จึงไม่มี ภิกษุทั้งหลายเข้าใจว่าท่านพูดอวดอุตตริมนุสสธรรม จึง

นำไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“บุตรของเราได้ไปๆ มาๆ เช่นนั้น ในกาลที่จิตของตน ยังไม่ตั้งมั่น ยังไม่รู้พระสัทธรรม แต่บัดนี้บุตรของเราจะไม่ทำเช่นนั้นอีก เพราะเธอละบุญและบาปได้แล้ว”

ต่อแต่นั้น พระผู้มีพระภาคได้ปรารภพระจิตตหัตตะ ได้ตรัสพระคาถาความว่า

“ปัญญาของบุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ไม่รู้พระสัทธรรม มีความเลื่อมใส เลื่อนลอย ย่อมไม่บริบูรณ์, ภัยย่อมไม่มี แก่คนผู้มีจิตอันระคะไม่ชุ่มแล้ว มีจิตอันโทสะไม่กระทบแล้ว มีบุญและบาปอันละแล้วคั่นอยู่”

ปัญหาเรื่องการที่จะถอนตนออกจากหล่มคือกามคุณนี้ เป็นปัญหามากทีเดียว แม้คนที่อุปนิสัยสูงส่งขนาดพระจิตตหัตตะ ยังแกว่งไปมาด้วยอำนาจของจิตที่ถูกระคะรังวัดไว้ จนต้องวิ่งเข้าวิ่งออกในพระพุทธศาสนา โดยบวชๆ สึกๆ ถึง ๗ ครั้ง แต่เรื่องของพระจิตตหัตตะนี้ มีประเด็นที่น่าพิจารณาหลายเรื่อง เช่น

- การจะบวชหรือสึกก็ครั้งในพระพุทธศาสนา ไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย ขอเพียงแต่เมื่อบวชให้เป็นพระที่ดี เมื่อสึกออกไปให้เป็นฆราวาสที่ดีเป็นใช้ได้

- คนที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งจิต ซึ่งประกอบด้วยกามระคะเป็นต้น จะไม่เดือดร้อนวุ่นวายหาไม่ได้จริงๆ แต่จะเดือดร้อนวุ่นวายมากหรือน้อยเท่านั้น

- อุปสรรคแห่งพัฒนาการทางจิต ที่ทรงแสดงไว้ในเรื่องนี้ คือจิตขาดสมาธิ ไม่มีความรอบรู้ในพระสัทธรรม ความศรัทธาปสาทะเลื่อมลอยไม่มั่นคง แต่ละอย่างเป็นปัจจัย อาศัยกันและกันเกิดขึ้น

- เรื่องการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นนั้น ประการที่สำคัญคือ รู้อะไร มีความสำคัญน้อยกว่า รู้อย่างไร? พระจิตตหัตถะแกว่งไปเพราะความรักในภรรยา แต่สามารถอาศัยภรรยาคนเดียวกันนั้นเอง เจริญวิปัสสนาจนบรรลุมรรคผลได้ หลักการศึกษาและปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงอาจสรุปได้ว่า

“การรู้ เห็นอย่างไร มีความสำคัญกว่า รู้เห็นอะไร”

พระพุทธอุทานข้อสุดท้ายว่า การกำจัดอัสสมิมานะเสียได้นั้นแล เป็นสุขอย่างยิ่ง อัสสมิมานะ คือความเชื่อถือว่า มีตัวตนเป็นตัวตน จนกระจายออกเป็นความรู้เป็นเรา เป็นเขา เป็นพวกเรา พวกเขา จนกลายเป็นการแบ่งพรรคแบ่งพวก ดูถูก ดูหมิ่นกัน ยกตนข่มท่านเป็นต้น ซึ่งผลจากความรู้สึกเช่นนี้ ล้วนแล้วแต่นำไปสู่ความแตกแยก การขาดเอกภาพภายในสังคม จนถึงการมุ่งทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าใครก็ตามสามารถลดอัสสมิมานะลงเสียบ้าง โดยการสร้างความยอมรับนับถือในฐานะของกันและกัน ยกย่องให้เกียรติกันเป็นเบื้องต้น จะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความสงบ จากจุดย่อยไปสู่สังคมอันเป็นส่วนรวมได้ หากสามารถขจัดได้หมด ซึ่งแน่นอนว่าจุดนั้นจะเกิดได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น ย่อมเข้าถึงความสุขอย่างยิ่ง โดยไม่ต้องสงสัย

เรื่อง มานะ คือความถือตัวในขั้นของธรรมะแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องละทิ้งนั้น แต่ในขั้นของวินัยหรือขั้นของระเบียบแบบแผนต่างๆ แล้ว มานะคือความสำนึกว่าตนเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ จำเป็นต้องมี แต่ท่านไม่เรียกอาการเช่นนี้ว่ามานะ แต่เรียกว่า สัญญา คือความสำนึกถึงตน ในฐานะของตน ขอบข่ายความรับผิดชอบและภาระงานของตนเพื่อทำตนให้เหมาะสมแก่ตน ในฐานะ ความรับผิดชอบ

เป็นต้น เช่น สมณสัญญา การสำนึกว่าตนเป็นสมณะ นำให้
เชื่อมโยงความสำนึกไปสู่การประพฤติที่เหมาะสมแก่ความเป็น
สมณะของตนได้ แม้อันอื่นก็อาจสร้างบิดาสัญญา มาตาสัญญา
นักศึกษาสัญญา ข้าราชการสัญญา เป็นต้นขึ้นมาแล้วทำตนให้
เหมาะสมแก่ภาวะ ฐานะ หน้าที่ของตน ผลดีย่อมออกมาโดย
ทำนองเดียวกัน

พระพุทธอุทานที่ทรงเปล่ง เมื่อเสด็จประทับ ณ ต้นมุจจลินท์
ถึงแม้จะเป็นข้อความสั้นๆ ก็ตาม แต่ในด้านเนื้อหาแล้ว ได้
ครอบคลุมการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ไว้เต็มที่ หากได้ปฏิบัติตาม
เนื้อหาแห่งพุทธอุทานดังกล่าว

น่าเสียดายที่ปัจจุบันนี้ ต้นจิกที่ชื่อว่ามุจจลินท์ ไม่มีการ
สืบพันธุ์มาจากต้นเดิม เช่นเดียวกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ พวกเรา
จึงไม่ได้พบเห็นต้นจิก พบแต่ต้นตาลและต้นไม้อื่นๆ ที่น่าอัศจรรย์
คือ สระมุจจลินท์ แม้จะไม่ใหญ่โตมากนัก แม้ความลึกก็เข้าใจ
ว่าคงไม่ลึกมาก แต่สามารถดำรงตนเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านแถบ
นั้นมานานแสนนาน แม้ในด้านจิตใจ สระน้ำยังได้ช่วยสร้าง ความ
สำนึกถึงพระพุทธคุณ เหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตกาลนานไกล
ดูเหมือนจะย้อนกลับมาสู่จิตใจของท่านที่ทราบเรื่องเหล่านี้ได้มาก
ทีเดียว

พวกผมไปถึงสระมุจจลินท์บ่ายมากแล้ว ทั้งทิวทัศน์ใกล้สระ
ก็ไม่มีอะไรมาก จึงทำได้เพียงยืนสร้างจินตนาการถึงอดีตอยู่พักหนึ่ง
เท่านั้น ท่านผู้ป็นหัวหน้าในการเดินทางได้นำเดินทางข้ามแม่น้ำ
เนรัญชรา เพื่อไปยังอาศรมของท่านอรุเวลากัสสปะในอดีต ซึ่งต้อง
เกินกันไกลพอสมควร ส่วนมากเดินตามคันทา แต่ใจผมเองยัง

คงต้องการจะทราบทิศทางของต้นเหตุ ที่ชื่อว่าราชายตนะ อันเป็น
สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับใน
สัปดาห์ที่ ๖ แห่งการตรัสรู้ แต่ทราบว่าปัจจุบันยังไม่อาจสืบค้น
ได้ว่าอยู่ตรงไหน แม้ว่าไม่ทราบว่าตั้งอยู่ตรงไหนในปัจจุบัน แต่
เหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับต้นเหตุ มีความสำคัญมากทีเดียว ซึ่ง
จะได้เล่าให้ฟังในโอกาสต่อไป

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

สุโข วิเวโก คุญจสฺส สุตตมมสฺส ปสฺสโต

ความสงบของผู้สิ้นโทษ มีธรรมปรากฏอยู่ เห็นอยู่ นำสุขมาให้

พ.ศ. ๒๕/๒๖

คนโง่มักตกเป็นเหยื่อของคนฉลาด

เพื่อนรัก

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้า ภายใต้ต้นไม้ไทรชื่ออชปาโลนิโครนั้น มีความสำคัญมากแห่งหนึ่ง เพราะแต่ละครั้งได้แสดงให้เห็นอะไรหลายๆ อย่าง คือ

คราวแรก เป็นเหตุการณ์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หลังจากตัดสินใจพระทัยว่าจะทรงใช้วิธีบำเพ็ญเพียรทางจิต ทรงเสวยพระกระยาหารจนพระกายมีกำลังแข็งแรงดีแล้ว ได้เสด็จไปประทับที่ต้นไม้ไทรเป็นคราวแรก ทรงรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา ซึ่งเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าเป็นเทพารักษ์ แสดงพระองค์ออกรับเครื่องบูชาที่นางได้บนไว้ว่า ถ้านางได้ลูกชายหัวปีจะบูชาเทวดาด้วยข้าวมธุปายาส แต่พระโพธิสัตว์ทรงรับในฐานะที่ทรงเป็นนักบวช ทำให้ได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือนางสุชาดาได้ถวายเครื่องเช่นสรวงแก่เทวดาตามที่ได้บนไว้ มีผลพลอยได้คือ ทักษิณาทานของนาง กลายเป็นบิณฑบาตที่มีผลมากเป็นพิเศษ เพราะพระพุทธเจ้าเสวยแล้วได้ตรัสรู้ มีค่าเท่ากับบิณฑบาตของนายจุนทะที่ถวายก่อนกาลปรินิพพานของพระพุทธองค์ในกาลต่อไป บางแห่งบอกว่านางได้กลายเป็น เทววาจิกาอุบาสิกา คือเป็นอุบาสิกาผู้ถึงรัตนะสองคนแรกในโลก เรื่องนี้ทำให้ได้ภาพจำลองชีวิตของคนหลายประการ เช่น

ถึงแม้ว่าอินเดียยุคนั้น คนจะสนใจทางธรรมมาก มีศาสดาสั่งสอนหลักธรรมกันทั่วไป ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้นก็ตาม

แต่คำสอนท่านเหล่านั้น บางท่านคมคายมีเหตุผลดี อาจอำนวยความสะดวกให้แก่วิถีปฏิบัติตามได้พอสมควร แต่ความเชื่อถือเคารพธรรมชาติ ยังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนส่วนมากอยู่ อันเป็นภาพสะท้อนมาสู่ปัจจุบัน ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า แม้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ายังมีการเผยแพร่สั่งสอนกันอยู่ การศึกษา ปฏิบัติธรรมยังแพร่หลายคืออยู่ก็ตาม แต่ความเชื่อความฝังใจในอำนาจลึกลับคือเทพเจ้า ผีसाงเทวดา เจ้าพ่อ เจ้าแม่ทั้งหลาย ยังคงได้รับการยอมรับนับถือจากคนบางพวกอยู่ ชำร่วยบางครั้งผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ของพระตถาคต เข้าไปมีบทบาทร่วมอย่างสำคัญในเรื่องเหล่านั้นเสียด้วย ช่างเข้าสู่ตรที่พูดกันว่า

“ชื่อตะปูมาไว้ ใช้เถาวัลย์, เรียนความดีเอาไว้ ใช้ความชั่ว”

อย่างที่ทราบกันความจริงๆ ผมมีความรู้สึกว่เทพซ้กมีอิทธิพลมากขึ้นทุกวัน ถ้าปล่อยไว้นานๆ ไม่แน่หรือก พระพุทธศาสนาอาจกลายเป็นเทวนิยมไปก็ได้ ถ้าไม่หันหน้าเข้าหาหลักธรรมในพระไตรปิฎกกันอย่างจริง ๆ จัง ๆ

การยอมรับนับถืออะไรง่ายเกินไป จึงมีความเป็นดาบสองคมอยู่ในตัว อย่างการที่นางสุชาดาเกิดความเชื่อว่พระพุทธเจ้าเป็นเทพารักษ์ แสดงองค์ออกรับเครื่องเซ่น เมื่อเรามองในแง่หนึ่งจะพบว่เป็นการยอมรับนับถือง่ายไปหน่อย แต่พอดีกลายเป็นโชคดีไปเท่านั้นเอง ถึงอย่างนั้นการเชื่ออะไรง่ายเกินไป ตลอดถึงการยอมรับนับถือสิ่ง บุคคลต่าง ๆ โดยขาดการพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน ยังคงเป็นการเสี่ยงที่ไม่น่าจะเสี่ยงอยู่ั่นเอง ยิ่งในปัจจุบันนี้การโฆษณา กิจกรรมต่าง ๆ มีการลงทุนทำกันแพร่หลายมาก ทำให้คนฟังเกิดความเห็นคล้อยตาม บางคราวต้องซื้อหาสิ่งเหล่านั้นมา

ทั้งๆ ที่ไม่มีความจำเป็นอะไรมากนัก ทำให้เกิดปัญหาทางการเงิน
ขึ้นมา ยิ่งไปกว่านั้น บางคราวเป็นเรื่องที่แฝงมาด้วยคำว่า “ทำบุญ”
ซึ่งคนทั่วไปมักจะรู้สึกว่าการปฏิเสธเรื่องบุญ ทำให้คนห่างไกลจาก
ความเป็นพุทธศาสนิกชนออกไป จึงมักตัดสินใจทำลงไปโดย
ขาดการพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน เป็นการเปิดโอกาสให้คนบาง
จำพวก ที่อาศัยบุญเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองกัน
อย่างน่าเกลียด อย่างที่ทราบกันอยู่ อันที่จริงหลักการของพระพุทธ
ศาสนานั้นแม้ว่าจะสอนเรื่องศรัทธา แต่ได้เน้นให้คนใช้ปัญญา
พิจารณาก่อนเสมอไป

เพราะการให้ที่ผ่านการพิจารณามาก่อน เป็นการกระทำที่
พระตถาคตทรงสรรเสริญ

อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องที่พระโพธิสัตว์ทรงลอยถาด พร้อมกับ
อธิษฐานว่า ถ้าพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ถาดนั้น
ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป ปรากฏว่าถาดนั้นลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป
จริงๆ แล้วจมลงไปวางซ้อนกับถาดของพระกัณฐปสัมมาสัมพุทธเจ้า
ซึ่งตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามาก่อนพระองค์ ทำให้กาฬนาคราช ซึ่ง
นอนหลับมาเป็นกัปตั้งขึ้น พร้อมกับอุทานว่า

**เอะ วันนี้พระพุทธเจ้าตรัสรู้อีกพระองค์หนึ่งหรือนี้ เมื่อ
วานก็ตรัสรู้พระองค์หนึ่ง จากนั้นก็หลับต่อไปเช่นเดิม**

เรื่องนี้หากว่าในแง่ประวัติศาสตร์ ก็ต้องปล่อยให้เหตุผล
ทางประวัติศาสตร์ไป แต่ถ้ามองในแง่ของธัมมาธิษฐานแล้ว ทำให้
ได้หลักหลายประการทีเดียว คือ

ถาดทองที่ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปนั้น เป็นการบอกให้ทราบว่า
มรรคผลในทางศาสนาจะต้องทำด้วยจิตใจที่มั่นคง จนทวนกระแสน้ำของ

กิเลส อารมณ์ต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การบรรลุมรรคผลของพระอริยเจ้า หรือการสัมผัสสัจของพระรัตนตรัยของพระภิกษุ สามเณร หรือชาวบ้านก็ตาม ล้วนแล้วแต่ต้องทวนกระแสของกิเลสทั้งนั้น จะต่างกันก็เพียงมากหรือน้อยเท่านั้นเอง

ถาดลอยลงไปซ้อนกับถาดของพระกัศสปสัมพุทธเจ้า เป็นการบอกให้ทราบว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็ดี การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าก็ดี ไม่ว่าจะ เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ใดก็ตาม ต้องตรัสรู้อริยสัจ ๔ และคำสอนทั้งหมดจะสรุปลงในอริยสัจ ๔ ทั้งหมด

กาฬนาคราชนั้น เป็นตัวแทนของสามัญชนหรือปุถุชนทั้งหลาย เป็นผู้หลับด้วยอำนาจของกิเลสที่เรียกว่า กิเลสนิทราตลอดไป พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ที่พระองค์ก็ตาม พวกเขายังคงทำได้เพียงรับรู้ข่าวเท่านั้น ต่อจากนั้นก็หลับด้วยกิเลสนิทราต่อไป เช่นเดียวกับกาฬนาคราชในเรื่องนี้

การเสด็จไปประทับที่ต้นอชปาลนิโครธในคราวที่ ๒ มีเหตุการณ์ที่กล่าวมาแล้ว ๒ เรื่อง คือ เรื่องที่ทรงสนทนากับพราหมณ์หุ้กชาติซึ่งมักใช้วาตะกล่าวข่มคนอื่นว่า หีหี เนื่องจากเป็นการสนทนากัน ท่านจึงไม่จัดเป็นเทศนา แต่พระพุทธดำรัสที่ตรัสนั้นมีอรรถไพเราะมาก ทำให้คนฟังมีความรู้สึกว่า พระผู้มีพระภาครับสั่งแก่เขาโดยตรง ทั้งๆ ที่เป็นพระพุทธอุทาน ข้อความในพระพุทธอุทานว่า

“พราหมณ์ใดมีบาปกรรมอันลอยเสียแล้ว ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องขู่ผู้อื่นว่าหีหี ไม่มีกิเลสคูดุน้ำฝน มีตนสำรวมแล้ว ถึงที่สุดแห่งเวท มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว พราหมณ์นั้นไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้นในอารมณ์ไหนๆ ในโลก ควรกล่าวถ้อยคำว่า ตนเป็นพราหมณ์โดยธรรม”

พระพุทธอุทานนี้ เป็นการแสดงถึงลักษณะของพระอรหันตสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ว่า ไม่มีบาปกรรมนานาชนิดภายในจิต วาจาที่แสดงออกมาล้วนแล้วแต่เป็นวาจาที่เป็นจริง มีประโยชน์ เป็นธรรม กล่าวถูกต้องตามกาล ที่น่าสนใจคือทรงแสดงว่ากิเลส นั้นเป็นดุจน้ำฝน ซึ่งตามธรรมดาแล้วน้ำฝนจากเปลือกไม้ เป็นต้น ดินที่ใด แล้วทำที่นั้นให้แปดเปื้อน จะขจัดออกก็ทำได้ยาก กิเลสที่เกิดขึ้นก็ทำนองเดียวกัน เกิดขึ้นในอารมณ์ใดก็ตามโอกาสที่จะขจัดออกไปทำได้ยาก ส่วนมากแล้วมักจะเกิดเพิ่มขึ้นจากจุดนั้นๆ จนเข้าควบคุมใจคน ให้คิดจนถึงทำ พุด ไปตามอำนาจของมัน พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ สำรอกกิเลสเหล่านั้นได้หมด จึงมีตนที่ สำรอมระวังดีแล้ว เพราะทรงถึงที่สุดแห่งความรู้และการปฏิบัติ เพื่อ ละกิเลสแล้ว เพราะ ไม่มีกิเลสที่จะต้องละอีกต่อไป ทำให้ไม่มีอาการ พุขึ้น หรือฟูบลง ตามอารมณ์ของโลก เยี่ยงสามัญชนทั้งหลาย

การเสด็จประทับ ณ อชปาลนิโครธที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ พญามารที่คอยติดตามขัดขวางพระพุทธเจ้ามาเป็นเวลานานถึง ๗ ปี ได้แสดงตนออกมาพบพระพุทธเจ้า กล่าวถามเป็นทำนองตรวจสอบพระทัยของพระพุทธเจ้าว่า หวันไหวต่ออำนาจของกิเลสหรือไม่ เมื่อแน่ใจว่าโอกาสที่ตนจะชนะพระพุทธเจ้าไม่มีอีกแล้ว จึงได้ หลีกออกไปจากสถานที่นั้น ก่อนจากไปได้กล่าวกับพระพุทธเจ้าว่า

“ฝูงกาเห็นก้อนหินมีสีดงามมันขัน บินโฉบลงไปด้วยคิดว่าคงได้ อาหารแน่แล้ว แต่พยายามอย่างไรก็ไม่อาจที่จะกินก้อนหินนั้นได้ ฉันทใด การเข้าหาพระพุทธเจ้าของเขาก็คือเหมือนกาบินโฉบลง ที่ ก้อนหินฉะนั้น”

เมื่อพญามารจากไปแล้วได้ไปนั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า
ซบเซาอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาคเจ้านัก เรื่องมารที่ต้องนำ
มากล่าวเน้นในที่นี้ เพื่อต้องการชี้ประเด็นของปัญหาที่คนปัจจุบัน
มักพูดกันแพร่หลายว่า

มารที่มาผจญพระพุทธเจ้านั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นกิเลสนั่นเอง
แต่ท่านแสดงเป็นรูปของบุคคลาธิษฐาน จึงทำให้ฟังดูคล้ายๆ กับ
เป็นสิ่งมีชีวิตไป คำพูดในลักษณะนี้ผมมีความรู้สึกมานานแล้วว่า
เสี่ยง และขาดความรับผิดชอบต่อพระพุทธวจนะ และพระพุทธคุณ
ถ้าจะถามว่าเสี่ยงอย่างไร ?

เสี่ยงในข้อที่เราไม่รู้จัก แต่ไปตัดสินเอาด้วยความอวดฉลาด
ของตน เพราะเรื่องนี้นั้น หากเราจะถือว่ามารมีเพียงกิเลสเท่านั้น
ชื่อว่ากล่าวบิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะทรงแสดง
ประเภทของมารไว้ถึง ๕ ประเภทด้วยกัน แต่ละประเภทเราอาจ
พิสูจน์ได้ว่าเป็นตัวอุปสรรค ล้างผลาญ ขัดขวางการทำความ
ดีของคนด้วยกันทั้งนั้น คือ

ขันธ์มาร มารคือเบญจขันธ์ เช่น ร่างกายไม่สบายทำให้
สูญเสียโอกาสในการศึกษา การปฏิบัติธรรม จนถึงการที่จิตไปยึด
มันถ้อมันในขันธ์มากไป ย่อมทำให้ขาดความสงบมากไปด้วย
ทุกข์เป็นต้น

กิเลสมาร มารคือกิเลส เช่นความโลภ ความริษยา ความ
อาฆาตพยาบาทที่เกิดขึ้นภายในจิต แต่ละอย่างสร้างความทุกข์
ทรมานให้เกิดขึ้นทั้งแก่ร่างกายและจิตใจ

อกิสังขารมาร มารคืออกิสังขารได้แก่บุญ บาป และอรุณ
ฉาน สำหรับคนทั่วไปที่เห็นได้ชัดคือ บาปกรรมที่ตนกระทำไว้

เป็นมารขัดขวางความสุข ความสงบแห่งจิต แม้เพียงคิดถึงก็ไม่สบายใจแล้ว

มัจจุมาร มารคือความตาย ชื่อนี้เห็นได้ชัดเพราะตัดทั้งชีวิต โอกาส ความเจริญก้าวหน้าในชาตินั้นๆ ทุกอย่าง

เทวปุตตมาร มารคือเทพบุตร ที่เราเห็นได้ชัดๆ คือ ผู้มีอำนาจที่ขาดความเป็นธรรม เบียดเบียนข่มเหงคนอื่นเป็นเครื่องเปรียบเทียบ แต่ที่เป็นเทวปุตตมารที่แท้จริง คือ เทวดาที่มีอัธยาศัยเป็นพาลชอบขัดขวางความดีของคนอื่น เพราะความริษยา อย่างที่พญามารริษยาพระพุทธเจ้า กล่าวว่เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว นอกจากจะหลุดพ้นจากอำนาจของตนแล้ว ยังเที่ยวสอนคนอื่นให้พ้นจากอำนาจของมารอีกด้วย

มารที่เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อนการตรัสรู้ อาจจะพูดว่าเป็นกิเลสมารได้ แต่มารที่เข้าเฝ้าหลังจากตรัสรู้ตั้ง ๗ สัปดาห์แล้ว ขึ้นพูดว่าเป็นกิเลสมารอยู่ เป็นการแสดงว่าเราไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้บรรลุอัสวักขยญาณ คือพระญาณที่ทำให้อัสวะกิเลสทุกชนิดหมดไปละชิ ถ้าเราเชื่อว่าพระองค์ตรัสรู้ด้วยการบรรลุพระญาณดังกล่าว ก็ต้องยอมรับว่ามารที่มาเฝ้านั้นเป็นเทพบุตร ไม่ใช่กิเลสอย่างที่พูดกัน เรื่องนี้สามารถเลือกได้เพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือ

เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้หมดกิเลสอัสวะด้วยประการทั้งปวง หรือจะเชื่อว่ามารมีเพียงกิเลสเท่านั้น ไม่มีมารประเภทอื่น ต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งจะเชื่อทั้งสองอย่างไม่ได้ เพราะมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัว

เรื่องเทวปุตตมารที่ปรากฏตัวมัจจุญพระพุทธเจ้านั้น ให้สังเกตว่าเขาจะปรากฏตัวในโอกาสพิเศษจริงๆ เท่านั้น หากคนเรายังคง

หมกมุ่นอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสอยู่ เทวบุตรตมารจะไม่ปรากฏ เพราะระยะนั้นสัตว์โลกเป็นเหมือนไข่มุกอยู่ในกำมือมารแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องไปขัดขวางอะไรกันอีก สำหรับพระพุทธเจ้านั้น เทวบุตรตมารได้ปรากฏตัวในช่วงสำคัญๆ ๓ วาระ คือ

- เมื่อเสด็จออกผนวช เทวบุตรตมารแสดงตัวออกห้าม โดยเอาสมบัติพระเจ้าจักรพรรดิเข้าล่อว่า อย่าออกผนวชเลยอีก ๗ วัน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว เมื่อไม่สำเร็จในตอนนั้น ทั้งพระโพธิสัตว์เองก็ยังหลงทางในการปฏิบัติ มารจึงไม่แสดงตัวต่อพระองค์ แต่ประการใด

- เมื่อทรงเลือกทางบำเพ็ญเพียรถูกต้อง ทรงอยู่ในสภาพพร้อมจะตรัสรู้จนถึงทรงอธิษฐานพระทัยเมื่อประทับนั่ง ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ว่า แม้เลือดเนื้อในกายเราจะเหือดแห้งไป ยังเหลือแต่หนังเอ็นกระดูกก็ตาม หากไม่ได้ตรัสรู้ก็จะไม่ลุกขึ้นจากอาสนะ เมื่อเริ่มบำเพ็ญเพียรไปตามลำดับ จวนจะตรัสรู้พญามารจึงสำแดงตนออกมาผจญอย่างที่ทราบกันแล้ว

- หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ เสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข ณ บริเวณโพธิมณฑลตามลำดับ จนถึงสัปดาห์ที่ ๘ มารจึงสำแดงตัวอีกคราวหนึ่ง เมื่อแน่ใจว่าทำอะไรพระองค์ไม่ได้แน่แล้ว จึงเปลี่ยนเป็นทูลขอให้ปรินิพพาน เพื่อไม่ต้องช่วยคนอื่นให้หลุดพ้นจากอำนาจของมารเช่นเดียวกับพระองค์อีก แม้มารที่ปรากฏตัวแก่พระอรหันต์ พระพุทธเจ้าในตอนอื่นๆ ส่วนมากจะเป็นการพยายามขัดขวางการทำงาน อันเป็นส่วนปรหิตประโยชน์ของพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์เหล่านั้นเป็นหลัก เรื่องนี้อาจจะตรวจสอบได้ในเรื่องมารสังยุตต์ ในสังยุตตนิกายเป็นต้นได้

การที่นำเรื่องเหล่านี้มาเน้นกล่าวอีก เพราะเห็นว่านักเผยแพร่ธรรมะปัจจุบันชักจะเก่งกว่าพระพุทธเจ้าขึ้นทุกวันแล้ว กล่าวพูดกล้าแสดงแม้ในเรื่องที่ขัดแย้งกับหลักฐานทางพระบาลี ยิ่งไปกว่านั้นแม้บางครั้งยกบาลีขึ้นมา แต่ข้อใดที่ไม่ตรงกับความเห็นของตนก็ตัดคำนั้นออกไป เพื่อให้เข้ากับความเห็นของตน ซึ่งความคิดการกระทำในลักษณะนี้ ทำให้นึกถึงเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องมหาโจร ๕ ประเภทไว้ในพระวินัยปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาโจรประเภทที่ ๒ คือ

“พวกที่เรียนพระธรรมวินัยอันพระศาสดาทรงแสดงไว้ดีแล้ว บิดเบือนว่าเป็นคำสอนของตน จนถึงยกย่องตน เพื่อมุ่งหวังลาภสักการะ การยกย่องสรรเสริญ” ซึ่งออกจะมีมากขึ้นทุกวัน และมีเค้าว่าจะเป็นอันตรายได้ในโอกาสหนึ่ง

เมื่อพูดมาถึงคนที่ทำตนเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาแล้ว ทำให้อัดคิดถึงพฤติกรรมของคนบางพวกที่ลอกเลียนแบบของพระเทวทัต ในคราวที่ความชั่วต่างๆ ของท่านปรากฏแก่สายตาประชาชน คือคราวที่ท่านปล่อยช้างนาฬาคีรีให้แทงพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นแผนฆาตกรรมกลางเมือง มีคนพบเห็นกันมากเนื่องจากเป็นเวลาเช้า คนตื่นกันหมดแล้ว และคนรู้จักกันว่าท่านเป็นคนอยู่เบื้องหลังการทำปิตุฆาตของพระเจ้าอชาตศัตรูทำให้คนที่เคยเคารพนับถือเลิกให้การสนับสนุน ท่านจึงต้องการให้ชาวโลกสนใจในความเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดของท่าน เพื่อดึงคนโง่ๆ ที่ขาดปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาให้คล้อยตาม เห็นตาม จะได้เป็นฐานในการก่อเรื่องเลวร้ายต่างๆ ของท่านต่อไป เรื่องนี้ท่านได้แสดงไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ความว่า

พระเทวทัตปรึกษากับพรรคพวกเพื่อทำสังฆเภท แต่เมื่อถูก แ
ท้วงติงว่า พระพุทธเจ้ามีอำนาจมาก มีฤทธิ์มาก ทำอย่างไรจึง
จะทำสังฆเภท จักรเภทได้แล้ว?

พระเทวทัตจึงชวนพรรคพวกของตน เข้าไปทูลขอพร ๕ ประการ ๕
โดยกล่าวเป็นทำนองรู้ดีรู้ชั่วว่

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญคุณ ร
แห่งความมักน้อย สันโดษ ชัดเกลา กำจัดบาป กิริยาอาการที่น่า
เลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรไว้โดยอเนกปริยาย
ข้าพระองค์ขอพร ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติให้เกิดความมักน้อย
เป็นต้น พร ๕ ประการนั้น คือ

๑. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่ป่าเป็นวัตร ใครอยู่ในบ้านมีโทษ
๒. ภิกษุทั้งหลายควรเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ใครยินดีรับ
นิมนต์มีโทษ

๓. ภิกษุทั้งหลายควรถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ใครยินดีรับ
คฤหบดีจีวรมีโทษ

๔. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่โคนไม้เป็นวัตร ใครเข้าสู่ที่มุง ที่บัง
มีโทษ

๕. ภิกษุทั้งหลายไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ใครฉัน
ปลา และเนื้อมีโทษ”

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระเทวทัตความว่า

“ใครต้องการจะอยู่ป่า อยู่บ้าน เที่ยวบิณฑบาต ถือผ้าบังสกุล
ยินดีรับคฤหบดีจีวรก็ให้ทำตาม ปรารภสำหรับการอยู่โคนไม้ อยู่
ทรงอนุญาตให้ทำได้ปีละ ๘ เดือน นอกพรรษา”

แล้วตรัสว่า

“เราอนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วน ๓ คือ **ไม่ได้เห็น
ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจสงสัย**”

พระเทวทัตเมื่อพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตตามคำขอที่ดีใจ เพราะเข้าแผนการของท่านที่กำหนดไว้ก่อน จึงเข้าไปปลุกระดม ประชาชนให้เห็นคล้อยตามตน เรื่องนี้หากพิจารณาโดยผิวเผิน คน อาจคล้อยตามได้เพราะมีลักษณะของผู้มักน้อย สันโดษ ชัดเกลากิเลสกำจัดบาปอยู่ แต่ในทางปฏิบัติแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ปัจจัยหลายอย่าง คือ

เรื่องการอยู่ป่า เทียบวิณฑบาตเป็นวัตร อยู่โคนไม้เป็นวัตร นุ่งห่มผ้าบังสกุลนั้น แต่ละอย่างเป็นธุดงค์วัตรที่บัญญัติไว้ให้พระ ปฏิบัติตามความพอใจ คือใครต้องการอาศัยวิธีนี้ชัดเจนกิเลสก็ได้ ใครไม่พอใจก็ไม่บังคับ แต่การอยู่ป่ากับโคนไม้มีปัญหาด้านพระ วินัยคือถ้าสร้างกุฏิอยู่ในป่าไม่มีปัญหาอะไร และถ้าอยู่ภายใต้โคน ไม้ นอกพรรษาทำได้ แต่ในพรรษาวิญญูติให้พระอยู่จำพรรษา ในกุฏิที่มุงบังดี มีบานประตูหน้าต่างเปิดปิดได้ การอยู่โคนไม้จึง ผิดวินัย ถ้าเป็นในพรรษา

การฉันปลาเนื้อที่เรียกว่า **ปวัตตมังสะ** คือปลาเนื้อที่มีอยู่ตาม ปกติ มีการฆ่าการขายกันตามปกติ คนซื้อมาปรุงอาหาร คน รับประทาน ไม่มีส่วนในการฆ่าจึงไม่ถือว่าเป็นบาป สำหรับพระ มีข้อแม้ว่า

เนื้อบางชนิดเช่นเนื้อคน เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เป็นต้น **ฉันไม่ได้**

เนื้อที่ภิกษุทราบว่าเขาฆ่าสัตว์นั้นเพื่อปรุงอาหารถวายตน โดยเฉพาะ **ไม่ว่าจะ**ได้เห็น ได้ยิน หรือเกิดความรังเกียจสงสัยขึ้นมา ก็ตาม **ฉันไม่ได้ต้องอาบัติ**

การฉันทนื้อทุกชนิดต้องพิจารณาเสียก่อน หากฉันทโดยขาด
การพิจารณาต้องอาบัติ

นอกจากเนื้อภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวแล้ว พระฉันทได้เพราะ
อะไร เพราะหลักพระธรรมวินัย ๘ ประการนั้น ข้อหนึ่งมีความว่า

“ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความ
เป็นผู้เลี้ยงยาก นั้นเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนในพระพุทธ
ศาสนา”

ในทสอภินทปัจจเวกขณะข้อหนึ่งทรงสอนไว้ว่า

“บรรพชิตควรพิจารณาเรื่อยๆ ว่า การเลี้ยงชีวิตของเราเนื่อง
ด้วยผู้อื่น เราควรทำตนให้เป็นคนอันเขาเลี้ยงง่าย”

ปัญหาเรื่องมังสวิรัตหรือไม่ จึงเป็นเงื่อนไขทางสังคม ตราบ
ใดที่คนในสังคมเขายังกินเนื้อสัตว์กันอยู่ เขาทำบุญตักบาตรด้วย
ของที่เขาถืออยู่อย่างไรพระก็ตองดำรงชีวิตด้วยอาหารเช่นนั้น เพียง
แต่ระมัดระวัง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อ ๓ ประเภทดังกล่าวไว้ก็เป็น
อันใช้ได้ เพราะถ้าชาวบ้านเขามีอาหารอย่างหนึ่งถวาย พระจะ
ตัดจิตบอกว่าอาตมาฉันทมังสวิรัต ขอให้โยมจัดอาหารมังสวิรัตให้
ย่อมเป็นการสร้างความลำบากให้แก่ชาวบ้าน ทั้งเป็นการกระทบ
กระทั่งศรัทธาของเขา และเบียดเบียนโภคะของเขาให้สิ้นเปลืองไป
อันไม่ใช่วิสัยของนักบวช ที่ชื่อว่าเป็นมุณี เพราะพระพุทธเจ้าทรง
แสดงไว้ว่า

“แมลงผึ้งบินสู่สวนดอกไม้ ไม่ทำดอกไม้ สิ้น และกลืนให้
เสียหาย ถูกคัมแต่รสแล้วบินไป ฉันทใด มุณีพึงเที่ยวไปในบ้านเช่น
เดียวกัน ฉันทนั้น”

การปลุกกระดมของพระเทวทัตและพวกในคราวนั้น ได้สร้าง
ความคิดเห็นแตกแยกให้เกิดขึ้นแก่คนภายในกรุงราชคฤห์ คน
เหล่านั้นแบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ

- **คนที่ไม่มีศรัทธา** ไม่มีความเลื่อมใส มีปัญญาทึบ ต่าง
ยกย่องฝ่ายพระเทวทัตว่า เป็นผู้กำจัด มีความประพฤติขัดเกลือบาป
ส่วนพระสมณโคดมเป็นผู้มีความมักมาก ดำริเพื่อความมักมาก

- **คนที่มีศรัทธา** เลื่อมใส เป็นบัณฑิต มีความรู้สูง ต่างพากัน
เฟื่องโทษติเตียนโพนทะนาว่า ทำไมพระเทวทัตจึงได้ตะเกียกตะกาย
เพื่อทำลายสงฆ์ เพื่อทำลายข้อห้ามในพุทธจักรของพระผู้มีพระภาค
เล่า?

คุณจะเห็นว่า ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็ตาม หากมีการกระทำ
อะไรที่ผิดจากสามัญชนเขาแล้ว จะมีคนพวกหนึ่งยอมรับนับถือ
เสมอ คนโง่จึงตกเป็นเหยื่อของคนฉลาดกว่า ยุคแล้วยุคเล่า และคง
เป็นเช่นนี้ตลอดไป

ลักษณะแบบนี้ทำให้นึกถึงคำพูดของท่านสังยุตติปริพพาชก
กล่าวแก่อุปติสสะและโกสิตมานพ เมื่อชวนท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้า
ท่านแสดงอาการไม่ยินยอม เพราะมีความรู้สึกว่าเป็นคณาจารย์
เช่นท่านหากเข้าไปเป็นศิษย์ของคนอื่น ย่อมรู้สึกอึดอัดเหมือนจับ
จระเข้ไปขังไว้ในตุ่ม แต่เมื่อท่านอุปติสสะเสนอให้ท่านคิดว่า

“อาจารย์ เวลานี้พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นแล้วในโลก คน
ทั้งหลายจะไปเฝ้าฟังธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้ากัน ท่าน
อาจารย์จะทำอย่างไร?”

“ในโลกนี้คนโง่มากหรือคนฉลาดมากกว่า?”

สังยุตติปริพพาชก ถาม

“คนโง่มาก คนฉลาดน้อย” อุปติสสะตอบ

“ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ใช่ไร คนฉลาด ๆ จะไปหาพระสมณโคตม
ผู้ฉลาด ส่วนคนโง่ ๆ จะมาหาเราซึ่งเป็นคนโง่”

สัญญาชัยปริพพาชกตอบ

จากคำตอบข้อนี้ของท่าน ทำให้ผมรู้สึกนับถือท่านมานานแล้ว
ว่า คำสอนทั้งมวลของท่านสัญญาชัยนั้นไม่ค่อยเป็นเรื่องอะไรก็จริง
เพราะคำสอนของท่านสิ้นเป็นปลาไหล แต่คำพูดประโยคนี้ของ
ท่าน กลับเป็นความถูกต้องที่ใครๆ ไม่อาจคัดค้านได้ ไม่ว่าจะยุค
ใดสมัยใดก็ตาม

“ใช่, แม้ในปัจจุบันนี้ก็คงเป็นอย่างนั้น”

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

วิริเยน ทุกขมจฺเจติ.

คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร

พ.ศ. ๒๕/๓๖๑

ใจเพชรเป็นเช่นไร

เพื่อนรัก

เรื่องราวที่เล่ามาในบริเวณโพธิมณฑลยังไม่จบ ประเด็นที่ถือว่าสำคัญมากคือ อชปาลนิโครธ

อชปาลนิโครธ แปลว่าต้นไทรอันเป็นที่อาศัยของคนเลี้ยงแพะ นอกจากจะแสดงลักษณะทางสังคมของอารยันว่า อาชีพการเลี้ยงสัตว์ของพวกเขา ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักประการหนึ่ง และมีการเลี้ยงสัตว์กันเป็นฝูงๆ แล้ว เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้น ณ ที่นี้ถึง ๓ ครั้งด้วยกัน คือ

๑. เป็นเหตุการณ์ก่อนตรัสรู้ หลังจากได้ทรงเลิกวิธิตุกกกรกิริยาหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิต จนพระวรกายแข็งแรง สดใส สวยงามแล้ว วันหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นเช้าของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ได้เสด็จไปประทับ ณ โคนต้นอชปาลนิโครธ นางสุชาดา ธิดาของนายบ้านเสนานิคมได้นำข้าวมธุปายาสมาถวาย การที่นางนำมาถวายนั้น เนื่องจากนางได้บนต่อเทวดาที่เชื่อว่าสิงสถิต ณ ต้นไทรนั้น ขอให้นางได้บุตรชายหัวปี เมื่อนางได้บุตรชายตามต้องการ จึงตักแต่งข้าวมธุปายาสมาเพื่อบวงสรวงแก่เทวดา เห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ เข้าใจว่าเทวดาแสดงองค์ให้ปรากฏ ศรัทธาที่เคยมีจึงแรงกล้ายิ่งขึ้น จึงได้ถวายข้าวมธุปายาสพร้อมทั้งถาดทอง พระโพธิสัตว์รับและเสวยเสร็จแล้ว จึงได้นำถาดทองนั้นไปลอยที่แม่น้ำเนรัญชรา โดยทรงอธิษฐานว่า หากพระองค์จะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้ถาดนั้นลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป ถาดได้ลอยทวนกระแส

ขึ้นไปได้จริงๆ เมื่อลอบไปได้ระยะทางพอสมควรแล้ว จึงค่อยๆ จมลงในแม่น้ำ ท่านยังเล่าต่อไปว่า ถัดนั้นได้ตกลงไปได้เถาของพระกัศปสัมมาสัมพุทธเจ้า จนพระยากาฬนาคราชตกใจตื่นขึ้นอุทานว่า “โอ้; พระพุทธเจ้าตรัสรู้อีกพระองค์หนึ่งแล้วหรือนี่ เมื่อวานก็ได้ตรัสรู้พระองค์หนึ่ง”

ท่านบอกว่า กาฬนาคราชนี้ นอนหลับเป็นกัปๆ ที่เดียวคือ เคยตื่นมาครั้งหนึ่งเมื่อพระกัศปสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ และเพิ่งมาตื่นอีกคราวหนึ่ง เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงอธิษฐานลอยเถาเถาตัวเอง เรื่องราวในตอนนี่จึงมีข้อที่น่าศึกษาหลายประการด้วยกัน คือ

ในด้านภูมิศาสตร์ ร่องรอยที่เกี่ยวกับต้นอชปาลนิโครธในปัจจุบัน มีหลักฐานที่ทำให้คนถกเถียงกันอยู่ ๒ ต้น คือต้นหนึ่งอยู่ไม่ห่างจากเนินดิน ที่เชื่อกันว่าเป็นบ้านของนางสุชาดามากนัก อีกต้นหนึ่งอยู่ห่างออกไป ต้นไทรทั้งสองนี้ผมจับหลักได้อย่างหนึ่งคือ สถานที่สำคัญซึ่งเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พวกฮินดูมักจะเข้าไปโมเมขอมีส่วนด้วย โดยการสร้างปูชนียสถานของตนขึ้นใกล้ๆ เสมอต้นไทรต้นแรกเมื่อผมไปถึงพบว่า พวกแขกชนข้างมากองไว้มากพร้อมด้วยฟางข้าว และมีคนขึ้นไปอยู่บนต้นไทรด้วย ทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า ต้นนั้นต้องไม่ใช่อชปาลนิโครธในอดีตแน่นอน เพราะพวกฮินดูไม่แสดงความเคารพยำเกรงแต่ประการใด แต่ต้นที่อยู่ถัดไปมีสถูปของฮินดู พร้อมด้วยวิหารเล็กๆ สร้างขึ้นใกล้ๆ ในบริเวณต้นไม้สงบร่มเย็น ไม่มีใครไปทำอะไรให้ขาดความสวยงาม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า อชปาลนิโครธต้นเดิม คงอยู่บริเวณนี้ และต้นไทรที่กำลังงอกงามอยู่ คงเป็นต้นที่สืบพันธุ์มาจากต้นเดิมในสมัยพุทธกาล ที่น่าสนใจคือต้นอชปาลนิโครธ อยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำ

เนรัญชรา พระโพธิสัตว์ทรงลอยภาคแล้ว ต้องเสด็จข้ามแม่น้ำเนรัญชราทางปากตะวันตกซึ่งหมายความว่า เนรัญชราในสมัยพุทธกาลน้ำคงเต็มฝั่งในคราวน้ำหลากเท่านั้น ยามปกติสามารถเดินข้ามได้ เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบัน แม่น้ำเนรัญชราเป็นแม่น้ำเพียงแต่ชื่อเท่านั้น เพราะมีแต่ทรายและทางน้ำเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนรัญชราจึงเป็นนทีโทษชนิดกว้าง แต่ต้น ใช้ประโยชน์ได้น้อยมาก

หากว่าเราจะเอาพระศรีมหาโพธิ์เป็นจุดกลาง สถานที่ซึ่งเรียกว่าโพธิมณฑล จะตั้งอยู่ในทิศต่างๆ ดังนี้คือ

อนิมิสสเจดีย์ สถานที่ทรงทอดพระเนตรดูต้นโพธิ์ตลอด ๗ วัน อยู่ทางทิศอีสาน สัปดาห์ที่ ๒

รัตนจงกรมเจดีย์ สถานที่เสด็จจงกรมตลอด ๗ วัน อยู่ทางทิศอุดร สัปดาห์ที่ ๓

รัตนขมรเจดีย์ สถานที่ซึ่งประทับพิจารณาพระอภิธรรม ๗ วัน อยู่ทางทิศพายัพ สัปดาห์ที่ ๔

อชปาลนิโครธ ซึ่งเสด็จประทับถึง ๓ คราวในโอกาสต่างๆ อยู่ทางทิศบูรพา สัปดาห์ที่ ๕

มูจจลินท์ สถานที่เกิดของพระพุทธรูปปางนาคปรก อยู่ทางทิศอาคเนย์ สัปดาห์ที่ ๖

ราชายตนะ สถานที่เกิดเทววาจิกอุบาสิกาคนแรก อยู่ทางทิศทักษิณ สัปดาห์ที่ ๗

การเรียงลำดับตามที่กล่าวมานี้ เป็นการเรียงตามสัปดาห์ที่ทรงประทับ ณ สถานที่นั้นๆ คราวละ ๗ วัน หลังจากเสด็จจากต้นพระศรีมหาโพธิ์

อีกประการหนึ่ง บริเวณโพธิมณฑลนั้น น่าจะมีบ้านคนอยู่
ห่างไกลพอสมควร ทำให้พระองค์เลือกเป็นที่บำเพ็ญเพียร โดยทรง
ให้เหตุผลว่า

อุรุเวลาเสนานิคม พื้นที่ราบรื่น แนวป่าเขียวสด เป็นที่เบิก
บานใจ แม่น้ำไหล มีน้ำใสสะอาด มีท่าอันดีน่ารื่นรมย์ โคจรคาม
คือหมู่บ้านที่อาศัยเที่ยวภิกษุอาจารย์ ก็ตั้งอยู่ใกล้โดยรอบ ควรเป็นที่
ตั้งความเพียรของกุลบุตร ผู้มีความต้องการด้วยความเพียร

ผมเองสมัครงใจจะเชื่อตามหลักฐานจากที่อื่นว่า พระเจ้า
สุทโธทนะ พระพุทธบิดาคงส่งทหารมาให้การอารักขาแก่พระโพธิสัตว์
แน่นอน เพียงแต่ไม่แสดงตัวเท่านั้นเอง เพราะการปฏิบัติของพระ
โพธิสัตว์ตลอดถึงความเคลื่อนไหวต่างๆ ของพระองค์ ทางกรุง
กบิลพัสดุ์ทราบเป็นระยะๆ จนพระนางยโสธราปฏิบัติตามที่พระ
โพธิสัตว์ทรงกระทำทุกอย่าง ที่แปลกมากคือ คนพบพระพุทธเจ้า
ตลอดระยะเวลาประมาณ ๒ เดือนนั้น ที่เป็นคนถิ่นนั้นจริงๆ มีเพียง
๓ คน กับพระยานาคชื่อว่ามูจจลินท์เท่านั้น

ในด้านความเชื่อถือ แสดงว่าคนสมัยก่อนนับถือต้นไม้
ศักดิ์สิทธิ์กันมาก รวมทั้งเทวดา นาค ต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับพระ
พุทธเจ้าในระยะนั้น ทุกต้นเป็นต้นไม้ที่คนสมัยนั้นนับถือทั้งนั้น
ความเชื่อถือในเรื่องรูปร่างของเทวดา แสดงว่าเทวดามีรูปร่างคล้าย
คน แต่มีความสวยงามกว่าเท่านั้น การที่นางสุชาดาเห็นพระ
พุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ แล้วเข้าใจว่าเป็นเทวดานั้น ย่อมยืนยันถึงรูปร่าง
ของเทวดาได้ว่า มีความสวยงาม อย่างที่บาลีมักใช้เสมอว่า
อภิภูกนุตวณฺณา มีวรรณะงดงามยิ่ง, การแสดงความเคารพนับถือ
ต่อสถานที่ ต้นไม้ ภูเขา เป็นต้น จึงเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งของ

คน เมื่อต้องการหาที่พึ่ง แม้นคนในยุคปัจจุบันที่เรียกว่าเจริญมากแล้ว ก็ตาม เมื่อพูดถึงตอนนี้ทำให้นึกถึงพระพุทธดำรัสที่ทรงปรารภ อัคคิทัตตปุโรหิต แล้วทรงภาสิตพระคาถาที่น่าสนใจมาก ความว่า

“มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก อันภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขาบ้าง ป่าไม้บ้าง อารามและต้นไม้ที่เป็นเจดีย์บ้างว่าเป็นสรวง นั้นไม่ใช่ สรวงอันเกษม นั้นมิใช่สรวงอันอุดม เขาอาศัยสิ่งนั้นเป็นสรวง แล้ว ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ส่วนผู้ใด ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็น สรวงแล้ว เห็นอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมืองค์ ๘ ประการ อันไปจากข้าศึก นำให้ถึงพระนิพพาน เป็นที่ระงับดับทุกข์ นี้แลเป็นสรวงอันเกษม เป็นสรวงอันอุดม เขาอาศัยพระรัตนตรัยเป็นสรวงแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”

การเคารพ นับถือ บูชา บวงสรวงในลักษณะต่างๆ ต่อธรรมชาติทั้งหลาย ยังคงครอบงำใจของคนทั้งหลายอยู่ แม้ว่าจะปฏิญาณตน ว่าเป็นชาวพุทธแล้วก็ตาม เรื่องนี้จึงไม่น่าอัศจรรย์อะไร เพราะตราบ โดที่ปัญญายังไม่เกิดมาก พอที่จะแยกได้ว่า อะไรเป็นเหตุของอะไร อะไรเป็นผลของอะไร การไขว่คว้าอ้างอิงอย่างสับสนก็คงเกิดขึ้นอยู่ ตลอดไป

อนึ่ง เรื่องพระยากาฬนาคราชที่ว่า นอนหลับเป็นกัปปีๆ นั้น ฟังดูแล้วเข้าใจเหมือนกัน เพราะพระยานาคที่เชื่อถือกันนั้น เป็น สัตว์ดิรัจฉานกึ่งเทพ ซึ่งหมายความว่าต้องกินอาหาร การที่ สิ่งมีชีวิตต้องอาศัยอาหาร แต่นอนเป็นตายนานๆ เช่นนั้น จึงน่า สงสัยว่าจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร ?

แต่เรื่องนี้ ถ้ามองกันในแง่ของธรรมาธิษฐานแล้วสวยงามมาก คือพระพุทธเจ้านั้นได้นามว่า พุทโธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น และปลุก คนอื่นให้ตื่นจากความหลับ ซึ่งความหลับนั้นท่านแบ่งออกเป็น สองอย่าง คือ

ขันธนิทรา เป็นความหลับแห่งขันธ คือการพักผ่อนหลับนอน ของคนทั่วไป ซึ่งพระพุทธศาสนาไม่นิยมคนที่เห็นแก่นอนมากเกินไป แต่กลับเน้นให้คนมีชาคริยานุโยค คือใช้ความเพียรพยายามด้วยการเป็นคนตื่นอยู่เป็นนิตย์ และถือว่าการหลับมากเป็นการทำชีวิต ให้เป็นหมัน เพราะเวลาที่ผ่านไปนั้นจะเป็นการผ่านไปในลักษณะ ที่ไม่อาจเรียกกลับคืนมา คนที่นอนมากจึงชื่อว่าประสบกับความ ล้มละลายในการดำรงชีวิต

กิเลสนิทรา เป็นความหลับด้วยอำนาจของกิเลส คือความ มีติดบอดทางสติปัญญา ถูกอกุศลธรรมกลุ่มมรุมใจ แม้ว่าขันธจะตื่น อยู่ก็ตาม แต่เมื่อกิเลสยังกลุ่มมรุมใจอยู่ ยังคงชื่อว่าเป็นคนหลับอยู่ นั้นเอง

ฐานะของพระพุทธเจ้าในฐานะของผู้ปลุกให้ตื่น ทรงทำได้ เพียงการบอกทางแห่งความเสื่อม ความเจริญให้เท่านั้น ไม่มี อำนาจการดลบันดาลแต่ประการใด อย่างที่สวดกันในสมัยเป็น นักเรียนว่า

“ชี้ทางบรรเทาทุกข์ และชี้สุขเกษมสอาด
ชี้ทางพระนฤพาน อันพ้นโศกวิโยคภัย”

ข้อนี้พระองค์ทรงประกาศฐานะของพระองค์ โดยเปิดเผยว่า

“ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกเท่านั้น ส่วนการปฏิบัติตนให้หลุด พ้นจากบ่วงแห่งมาร เป็นงานที่พวกเขาจะต้องกระทำด้วยตนเอง”

การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าในโลกถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ยากประการหนึ่ง แต่พระยาภาพินาคราช ได้รู้เห็นการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าถึง ๒ พระองค์ กลับไม่ได้รับผลจากการฟังธรรม เพราะมัวแต่หลับอยู่นานๆ คนเราก็เหมือนกัน ถึงแม้ว่าจะได้เป็นชาวพุทธกันแล้ว ธรรมอันพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว แต่ถ้ายังคงหลับด้วยอำนาจกิเลสอยู่ คงจะดีกว่าทัพพีตักแกงไม่มากนักเหมือนกัน

นางสุชาดา ธิดาของนายบ้านเสนานิคม ได้รับยกย่องมากเป็นพิเศษ ซึ่งบางเรื่องขาดเหตุผลในการที่จะยอมรับนับถือได้ ในส่วนที่เป็นพระพุทธพจน์นั้น พบแต่เพียงว่าอาหารที่บิณฑบาตที่นางถวายแก่พระโพธิสัตว์ เป็นอาหารบิณฑบาตที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ซึ่งบิณฑบาตในลักษณะเช่นนี้มีเพียง ๒ คราวเท่านั้น คือ

บิณฑบาตที่ถวายในวันที่จะตรัสรู้ซึ่งนางสุชาดาถวาย กับบิณฑบาตที่ถวายในวันที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งรับสั่งให้พระอานนทเถระไปแจ้งให้นายจุนทะ ผู้ถวายบิณฑบาตคราวที่ ๒ นี้ทราบ เป็นการแสดงให้เห็นทราบว่า นางสุชาดาได้ประสบบุญมาก มีความสำคัญมากอยู่แล้ว พระอรรถกถาจารย์คงเห็นว่า ควรยกย่องนางให้ยิ่งขึ้น จึงบอกว่า

นางสุชาดา เป็นเทววาจิกาอุบาสิกา คืออุบาสิกาผู้ถึงรัตนสองคนแรกของโลก จึงทำให้เกิดปัญหาที่น่าสงสัยว่า นางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเมื่อไร เพราะตอนถวายบิณฑบาตคือข้าวมธุปายาสนั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ตรัสรู้ และนางเองก็เข้าใจว่าพระองค์เป็นเทวดาส้ำแดงตนออกมารับการบวงสรวงของนางเท่านั้น

ในระยะเวลา ๗ สัปดาห์ที่ประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่นั้น สถานที่ต่างๆ ๖ แห่ง ล้วนแต่อยู่ฟากตะวันตกของแม่น้ำเนรัญชราทั้งสิ้น

ซึ่งไกลกว่าบ้านของนางมาก เมื่อเสด็จไปประทับที่ต่นอชपालนิโครธ
ในสัปดาห์ที่ ๖ มีแต่พราหมณ์หุ้กชาติ มาสนทนาด้วย ไม่ปรากฏ
ว่านางได้เข้าเฝ้า การแสดงตนเป็นเทววาจิกาอุบาสิกาของนางจึง
ไม่ปรากฏ และไม่น่าเป็นไปได้

ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังบอกว่านางสุชาดาคือมารดาของพระ
ยสเถระ ชาวเมืองพาราณสี ซึ่งเป็นเทววาจิกาอุบาสิกา คืออุบาสิกา
ผู้ประกาศตนถึงพระไตรสรณคมน์คนแรกของโลก เรื่องนี้ยังเข้าป่า
ไปเลย เพราะไม่อาจจะเป็นไปได้ด้วยประการทั้งปวง เนื่องจาก
หนทางไกลกันเหลือเกิน พาราณสีอยู่ทางเหนือขึ้นไปประมาณ
๒๐๐ กว่ากิโลเมตร สำหรับการอพยพเคลื่อนย้ายในยุคนั้น ไม่อาจ
เป็นไปได้เร็วอย่างนั้น ถวายข้าวมธุปายาสในเช้าของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ
เดือน ๖ จะยกครอบครัวมาเป็นเศรษฐี มีลูกชายโตเป็นหนุ่มมีลูก
เมียแล้ว ระยะเวลา ๒ เดือนกว่าๆ จึงเป็นเรื่องที่ขำไม่ออกจริงๆ แต่
หลักฐานเหล่านี้ยังคงมีอยู่หลายแห่งด้วยกัน ผมมีความเชื่อว่าการ
ศึกษาเรื่องพระพุทธรศานานั้น คนต้องยึดหลักความจริงที่อาจ
พิสูจน์ได้ใน ๓ ด้านด้วยกันคือ

- ในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สามารถอ้างอิงได้
พิสูจน์ได้

- ในด้านธรรมะ ไม่ว่าจะป็นอกุศลธรรม กุศลธรรม หรือ
อัปพยากตธรรม ต้องพิสูจน์ได้ว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ แม้กาลเวลา
จะผ่านมามากแล้วก็ตาม

- ในด้านปาฏิหาริย์ คือความพิเศษมหัศจรรย์ต่างๆ ที่
แสดงไว้ ในส่วนที่เกี่ยวกับฤทธิ์คือความสำเร็จ การทลายใจคน และ
ผลแห่งการปฏิบัติธรรมจะต้องพิสูจน์ได้ด้วยหลักการและวิธีการที่
แสดงไว้

การยกย่องใครหรืออะไรจนเกินไป แทนที่จะเป็นผลดีกลับจะเป็นผลเสียทั้งแก่คนที่ยกย่องและถูกยกย่อง จึงน่าจะระมัดระวังเอาไว้ โดยเฉพาะในด้านการพูดถึงศาสนาในด้านต่างๆ

หลังจากพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับและเสวยวิมุตติสุขในที่ต่างๆ ในสัปดาห์ที่ ๗ ได้เสด็จข้ามแม่น้ำเนรัญชราไปประทับ ณ ต้นไทรชื่อชปาณิโคธอีกคราวหนึ่ง ในคราวนี้มีหลักฐานจากพระวินัยปิฎกว่าพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ หุ่หุกชาติ คือพราหมณ์ที่มักชู้คนอื่นว่า หีหี ได้เข้ามาเฝ้าและสนทนากัน

แต่ในพระสูตรสังยุตตนิกายบอกว่า พระยามารและธิดามารได้เข้าเฝ้า เพื่อจะดึงพระองค์กลับไปสู่โลกียารมณ์อีก เรื่องนี้จึงน่าเล่าสู่กันฟังมากเพราะให้ความรู้ในด้านต่างๆ หลายด้านด้วย

พระสูตรนี้มีใจความโดยสรุปว่า

พระยามารซึ่งติดตามพระโพธิสัตว์มาจนถึงได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า ได้เพียรพยายามขัดขวางไม่ให้พระองค์ได้ตรัสรู้ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น

ขอร้องไม่ให้เสด็จออกผนวช เมื่อคราวเสด็จออกผนวช โดยบอกว่าอีก ๗ วันเท่านั้นจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว แต่เจ้าชายสิทธัตถะก็ไม่ยินยอมคล้อยตาม ในขณะที่ทรงหลงทางในการปฏิบัติ อยู่ ไม่ปรากฏว่ามารมารบกวนอะไร เพราะในขณะนั้นทรงอยู่ในฐานะไข่มุกในกำมือมาร แต่เมื่อเริ่มบำเพ็ญเพียรก่อนกาลตรัสรู้ จนจวนจะตรัสรู้ มารได้แสดงตนออกขัดขวาง ผจญด้วยวิธีการต่างๆ แต่ไม่สำเร็จอีกเช่นเคย

หลังจากตรัสรู้ผ่านไป ๗ สัปดาห์ ในสัปดาห์ที่ ๘ ได้เสด็จไปประทับที่ชปาณิโคธ มารได้จำแลงตนเข้ามาเฝ้า และทูลถามว่า

“ท่านถูกความโศกท่วมทับจิตหรือ จึงได้มาคบเขาอยู่ในป่า
อย่างนี้ หรือว่าท่านเสื่อมจากทรัพย์หรือกำลังต้องการทรัพย์ใช้ใหม่?
หรือว่าท่านทำความชั่วอะไรๆ ไว้ เหตุไรท่านจึงไม่ทำมิตรภาพกับ
คนอื่นเล่า หรือว่าท่านทำมิตรภาพกับใครไม่เป็น?”

“อุกรมาร ! ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของบุคคลผู้ประมาทแล้ว เราขุดราก
ของความโศกได้ทั้งหมด ไม่มีความชั่ว ไม่เศร้าโศก เพ่งอยู่ เรา
ชนะความติดแน่น กล่าวคือความโลภในภพทั้งปวง ไม่มีอาสวะ”
ตรัสตอบ

“ถ้าใจของท่านยังข้องอยู่ในสิ่งที่ชนทั้งหลายกล่าวว่า สิ่งนี้เป็น
เรา และสิ่งนี้เป็นเรา สมณะท่านจักไม่พ้นเราไปได้” มารกล่าว

“สิ่งที่ชนทั้งหลายกล่าวว่าเป็นของเรานั้น ย่อมไม่เป็นของเรา
สิ่งที่กล่าวว่าเป็นเรา ก็ไม่เป็นเราเหมือนกัน มารผู้มีบาปเอ๋ย ท่าน
จงทราบเถิดว่า แม้ท่านเองก็จักไม่เป็นทางของเรา” รับสั่งตอบ

“ถ้าท่านรู้จักทางอันปลอดภัย เป็นที่ไปสู่อมตมหานิพพาน
ก็จงหลีกเลี่ยงแต่คนเดียวก่เกิด จะพำร้สอนคนอื่นทำไมเล่า” มารกล่าว
เชิงแนะนำและขอร้อง

“คนเหล่าใด มุ่งไปสู่ฝั่งย้อมถึงนิพพาน อันมิใช่โอกาสของมาร
เราอันชนเหล่านั้นถามแล้วจักบอกสิ่งใดเป็นความจริง สิ่งนั้นหาอุปธิ
ไม่ได้” พระพุทธดำรัสตรัสตอบ

มารได้กล่าวเป็นอุปมาว่า

“เด็กๆ จับปูขึ้นจากสระน้ำ ทำลายก้ามปูจนหมด ปูตัวนั้นก็
ไม่อาจลงไปในสระได้อีกต่อไปฉันใด อารมณ์ทุกชนิดอันเป็นวิสัย
ของมาร ซึ่งทำให้สัตว์เสพติด ดิ้นรน อารมณ์ทั้งหมดนั้น พระผู้มี

พระภาคตัดรอน หักรานย้ายีหมดแล้ว บัดนี้ข้าพระองค์ผู้คอยหา
โอกาส ย่อมไม่อาจเข้าไปใกล้พระผู้มีพระภาคอีกฉั้้นนั้น”

จากนั้น มารได้แสดงความเบื่อหน่าย ท้อแท้ให้ปรากฏว่า

“ฝูงกาเห็นก้อนหินมีสีดุมันชื้น จึงบินเข้าไปใกล้ด้วยเข้าใจ
ว่า เราจะได้อาหารในที่นี้เป็นแน่ ความยินดีพึงมีโดยแท้ แต่เมื่อ
พยายามแล้วไม่ได้ผลประสงค์ในที่นั้น จึงต้องบินจากไป”

“ข้าแต่พระโคดม ข้าพระองค์ก็เหมือนกามาพบศิลาฉะนั้น
ขอหลีกเลี่ยงไปก่อน”

หลังจากหลีกเลี่ยงไปแล้วได้ไปนั่งสมาธิอยู่ที่พื้นดิน ไม่ไกลจากที่
ประทับมากนัก มารได้นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมด
ปฏิภาณ เอาไม้ขีดแผ่นดินอยู่ ณ ที่นั้นเอง

เรื่องของพระยามารในตอนนี้ แสดงให้เราทราบอะไรได้
หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อที่คนปัจจุบัน มักจะแสดงความ
คิดความเห็นทำนองที่นำไปเข้าใจว่า มารซึ่งมาผจญพระพุทธเจ้า
เป็นเพียงกิเลสเท่านั้น แต่ตามหลักที่ทรงแสดงไว้ปรากฏว่ามีมารถึง
๕ ประเภทด้วยกัน และมารที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าตอนนี้เป็นมาร
ประเภทที่เรียกว่า **เทวบุตรมาร** คือมารที่เป็นเทวบุตรประเภทที่
ออกจะอันธพาล คอยขัดขวางทำลายคนอื่นซึ่งตั้งใจหรือกำลัง
กระทำความดี การผจญของมารประเภทนี้เท่าที่พบ จะแสดงตน
เฉพาะเมื่อคนนั้นๆ มีเค้าว่าจะหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสมาร
เท่านั้น คนทั่วๆ ไปซึ่งเป็นทาสของกิเลสอยู่จึงไม่ค่อยพบเห็นมาร
ประเภทนี้อย่างกรณีของพระพุทธเจ้า ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน
ประมาณ ๖ ปี ที่ทรงแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณอยู่ มารเข้า
ผจญพระองค์เพียง ๒ ครั้งเท่านั้น ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น

ปัญหาที่น่าคิดคือว่า

ในระหว่างนั้นมารไปอยู่ที่ไหน?

มารก็คงอยู่ตามฐานะของมาร แต่การที่มารไม่แสดงตนผจญ
พระโพธิสัตว์ เพราะว่าไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องทำเช่นนั้น
เพราะตอนนั้นพระองค์ตกอยู่ภายใต้อำนาจกิเลสมารอยู่แล้ว

แต่พอพระองค์เริ่มตั้งปณิธานว่า

แม้แต่เลือดเนื้อในกายของพระองค์จะเหือดแห้งไป ยัง
เหลือแต่หนังเอ็นกระดูกก็ตาม หากไม่บรรลุคุณพิเศษที่ทรง
ประสงค์แล้ว จะไม่ลุกจากอาสนะ

เป็นการตั้งใจทำจริง แบบยอมตาย หากไม่สมปรารถนา

มารเห็นว่าพระองค์เอาจริง จึงสำแดงตนออกผจญอย่าง
ที่ทราบกัน เรื่องมารเห็นจะต้องพูดต่อคราวหน้าอีกครั้ง

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

ขุติ ธีรุตตงกาโร

ความอดทนเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์

ต.ม.

ขุมทรัพย์แห่งพระพุทธศาสนา

เพื่อนรัก

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาอาทิตต-
ปริยายสูตรจบลง ท่านอดีตปุราณชฎิลทั้ง ๑,๐๐๐ รูปได้บรรลุ
มรรคผลเป็นพระอรหันต์ ทำให้ในขณะนั้นพระอรหันต์ได้เกิดขึ้น
ในโลก ๑,๐๙๑ รูปรวมทั้งพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป ได้พักอยู่ ณ
คยาสีสะ ใกล้แม่น้ำคยาอยู่ระยะหนึ่ง จากนั้นได้เสด็จออกจาก
คยาสีสะ พร้อมด้วยพระสงฆ์พุทธบริวาร เข้าสู่กรุงราชคฤห์ เสด็จ
ประทับ ณ สุประดิษฐ์เจดีย์ ในสวนตาลหนุ่ม เขตพระนครราชคฤห์

ในห้วงเวลานั้น พระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นอังคมะนคร
ได้ประชุมข้าราชการและประชาชนจำนวนมาก ได้สดับข่าวพระ-
พุทธเจ้าความว่า “พระสมณโคดมออกผนวชจากศากยตระกูล มี
พระเกียรติศัพท์อันงามฟังขจรไปว่า พระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์,
ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง, ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาและ
จรณะ, ทรงเสด็จไปดีแล้ว, ทรงรู้แจ้งโลก, ทรงเป็นสารถิผู้ฝึกบุรุษ
ได้อย่างยอดเยี่ยม ไม่มีสารถิอื่นจะยิ่งไปกว่า, ทรงเป็นศาสดาของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ทรง
จำแนกแจกจ่ายธรรม ทรงประกอบด้วยภคธรรม พระตถาคต
พระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ให้แจ้งด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่
สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม ทรง
แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรง

ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรณะ พร้อมทั้งพญฺญชนะ บริสุทฺธิ
บริบูรณฺ์สิ้นเชิง เสด็จถึงพระนครราชคฤหฺ์ ประทับอยู่ ณ ใต้ต้นไทร
ชื่อสุประดิษฐฺ์เจติยฺ์ ในสวนตาลหนุมฺ์”

พระองค์ทรงตัดสินพระทัยว่า การพบเห็นพระอรหันต์ที่
ทรงคุณสมบัติเช่นนั้นได้เป็นการดี จึงได้ตัดสินพระทัยที่จะเข้า
เฝ้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยข้าราชการทั้งปวง

พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาแห่งแคว้นมคธ ได้เสด็จไปเฝ้า
พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยบริวารที่ตามเสด็จจำนวนมากถึง ๑๒ นหฺุด
คือ ๑๒๐,๐๐๐ คน เนื่องจากพระองค์ทรงรู้จักพระพุทธเจ้าอยู่
แล้ว จากการที่ได้พบสนทนากัน ณ ภูเขาป้ณทวะตอนเสด็จออก
บรรพชาใหม่ ๆ ทรงมันพระทัยว่า พระโพธิสัตว์จะต้องตรัสรู้

ดังนั้น เมื่อเป็นจริงตามที่ทรงคาดหมาย จึงถวายบังคม
พระพุทธองค์ได้ด้วยความศรัทธาเปี่ยมล้น แต่ข้าราชการ
ทั้งปวงนั้นแสดงอาการแตกต่างกันออกไป บางพวกถวายบังคม
บางพวกประกาศชื่อและโคตรของตน บางพวกทูลปราศรัยกับ
พระพุทธเจ้า บางพวกทำเพียงประคองอัญชลีไปทางพระพุทธเจ้า
บางพวกก็นิ่งเฉย ๆ

ถามว่า ทำไมคนเหล่านั้นจึงแสดงอาการแตกต่างกันเช่นนั้น
ทั้งนั้นนอกจากเป็นปกติของคนมากมาย แล้ว ที่สำคัญคือท่านเหล่านั้น
มีความสงสัยว่า พระมหาสมณะประพฤติพรหมจรรย์ในสำนัก
ของท่านอรุเวลกัสนปะ หรือว่าท่านอรุเวลากัสนปะประพฤติ
พรหมจรรย์ในสำนักของพระมหาสมณะ

คือท่านเหล่านั้นสงสัยว่า ระหว่างพระพุทธเจ้าที่เขาเพิ่ง
พบเห็นคราวแรก กับท่านอรุเวลกัสนปะที่ท่านเหล่านั้นคุ้นเคย

อยู่ก่อนนั้น ใครเป็นศาสดา ใครเป็นสาวก พระพุทธเจ้าทรงทราบ
ความเคลือบแคลงสงสัยของท่านเหล่านั้น จึงทรงใช้วิธีที่เรียกว่า
หนามบ่งหนามหรือหนามยอกต้องเอาหนามบ่ง จึงรับสั่งถามท่าน
อุรุเวลกัสสปะว่า

ดูกร ท่านผู้อยู่ในอุรุเวลามานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนหมู่
ชฎิล ผู้พอมด้วยกำลังพรต ท่านเห็นเหตุอะไรจึงยอมละการบูชา
เพลิง ท่านละไฟที่บูชาแล้วทำไมเล่า?

ท่านอุรุเวลกัสสปะกราบทูลให้ทรงทราบว่า

ยัญทั้งหลายกล่าวแยกย่อย รูป เสียง กลิ่น รส ที่น่าปรารถนา
และสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้าได้รู้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นมลทินใน
อุปธิทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการ
เช่นสรวง ในการบูชา

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับสั่งถามว่า

ดูกรกัสสปะ กิเลสของท่านไม่ยินดีแล้วในอารมณ์ คือ รูป เสียง
กลิ่น และรส เหล่านั้น กัสสปะก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ใจของท่านยินดี
ในสิ่งใดเล่า ท่านยินดีในเทวโลกหรือมนุษย์โลก ท่านจงบอกข้อนั้น
แก่เรา

ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีอุปธิ ไม่มีกังวล
ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่มีภาวะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำ
ให้บรรลู่ เพราะฉะนั้นจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวง และในการบูชา

พระอุรุเวลกัสสปะกราบทูลตอบ

จากนั้นพระเถระได้ลุกขึ้นจากอาสนะ ทำผ้าอุตราสงค์เฉวียง
ป่า ขบศีระชะลงที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูล
ว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า

กราบทูลยืนยันเช่นนี้สามครั้ง

จากการกราบทูลของพระอรุเวลกัสสปะ ทำให้คนที่เฝ้าอยู่ ณ ที่นั้นถึง ๑๒ นหุต มีความเข้าใจตรงกันว่า ท่านอรุเวลกัสสปะ ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระมหาสมณะ พระมหาสมณะ ทรงเป็นองค์ศาสดา ท่านอรุเวลกัสสปะเป็นสาวก ความเคลือบแคลงสงสัยภายในใจก็สงบ

อันความสงสัยนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

เป็นเหมือนการเดินทางกันดาร ในขณะที่ต้องนำพาทรัพย์สมบัติไปด้วยจำนวนมาก มีอันตรายอยู่รอบด้าน

ความสงสัยในใจของพุทธศาสนิกชนส่วนมากจะอยู่ในแวดวงของความสงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไตรสิกขาเรื่องในอดีต อนาคต ทั้งอดีตและอนาคต และกฎของปฏิจสมุปบาท เมื่อใจมีความสงสัยอยู่ยอมนไม่พร้อมจะฟังธรรม เพราะขาดการยอมรับนับถือ ศรัทธา แต่ท่านเหล่านั้นได้คลายความสงสัยลงไปแล้ว ใจของท่านเหล่านั้นได้ขจัดอสังกตียะ คือความไม่เชื่อออกไป มีความพร้อมที่จะฟังพระธรรมจากองค์พระพุทธเจ้าว่าจะเป็นจริงตามข่าวที่ท่านเหล่านั้นได้ทราบลวงหน้า มาก่อนหรือไม่

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบอัธยาศัยของท่านเหล่านั้นว่า มีความพร้อมที่จะฟังธรรมจึงทรงแสดงหลักธรรมที่เรียกว่า พหุลา-
นุศาสนี คือ อนุบุพพิกขาและอริยสัจ ๔ ตามที่ทรงแสดงแก่ผู้ฟังที่เป็นคฤหัสถ์หญิงชายมาตอนตัน ในพระไตรปิฎกหาได้ให้รายละเอียดเรื่ององค์ธรรมเหล่านั้นไว้ไม่

ท่านลงไว้เพียงว่า ทรงประกาศทานกถา สีสกถา สักคกถา
กามาทีนวกถา คือ โทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกาม
ทั้งหลาย และอานิสงส์ในการออกจากกาม

ในที่นี่จะนำข้อความที่ท่านแสดงไว้ในที่อื่นมาสรุปในส่วน
ของ อนุบุพพิกถา ๕ ประการ ตามลำดับ

๑. ทานกถา กถาว่าด้วยเรื่องของทาน ทานแปลว่าการให้
เจตนาเป็นเครื่องให้หรือวัตถุที่ตนให้ เกิดขึ้นจากกุศลเจตนาที่มี
ความรู้สึที่ดีต่อคนที่ตนจะให้ ไม่ตระหนี่ ไม่โลภ ในสิ่งที่ตนจะ
ให้และมีความรอบรู้ในเหตุผลของทาน แล้วให้ของๆ ตนแก่คน
อื่น ด้วยเจตนาอนุเคราะห์ สงเคราะห์ หรือสักการะบูชาต่อท่าน
เหล่านั้น ตามสมควรแก่กรณี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง
อานิสงส์ คือผลดีที่เกิดขึ้นจากการให้ทานไว้ในทานนिसังสูตร
สุมนวรรค อังคุตตรนิกายไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษคือคนดีย่อมคบหาสมาคมกับผู้ให้ทาน
๓. เกียรติคุณอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรขยายไป
ทั้งทวนลมและตามลม
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่เหินห่างจากกรรมของสัตบุรุษคือคนดี
๕. ผู้ให้ทาน ไม่หลงตาย เมื่อตายไปแล้วจักบังเกิดในสุคติ
โลกสวรรค์

๒. สีสกถา การศึกษา ปฏิบัติในศีล คือการรักษากาย
วาจา ให้เรียบร้อยเกิดขึ้นจากสำนึกที่มองเห็นโทษของการละเมิด
ศีล และคุณของการรักษาศีล อันเป็นเหตุนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกัน
อย่างมีสวัสดิภาพ ความสุข ความสงบ หรืออยู่ร่วมกันด้วยความ
เป็นมิตร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของศีล โดยเน้นไปที่ศีล ๕ ประการเป็นหลักว่า มีผลดีหรืออานิสงส์ ๕ ประการ ในมหาปรินิพพานสูตร คือ

๑. ผู้มีศีล ย่อมได้ลาภและโภคะมาก

๒. เกียรติศัพท์อันดีงามของผู้มีศีลย่อมฟุ้งกระจายไปในทิศทั้งหลาย

๓. ผู้มีศีลเมื่อเข้าไปในกลุ่มคนใดก็ตาม จะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีความองอาจ

๔. ผู้มีศีลย่อมไม่หลงทำกาลกิริยา คือตายอย่างมีสติด้วยจิตที่ผ่องใส

๕. ผู้มีศีลเมื่อตายไปแล้วจะบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. **สักคกถา** กถาว่าด้วยสวรรค์ คือความสุข ความบันเทิงใจที่ตนจะได้รับในภพนั้นๆ ตามแรงส่งของท่าน ศีล ที่คนเหล่านั้นได้ให้และรักษา

สวรรค์ แปลว่า อารมณ์เลิศ คือ ณ ภูเขาสวรรค์นั้นจะมีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่ประณีตหรือเป็นทิพย์ ให้ความสุข ความบันเทิงใจแก่ผู้สัมผัส เป็นผู้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และความเป็นใหญ่ เสวยสุขในภพนั้นๆ เป็นเวลานาน แต่เมื่อเทวดาเหล่านั้นสิ้นบุญ สิ้นอายุ สิ้นอาหาร เกิดความโกรธ จะต้องจุติจากสวรรค์ไปเกิดในภพภูมิอื่นตามสมควรแก่กรรม

๔. **กามาทีนวกถา** คือการกล่าวถึงโทษ ความต่ำทรามของกามคุณทั้งหลาย โลกที่เราอาศัยนั้นท่านเรียกว่า กามภพ จิตของคนจึงตกอยู่ในกามภูมิ การใช้ชีวิตจึงหนักไปในเรื่องของ “กาม กิณ นอน กลัว” สวรรค์เองก็มีลักษณะเป็นกามภูมิเช่นเดียวกัน

เพียงแต่มีความประณีตกว่ากามของมนุษย์เท่านั้น แต่ทั้งหมดเมื่อเทียบกับสิ่งที่เหนือกว่า ก็กลายเป็นโทษ เป็นของต่ำทรามในสายตาของพระอริยเจ้าทั้งหลาย

กล่าวโดยสรุปแล้ว กามนั้นมีเพียง ๒ ประเภท คือ

วัตถุกาม ได้แก่ สิ่งที่เป็นรูป เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง และอารมณ์ที่จิตกำหนดว่าน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ ฝ่ายหนึ่ง

กิเลสกาม กิเลส คือความรัก ความใคร่ ความปรารถนา ความกำหนัด ความโลภ ตัณหา เป็นต้น ท่านเรียกว่า กิเลส เป็นเหตุให้จิตใคร่ แสดงว่าจิตไม่ได้ใคร่ด้วยตนเอง แต่กิเลสเป็นตัวสร้างความเป็นไปเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในจิตตามลักษณะของตน

การทำความเข้าใจกับโทษของกาม จึงทรงแสดงทั้งส่วนของกิเลส และส่วนของการยึดติดในวัตถุกามทั้งหลาย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

อูกรกาม บัดนี้เราเห็นเข้าแล้ว เข้าเกิดจากความดำรินี้เอง ต่อไปเราจักไม่ดำริถึงเข้าอีกต่อไปแล้ว

แสดงว่าความดำริเป็นกามของคน

๕. เนกขัมมานิสงสกถา กล่าวด้วยอานิสงส์ของการออกจากกาม การออกจากกามเป็นผลมาจากการปฏิบัติตนตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่จะทำหน้าที่ลดความรู้สึกรุนแรง เพราะการกระตุ้นของความโลภ โกรธ หลง ไปตามลำดับ หากคนสามารถลดความรุนแรงของกิเลส ด้วยการปฏิบัติตนตามศีล ๕ ประการ จะช่วยให้บุคคลถอนตนออกจากอำนาจของกิเลสประเภทแรงๆ ยุติปัญหาการเบียดเบียนตนเอง และคน

อื่นให้เดือดร้อน สร้างสังคมให้เกิดสิ่งที่ต้องการกันคือ “สวัสดิภาพ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน” ความประณีตของจิต จะเกิดขึ้นตามลำดับความเข้มข้นของศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อศีล สมาธิ ปัญญาสมบูรณ์ ผู้นั้นจะออกจากกามอย่างสมบูรณ์ การปฏิบัติจึงอยู่ในกรอบของอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ซึ่งได้ให้รายละเอียด มาแล้วในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา คืออนุบุพพิกขา และอริยสัจ ๔ จบลง การบรรลุธรรมระดับพระโสดาบัน คือการ เข้าถึงกระแสของพระนิพพาน ได้เกิดแก่ผู้ฟังในขณะนั้นถึง ๑๑ นหุต อีก ๑ นหุตได้ประกาศตนถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต กลายเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นคราวเดียวกันและมีจำนวนมากที่สุดหลังจากที่พระพุทธเจ้า เริ่มประกาศปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์

พระเจ้าพิมพิสารหลังจากทรงบรรลุมรรคผลเป็นพระอริย-บุคคลระดับโสดาบันแล้ว ได้ทรงรู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว ทรงมีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ทรงข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำ แสงความสงสัย ทรงถึงความเป็นผู้แก่ล้าแล้ว ไม่ต้องทรงเชื่อคนอื่น ในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงสิ่งที่พระองค์ทรงตั้งความปรารถนาไว้แต่ยังทรงพระเยาว์ ๕ ประการ ความว่า

๑. ขอให้ข้าพระองค์ได้รับการอภิเษกในราชสมบัติครองกรุงราชคฤห์

๒. ขอให้พระอรหันต์ผู้ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เสด็จมายังแว่นแคว้นของข้าพระองค์

๓. ขอให้ข้าพระองค์ได้มีโอกาสเข้าเฝ้า และนั่งใกล้
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๔. ขอให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรง
แสดงธรรมแก่ข้าพระองค์

๕. ขอให้ข้าพระองค์สามารถเข้าถึง รู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มี
พระภาคเจ้าพระองค์นั้น

บัดนี้ ความปรารถนาของหม่อมฉันสำเร็จแล้วครบ ๕ ประการ
ภยิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรง
ประกาศธรรมโดยเอนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหลง
ของทีที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปใน
ที่มืด ด้วยตั้งใจว่าคนมีจักษุจักเห็นรูปดังนี้

หม่อมฉันนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระ
ภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ของพระองค์ทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสก
ผู้มอบชีวิตเป็นสรณะจำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป และขอพระผู้มี
พระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของหม่อมฉัน
ในวันพรุ่งนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับโดยดุชนิภาพ ในเวลารุ่งเช้า
พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ได้เสด็จไปเสวยและฉันใน
พระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมด้วยพระอรหันต์
๑,๐๐๐ รูปที่ตามเสด็จมาจากคยาสี่สะ

ท่านพรรณนาไว้ในพระบาลีว่า

ท้าวสักกเทวราช ทรงนิมิตพระองค์เป็นมาณพน้อยเสด็จ
นำหน้าพระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์ ทรงขับเพลงสดุติพระพุทธเจ้า
ใจความว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงมีพระฉวีคุณทองสิงคี ทรงสงบแล้ว ทรง
พื้นวิเศษแล้วเสด็จเข้าสู่พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยพระปราณชฎิล
ทั้งหลาย ผู้สงบแล้ว ผู้พื้นวิเศษแล้ว พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงมีอริยาสธรรม ๑๐ ประการเป็นเครื่องอยู่ ทรงประกอบด้วย
พระกำลัง ๑๐ ทรงทราบธรรมคือกรรมบถ ๑๐ ทรงประกอบด้วย
ธรรมอันเป็นองค์ของพระอเสขะ ๑๐ มีภิกษุบริวารพันหนึ่ง เสด็จ
เข้าสู่พระนครราชคฤห์”

ประชาชนได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพแล้ว พวกนั้นกล่าวว่า
พ่อหนุ่มนี้มีรูปร่างยิ่งนักน่าดูน่าชมนัก พ่อหนุ่มนี้เป็นใครหนอ
ท้าวสักกเทวราชได้กล่าวตอบประชาชนเหล่านั้นว่า

“พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดเป็นนักปราชญ์ ทรงฝึก
อินทรีย์ทั้งปวงแล้วเป็นผู้่องแผ้วหาบุคคลเปรียบมิได้ ไกลจาก
กิเลส เสด็จไปดีแล้ว เป็นพระอรหันต์ในโลก ข้าพเจ้าเป็นคนรับใช้
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น”

หลังจากพระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์เสวยและฉันเสร็จแล้ว
พระเจ้าพิมพิสารทรงปรารภถึงสถานที่ประทับของพระพุทธรเจ้า
และพระอริยสงฆ์เหล่านั้น ซึ่งควรจะเป็นสถานที่ที่ไม่ไกลจากบ้าน
สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชนผู้ประสงค์จะเข้าเฝ้าได้
กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนมีความเงียบสงัดจากเสียงรบกวน
ควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมควรแก่สมณวิสัย ในที่สุดทรงตัดสิน
พระทัยว่า สถานที่ซึ่งมีคุณลักษณะดังกล่าวมานั้น ไม่มีที่ใดเหมาะสม
เท่าสวนเวฬุวัน ทรงตัดสินพระทัยว่า เราจักถวายเวฬุวันแก่
พระสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข จึงทรงจับพระสุวรรณภิงคาร
ทรงหลังน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า หม่อมฉันขอถวาย
เวฬุวันแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข พระพุทธรเจ้าข้า

พระพุทธองค์ทรงชี้แจงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร ให้มีความอาภรณ์รื่นเริงหลังจากทรงรับอารามด้วยพระคุณนี้ เหตุนี้
นำไปสู่การทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอาราม

พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน คือสวนไม้ไผ่อันเป็นที่
ให้อาหารแก่กระแตจึงเป็นพระอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา
สภาพแวดล้อมของพระเวฬุวันนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ด้านใน
เรียกว่า **โมรนิวาปสถาน** คือสวนไม้ไผ่อันเป็นที่เลี้ยงนกยูง อีกด้าน
หนึ่งของพระเวฬุวัน เรียกว่า **สิตวัน** เป็นป่าช้าที่ทิ้งซากศพของ
คนที่นับถือศาสนาโบราณศาสนาหนึ่ง

หลังจากตรัสรู้ ประทับเสวยวิมุตติสุข และทรงแสดง
ปฐมเทศนา จนมาถึงรับพระเวฬุวันเป็นพระอารามแห่งแรกนั้น
พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงจะมุ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติบรรลุมรรคผล
เป็นหลัก แม้จะมีการเริ่มต้นที่ทาน แต่ค่อยๆ ปรับให้จิตประณีต
ขึ้นไปเรื่อยๆ ทานที่ฟังพระธรรมเทศนาก่อนหน้านั้น ฟังแล้วได้
บรรลุมรรคผลอย่างน้อยก็เป็นพระโสดาบัน

ในขณะที่พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระอรหันต์พันรูป ประทับ
อาศัยอยู่ ณ กรุงราชคฤห์นั่นเอง ได้มีเหตุที่ให้อำนาจแสดงพระ
ธรรมเทศนาในระดับสามัญจธรรมดา สืบเนื่องมาจากอดีตพระญาติ
ของพระเจ้าพิมพิสาร ที่เป็นเปรตอยู่ มีใจความโดยสรุปว่า

ในอดีตกาลนานมาแล้ว พระเจ้าพิมพิสารได้บังเกิดเป็นคน
รับใช้พระราชากุมาร ๓ พระองค์ ที่ในกาลต่อมาได้มาเกิดเป็น
ท่านปุราณชฎิล ในคราวนั้นเองเจ้าชายทั้ง ๓ ได้ทำหน้าที่บำรุง
พระมุสสพุทธเจ้ากับพระอริยสงฆ์ตลอดเวลา ๓ เดือน โดยมอบ
หมายการจัดการแก่เจ้าหน้าที่ของท่าน ส่วนตนเองออกบำเพ็ญ
เพียรในรูปนักบวช นายเสมียนที่ต่อมาเป็นพระเจ้าพิมพิสาร มี

ญาติพี่น้องเข้าร่วมจัดอาหารถวายพระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์
จำนวนมาก ในบรรดาญาติเหล่านั้นบางพวกร้นำเอาอาหารที่เขา
จัดเตรียมไว้ถวายพระไปกินเองบ้าง ให้ลูกกินบ้าง เนื่องจากข้าว
ของเหล่านั้นเป็นของพระราชกุมาร ที่เตรียมไว้ถวายพระ ตกลงว่า
เป็นการขโมยและลักกินอาหารที่เขาเตรียมถวายพระ บาปกรรม
ส่วนนี้ทำต่อเนื่องกันถึง ๓ เดือน ทำให้ตายไปแล้วตกนรกจำนวน
หนึ่ง เมื่อผลบาปจางลงได้เกิดเป็นเปรต รอคอยการอุทิศส่วนบุญ
จากญาติก็ไม่มี ผ่านภพชาติต่างๆ มาเป็นอันมากก็คงเป็นเปรตอยู่
นั่นเอง เปรตเหล่านั้นได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต
ว่า พวกเขาจะได้รับการอุทิศส่วนบุญจากญาติของตนในสมัยของ
พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระสมณโคดม โดยพระญาติของ
ตนจะเป็นพระเจ้าพิมพิสาร

ดังนั้น เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระสงฆ์ มี
พระพุทธเจ้าเป็นประมุข และถวายพระเวฬุวันเป็นพระอารามนั้น
พวกเปรตคาดหวังว่าคงได้รับการอุทิศส่วนกุศล แต่กลับไม่ได้รับ
ตกกลางคืนจึงแสดงตนให้ปรากฏแก่พระเจ้าพิมพิสาร เป็นทำนอง
ทวงส่วนบุญ รุ่งเช้าพระเจ้าพิมพิสารไปกราบพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า เปรตเหล่านั้นเป็นอดีตญาติของ
พระองค์ แล้วทรงเล่าเรื่องในอดีตให้ทรงทราบ ว่าเปรตเหล่านั้น
มาทวงส่วนบุญที่พระองค์จะอุทิศให้ พระเจ้าพิมพิสารจึงกราบทูล
ถามถึงวิธีปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระองค์ถวาย
ภัตตาหารแก่พระสงฆ์ แล้วตั้งใจอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่เปรต
เหล่านั้น ทรงปฏิบัติตามนั้น เปรตเหล่านั้นอนุโมทนาส่วนบุญแล้ว
ร่างกายกลายเป็นเทพบุตร เทพธิดา แต่ไม่มีผ้าห่มห่ม จึงแสดง

ตนให้ปรากฏแก่พระเจ้าพิมพิสารอีก พระเจ้าพิมพิสารจึงกราบทูล
ถามพระพุทธเจ้า ทรงแสดงว่าควรถวายผ้าไตรจีวรแก่พระภิกษุ
สงฆ์แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้นให้แก่เปรตเหล่านั้น

เมื่อพระองค์ทรงปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำ เปรต
เหล่านั้นได้รับส่วนบุญที่ทรงอุทิศให้ กลายเป็นเทพบุตร เทพธิดา
ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ในคราวนั้นเองพระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนา
ส่วนบุญที่พระเจ้าพิมพิสารทรงกระทำ ด้วยพระสูตรที่แสดง
ให้เห็นอะไรหลายอย่าง อันเกี่ยวข้องกับกรรมบำเพ็ญบุญของ
พุทธบริษัท ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับทาน ศีล การอุทิศส่วนกุศล
และผลจากบุญที่ตนกระทำ จะได้นำข้อความในพระสูตรบางส่วน
มาลงไว้ โดยแบ่งเป็นช่วงๆ ไปตามลำดับ ดังนี้

● ความผูกพันทางใจระหว่างเปรตกับญาติๆ

ฝูงเปรตพากันมายังเรือนของตน ยืนอยู่ที่นอกฝาหรือเรือนข้าง
ที่ทางสี่แพร่งบ้าง สามแพร่งบ้าง ยืนอยู่ใกล้บานประตูบ้าง
เมื่อข่าน้ำของเคี้ยวของกินเขาวางไว้เป็นอันมาก ญาติใดๆ ของ
เปรตเหล่านั้นก็ระลึกไม่ได้ เพราะกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นปัจจัย

● ข้อที่ญาติๆ ควรจะทำต่อญาติของตน

ชนเหล่าใดเป็นผู้เอ็นดู ชนเหล่านั้นยอมให้น้ำข่านันสะอาด
ประณีต อันสมควรตามกาล อุทิศเพื่อญาติทั้งหลาย อย่างนี้ว่าขอ
ผลทานนี้แลงมีแก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงมีความสุขเถิด

● ทำที่สร้างสรรของเปรตเมื่อได้รับส่วนบุญ

ส่วนฝูงเปรตที่เป็นญาติเหล่านั้นมาแล้ว พร้อมแล้วก็ประชุม
กันในที่ให้ทานนั้น ย่อมอนุโมทนาโดยเคารพ ในข่าน้ำเป็นอัน
มากกว่า เราได้สมบัติเพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้น

ของเราจะมีชีวิตยั่งยืน ทั้งการบูชาญาติผู้เป็นทายกก็ได้กระทำแก่พวกเราแล้ว อนึ่งทายกทั้งหลายย่อมไม่ไร้ผล

๑ สถานภาพของเปรตในเปตโลก

ในปิตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรมการทำไร่ทำนา ไม่มีโครัคขกรรม การเลี้ยงโคในปิตวิสัยนั้น การค้าเช่นนั้น การซื้อขายด้วยเงินก็ไม่มี ผู้ทำกาลกิริยาไปแล้ว ย่อมยังอัตตภาพให้เป็นไปในปิตวิสัยนั้น ด้วยทานที่ญาติให้แล้วจากมนุษย์โลกนี้

๑ การอำนวยผลของการอุทิศส่วนบุญ

น้ำตกลงบนที่คอนยอมไหลลงสู่ที่ลุ่มนั้นใด ผล ทานที่ทายกให้ไปจากมนุษย์โลกนี้ย่อมสำเร็จผลแก่ฝูงเปรตนั้นนั้นเหมือนกัน ห้วงน้ำอันเต็มย่อมยังสาครให้เต็มได้นั้นใด ทานที่ทายกให้ไปจากมนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จผลแก่ฝูงเปรตนั้นนั้นเหมือนกัน

๑ หน้าที่ที่ญาติพึงกระทำเพื่อตนและคนตาย

บุคคลเมื่อระลึกถึงกิจที่ท่านทำมาแต่ก่อนว่า ท่านได้ทำกิจแก่เรา ได้ให้แก่เรา ได้เป็นญาติมิตรเป็นเพื่อนของเราดังนี้ จึงควรให้ทักษิณาแก่ฝูงเปรต การร้องไห้ การเศร้าโศก หรือการพิไรรำพันอย่างอื่นก็ไม่ควรทำ เพราะการร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ญาติทั้งหลายก็คงอยู่อย่างนั้น

๑ ผลจากการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติ

ทักษิณานี้แลอันทายกให้แล้ว ตั้งไว้ดีแล้วในพระสงฆ์ ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ทายกนั้นโดยฐานะตลอดกาล ญาติธรรมก็ได้ทำแล้ว การบูชาผู้ล่วงลับไปแล้ว ก็ได้ทำอย่างโอฬารแล้ว ทั้งกำลังของภิกษุทั้งหลายก็เพิ่มพูนให้แล้ว บุญเป็นอันมากได้ทำมิใช่น้อย

พระคาถาในช่วงล่างนั้น ทรงสรุปว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลในแต่ละคราวนั้น ผลดีที่ชัดเจน คือ

- เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรม คือธรรมที่บุคคลพึงทำต่อญาติของตน ในขณะที่ทุกฝ่ายยังมีชีวิตอยู่ก็ทำหน้าที่เกื้อกูลต่อกัน ในคราวตายไปคนที่มีชีวิตอยู่ก็ทำบุญอุทิศกุศลส่งไปให้

- เป็นการได้บูชาต่อคุณความดีของญาติที่จากไป อาจทำทั้งส่วนของทาน การให้ทาน และการศึกษาหลักการวิธีการครองชีวิตของท่าน นำเอาส่วนดีดีมาเป็นหลักในการครองชีวิตของตน

- เป็นการให้กำลังใจแก่พระภิกษุทั้งหลาย อันเป็นการทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ พระพุทธศาสนา ให้สามารถสืบต่อกันไปได้ตลอดกาลนาน

- บุญเป็นอันมากที่ทุกคนได้กระทำในแต่ละคราวของการทำบุญอุทิศส่วนกุศล

สรุปว่า การทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติของตนนั้น ย่อมอำนวยผลแก่คนที่ตายไปและคนที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยมีหลักการสำคัญๆ ๓ ประการ คือ

ญาติที่มีชีวิตอยู่จะต้องทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการให้ทาน การรักษาศีล เป็นต้น

เมื่อทำแล้ว ตั้งใจอุทิศส่วนกุศลของตนแก่ญาติผู้จากไป จะโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงก็ตาม

ญาติที่ตายแล้วรับทราบด้วยญาณวิถีอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว อนุโมทนาในสวนบุญนั้นอย่างที่เคยเป็นอดีตญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้อนุโมทนา กลายเป็นเทพบุตร เทพธิดา และทรงเครื่องพัทธราภรณ์อันเป็นทิพย์

ในกรณีเช่นนี้ เป็นผลสำเร็จแก่ญาติที่เป็นปรทัตตูปชีวีเปรัต คือเปรัตที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยทานที่ญาติอุทิศไปให้ ในกรณีที่ญาติบังเกิดในกำเนิดอื่นหรือเป็นเปรัตประเภทอื่น ท่านบอกว่า จะได้รับผลบุญในรูปของความเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ และความเป็นใหญ่ ประกอบกับการได้ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่ประณีตขึ้น

คำว่า บุญ เป็นกระบวนการแห่งกุศลกรรม ที่เริ่มต้นจากเจตนาที่สามารถลดละความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้จางคลายลงไปจากใจ ในส่วนเหตุจึงเป็นบุญ แปลว่าการชำระล้างหรือขัดเกลาอกุศลทุจริตระดับต่างๆ ในส่วนผลท่านหมายเอาความสุข ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงได้ว่า

เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวบุญเลย เพราะคำว่าบุญๆ นี้เป็นชื่อแห่งความสุข

การทำบุญจึงเป็นความดีที่ก่อปรด้วยกุศลเจตนาเกิดขึ้นภายในจิตก่อนแล้ว แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา ทางใจ บุญบาปจึงปรากฏที่กาย วาจา ใจ ของคนที่ทำนั่นเอง บุญมีลักษณะคล้ายความรู้ ความสามารถ ฝีมือของคนติดตามเขาไปทุกหนทุกแห่ง และสามารถอำนวยความสะดวกความสุขให้แก่เขาได้ตามสมควรแก่ฐานะ บางคราวพระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ทราบว่

คนที่เกิดมาแล้วจะต้องตายจากโลกนี้ไป ทำบุญและบาปทั้งสองอย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ในโลกนี้ บุญและบาปนั้นจะเป็นของๆ ผู้ นั้นโดยแท้ บุญและบาปนั้นจะติดตามบุคคลนั้นไปเหมือนเงาที่ติดตามตนไปฉะนั้น

ในชีวิตของคนเรานั้นมีทรัพย์สมบัติอยู่สองประเภท คือ ทรัพย์สมบัติประเภทติดโลกที่เราเรียกว่า โลกียทรัพย์ เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยในการดำรงชีวิต ให้อยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะ แต่ยามที่ตนตายไป ทุกอย่างจะต้องถูกทอดทิ้งไว้ในโลก กลายเป็นสมบัติของคนอื่นต่อไป จึงอาจพูดได้ว่า ทรัพย์สมบัติเหล่านั้น เราครอบครองในฐานะของยืม แต่จะจบลงด้วยไม่มีใครได้ครอบครองจริง ทรัพย์ส่วนที่เป็นอริยทรัพย์หรือบุญกุศลนั้น บางครั้งพระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า นิธิ แปลว่าขุมทรัพย์คือน บุญที่เป็นสมบัติติดใจ เป็นคุณภาพของจิตที่มีความสะอาด มีความสงบ มีความสว่างมากบ้างน้อยบ้าง เป็นสิ่งที่คนจะต้องได้ครอบครองตลอดไป เป็นสมบัติติดตามตนไป และให้ผลเป็นความสุขแก่บุคคลเหล่านั้น ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงเทียบเคียงทรัพย์ทั้งสองประเภท ให้อุบาสกฟังในนิกัณฑ์ปาฐะ ความว่า

บุรุษย่อมฝังขุมทรัพย์ไว้ในน้ำลึกด้วยคิดว่า เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ทรัพย์นี้จักเป็นประโยชน์แก่เรา เพื่อเปลื้องตนจากราชภัยบ้าง เพื่อช่วยตนให้พ้นจากโจรภัยบ้าง เพื่อเปลื้องหนี้บ้าง ในคราวคับขันบ้าง ขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้ในโลกก็เพื่อประโยชน์แล

ขุมทรัพย์นั้น ย่อมหาสำเร็จประโยชน์แก่เขาทั้งหมด ในกาลทุกเมื่อที่เดียวไม่ เพราะขุมทรัพย์เคลื่อนจากที่ไปเสียบ้าง ความจำของเขาคลาดเคลื่อนเสียบ้าง นาคทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ยักษ์ทั้งหลายลักไปเสียบ้าง ผู้รับมรดกซึ่งไม่เป็นที่รักขุดเอาไปเมื่อเขาไม่เห็นบ้าง ในเวลาที่เขาสิ้นบุญ ขุมทรัพย์ทั้งหมดนั้นย่อมหมดสูญไป

ขุมทรัพย์คือบุญของผู้ใด เป็นสตรีหรือบุรุษก็ตามฝังไว้ด้วยดี แล้วด้วยทาน คีล ความสำรวม ความฝึกตน ในเจตีย์ ในสงฆ์ ในบุคคล ในแขก ในมารดาบิดา พี่ชายก็ตาม

ขุมทรัพย์ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว ใครไม่อาจผจญได้ เป็นของติดตามคนไป บรรดาโภคะทั้งหลายที่เขาจำต้องละไป เขาก็พาขุมทรัพย์คือบุญนั้นไป

ขุมทรัพย์คือบุญไม่สาธุการณะแก่คนเหล่าอื่น โจรลักไปไม่ได้ บุญนิธิอันใดติดตามคนไปได้ ปราชญ์พึงทำบุญนิธินั้น

บุญนิธิ อำนาจผลที่น่าปรารถนาทุกอย่าง แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายปรารถนาซึ่งอิฐผลใดๆ อิฐผลทั้งหมดนั้นๆ อันบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

ความมีผิวพรรณงาม ความมีเสียงไพเราะ ความมีทรวดทรงดี ความมีรูปสวย ความเป็นใหญ่ยิ่ง ความมีบริวาร อิฐผลทั้งหมดนั้นอันบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

ความเป็นพระราชาเฉพาะประเทศ ความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช สุขของพระเจ้าจักรพรรดิที่น่ารัก ความเป็นพระราชาแห่งเทวดา ในทิพยสถานทั้งหลาย อิฐผลทั้งหมดนั้นอันบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

สมบัติของมนุษย์ ความยินดีในเทวโลก และสมบัติคือพระนิพพานอันใด อิฐผลทั้งหมดนั้นอันบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

ความที่บุคคลอาศัยสัมปทา คุณเครื่องถึงพร้อมคือมิตรแล้ว ถ้าประกอบโดยอุบายที่ชอบ เป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติ อิฐผลทั้งหมดนั้น อันบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

ปฏิสัมภิตา วิโมกข์ สาวกบารมี ปัจเจกโพธิ์ และพุทธภูมิ
อันใด อิฐผลทั้งหมดนั้นอันบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิรัน

บุญสัมปทา คุณเครื่องถึงพร้อมคือบุญนั้นเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้มีปัญญา จึงสรรเสริญ
ความเป็นผู้ทำบุญไว้

ขอขยายของคำว่า บุญ นั้น ในส่วนเหตุหมายถึงการกระทำ
อะไรก็ตามที่มีลักษณะชำระล้างความชั่วภายในจิตของผู้ทำให้
จางคลายลงไป เรียกว่า บุญอันเป็นส่วนเหตุตามสมควรแก่กรณี
นั้นๆ ในส่วนผลหมายถึงความสุขอันเป็นผลจากการจางคลายของ
กิเลส เพราะความทุกข์มาจากกิเลส คือความโลภ โกรธ หลง
เป็นหลัก เมื่อกิเลสถูกชำระล้างให้เบาบางลงไป แสดงว่าใจของ
คนเหล่านั้นมีคุณธรรม คุณภาพสูงขึ้น ความสุขอันเป็นผลของ
กุศลธรรมก็จะติดตามมา ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า

“เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวบุญเลย เพราะคำว่าบุญๆ นั้นเป็น
ชื่อแห่งความสุข ดังนี้”

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว การทำอะไรก็ตามที่
สามารถลดละกิเลสออกไปจากใจได้ การกระทำนั้นเรียกว่าบุญ
เมื่อกล่าวตามโครงสร้างหลักคืออริยสัจ ๔ ประการแล้ว

การกำหนดจิตให้ยอมรับความสุขและความทุกข์ว่า ทุกชีวิต
ที่เกิดมาแล้วย่อมมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย การพลัดพราก
สูญเสียบเป็นธรรมดาแล้ว ลดความยึดมั่นถือมั่นในขั้นนี้ทั้งหลาย
ลงไปได้ การกำหนดรู้ทุกข์จึงเป็นบุญส่วนเหตุที่ขจัดกิเลส ทำให้
จิตผ่อนคลายจากความยึดมั่นถือมั่นลง มีความสุขความสงบ
เพิ่มขึ้น จึงเป็นบุญทั้งส่วนเหตุและบุญที่เป็นส่วนผล

การมองเห็นโทษของกิเลสในนามต่างๆ แล้ว พยายามลด ละ บรรเทาความรุนแรงของกิเลสเหล่านั้นลง ถึงระดับที่สามารถควบคุมอาการกาย วาจาของตน ไม่ให้สร้างปัญหา ความทุกข์ ความเดือดร้อนให้แก่ตนและคนอื่นก็จัดเป็นบุญระดับหนึ่ง ที่เรียกว่า **ศีลมัย** คือบุญที่สำเร็จหรือเกิดขึ้นจากการรักษาศีล

การมองเห็นคุณค่าของความสุข ความสงบ ความเยือกเย็น แล้ว มีความเพียรพยายามปฏิบัติตน ให้สัมผัสนผลคือความสุข ความสงบ ความเยือกเย็นทั้งกายใจ เป็นบุญส่วนผลที่เป็นเป้าหมายของการบำเพ็ญบุญทั้งหลาย

สวัสดิ์

สมบัติ พรหมพันธุ์

สีลั กิเรว กฤษยาณั

ท่านว่าศีลนั้นเทียบ เป็นความดี

ฐ.ชา.เชก. ๒๗/๒๘

อินเดียอยู่อารยธรรม

เพื่อนรัก

จากจดหมายฉบับนี้ไป ผมตั้งใจจะนำคุณไปรู้จักกับระบบปรัชญาต่างๆ เช่นที่เคยพูดมาบ้างแล้วเนื่องจากอินเดียเป็นอยู่อารยธรรมเคยผ่านยุคทองทางปรัชญาและศาสนามาแล้ว แม้ในปัจจุบันปรัชญาะบบต่างๆ ของอินเดีย ยังมีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างแพร่หลาย การพูดถึงอินเดียโดยไม่กล่าวถึงระบบปรัชญา ทำให้รู้สึกว้าขาดสิ่งสำคัญไปมากทีเดียว มีคนเป็นจำนวนมากไม่น้อยที่เข้าใจว่าระบบปรัชญาอินเดีย หมายถึงปรัชญาของฮินดูเท่านั้น ความเข้าใจเช่นนั้นยังคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงมากอยู่ อันที่จริงคำว่า “ปรัชญาอินเดีย” นักปราชญ์ทางปรัชญาหมายถึง “ปรัชญาทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดีย หรือคิดค้นสร้างขึ้นโดยศาสดา นักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่ในอินเดีย”

เพราะฉะนั้น คำว่า ปรัชญาอินเดีย จึงหมายถึงระบบปรัชญาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ฮินดูด้วย เช่น จารวาก, พุทธปรัชญา, ปรัชญาเซน เป็นต้น

เรื่องของปรัชญานั้น เป็นการคิดค้นเพื่อมุ่งแสวงหาความเป็นจริง เกี่ยวกับโลกและชีวิตเหมือนกันทั้งตะวันออกและตะวันตก แต่มีความแตกต่างที่น่าสังเกตคือ

๑. ปรัชญาตะวันตก มุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว โดยนักปรัชญาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตน เพื่อให้เข้าถึงความจริงที่ตนมุ่งแสวงหาในกรณีนั้นๆ เราจึงมักจะพบว่า นักปรัชญาทางตะวันตก มีความคิดไปแนวหนึ่ง แต่มีการดำรงชีวิตไป

อีกแนวหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ปรัชญาทางตะวันตกนั้นส่วนใหญ่แล้วจะไม่เกี่ยวกับศาสนาหรือบางครั้งจะแยกตนออกจากศาสนา โดยเด็ดขาด นักปรัชญาตะวันตกบางคนจึงขัดแย้งกับนักการศาสนา จนถึงกับถูกลงโทษจากนักศาสนาก็มี เช่น โสเครตีส

๒. **ปรัชญาของอินเดีย** เป็นระบบปรัชญาที่ไม่อาจแยกตนออกจากศาสนาเพราะนักคิดของอินเดียนั้น เมื่อแสวงหาข้อเท็จจริงพบแล้ว ก็พยายามดำเนินชีวิตไปตามระบบปรัชญาที่ตนกำหนดขึ้น เพื่อเข้าถึงความจริงตามที่ตนเข้าใจ ดังนั้น ปรัชญาอินเดียจึงเป็นปรัชญาชีวิต ที่บุคคลสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ปรัชญาของอินเดียจึงมักไปด้วยกันกับศาสนาเสมอ ในด้านของความลึกซึ่งเราอาจพูดได้เต็มปากว่า ปรัชญาอินเดียมีความลึกซึ่งมากกว่าปรัชญาทางตะวันตก เพราะอินเดียมีเป้าหมายอยู่ที่ความหลุดพ้นจากโลกหรือความทุกข์ทั้งปวง และความสุขนิรันดร์ อันจัดเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต

แนวการคิดค้นปรัชญาของอินเดีย ไม่ค่อยตรงกับทางตะวันตก เพราะก่อนที่จะสร้างทฤษฎีของตนขึ้นมา ปรัชญาอินเดียจะนำเอาปรัชญาระบบอื่นขึ้นมาวิพากษ์ การเสนอแนวคิดของคนอื่นแล้ววิพากษ์นี้ เรียกว่า **“ปुरुวปักษ์”** เมื่อเขาได้ชี้จุดอ่อนต่างๆ ของระบบปรัชญาอื่นแล้ว เขาจะเสนอแนวคิดของเขาขึ้นมา ซึ่งเขามั่นใจว่าเป็นหลักการที่ดีที่สุดแล้ว แต่เมื่อคนอื่นมาคิดค้นระบบปรัชญาของเขาขึ้นมา ปรัชญานั้นก็จะถูกนำมาวิพากษ์อีกเช่นเคยแล้วเสนอทัศนะใหม่ของตนขึ้นมา การเสนอทัศนะใหม่นี้ท่านเรียกว่า **“อุตตรปักษ์”** ในข้อนี้ผู้ที่ได้อ่านเรื่องมัจฉัตถที่ปนีมาแล้วจะพบว่า เมื่อมีการถกเถียงกันในหัวข้อว่าอะไรเป็นมงคล นายทิฏฐุมงคล

เสนอว่า สิ่งที่เราเห็นเป็นมงคล พร้อมกับเสนอข้อที่ตนเข้าใจว่าเป็น
มงคลให้เห็น ฝ่ายนายสุตมงคล กลับวิพากษ์ความคิดเห็นของ
คนแรกแล้วเสนอว่าสิ่งที่เห็นหาได้เป็นมงคลเสมอไปไม่ เพราะถ้าสิ่ง
ที่เห็นเป็นมงคล ทุกอย่างที่เราเห็นต้องเป็นมงคลทั้งหมด แต่ความ
จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ แล้วเขาก็เสนอว่า สิ่งที่เราได้ยินเท่านั้นจัด
ว่าเป็นมงคล ซึ่งความเห็นของเขาพร้อมด้วยเหตุผล ก็ได้ถูกนาย
สุตมงคลคัดค้านว่า ถ้าสิ่งที่เราได้ยินเป็นมงคลจริงแล้ว ทุกสิ่งที่
เราได้ยินควรจะเป็นมงคล แต่หลักความจริงแล้วสิ่งที่เราได้ยินนั้น
ไม่ดีเสมอไปจึงไม่เป็นมงคลทุกอย่าง ดังนั้น สิ่งที่เราเห็นจึงไม่เป็น
มงคล แล้วเขาก็เสนอว่า เรื่องที่เราทราบเท่านั้นจัดว่าเป็นมงคล
พร้อมด้วยให้เหตุผลตามความเข้าใจของตน ในที่สุดความคิดเห็น
เรื่องมงคลจึงแยกออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ

๑. สิ่งที่เราเห็นเท่านั้น จัดว่าเป็นมงคล
๒. สิ่งที่เราได้ยินเท่านั้น จัดว่าเป็นมงคล
๓. เรื่องที่เราทราบเท่านั้น จัดว่าเป็นมงคล

จนในที่สุดพระพุทธเจ้าทรงแสดงมงคล ๓๘ ประการ ตามที่
ทราบกันอยู่ในหมู่ชาวพุทธทั่วไป ด้วยเหตุดังกล่าวมาเราจะพบว่า
ระบบปรัชญาของอินเดียนั้น นอกจากจะเป็นการเสนอความคิด
ความเห็นของตนแล้ว ยังมีการนำเอาปรัชญาของคนอื่นขึ้นมา
วิพากษ์วิจารณ์ด้วย

อินเดียมีระบบปรัชญาซึ่งอาจแยกโดยย่อเป็นสองประเภท คือ

๑. **อัสติกะ** ยอมรับความมีอยู่ของเทพเจ้า พระเจ้า ได้แก่
ระบบอรรถรศนะ คือ สางขยะ โยคะ นยายะ ไวเศษิกะ มีมางสา

๒. นาสติกะ ไม่ยอมรับความมีอยู่ของพระเจ้า ได้แก่ พุทธ
ปรัชญา ปรัชญาแห่งศาสนาเซน และจรรยา

มีข้อที่ควรสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ระบบปรัชญาทุกระบบ
ในอินเดีย ได้รับอิทธิพลจากพระเวทไม่มากก็น้อย พวกอาสติกะได้
รับอิทธิพลจากพระเวทโดยตรง พวกนาสติกะได้รับอิทธิพลของ
พระเวทในทางอ้อม

ความคิดทางปรัชญาของอินเดียเราจะพบว่า เป็นพัฒนาการ
ทางความคิด ที่เกิดขึ้นในยุคต่างๆ บางแนวคิดเกิดขึ้นแล้ว หาก
คนยอมรับนับถือไม่ได้ก็เสื่อมไป ตามกฎธรรมชาติระบบใดที่มี
คนยอมรับนับถือ ก็จะมีคนนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของ
ตน และมีการสั่งสอนสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น เราจะพบว่าระบบปรัชญาของอินเดีย มีการเคลื่อนไหว
อยู่ตลอดเวลา การนำเอาปรัชญาของคนอื่นมาวิพากษ์นั้นเป็นวิธี
การรักษาระบบปรัชญาของตนประการหนึ่ง ในทำนองเดียวกันเป็น
การทำลายระบบปรัชญาอื่นไปด้วย แต่ความจริงแล้วไม่มีระบบใด
ที่ถูกทำลายโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะเหตุผลดังที่กล่าวแล้ว คือนัก
ปรัชญาของอินเดียก่อนจะเสนอแนวคิดของตน จะต้องนำเอาของ
คนอื่นมาวิพากษ์เสียก่อน สิ่งที่น่าไปวิพากษ์นั่นเองคือสิ่งที่เหลืออยู่
ของปรัชญาบางระบบ

การกระทำแบบนี้ เราจะพบว่าแม้ในพระพุทธศาสนาเราก็มี
คือหลักธรรมในนิกายต่างๆ ที่มีถึง ๑๘ นิกายนั้น บางนิกายหายไป
จากโลกนานแล้ว แต่เราสามารถจะพบแนวคิดของนิกายนั้นได้
ฝ่ายเถรวาทเราจะหาได้จากคัมภีร์ภิกขุวัตถุ ซึ่งเป็นผลงานที่พระ
โมคคัลลีบุตรติสฺสเถระนำเอาหลักธรรมในนิกายต่างๆ มาเป็นหัวข้อ

แล้วทำการวิพากษ์หลักธรรมนั้นๆ ส่วนมากจะเป็นไปในทางปฏิเสธ การสร้างระบบปรัชญาแบบนี้ทำให้เราได้รับความรู้ปรัชญาถึงสองระบบเป็นอย่างน้อย ในขณะที่เราศึกษาปรัชญาระบบใดระบบหนึ่ง

การสอนปรัชญาของอินเดีย มีความเป็นมาเช่นเดียวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือเริ่มต้นด้วยการแสดงทัศนะทางวาทศาสตร์ทางปรัชญาจะได้รับการถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ที่นับถือ เป็นหน้าที่ของศิษย์เหล่านั้น ที่จะต้องจำทรงไว้ เพื่อรักษา ปฏิบัติ และสั่งสอนแก่คนรุ่นหลังต่อไป ต่อมาในยุคหลังจึงมีคนคิดจารึกไว้เป็นหลักฐาน เช่นเดียวกับการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๕ ที่ลังกา ของพระพุทธศาสนา และการสังคายนา ครั้งที่ ๔ ในอินเดีย สมัยพระเจ้ากนิษกมหาราช เพราะกลัวว่าระบบปรัชญาและศาสนาจะสูญหายไป

การรวบรวมระบบปรัชญาจดจารึกลงเป็นอักษรเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า “**สูตร**” ตามความหมายคือเส้นด้ายที่ร้อยดอกไม้ไม่ให้กระจัดกระจายฉันใด คำว่า สูตร หมายถึงการรวบรวมไว้ซึ่งคำสอนไม่ให้กระจัดกระจายฉันนั้น พระสูตรเหล่านี้ เช่น **พรหมสูตร** ของพาทรายณะ ซึ่งอธิบายแนวคิดทางปรัชญาตามหลักอุปนิษัท **โยคสูตร** ของปตัณฺยชลี **มีมางสาสูตร** ของไซมินิ **นยายสูตร** ของโคตมะ เป็นต้น

ข้อความที่กล่าวไว้ในสูตรนั้นบางครั้งก็สั้นแต่มีความมาก บางครั้งก็ยากที่จะเข้าใจสำหรับคนที่ไม่คุ้นเคยต่อแนวคิดนั้นๆ โดยเฉพาะคือการทำ ความเข้าใจ ตามที่ท่านผู้แต่งสูตรประสงค์ ในที่สุดก็มีการเขียนหนังสือขึ้นอธิบายสูตรนั้นๆ เรียกว่า **ภาสยะ** ถ้าเป็นบาลีเราก็เรียก **อรรถกถา**

ผู้แต่งภาสยะหรืออรรถกถาส่วนมาก อดไม่ได้ที่จะสอดแทรก
ความคิดเห็นของตนเข้าไป หรือบางท่านอธิบายไปตามความคิด
ความเข้าใจของตนเองเสียเลย เราจึงมักจะพบว่า ในเรื่องเดียวกัน
แต่ผู้แต่งภาสยะคนละคนกัน ได้ให้ความหมายไปกันคนละทางก็
มีอยู่ไม่น้อย เช่น พรหมสูตรของพาทรายณะที่แต่งภาสยะโดย
สังกราจารย์ รามานุชะมัทวะ วัลลกะ นิมพารกะ ปราภฏว่าไม่ค้อย
ตรงกันนัก

ภาสยะที่แต่งไปแล้ว บางครั้งไม่อาจให้ความกระจ่างได้ ยุค
ต่อมาจึงมีคนแต่งอธิบายภาสยะ อย่างที่เราเรียกว่า ฎีกา และมี
คนแต่งอธิบายฎีกาอีก เรียกว่า อนุฎีกา บางครั้งก็เกิดมีวรรณกรรม
อิสระขึ้น อย่างปกกรณีพิเศษ วิสุทธิมรรคของเรา ไม่ว่างานระดับใด
ก็ตาม ผู้แต่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตน คือวิพากย์ความคิดของ
คนอื่น และเสนอความคิดของตน โดยการอ้างว่า ถูกต้องที่สุด
คงจะเป็นเหมือนหมอดู หมอยาไทยเรานั้นเอง

ถึงแม้ว่า ปรัชญาอินเดียจะมีหลายระบบ แต่ก็มีหลักที่เราอาจ
เรียกว่า “ลักษณะร่วม” ปราภฏในปรัชญาระบบต่างๆ ซึ่งอาจสรุป
ลักษณะร่วมที่สำคัญได้ดังนี้ คือ

๑. ปรัชญาอินเดียทุกระบบ ถือว่าแนวคิดทางปรัชญานั้น
จะต้องสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อให้บุคคลสามารถ
ดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายหรืออุดมการณ์ตามที่ตั้งไว้อย่างสูงสุด
ปรัชญาอินเดียจึงเป็นระบบปรัชญาแห่งชีวิตดังกล่าวแล้ว

๒. ปรัชญาของอินเดียทุกระบบ มีสาเหตุมาจากความไม่
พอใจในสภาพความเป็นอยู่ของชีวิต โดยมองเห็นว่าชีวิตทุกชีวิต
เต็มไปด้วยความทุกข์นานาประการ นักคิดของอินเดียจึงพุ่งเป้าไป

ในจุดที่ต้องการ จะหาทางแก้ความทุกข์ที่ครอบงำชีวิตอยู่ ด้วยการบรรเทาหรือหลุดพ้นจากความทุกข์ไปในที่สุด การบรรลุถึงความสิ้นทุกข์นั้น จะมีลักษณะไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นสุขนิรันดร ด้วยเหตุนี้เองเราอาจจะมองเห็นว่า ปรัชญาอินเดียเริ่มต้นด้วยความเป็นทุนิยม ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วหาเป็นทุนิยมที่แท้จริงไม่ เพราะเป็นการเรียนรู้เรื่องทุกข์ เพื่อทำลายความทุกข์ให้หมดไป เรื่องทุกข์จึงมีการพูดถึงพยายามเพื่อทำลายกันในตอนต้นเท่านั้น เมื่อสลایทุกข์ได้แล้วจะประสบความสุขอันไพบูรณ์ จุดหมายปลายทางของปรัชญาอินเดียจึงจบลงด้วยสุนิยมทุกระบบ แนวคิดอันนี้เราจะพบว่ามียุทธิพลของปรัชญาอินเดีย ปรากฏอยู่ในแม้ในนวนิยาย นิทาน วรรณคดี ภาพยนตร์ ซึ่งอาจประสบความทุกข์กันในเบื้องต้น แต่จะจบลงด้วยความสุขเสมอ

๓. ปรัชญาของอินเดียทุกระบบ ความเชื่อเรื่องกรรม ทั้งในลักษณะที่เป็นกฎแห่งสากลจักรวาล และหลักแห่งเหตุผล หรือในลักษณะที่เป็นกฎทางศีลธรรม ประโยคที่เราชอบพูดกันว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” จึงมีปรากฏอยู่ในทุกระบบปรัชญาของอินเดีย แม้แต่แต่ละระบบจะมีข้อความแตกต่างกัน ในสิ่งที่ตนกระทำว่าอะไรคือความดี อะไรคือความชั่วก็ตาม

เรื่องกฎแห่งกรรมนี้ ผมรู้สึกประทับใจหลายเรื่องจากอินเดีย หรือคนอินเดียแม้ในหมู่คนที่เป็นวรรณต่ำ ที่คนเขาดูหมิ่นว่า อหิศูทร หรือจัณฑาล ก็เข้าใจกฎแห่งกรรมและพร้อมที่จะยอมรับผลแห่งกรรมของตนด้วยความเต็มใจ ผมจะเล่าให้ฟังสักสองเรื่อง

อาจารย์สอนวรรณคดีพระพุทธศาสนาของผม เป็นโรคหืดประจำ ท่านต้องทรมานอย่างหนักในขณะที่สอนนักศึกษา ผมเคย

ปรารภกับท่านว่า ท่านควรจะพักผ่อนการสอน เพื่อทำการรักษาตัว โดยจริงจัง ไม่ต้องทรมานในการสอนทั้งๆ ที่เป็นโรคอยู่ ท่านกลับตอบผมว่า “นี่เป็นโรคที่เกิดจากวิบากกรรม จะรักษาหรือไม่รักษาก็ตาม เรื่องที่จะหายนั้นไม่มี”

จากคำพูดของท่าน แสดงว่าท่านเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงจัดประเภทแห่งโรคไว้ว่า

๑. โรคบางอย่างจะรักษาหรือไม่รักษาก็ตาม ย่อมหายไปได้
๒. โรคบางอย่างต้องรักษาจึงหาย ถ้าไม่รักษาจะไม่หาย
๓. โรคบางอย่างจะรักษาหรือไม่รักษาก็ไม่หาย อันหมายถึงโรคที่เกิดแต่กรรม ตามที่อาจารย์แขกหมายถึง และต่อมาอาจารย์ผู้นี้ก็ตายด้วยโรคหืดนั่นเอง

คนงานที่หอซึ่งพวกเราพักอยู่ ถูกคนจากข้างนอกมาตีศีรษะแตก เพราะนายคนนั้นไปล่วงเกินน้องสาวของเขา ผมอยู่ในเหตุการณ์ด้วยและเห็นเหตุการณ์โดยตลอด แต่ผมยืนอยู่ที่ไกลเมื่อเห็นเหตุการณ์ก็รีบเดินไปหา แต่คนที่เข้ามาตีศีรษะคนงานได้จากไปแล้ว ผมเห็นคนงานหลายคนที่เป็นเพื่อนกับผู้ถูกตี ไม่ปรากฏว่าใครแสดงอาการขัดขวางหรือจะช่วยเหลือเลย ผมถามเขาว่าทำไมปล่อยให้คนอื่นมาบุกรุกตีคนถึงในหอ ทำไมไม่ช่วยกัน เขาบอกว่า

“นี่เป็นผลของความชั่วที่คนทำจะต้องรับด้วยตนเอง การช่วยเหลือป้องกันไม่ให้คนทำชั่วได้รับผลของความชั่วนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง”

ผมได้ยินแล้วบอกได้ว่า ประทับใจจริงๆ เพราะคำพูดนั้นออกจากปาก อธิศูทร ซึ่งสังคมดูหมิ่นว่าเป็นคนชั้นต่ำ แต่จิตใจและ

ความสำนึกของเขาสูง สูงมากกว่าผู้ดีในเมืองไทยและอินเดียบางคนด้วยซ้ำไป เพราะอะไรหรือ?

เพราะนั่นคือ เขาเข้าใจหลักอุเบกขา ที่ทรงแสดงไว้ในพรหมวิหารธรรมว่าอุเบกขา คือความไม่ยินดีและไม่ยินร้าย ในเมื่อเห็นคนอื่นประสบความวิบัติเพราะการกระทำของตน โดยพิจารณาให้เห็นตามหลักของกรรมว่า

“คนเรามีกรรมเป็นของๆ ตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม เขาจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”

จัดว่าเรื่องกรรมนั้น ได้แทรกซึมเข้าไปในสายเลือดของคนอินเดีย แม้แต่ในหมู่คนศูทรดังกล่าว ถ้าคนไทยเราสามารถเข้าถึงอุเบกขาธรรมตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ การวิ่งเต้นให้สินบน รับสินบน การใช้อิทธิพลต่างๆ เพื่อช่วยคนผิดให้หลุดพ้นจากความผิด ก็จะไม่เกิดขึ้น ความอยุติธรรมในสังคมก็จะเบาบางลง แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า เราจะสามารถหาบุคคลผู้เข้าถึงอุเบกขาธรรมได้จากไหน?

๔. ปรัชญาอินเดียทุกระบบ เข้าใจและยอมรับว่า ต้นเค้าแห่งความทุกข์และความเดือดร้อนทั้งมวลนั้น เป็นผลโดยตรงจากอวิชชาหรืออภิชยา การทำตนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ และการบรรลุถึงความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะนั้น จะมีได้ด้วยการทำลายอภิชยาหรืออวิชชา ด้วยการสร้างวิชาหรืออภิชยาให้เกิดขึ้น มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ สิ่งที่เรียกว่าอวิชชานั้นไม่ค่อยตรงกัน อวิชชาะบบหนึ่งอาจเป็นวิชาของอีกระบบหนึ่ง หรือวิชาของระบบหนึ่งกลับเป็นวิชาของอีก

ระบบหนึ่งก็ได้ เช่น ปรัชญาของฮินดูว่า “การเห็นหรือรู้ชัดว่ามีสิ่ง
เที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า อาตมัน เป็นวิชา” แต่พุทธปรัชญา
กลับแสดงว่า “การเห็นและยึดถือว่ามีตัวตนที่เที่ยงแท้ เป็นอวิชา”
เป็นต้น

๕. ปรัชญาอินเดียทุกระบบ มีความเห็นร่วมกันว่า การทำจิต
ให้สงบจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เป็น
หนทางนำให้คนบรรลุโมกษะหรือนิพพาน เช่น พุทธปรัชญาแสดง
ว่า หนทางแห่งความสงบและความพ้นทุกข์มี ๒ คือ

ก. สมถกรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายวิธีที่ทำให้จิตให้สงบ

ข. วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายสร้างปัญญาอันรู้
แจ้งแทงตลอดถึงสังขารธรรมตามความเป็นจริง ถ้ายถอนความยึด
มั่นถือมั่นด้วยอำนาจตันทา มานะ ทิฏฐิ ลงไปได้ เป็นทางแห่ง
ความหมดจดของจิต

แม้ในระบบปรัชญา เช่น โยคะ สางขยะ ก็มีปฏิบัติคล้าย
คลึงกัน แต่เพราะความเข้าใจเรื่องอวิชา วิชา แตกต่างกัน
ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยว่า ทางดำเนินเพื่อเข้าถึงโมกษะและสิ่งที่เรียก
โมกษะของแต่ละระบบย่อมแตกต่างกัน ดังที่มมเคยเล่าการเข้าถึง
“นิรวาณ” ของเซนให้ฟังมาครั้งหนึ่งแล้ว

๖. นักปรัชญาอินเดีย มีความเข้าใจตรงกันในประเด็นที่ว่า
การควบคุมใจตนเอง ไม่ปล่อยให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจตันทาเป็น
ต้น เป็นทางขจัดความเศร้าหมองแห่งจิตใจให้หมดไปได้ เมื่อความ
เศร้าหมองแห่งจิตได้หายไปแล้ว บุคคลสามารถใช้ปัญญา สมาธิ
เพื่อเข้าถึงโมกษะ คือความหลุดพ้นได้ โมกษะของระบบปรัชญา
แต่ละระบบไม่ค่อยจะตรงกันนักดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๗. ระบบปรัชญาอื่นเดียวทุกระบบ มีความเชื่อตรงกันว่า “ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงหรือโมกษะนั้น บุคคลจะเข้าถึงได้ด้วยการใช้ความเพียรพยายามอย่างหนักตามกรรมวิธีที่ได้กำหนดไว้” ส่วนวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะนั้น แต่ละระบบต่างก็มีหลักการของตนโดยเฉพาะ ทั้งนี้อาจจะสืบเนื่องมาจาก

ก. ความเข้าใจทุกข์ตรงกัน แต่ความเข้าใจถึงเหตุแห่งทุกข์แตกต่างกัน

ข. ความเข้าใจปฏิบัติเพื่อบรรลุโมกษะไม่ตรงกัน เพราะ

ค. ความเข้าใจ สิ่งที่เรียกว่า โมกษะ นิรวาณ นิพพาน แตกต่างกัน

ลักษณะร่วมเหล่านี้ ผมหมายถึงปรัชญาทุกระบบ ยกเว้นปรัชญาวัตถุนิยมแนวตั้ง ที่เรียกว่า จารวาก อันมีแนวคิดไม่ตรงกับระบบใดทั้งหมด ซึ่งผมจะเล่าให้ฟังในจดหมายฉบับต่อไป

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

ธานี กุมาณี นยนิติ ทุกคติ
กรรมชั่วของตนเอง ย่อมนำไปสู่ทุกคติ

พ.ศ. ๒๕/๔๗

ปรัชญาจารย์วาก

เพื่อนรัก

วันนี้ผมจะเล่าถึง ปรัชญาจารย์วาก อันเป็นปรัชญาวัตถุนิยม เข้าใจกันว่าเกิดมานานก่อนพระพุทธศาสนา

คำว่า จารย์วาก มาจากศัพท์ว่า จรว แปลว่า กิน หมายถึง การกินอาหารและกลืนกินระบบศีลธรรมอันดีงามด้วย เพราะหลัก คำสอนในปรัชญาแบบนี้ ไม่ให้ความสนใจต่อคุณค่าทางศีลธรรม ของสังคมเลย

อีกความหมายหนึ่ง คำว่า จารย์วาก มาจากคำว่า จารวาก แปลว่า ผู้มีคำพูดอ่อนหวาน เป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น

บางคนบอกว่า คำว่า จารย์วาก เป็นชื่อของศิษย์คนหนึ่งที่สืบทอดคำสอนระบบนี้มาจากพระฤๅษีสบตี ซึ่งปรัชญาแบบนี้ถือว่าเป็นปฐมาจารย์ของลัทธิของตน ตามประวัติบอกว่าพระฤๅษีสบตี เป็นอาจารย์ของเทวดาและอสูร การที่พระฤๅษีสบตีสอนลัทธินี้ต้องการให้พวกอสูรนำไปปฏิบัติ เพื่อให้อสูรเหล่านั้นประสบความพินาศ ลัทธินี้ถือว่า ชีวิตที่สมบูรณ์คือ กิน ดื่ม รื่นเริงสำราญ จัดว่าเป็นบรมสุขแห่งชีวิต

เพราะปรัชญาแบบนี้สอนเรื่อง การกิน ดื่ม แสวงหาความสุขสำราญให้แก่ชีวิตให้เต็มที่ จึงเป็นที่ชื่นชมของสามัญชนทั่วไป ตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนาเรียกลัทธินี้ว่า โลกายัต หมายถึงลัทธิที่ดึงดูดความสนใจของชาวโลก

คัมภีร์รามายณะกล่าวว่ปรัชญานี้เป็นระบบปรัชญาของคนโง่ ซึ่งคิดว่าตนฉลาด เป็นพวกชนที่มีความเชี่ยวชาญในการนำคน

ไปสู่ความพินาศ เข้าใจกันว่า ปรัชญาระบบนี้เกิดขึ้นเพราะความไม่พอใจต่อระบบและวิธีการที่มุ่งหนักไปในทางพิธีกรรมจนเกินไปของพวกพระในศาสนาพราหมณ์ ทำให้บุคคลละเลยความเป็นอยู่อย่างปกติสุขตามธรรมชาติ หรืออาจจะเป็นเพราะคำสอนของอุปนิษัทที่มุ่งหนักไปในเรื่องจิต ซึ่งไม่เหมาะสมกับสามัญชน ทำให้เกิดระบบปรัชญาทำนองโต้ตอบขึ้น โดยเสนอข้อคิดเห็นในทางวัตถุนิยม ที่มีลักษณะขัดแย้งต่ออุปนิษัทโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตามระบบปรัชญานี้ ถึงแม้จะเป็นปรัชญาที่ดึงดูดชาวโลก แต่ไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนมากพอ เหมือนปรัชญาระบบอื่นๆ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงครุฑทั้งหก คือ ปุรณกัสสปะ มกขลิโคศล สันุชัยเวลัญฐบุตร ปกุกถกัจจายนนะ อชิตเกสกัมพล นิครนนาถบุตร

ท่านอชิตเกสกัมพลกับท่านปกุกถกัจจายนนะ ได้ชื่อว่าเป็นคณาจารย์ฝ่ายสสารวาทหรือวัตถุนิยม ซึ่งเป็นลัทธิที่มีความขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาและระบบศาสนา ปรัชญาในสมัยนั้นทั้งหมด คำสอนของท่านทั้งสองนั้นเท่าที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ซึ่งเป็นคำกราบทูลของพระเจ้าอชาตศัตรู ทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงการที่ท่านไปสนทนากับท่านเหล่านั้นมา

พระเจ้าอชาตศัตรูเรียนถามถึงสามัญญผล คือประโยชน์ที่คนจะได้รับจากความเป็นสมณะ

ปรากฏว่าท่านอชิตกลับตอบว่า

“คูกรมหาบพิตร ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ที่ตายแล้วเกิดอีกไม่มี สมณพราหมณ์ผู้

ดำเนินชอบและปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่น ให้รู้แจ้งโลกไม่มี

คนเรานี้เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้ง ๔ เมื่อทำกาลกิริยา ธาตุ ดินไปตามดิน ธาตุน้ำไปตามน้ำ ธาตุไฟไปตามไฟ ธาตุลมไปตามลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอยไปในอากาศ คนทั้งหลายมีเที่ยงเป็นที่ ๕ จะห้ามเขาไป ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูก มีสีคองสีนภพิราบ การเช่นสรวงมีจีเข้าเป็นที่สุด ทานนี้คนเขลา บัญญัติไว้ คำของคนบางพวกพูดว่ามีผลๆ ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาล ทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญพินาศสิ้น เบื้องหน้าแต่ตายย่อมไม่บังเกิดดังนี้”

คุณจะพบว่า พระเจ้าอชาตศัตรูท่านถามถึงเรื่องผลจากการ บวช แต่ท่านขอคิดกลับไปพูดอีกเรื่องหนึ่งอันไม่เกี่ยวกับปัญหา พระเจ้าอชาตศัตรูจึงกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า

หม่อมฉันถามถึงสามัญญผลที่เห็นประจักษ์ ครูอชิตเกสก์มพล กลับตอบเรื่องขาดสูญ เหมือนถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่อง ขนุนส้มมะลอ

สำหรับครูปุกุทธกัจจายนะนั้น เราทราบลัทธิของท่านจาก คำกราบทูลต่อพระพุทธองค์ของพระเจ้าอชาตศัตรูเช่นกัน คำถาม นั้น เป็นการถามถึงเรื่องสามัญญผลเช่นเดิม แต่ครูปุกุทธกัจจายนะ กลับตอบว่า

“ดูกรรมหาบพิตร สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มี แบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครเนรมิต ไม่มีใครให้เนรมิต เป็นสภาพ ยั่งยืนตั้งอยู่มั่นดุจยอดเขา ตั้งอยู่มั่นดุจเสาระเนียด สภาวะ ๗ กอง เหล่านี้ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจ ให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน

สภาวะ ๗ กองเป็นไหน?

คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ และชิวะ เป็นที่ ๗ สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ...ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ใช้ให้ฆ่าก็ดี ผู้ได้ยिनก็ดี ผู้กล่าวให้ได้ยินก็ดี ผู้เข้าใจความก็ดี ผู้ทำให้เข้าใจความก็ดี ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น เพราะว่าบุคคลจะเอาศาสตราอย่างคม ตัดศีรษะกัน ไม่เชื่อว่าใครปลงชีวิตใคร เป็นแต่ศาสตราสอดไปตาม ช่องแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น

คำตอบนี้ ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูมีความรู้สึกเช่นเดียวกับที่ได้ฟังมาจากอชิตเกสก์มพล

เพราะปรัชญาระบบนี้ไม่ได้รับความนับถือจากประชาชน เท่าที่ควร หลักปรัชญาของจรวากจึงไม่แพร่หลายมากนัก ในปัจจุบันนี้เราไม่อาจหาตำราเกี่ยวกับคำสอนของจรวากได้ จะมีก็เพียงแต่ที่ปรัชญาระบบอื่นนำไปเป็นบทตั้ง เพื่อวิพากษ์และแสดงทัศนะของตน ดังที่เคยกล่าวมาในจดหมายฉบับก่อน คำสอนของจรวากจึงกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ แม้จะมีหนังสือชื่อว่า “สรรพทรรคนสังคหะ” ได้กล่าวสรุปคำสอนของจรวากไว้ แต่ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่าถูกต้องทั้งหมดและมีความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อเราไม่อาจจะหาหลักคำสอนที่สมบูรณ์ได้ ก็จำเป็นต้องยินดีเฉพาะเท่าที่สามารถหาได้ ดังจะนำมาเรียบเรียงไปตามลำดับดังนี้

ในบทละครเรื่อง “ประโศธจันทรททัย” มีการกล่าวถึงจรวากไว้ตอนหนึ่งว่า

“โลกยัตเป็นศาสตร์เพียงอย่างเดียวความรู้ที่ได้รับทางประสาทสัมผัสเท่านั้น เป็นความรู้ที่ถูกต้อง ธาตุทั้งหลายมีเพียงธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟเท่านั้น ความสนุกสนานเท่านั้นที่เป็นจุดหมายปลาย

ทางแห่งชีวิตของมนุษย์ จิตเป็นเพียงผลผลิตของวัตถุ โลกอื่นไม่มี
ความตายคือความหลุดพ้น”

ในสูตรบางสูตร ที่กล่าวอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า
นั้นพอจะประมวลเป็นใจความย่อๆ ได้ดังนี้

๑. ธาตุทั้งหลายมีเพียง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ
๒. ร่างกาย ประสาทสัมผัส และสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาท
สัมผัส เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุต่างๆ
๓. สัมผัสปัญญา เกิดมีขึ้นจากการรวมตัวอย่างถูกต้องของ
วัตถุ เช่นเดียวกับคุณสมบัติที่ทำให้เกิดความมีนเมาของสุราเมรัย
ซึ่งเกิดจากวัตถุที่ใช้ผลิตฉะนั้น
๔. สิ่งที่เรียกว่าวิญญาณหรืออาตมันั้น มิใช่อะไรอื่น ที่แท้
ก็คือร่างกาย ที่มีสัมผัสปัญญา หรือความรู้สึกนั่นเอง
๕. ความบรรเทิงเจริญ เป็นจุดหมายเพียงอย่างเดียวของชีวิต
๖. ความตายคือโมกษะ หรือความหลุดพ้น

นอกจากนี้ ในคัมภีร์สรรพทรรคนสังคหะ ได้ให้แนวปรัชญา
จรรวากไว้ว่า

“ไม่มีสวรรค์ ไม่มีความหลุดพ้น ไม่มีวิญญาณใดๆ อยู่ในโลก
อื่น ไม่มีการกระทำหรือกรรมของใครในวาระทั้ง ๔ ที่จะก่อให้เกิด
ผล การบูชาไฟ เวททั้งสาม การรำยมนต์ของนักบวช และการทาตัว
ด้วยขี้เถ้า เป็นอุบายวิหิงสาเลียงชีพของพวกคนโง่ที่ไร้ยางอาย ถ้า
หากสัตว์ที่ถูกฆ่าในพิธีบูชายัญจะได้ไปเกิดในสวรรค์จริงแล้ว

ทำไมผู้ประกอบพิธีบูชายัญ จึงไม่นำเอาบิดามารดาของตน
มาบูชายัญเช่นนั้นบ้างเล่า?

ควรแสวงหาความสุขเสียตั้งแต่ที่ยังมีชีวิตอยู่กินดื่มให้สุข
สำราญ แม้ว่าจะต้องเป็นหนี้สินเขาก็ตาม เพราะว่าเมื่อร่างกาย ถึง
ความเป็นเก่าถ่านไปแล้วมันจะกลับคืนชีพขึ้นมาได้อีกไหน?

พิธีกรรมต่างๆ นั้นเป็นอุบายวิธีหาเลี้ยงชีพของพวกเขาพรหมณ์
นั่นเอง ผู้แต่งคัมภีร์พระเวทคือ คนโง่เง่า คนดวงโลก พวกเจ้าอสูรกาย”

ญาณวิทยาของจรรวาก เท่าที่กล่าวมาแล้วคุณก็จะเห็นว่า
จรรวากยอมรับความจริง เฉพาะสิ่งที่ผ่านประสาทสัมผัสเท่านั้น
จรรวากปฏิเสธความรู้แบบอนุมานว่า เหมือนการคลำหาของในที่
มืด เป็นการเดาอย่างมีระเบียบเท่านั้นเอง

การแสวงหาความรู้จากสิ่งที่รู้ ไปหาสิ่งที่ไม่รู้นั้น ถึงแม้จะถูก
บ้างก็เป็นการบังเอิญเท่านั้นเอง หลักการอนุมานนั้น ตามหลักของ
อริสโตเติลที่เราทราบๆ กันอยู่ โดยใช้ความรู้เดิมเป็นหลัก อนุมาน
ไปหาสิ่งที่ตนไม่ได้เห็นโดยตรง เช่น สูตรว่า

ที่ใดมีวันที่นั้นมีไฟ บนภูเขาถูกนั้นมีควัน เพราะฉะนั้น บน
ภูเขานั้นมีไฟ

แต่จรรวากกลับปฏิเสธว่า ไม่จริง เมื่อจะคัดค้านแทนที่จะ
คัดค้านตัวอย่าง กลับไปยกตัวอย่างใหม่ขึ้นมาว่า ธรรมดาแล้ว
น้ำย่อมมาจากฝน เมื่อเราเดินไปพบถนนเปียกจะอนุมานเอาว่า
ฝนตกไม่ได้เสมอไป เพราะถนนอาจเปียกเพราะคนนำน้ำมาราดลง
ก็ได้ ความรู้ทางอนุมานจึงไม่ถูกต้องเสมอไป ตามหลักตรรกศาสตร์
แล้ว ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่ง จะต้องไปด้วยกันเสมอ
เช่นความสัมพันธ์ระหว่างควันกับไฟ ฝนกับถนนเปียก

ความรู้ที่เกิดจากการบอกเล่า ตำรับตำรา ศิลาจารึก เป็นต้น
ก็ถูกจรรวากปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง

ที่ควรแก่การรับฟัง เพราะไม่เป็นประสบการณ์ตรงของเรา ผู้เล่า ผู้เขียน อาจจะโกหกเราก็ได้ อย่างคัมภีร์พระเวท จารวาก็ถือว่าเป็นเรื่องคนเจ้าเล่ห์เขียนขึ้นเพื่อหลอกลวงคน เพื่อเป็นอุปกรณ์ในการหาเลี้ยงชีพของตน

ทัศนะดังกล่าวของจารวาก ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก ในระบบปรัชญาของอินเดีย เพราะการยอมรับเฉพาะความจริงที่เป็นประสบการณ์ตรงจากประสาทสัมผัสเพียงอย่างเดียวนั้น แม้แต่คนธรรมดาที่ไม่ใช่ นักปรัชญาก็ทราบว่า ประสาทสัมผัสนั้นหาใช่เป็นรายงานที่จริงเสมอไปไม่ เช่น ไม้ตรงไม่คด แต่เมื่อนำไปปักในน้ำใส คนมองไปจะเห็นเป็นเงาคด หรือบางครั้งคนเดินไปเหยียบเชือกอาจสำคัญว่าเป็นงู ตกใจกันเป็นการใหญ่ก็ได้เหมือนกัน ประสาทสัมผัสจึงไม่ใช่ข้อที่ยึดว่าจริงเสมอไป

ในด้านอภิปรัชญา เนื่องจากจารวากปฏิเสธความรู้ทางอื่น นอกจากทางประสาทสัมผัสดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้นความรู้ที่ไม่อาจสัมผัสได้ เช่น กรรม ผลกรรม โลกหน้า นรก สวรรค์ นิพพาน อาตมัน วิญญาณ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า จึงถูกปฏิเสธไปด้วย เหตุผลของเขาก็คือ “สิ่งเหล่านี้ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส สิ่งที่มีอยู่จริงตามทัศนะของจารวากคือวัตถุ และคุณสมบัติเท่าที่รับรู้ได้ของวัตถุเท่านั้น”

เราจึงอาจแบ่งอภิปรัชญาของจารวากได้เป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. ยืนยันว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวของธาตุ ๔

ปรัชญาระบบอื่น ส่วนมากจะบอกว่าธาตุมี ๕ หรือ ๖ คือ ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญาณธาตุ แต่จารวากกลับยืนยันว่ามีเพียง ๔ ดังกล่าว โดยปฏิเสธอากาศว่า ไม่อาจรู้ความรู้สึก

ทางประสาทสัมผัสได้ รู้ได้เพียงการอนุมานเอา เมื่อจรวากปฏิเสธ อนุมานมาแล้ว จึงต้องปฏิเสธธาตุอีก ๒ ประการอีก ปรัชญา จารวากถือว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้นด้วยการที่ธาตุ ๔ ประชุมกัน เมื่อ ธาตุ ๔ รวมกันถูกส่วน ทำให้เกิดพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ขึ้นมา ธาตุ ๔ เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้และดำรงอยู่ชั่วนิรันดร แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุ ๔ นั้นไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และเสื่อมสลายไปในที่สุด การตายของมนุษย์ สัตว์ พืช คือการแยก ตัวของธาตุ ๔ นั้นเอง

๒. ปฏิเสธการมีอยู่ของโลกหน้าและตัวตนหรืออาตมัน

จรวาก ถือว่าจิตหรืออาตมันหรือวิญญาณ เป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง เป็นเอกเทศต่างหากจากร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ เมื่อใดธาตุทั้ง ๔ มารวมกันเข้าอย่างถูกส่วน สิ่งที่เราเรียกว่า จิต วิญญาณ หรืออาตมัน ซึ่งมีสัมปชัญญะและสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ ก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จิตจึงเป็นเพียงผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของวัตถุสัมปชัญญะหรือความรู้สึกตัว ที่เนื่องกับจิต ไม่ใช่อื่นไกล ที่แท้ก็คือคุณสมบัติของสสารวัตถุนั้นเอง เหมือนคนกินหมาก หมาก พลุ ปูน ไม่มีอะไรสีแดง แต่เมื่อมีการผสมกัน ถูกส่วน น้ำหมาก ที่ออกมาก็กลายเป็นสีแดงได้ฉับใด เพราะการ ประชุมกันถูกส่วน แห่งธาตุ ๔ ทำให้เกิดจิตซึ่งมีสัมปชัญญะขึ้น ฉะนั้น จารวากยังอ้างว่า

“เราไม่เคยพบจิตหรือสัมปชัญญะที่มีอยู่ปราศจากร่างกาย ซึ่งเป็นวัตถุ ฉะนั้น การกล่าวว่สัมปชัญญะเป็นอีกสิ่งหนึ่งต่างหากจากร่างกายหรือวัตถุ จึงเป็นการกล่าวที่เหลวไหลไร้สาระ”

เหตุผลของจรวาก คือเขาไม่อาจเห็นวิญญาณ จิต อาตมัน ด้วยตาได้ เมื่อไม่อาจเห็นได้ เขาก็ปฏิเสธว่าไม่มี

จากการปฏิเสธอัตมันดังกล่าวแล้ว ทำให้ชาติหน้าตายแล้ว เกิด นรกสวรรค์พลอยถูกปฏิเสธไปด้วย ส่วนโมกษะนั้น จารวากถือว่า ความตายคือโมกษะ คำสอนเกี่ยวกับกรรม โลกหน้าเป็นต้น จารวากถือว่า “เป็นการสอนของพวกพระที่โง่เขลาและดำรงชีวิตอยู่ด้วยการลวงโลก พวกเขามุ่งต้มคนโง่ เพื่อการดำรงชีพของตนเท่านั้น” ความทุกข์ทั้งมวลจะสิ้นไปพร้อมกับลมหายใจ

๓. ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้า

ปรัชญาอินเดียหลายระบบที่เชื่อว่า “มีพระเจ้าสูงสุดผู้ทรงสร้างสรรพสิ่ง ที่มีอยู่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติ”

จารวากกลับมีความเห็นว่า

๑. ถ้ามีพระเจ้าสูงสุดอยู่จริง คนเราต้องสามารถพบเห็นพระองค์ได้ ด้วยประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเราไม่อาจทราบได้ด้วยประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งได้ พระเจ้าจึงไม่มี

๒. โลกและสรรพสิ่ง ไม่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างของพระเจ้า แต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยการรวมตัวของธาตุ ๔ นั้นเอง

๓. ปรัชญาหลายระบบที่แสดงว่า สรรพสิ่งเป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ จารวากแสดงว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น แสดงว่าพระเจ้าเองก็ต้องเป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ เมื่อเป็นเช่นนั้นพระเจ้าหาใช่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งไม่ ถ้าพระเจ้าเกิดขึ้นมาเองลอยๆ ก็ผิดหลักที่ว่าสรรพสิ่งเกิดมาจากเหตุ แต่ถ้าพระเจ้าเป็นผล ก็ต้องสืบโยงเข้าไปหาเหตุกันตลอดไปหาที่สิ้นสุดไม่ได้

๔. จารวากสรุปว่า พระเจ้าไม่มี โลกเกิดขึ้นเองโดยการรวมตัวของธรรมชาติ คือธาตุ ๔ การเชื่อว่ามีพระเจ้า และโลกเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของพระองค์ เป็นความเชื่อของคนโง่ ผู้ใดกล่าว

สอนประชาชนเช่นนั้น ผู้นั้นชื่อว่ากล่าวคำเท็จหลอกลวงประชาชน
มอมเมาประชาชน ด้วยความเชื่อถืออันไร้สาระ

ในด้านจริยศาสตร์ แนวคิดทางจริยศาสตร์ของจาร์วาก สอด
คล้องกับอภิปรัชญาของเขา ซึ่งเป็นวัตถุนิยม จุดหมายปลายทาง
ของชีวิตคือ “กิน ดื่ม รื่นเริงสำราญ” โลกหน้าไม่มี คนเราเกิดหน
เดียวตายหนเดียว คนดีคนชั่วไม่มี ความแตกต่างกันเพราะทุก
ชีวิตมาสิ้นสุดอยู่ที่ความตาย ฉะนั้น มนุษย์จึงควรรีบตัดดวงความ
สุขเสียให้เต็มที่ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ด้วยการกิน ดื่ม สนุกสนาน
ให้อิ่ม ตายแล้วก็สิ้นสุดกัน จะกินดื่มสนุกสนานอะไรไม่ได้อีกแล้ว?

จาร์วากปฏิเสธกรรม

ดังนั้น การกระทำไม่ดีในทัศนะของจาร์วากคือ

“การกระทำที่ให้เกิดความเจ็บปวด ความไม่สบายแก่จิตใจ ส่วน
การทำความดีมีลักษณะตรงกันข้าม ได้แก่การกระทำที่นำความ
สนุกสนานเพลิดเพลินให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมาก ได้ชื่อว่าเป็นการ
กระทำดี”

ปรัชญาอันเดียวส่วนมากถือว่า จุดหมายของชีวิตมี ๔ ประการ
คือ

๑. การมีทรัพย์สมบัติอุดมสมบูรณ์
๒. การพรั่งพร้อมด้วยความสุขความสมบูรณ์ทางกามารมณ์
๓. การทำตนให้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม
๔. การบรรลุมิเกษะ หรือความหลุดพ้นจากอำนาจกิเลสและ
ความทุกข์ทั้งหลาย

จาร์วากยอมรับเฉพาะข้อที่ ๑ กับข้อที่ ๒ เท่านั้น ส่วนข้อที่
๓-๔ จาร์วากถือว่าไม่มีความจำเป็นด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว
ทรรศนะของจาร์วากสำหรับทุกชีวิต คือ

“คนเราควรพยายามแสวงหาทรัพย์ เพราะทรัพย์สมบัติ ทำให้สามารถแสวงหาความสนุกสนานเพลิดเพลินในชีวิตได้เต็มที ความสุขทางเนื้อหนัง หรือความสุขทางกามารมณ์ เป็นความสุข สูงสุด คุณธรรมไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เพราะคนดีคนชั่วหลุด พันด้วยความตายเท่ากัน โภกษะจึงไม่จำเป็นต้องแสวงหา”

การนำเอาปรัชญาจรรยาภามาเล่าให้ฟัง เป็นเรื่องของปรัชญา อันแสดงให้เราทราบถึงความจริงทางด้านประวัติศาสตร์ว่า บุคคล ทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีความเข้าใจปัญหา เกี่ยวกับชีวิต ในแง่ที่เป็นวัตถุนิยม โดยเฉพาะในปัจจุบันรู้สึกว่าคุณ จำนวนไม่น้อยที่มีความคิดทำนองเดียวกับจรรยาภ โดยเขาเหล่านั้น เข้าใจว่าเป็นความคิดทันสมัย แสดงความเป็นคนมีหัวสูงก้าวหน้า โดยเหยียดหยามผู้ที่สำนึกถึงความจำเป็นทางด้านคุณธรรม เป็น พวกไดโนเสาร์ เต่าพันปี

แต่เมื่อได้อ่านปรัชญาจรรยาภแล้วจะพบว่า พวกหัวก้าวหน้า ทั้งหลายนั้น “คือพวกที่มีความคิดย้อนหลังขนาดหนักด้วยการ ไปเก็บเอาเศษแห่งความคิด ซึ่งคนโบราณได้ทอดทิ้งไป เพราะไม่ เห็นประโยชน์ นำมาเป็นแนวคิดในทางที่จะชี้้นำสังคม ให้ย้อนหลัง เข้าสู่ยุคดึกดำบรรพ์ เป็นความคิดที่น่าสงสารยิ่งนัก”

บุคคลจำพวกจรรยาภ จึงเป็นพวกที่ควรแก่การแผ่เมตตา จากสาธุชนทั้งหลายให้มากไว้ ถ้าช่วยให้เขาเลิกยกย่องเทอดทูน เศษความคิดที่คนโบราณทิ้งแล้ว ก็จะเป็นบุญหาไม่น้อย

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

ปรัชญานายะ

เพื่อนรัก

ผมได้วกเข้าหาเรื่องปรัชญาแล้ว คิดว่าจะเดินหน้าในเรื่องปรัชญาไปก่อน จนกว่าจะได้ทราบใจความโดยย่อของปรัชญานั้นๆ ตามที่ผมเห็นสมควรจะกล่าวถึง แต่คิดว่าจะไม่ให้รายละเอียดมากนัก เพราะจะกลายเป็นจดหมายปรัชญาไป ครั้นจะไม่พูดถึงปรัชญาเสียเลยจะทำให้ขาดสาระสำคัญเรื่องอื่นเสียไปมาก เพราะอื่นเดียเป็นแหล่งของศาสนาและปรัชญาดังกล่าวแล้ว สำหรับปรัชญาเซนนั้น อันที่จริงมีเรื่องที่จะต้องพูดมากอยู่ แต่ผมได้กล่าวมาบ้างแล้วเห็นว่า ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึงอีก จะได้กล่าวถึงปรัชญาระบบอื่นอีกต่อไป คือ ปรัชญา “นยายะ”

สำหรับปรัชญาสายนี้ ตามประวัติกล่าวว่า ท่านโคตมฤๅษีเป็นผู้ก่อตั้งลัทธิขึ้น ชื่อของท่านผู้นี้ในที่บางแห่งเรียกว่า เคาตมะ หรือ อักษปาทะ คำว่า นยายะ แปลว่า การโต้แย้ง อันเป็นการแสดงถึงลักษณะของปรัชญาในทางส่งเสริมสติปัญญา การวิเคราะห์ วิจารณ์ การโต้แย้งในเชิงตรรกวิทยาและญาณวิทยา บางแห่งจึงเรียกปรัชญาระบบนี้ว่า ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล

นยายะ เป็นปรัชญาประเภทที่เรียกว่า พหุปรมาณุนิยม เพราะปรัชญาระบบนี้เชื่อว่า มีปรมาณูแห่งธาตุต่างๆ นับประมาณมิได้ บางทีเรียกว่า ตรรกส์จจนนิยม เพราะปรัชญาสายนี้ มุ่งแสวงหาความจริงตามหลักของการหาเหตุผลแบบตรรกศาสตร์ หรือพิจารณา เรื่องของความรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งซึ่งมีอยู่จริง ความคิดของนยายะที่น่าสนใจ เช่น “ความติดข้อง ความหลุดพ้น ชีวิตนี้

เต็มไปด้วยความทุกข์ การเวียนว่ายตายเกิดเป็นการติดข้อง การหลุดพ้นจากความทุกข์ และการเวียนว่ายตายเกิดเป็น โมกษะ ซึ่งนยายะถือว่า เป็นจุดมุ่งสูงสุดของชีวิต ยอมรับว่า อวิชา เป็นสาเหตุทำให้ติดข้องวิชา ได้แก่ ความรู้แจ้งเกี่ยวกับ ความเป็นจริง เป็นทางนำไปสู่โมกษะ คือความหลุดพ้น” จะพบว่า แนวความคิดของนยายะในเรื่องเหล่านี้ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็น แนวคิดที่เป็นไปได้กับพระพุทธศาสนาของเรา ส่วนสิ่งที่ผิดกันคือ กรรมวิธีในการทำลายอวิชา และสิ่งที่เรียกว่าโมกษะ ซึ่งจะได้ กล่าวในโอกาสต่อไป

ญาณวิทยา หรือทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ของนยายะ เป็นเรื่อง ที่น่าสนใจ เพราะเรื่องญาณวิทยาเป็นหัวข้อที่มีความขัดแย้งกันมาก ในระบบปรัชญาของอินเดีย ในสิ่งที่ระบบหนึ่งถือว่าถูกต้องแต่อีก ระบบหนึ่งกลับปฏิเสธ จนเมื่อมีการกล่าวถึงเรื่องบางเรื่องเพื่อตัด ปัญหาการถกเถียงกัน บางท่านจึงพูดตัดบทไปว่า “เป็นสัมมาทิฐิ ของพุทธ แต่เป็นมิจฉาทิฐิของพราหมณ์”

ในเรื่องเกี่ยวกับความรู้อาจสรุปความเห็นของนยายะได้ ดังนี้

๑. ความรู้เป็นสิ่งที่เปิดเผยให้ปรากฏทั้งผู้รู้ ทั้งสิ่งที่ถูกรู้
๒. ความรู้ ไม่ได้เป็นทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ แต่ความรู้ทุกประเภท เป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่ถูกรู้ปรากฏออกมา ความรู้จึงเป็นเหมือนดวงไฟ ที่ส่องให้เห็นของในที่มืด

๓. ความรู้มีทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ความรู้ที่ถูกต้อง เรียก “ประมาณ” เป็นลักษณะของความรู้ ที่เข้าใจสิ่งที่ถูกรู้ตาม ความเป็นจริง ความรู้ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ด้วยวิธี ๔ ประการ

คือ โดยประจักษ์ ๑ โดยอนุมาน ๑ โดยเปรียบเทียบ ๑ โดยคำบอกเล่า ๑

สำหรับความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่ความรู้ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือข้อเท็จจริง รวมทั้งความรู้ที่เกิดจากการจำ ความสงสัย ความสำคัญผิด และความรู้ที่เกิดจากการสมมติ นโยายะถือว่า “ความรู้เกิดขึ้นที่ตัวอาตมัน ในเวลาที่อาตมันหรือตัวตนสัมผัสกับ สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน” ความรู้จึงเป็นเพียงคุณสมบัติโดยบังเอิญของอาตมัน อันถูกสิ่งที่ถูกรู้ทำให้เกิดขึ้น หาใช่เป็นคุณสมบัติอันแท้จริงของอาตมันไม่ ดังนั้น ธรรมชาติของความรู้คือการสอดคล้องกับสิ่งที่ถูกรู้ ความรู้ที่ถูกต้องสามารถนำไปสู่ความสำเร็จในกิจกรรมหรือการปฏิบัติ ส่วนความรู้ที่ไม่ถูกต้องมีลักษณะตรงกันข้าม ความรู้คือการปรากฏตัวของสิ่งที่ถูกรู้ ส่วนความจริงแท้เป็นเพียงลักษณะภายนอกของความรู้ เพราะสิ่งเหล่านั้นจะก่อตัวขึ้นก็ต่อเมื่อความรู้เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น เนื้อหาของความรู้ก็คือ ความสอดคล้องกับสิ่งที่ถูกรู้และความสำเร็จในกิจกรรม หรือการปฏิบัติการทดลอง เกี่ยวกับความถูกต้องของความรู้

โดยนัยดังกล่าวมานี้แสดงว่า ทฤษฎีแห่งความรู้ของนโยายะเป็นทฤษฎีสังคมนิยมและปฏิบัตินิยม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งโดยธรรมชาติเป็นสังคมนิยม โดยการทดลองปฏิบัติเป็นปฏิบัตินิยม

ความรู้ประจักษ์ คืออย่างไร ?

โคตมะ ผู้ให้กำเนิดปรัชญาสาขานี้ ได้ให้ความหมาย ความรู้ประจักษ์ว่า ได้แก่ “การรับรู้ที่ปราศจากความผิดพลาด ซึ่งเกิดจากการประจวบกันแห่งอายตนะภายในและภายนอก เป็นการรับรู้ที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยชื่อและมีความหมายชัดเจน” คำนิยามนี้ ไม่ได้

หมายครอบคลุมถึงความรู้ที่เกิดขึ้นด้วยความรู้ประจักษ์ ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งโยคะ เพราะความรู้นั้นไม่จำเป็นต้องผ่านอายตนะสัมผัสอย่างวิธีสามัญ

ตามทฤษฎีของนैयाยะ การกระทบระหว่างอายตนะ ภายในภายนอก จะเกิดขึ้นไม่ได้หากมนัสไม่ได้สัมผัสกับอายตนะภายในเสียก่อน และการสัมผัสของอายตนะทั้งสองฝ่ายจะเกิดขึ้นไม่ได้เช่นกัน หากอาตมันไม่ได้สัมผัสกับมนัสเสียก่อน

เพราะฉะนั้น กระบวนการของการรับรู้หรือการเกิดขึ้นของความรู้ประจักษ์ จึงต้องเริ่มต้นโดยการสัมผัส ระหว่างอาตมันกับมนัสก่อน แล้วสัมผัสต่อๆ กันไปจนถึงอายตนะภายนอก, มนัสหรือจิตเป็นตัวเชื่อม ระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก นอกจากนี้ นैयाยะยังได้แบ่งความรู้ประจักษ์ออกเป็นสองระดับ คือ

๑. ความรู้ระดับคลุมเคลือ เรียกว่า **นิรวิกัลปะ**

๒. ความรู้ขั้นแจ่มชัด เรียกว่า **สวิกัลปะ**

ลำดับของความรู้นี้ อาจเป็นความรู้ในสิ่งเดียวกันก็ได้ แต่ความรู้ขั้นแรก ไม่ทราบอย่างชัดเจนว่าอะไรเป็นอะไร ในระดับที่สอง เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อทราบชัดว่าสิ่งหรือวัตถุนั้นคืออะไรแล้ว

ในเรื่องญาณวิทยาหรือเรื่องเกี่ยวกับความรู้นี้ นैयाยะยังได้แบ่งความรู้ที่เรียกว่าประจักษ์ออกไป เป็นความรู้สามัญ และความรู้วิสามัญอย่างละ ๒-๓ ประเภท คือ

ก. **ความรู้สามัญ** หรือเลากิกะ แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ความรู้ประจักษ์ภายใน หมายถึงใจสัมผัสกับสิ่งที่เรียกว่าเจตสิกต่างๆ เช่น ความรู้สึกรัก โกรธ เกลียด ทุกข์ สุข

๒. พาหะ ได้แก่ความรู้ที่เกิดจากอายตนะสัมผัส เช่น ตาเห็นรูป หูฟังเสียง แล้วทราบว่ารูปอะไร? เสียงอะไร? เป็นต้น

ข. ความรู้ประจักษ์วิสามัญ หรืออเลากิกะ แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สมานยลักษณะ หมายถึง ความรู้ที่เป็นสากลของสิ่งต่างๆ เช่น สภาพของวัวก็คือความเป็นวัวที่มีปรากฏอยู่ในวัวแต่ละตัว แต่ลักษณะของวัวย่อมแตกต่างกัน

๒. ชญาณลักษณะ คือความรู้ประจักษ์ที่ซับซ้อน เช่น เราเห็นดอกกุหลาบมีกลิ่นหอม การทราบว่ากลิ่นหอมนั้นไม่ใช่เป็นการทราบเพราะตาเห็น แต่เป็นความรู้ที่เคยทราบมาจากจมูก ในกาลก่อน การทราบกลิ่นของดอกกุหลาบ โดยที่ตนไม่ได้สุดดมในขณะนั้นนยายะถือว่า เป็นความรู้ประจักษ์ที่ซับซ้อน

๓. โยคชะ เป็นความรู้ประจักษ์ที่เกิดจากอำนาจสมาธิ เช่น ตาทิพย์ หูทิพย์ หรือที่เรียกว่า อภิญญา ๕ ประการในพระพุทธศาสนา

ค. ความรู้โดยอนุमान ความรู้เช่นนี้ เป็นความรู้ที่อาศัยสิ่งหนึ่งที่ตนเห็น อนุमानโยงไปหาอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน เช่น เห็นถนนเปียก อนุमानได้ว่าฝนตก เห็นควันในที่ใด ทราบว่าที่นั่นมีไฟ เป็นต้น โดยเขาวางขั้นตอนในการอนุमानไว้ดังนี้

- ที่ภูเขามีไฟ (ประติชญา)
- เพราะว่าที่ภูเขามีควัน (เหตุ)
- ที่ใดมีควัน ที่นั่นมีไฟ เช่นที่เตาหุงข้าว (อุทาหรณ์)
- ที่ภูเขามีควัน ซึ่งเป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องกับไฟ (อุปนัย)
- เพราะฉะนั้น ที่ภูเขามีไฟ (นิคม)

การอนุมานในลักษณะนี้ฟังยากกว่าของอริสโตเติล เพราะของอริสโตเติลมีเพียง ๓ ชั้นเท่านั้น โดยเขากำหนดหลักอนุมานไว้ว่า

- ที่ใดมีควัน ที่นั่นมีไฟ
- ที่ภูเขาที่นั่นมีควัน
- เพราะฉะนั้นที่ภูเขาที่นั่นมีไฟ

โคตมะ ปฐมจารย์ของลัทธินิยายะ ได้กล่าวว่า อนุมานมี ๓ อย่าง คือ

๑. ปุรวัต เป็นการอนุมานถึงผลที่ยังมองไม่เห็น หรือยังไม่เกิดขึ้นจากเหตุที่มองเห็นหรือเกิดขึ้นแล้ว เช่น เห็นเมฆตั้งเค้าขึ้น ก็อนุมานว่า ฝนคงจะตกในเวลาไม่ช้า

๒. เศษวัต การอนุมานถึงเหตุ โดยมองจากผลโยงไปหาเหตุ เช่น นอนหลับตื่นขึ้นเห็นหลังบ้านเปียก ก็อนุมานได้ว่าในขณะที่ตนนอนหลับ ฝนตก

๓. สมานยโตฤษฏะ การอนุมานโดยไม่อาศัยเหตุผล แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอยู่ด้วยกัน เช่น เห็นเขาสัตว์ ทำให้สามารถอนุมานถึงเท้าของสัตว์ได้ เป็นต้น

ง. ความรู้โดยการเปรียบเทียบ

เช่น นาย ก. ไม่เคยเห็นเสือมาก่อน แต่มีคนบอกให้ทราบว่าเป็นเสือเป็นสัตว์ใหญ่ รูปร่างคล้ายแมวทุกอย่าง นอกจากตัวโตกว่าหลายเท่า เมื่อนาย ก. ไปเที่ยวป่าเห็นเสือเข้าก็สามารถตัดสินใจได้ทันทีว่า นั่นเป็นเสือ เพราะนาย ก. นำเอาเสือที่เห็นไปเปรียบเทียบกับแมวที่ตนเคยเห็นมาก่อน

จ. ความรู้จากการบอกเล่าของผู้อื่น

หมายถึง “คำพูดของบุคคลที่เชื่อถือได้ และผู้ฟังเข้าใจความหมายของคำพูดนั้น ได้แก่ข้อความที่ประกอบขึ้นด้วยถ้อยคำแต่ละ

คำ และถ้อยคำแต่ละคำที่ประกอบขึ้นเป็นประโยคนั้น ต้องสามารถ
แสดงความหมายได้ชัดเจนในตัวของมันเอง” เมื่อก้าวโดยสรุป คือ

๑. คำพูดที่เชื่อได้แน่นอน ไม่มีการผิดพลาด ได้แก่ความรู้ที่
ได้จากพระเวทที่เรียกว่า ไวทิกะ

๒. ความรู้ที่ได้จากการบอกเล่าของคนอื่น ซึ่งไม่แน่นอนเสมอ
ไปว่าจะต้องเป็นจริง จะยอมรับว่าเป็นจริงหรือไม่ ก็ต่อเมื่อได้ผ่าน
กระบวนการพิจารณามาก่อน ความรู้แบบนี้เรียกว่า เลากิกะ

จ. ทฤษฎีปัจเจกการ คือ ปฏิจจสมุปบาทของนยาเย

ในเรื่องนี้ นยาเยได้ให้หลักไว้ละเอียดมาก แต่เมื่อก้าวโดย
สรุปแล้วอาจสรุปได้ว่า “เหตุหมายถึงสิ่งที่มีมาก่อนสิ่งซึ่งเป็นผล
อย่างแน่นอนและโดยปราศจากเงื่อนไข และผลหมายถึงสิ่งที่เกิด
ขึ้น สืบเนื่องมาจากสิ่งที่เป็นเหตุอย่างแน่นอน โดยปราศจาก
เงื่อนไข” ในเรื่องนี้นยาเยยืนยันว่า “เหตุอย่างหนึ่ง ย่อมให้เกิด
ผลอย่างหนึ่ง และผลอย่างหนึ่ง ย่อมเกิดจากเหตุอย่างหนึ่ง นั่นคือ
เหตุผลย่อมมีลักษณะสอดคล้องกันเสมอ” ดังนั้น เมื่อก้าวตาม
ทัศนะของนยาเยแล้ว เป็นไปไม่ได้ที่เหตุหลายอย่างจะทำให้เกิดผล
เพียงอย่างเดียว หรือเหตุอย่างเดียวแต่ทำให้เกิดผลได้หลายอย่าง

ในเรื่องนี้ ทำให้เราพบความจริงว่า ในเรื่องของเหตุผลอย่าง
กว้างๆ นยาเยไม่ขัดกับหลักกรรมในทางพระพุทธศาสนา แต่ในรายละเอียด
ไม่ค่อยตรงกันในบางเรื่อง บางตอนเขาได้ให้รายละเอียด
มากเกินไปจนจำเป็น จึงสู้ของอริสโตเติลไม่ได้บางตอน

ข. เรื่องชีวาตมัน

ทฤษฎีปัจเจกการของนยาเย เป็นการให้เหตุผลในทางสนับสนุน
กฎแห่งกรรมอยู่ไม่น้อย ในเรื่องของจักรวาล นยาเยถือว่า

วัตถุดิบเป็นปัจจัยแห่งสากลจักรวาล คือ ปริมาณของธาตุ ๔ พระเจ้า เป็นการกบปัจจัยของสากลจักรวาล ปริมาณของสากลจักรวาลหรือของธาตุ ๔ มีนัยประมาณมิได้ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์สร้างขึ้นไม่ได้และทำลายไม่ได้ และยังมีสิ่งที่อยู่ในฐานะเดียวกับปริมาณของธาตุ ๔ คือ “ชีวาตมัน”

นยายะเชื่อว่า โลกและจักรวาลเกิดขึ้นด้วยการสร้างของพระเจ้า โดยพระเจ้าทรงทำให้ปริมาณของธาตุ ๔ รวมกันด้วยสัดส่วนที่เหมาะสม การแยกและการรวมตัวของปริมาณ เกิดขึ้นจากอำนาจลึกลับ โดยบงการของพระเป็นเจ้า ปริมาณและชีวาตมัน เป็นจำนวนมากที่อยู่เหนืออำนาจการสร้างและการทำลายของพระเจ้า

เป็นที่น่าสังเกตว่า การสร้างโลกของพระเจ้า ตามทัศนะของนยายะนั้น พระเจ้าหาเป็นผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งไม่ เพราะทุกอย่างมีอยู่แล้ว พระเจ้ามีฐานะเพียงนายช่างผู้ทำหน้าที่รวบรวมสิ่งที่มีอยู่แล้วมาสร้างขึ้นเท่านั้นเอง ตัวชีวาตมันเป็นผู้รู้อารมณ์ เสวยอารมณ์ กระทำกรรมและผู้เสวยผลกรรม แต่ชีวาตมันหาได้ เป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมันไม่ ทั้งๆ ที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นปรมาตมันหรือบรมอาตมันก็ตาม

ชีวาตมันของแต่ละคนต่างมีจิตเป็นสื่อกลางในการรับรู้อารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาจากประสาทสัมผัส ร่างกายอันเป็นที่ตั้งแห่งประสาทสัมผัส จึงเป็นเพียงอุปกรณ์ในการรับรู้โลกภายนอกของชีวาตมัน

- การที่คนต้องติดข้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เกิดจากอวิชชาและกรรม

- ในเวลาบรรลุมโงกษะ ซึ่วาตมันจะแยกตนออกจากมันส์อย่างเด็ดขาด โงกษะคือความหลุดพ้นจะเกิดขึ้นได้โดยอำนาจของวิชา และการทำลายกรรมให้หมดไป

- พระเวทเป็นผลงานของพระเจ้า ข้อความในพระเวททุกคำจึงเป็นสัจธรรม

ทัศนะเกี่ยวกับพระเจ้าของนยายะ

- นยายะ ยอมรับความมื่ออยู่ของพระเป็นเจ้า ในฐานะผู้สร้างผู้พิทักษ์ และทำลายโลก การแสดงความภักดีต่อพระเป็นเจ้า ทำให้บุคคลผู้นั้นได้รับการบันดาลจากพระเจ้าให้ได้รับสัจธรรมอันจะนำให้บรรลุมความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

- พระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ ๖ ประการ คือ ความเป็นใหญ่ อำนาจ ความรุ่งเรือง ความงาม ความรู้ และอิสรภาพ นอกจากนั้น เพื่อให้ความคิดเห็นของตนมีหลักฐานมากพอ นยายะจึงให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนความมื่ออยู่ของพระเจ้าไว้หลายประการ เช่น

๑. โลกเป็นเพียงผล อันจะต้องมาจากเหตุอย่างแน่นอน และเหตุ นั้นคือพระเจ้า ขบวนการต่างๆ ของธรรมชาติ จึงเป็นไปด้วยการบันดาลของพระเจ้าทั้งสิ้น

๒. ปริมาณต่างๆ เป็นสิ่งที่ไร้กัมมันตภาพ ไม่อาจรวมตัวด้วยตนเองได้ การรวมตัว การเคลื่อนไหวของปริมาณ จึงเกิดขึ้นจากอำนาจของพระเจ้าบันดาล

๓. โลกดำรงอยู่ได้เพราะเจตจำนงของพระเจ้า แม้การสลายของโลกก็ทำนองเดียวกัน อำนาจที่มองไม่เห็น หรืออทฤษฏะไม่อาจทำอะไรได้ นอกจากการบันดาลของพระเจ้า

๔. กำเนิดของพระเวท การมีอยู่ของพระเวท การที่พระเวท เป็นบัญญัติคำสอน ทางศีลธรรม และการมีผู้เผยแพร่พระเวท ล้วนแล้วแต่เกิดจากอำนาจของพระเจ้าทั้งนั้น

๕. ปริมาณและอื่นๆ เป็นสิ่งไร้สัมปชัญญะ คือความรู้สึกตัว ดังนั้นความรู้สึกเกี่ยวกับจำนวนจึงขึ้นอยู่กับสัมปชัญญะของพระเจ้า ด้วยเหตุนี้พระเจ้าจึงมีอยู่

๖. มนุษย์เป็นผู้รับผลกรรมของตน การเพิ่มการลดของกรรม ก็ขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ ที่เก็บรวบรวมบาปบุญเป็นอำนาจ ที่มองไม่เห็น อำนาจนี้ขาดปรีชาญาณ จึงจำเป็นต้องอาศัยการ นำทางของผู้ทรงปรีชาญาณ คือพระเจ้า

ความสำคัญของนยายะอยู่ที่ตรรกศาสตร์ และญาณวิทยา ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบปรัชญาสาขาอื่นอยู่มาก ส่วนอภิปรัชญา กลับ เป็นปรมาณุนิยม พหุนิยม สัจนิยม เทวนิยม จิตนิยม ในเวลา เดียวกันอ่านฟังไปแล้วสับสนพอสมควร เพราะอธิบายขัดแย้งกัน เองในหลายเรื่อง เช่น เรื่องพระเจ้า ปราชญ์อินเดียจึงเรียกโคตมะ ว่า “เจ้าโควิเศษ” เพราะประกาศปรัชญาแบบโง่ๆ

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

ปรัชญาไวเซซิกะ

เพื่อนรัก

ปรัชญาที่คู่กับนยายะคือ ไวเซซิกะ ท่านผู้สร้างปรัชญาระบบนี้ชื่อ ฤชิกนาทหรืออูลุก คำว่า กนาท เพราะท่านเป็นฤชีที่เคยเลี้ยงชีพด้วยเมล็ดข้าวที่ตกจากนา มีชีวิตอยู่ก่อน ค.ศ.๓๐๐ ปี ฉะนั้นปรัชญาของท่านจึงได้นามว่า ไวเซซิกะ เพราะเป็นลักษณะเฉพาะของความรู้ที่ได้พูดกันอย่างละเอียดในปรัชญาสาขานี้ งานแรกของปรัชญาสาขานี้ คือไวเซซิกสูตรของท่านกนาท ซึ่งแบ่งออกเป็นหนังสือ ๑๐ เล่ม แต่ละเล่มมี ๒ ตอน และปทาธรธรรมสังกะษะของท่านปราศตปาท ที่รู้กันว่า ภาสยะ ตลอดจนอรรถกถาของคัมภีร์ทั้งสองอีกมาก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นยายะกับไวเซซิกะเป็นระบบปรัชญาที่คล้ายคลึงกัน มีจุดหมายปลายทางเหมือนกัน คือความหลุดพ้นของแต่ละคน ลัทธิทั้งสองนี้ถือว่า อวิทยาเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ทรมาน ความหลุดพ้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสัมมาญาณอันสมบูรณ์อย่างใดก็ตาม มีข้อแตกต่างที่ควรศึกษาอยู่หลายประการ เช่น

๑. ไวเซซิกะ ยอมรับบ่อเกิดแห่งความรู้ที่ยิ่งใหญ่เพียง ๒ ประการ คือ ความคิดและการอนุมาน ในขณะที่นยายะบอกว่ามีถึง ๔ ประการ ดังกล่าวแล้ว

๒. นยายะ ยืนยันว่ามีปทาธะถึง ๑๖ ประการ ครอบงำความจริงทั้งหมด หลักนยายะนี้แม้ในปรัชญาระบบอื่นก็มีกล่าวถึง แต่ไวเซซิกะยอมรับว่ามีเพียง ๗ ประการเท่านั้น คือ สาร, คุณภาพ,

การกระทำ, ลักษณะทั่วไป, ลักษณะเฉพาะ, ความสัมพันธ์ภายใน, และความไม่มี

ปทารถะ ตามพยัญชนะหมายถึง สิ่งที่ปรากฏออกมาตาม คำพูดแบ่งกว้างๆ เป็นสองอย่าง คือ “ภาวะ มีอยู่ กับ อภาวะ ไม่มีอยู่”

ภาวะ หมายถึง สิ่งที่มี หรือสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ มีรูปร่าง ใจ มนัส วิญญาณ

อภาวะ หมายถึง ความจริงทั้งมวลที่ปฏิเสธ เช่น ความไม่มี แห่งสิ่งของ สิ่งที่มีอยู่ ๖ ประการข้างต้น ถือเป็นสิ่งของดั้งเดิม ต่อมาประมาณ ค.ศ.๔๐๐ จึงเกิดมีข้อที่ ๗ คือความไม่มี

การจำแนกประเภทแห่งความจริง ๗ ประการ คือ

๑. สาร คือสิ่งที่มีการกระทำหรือคุณภาพตั้งอยู่ แต่ไม่เหมือน สองอย่างนั้น ปราศจากสารแล้วคุณภาพและการกระทำก็ไม่มี สิ่งต่างๆ ก็จักต้องมีหรือเป็นอยู่ ถ้ามีคุณหรือกรรมเป็นของมัน ฉะนั้น สารจึงเป็นเหตุให้มีขึ้นแห่งวัตถุ แก่สิ่งประกอบอื่นที่ผลิตขึ้น มาจากมัน เช่น ผ้าเป็นสิ่งที่ประกอบขึ้น เพราะการรวมตัวของ เส้นด้าย เป็นต้น

สารแบ่งออกเป็น ๙ ชนิดคือ “ดิน, น้ำ, แสงสว่าง, ลม, ที่ว่าง, เวลา, กิน, ที่, วิญญาณ” ๕ ข้อแรกเรียกว่า สาร มีรูปร่าง มี ปัญญาตระหรือภูต แต่ละอย่างจึงมีคุณสมบัติพิเศษ ซึ่งสามารถ สัมผัสด้วยอายตนะสัมผัสภายนอก กลิ่นเป็นคุณสมบัติของดิน รส เป็นคุณสมบัติเฉพาะของน้ำ สีของแสง สัมผัสของลม เสียงของ อากาศ ทั้ง ๕ ประการเป็นคุณสมบัติพิเศษโดยอวัยวะสัมผัสภายนอก แต่สัมผัสจะมีขึ้นต้องอาศัยธาตุวัตถุเป็นเจ้าของ คุณสมบัติ จำเพาะรับสัมผัส สัมผัสทางอื่นเกิดขึ้นโดยธาตุดิน สัมผัสรสโดย

น้ำ สัมผัสภายนอกโดยแสง ถูกต้องโดยลม ได้ยินด้วยอากาศ สารดินเหมือนกับสิ่งเล็กแห่งของที่ใช้ดม แสดงคุณสมบัติทางกลิ่นดังที่กล่าวแล้ว สรุปได้ว่า ประสาทรับกลิ่นที่แสดงว่ากลิ่นที่เกิดจากดินก็ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน

ไวเศษิกะยืนยันว่า สัมผัสดังกล่าวเป็นมวลสารของดิน น้ำ แสง และลม มีสองชนิด คือ “นิตยะ คงที่หรือนิรันดร กับอนิตยะ ไม่คงที่” มวลอะตอม แยกผลิตไม่ได้ ทำลายไม่ได้ ชนิดอื่นของดินไม่คงที่ เพราะมันเกิดโดยการรวมตัวของอะตอมมาก่อน เรารู้ว่าอะตอมมีอยู่ด้วยอนุमान เหมือนวัตถุตั้งเดิมของโลก เช่น ตุ่ม ใต้เท้า เกิดขึ้นจากการรวมตัวของสิ่งต่างๆ เมื่อเราแยกออกไปแล้วก็จะเข้าถึงภาวะอันหนึ่งที่ไม่อาจจะแยกออกไปได้อีกต่อไป สิ่งนั้นเรียกว่า ปริมาณหรืออะตอม ปริมาณผลิตไม่ได้ เพราะไม่มีส่วนต่างๆ การสร้างหมายถึงการรวบรวมส่วน อะตอมจึงทำลายไม่ได้ เพราะการทำลายสิ่งหนึ่งก็คือแยกมันออกเป็นชิ้นๆ อะตอมหรือส่วนที่เล็กที่สุดจึงเป็นนิตยะหรือนิรันดร อะตอมมีแตกต่างกันตามชนิดของมัน คือ อะตอมของดิน น้ำ แสง ลม แต่ละชนิดมีคุณสมบัติเฉพาะ ทรรศนะของไวเศษิกะในเรื่องอะตอมแตกต่างจากอะตอมกริชคือ เดโมไครตุส เขากล่าวว่า “อะตอมทั้งหลายมีชนิดเดียว มันต่างกันทางปริมาณ ไม่ต่างทางคุณภาพ”

อากาศเป็นสารที่ ๕ ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นของรับรองคุณภาพของเสียง เสียงรับฟังได้ อากาศรับฟังไม่ได้ มีภาวะสองประการเกี่ยวกับสารที่รับรู้ภายนอก คือ

๑. ต้องมีขนาดที่จะรับได้
๒. ปรากฏสีออกมา

อากาศเป็นสารไม่จำกัด ไม่มีสี มันเป็นที่รองรับคุณภาพทางเสียงที่แทรกซึมอยู่ทั่วไปและรวมกันอยู่ คุณภาพแต่ละอย่างต้องเป็นสารอย่างหนึ่ง เสียงไม่ใช่คุณภาพของดิน น้ำ แสง ลม เพราะคุณภาพเหล่านั้นมิได้ใช้หูรับ ยิ่งกว่านั้นอาจมีเสียงในอาณาบริเวณที่ติดต่อกันเป็นอิสระ จากการครอบงำของสารเหล่านี้ อากาศเป็นเอก คงที่ มันมีขนาด มีคุณภาพไม่จำกัด รับได้ในที่ทุกๆ แห่ง

คำว่า กิน ที่ และ กาละ เช่นเดียวกับอากาศคือเป็นสารมองไม่เห็น เป็นเอกคงที่แผ่อยู่ทั่วไป พอจะสรุปได้ว่า เหมือนกับพื้นฐานแห่งความเข้าใจที่ว่า นี้ นั้น ไกล ไกล และเวลาว่าล่วงแล้ว เวลานี้แก่กว่า อ่อนกว่านาที่ เป็นต้น ซึ่งแสดงความแตกต่างให้ปรากฏ ทำให้เข้าใจภาวะต่างๆ ได้แน่นอน

วิญญาณหรืออาตมัน เป็นสารคงที่ รองรับความมีอยู่แห่งความนึกคิด มี ๒ ชนิด คือ “วิญญาณย่อยและวิญญาณใหญ่”

วิญญาณใหญ่ เป็นใหญ่ เป็นเอก เป็นที่รวม เป็นผู้สร้างวิญญาณเล็ก เราสัมผัสทางใจได้ เช่น เป็นเจ้าของคุณลักษณะบางอย่าง เช่น ใครคนหนึ่งพูดว่า “ฉันสุขใจ ฉันมีทุกข์” เป็นต้น และมีใช้มีเพียงหนึ่งมีมาก เป็นภาวะแตกต่างกันในร่างกายที่แตกต่างกัน

ใจ หรือ มนัส เป็นสารอวัยวะภายใน สำหรับความคิดของแต่ละวิญญาณและคุณภาพ ตัวอย่างเช่น ความดีใจ ความเสียใจ ส่วนตัวมันเองเป็นอะตอมไม่สามารถสัมผัสได้ การอยู่แห่งมนัสรวมอยู่ในฐานะดังนี้

๑. เช่นเวลารับรู้วัตถุภายนอกจากโลก ต้องใช้อวัยวะภายนอกในการรับวัตถุภายใน เช่น วิญญาณ ความจำ ความรู้สึก และความตั้งใจ จะต้องมีอินทรีย์ภายในที่เรียกว่า มนัส

๒. เราจะพบว่าแม้ประสาทสัมผัส ๕ ภายนอก สามารถติดต่อกับวัตถุของมัน เราไม่สามารถรับสี สัมผัส เสียง รส กลิ่นในเวลาพร้อมๆ กันได้ ท่านไม่ได้รับสิ่งเหล่านั้นในเวลาเดียวกัน แสดงว่ามีเหตุอื่นบางอย่างทำการรับรู้สิ่งเดียวในขณะที่เดียวเราจะได้รับ สิ่งที่เรามุ่งหมายถึงเท่านั้น โดยมุ่งไปที่วัตถุสัมผัส

ดังนั้น ทุกๆ การสัมผัส การรับ จึงต้องมีการติดต่อของใจกับวัตถุผ่านการติดต่อของมันกับอวัยวะสัมผัส เราต้องยอมรับความมีอยู่แห่งมันส์ ฐานเป็นอินทรีย์รับสัมผัสภายในแยกไม่ได้ เป็นอะตอมเป็นส่วนประสาทสัมผัสภายใน และเป็นอวัยวะที่วิญญูณารับผ่านวัตถุ

๒. คุณภาพ

คุณภาพ เป็นภาวะที่เป็นอยู่ในสารเคลื่อนไหวไม่ได้ มันจำกัดธรรมชาติและลักษณะแห่งสิ่งทั้งหลาย แต่มีได้เกี่ยวกับความมีอยู่ของมัน คุณภาพทั้งหลายเป็นของสาร แต่มีได้เป็นคุณสมบัติของมันเอง เช่น สีแดงเป็นของบางสิ่งแต่มีใช่เป็นของสีอื่น คุณภาพเป็นสมบัติที่อยู่ในสิ่งทั้งหลาย มันจึงต่างจากสสารและกรรม คุณภาพทั้งสิ้นมี ๒๔ คือ สี รส กลิ่น สัมผัส เสียง จำนวน ปริมาณหรือขนาด ความแตกต่าง ความรวม ความแยก ความไกล ความใกล้ ความเหลว ความเหนียว พุทธิ สุข ความโกรธ ความเกลียด ความพยายาม ความหนัก ความขยายหรือความยืดหยุ่น ธรรมะ อธรรม

คุณภาพดังกล่าวยังแยกออกเป็นสี รส สัมผัส จำนวนต่างๆ ใช้เป็นคำพูด ปริมาณ เช่น ใหญ่เล็ก ความแตกต่างๆ เช่น ตุ่มแตกต่างจากภาพ ความใกล้ความไกลมี ๒ ชนิด คือ เวลาและระยะ

ความพยายามมี ๓ สถาน คือ ต่อสู้ตรงจุดหมายบางอย่าง, ต่อสู้ให้พ้นจากบางอย่าง, ความเที่ยงธรรม

เหนียวเป็นเหตุติดต่อกันแห่งอนุภาคซึ่งรวมเป็นก้อน ซึ่งรวม
ทั้งน้ำด้วย ความขยายตัวแบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. อัตราเร็ว รักษาสิ่งของในความเคลื่อนไหว

๒. การกอด เป็นการรวมกำลังทางใจ “ภาวนา” ช่วยให้จำได้
รับรู้ในสิ่งต่างๆ

๓. ความหยุด สิ่งของจะไปสู่ศูนย์เมื่อถูกรบกวน เช่น สาย
รองเท้ายาง

ส่วนธรรมและอธรรม คือการกระทำอันน่ายินดี และเป็นกำลัง
ของความดี ความชั่ว ดีนำสุข ชั่วนำทุกข์

๓. อากาโร หรือ กรรม

อากาโรเคลื่อนไหวของวัตถุ มันเป็นของเฉพะาสาร แต่มันก็
ไม่เหมือนคุณและสาร สารเป็นสิ่งที่รับรองคุณและกรรม คุณเป็น
ลักษณะยื่นของสิ่งของ แต่อากาโรเป็นกำลังของธรรมชาติ คุณเป็น
สมบัติที่เฉยอยู่ ไม่ได้อยู่เหนือสิ่งที่มีมันเป็นเจ้าของ กรรมเป็น
กระบวนการถ่ายเทสิ่งหนึ่งไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง มันจึงถูกถือเป็นอิสระ
ของการเชื่อมและการแยกของสิ่งต่างๆ กรรมไม่มีคุณเพราะเป็นของ
เฉพะา สารส่วนไหวต่างๆ เช่น ดิน น้ำ แสงสว่าง ลม ใจ จักต้อง
แบ่งอยู่ในสารวัตถุที่จำกัด ฉะนั้น มันจะไม่มีกรรม ในสารที่แทรก
ซึมอยู่เหมือนเช่น อากาศ เวลา วิญญาณ ไม่มีการเคลื่อนไหว
ของสิ่งที่แผ่อยู่ เพราะไม่สามารถเปลี่ยนฐานของมันได้

การเคลื่อนไหวมี ๕ อย่าง คือ

๑. การโยนขึ้นข้างบน เป็นเหตุแห่งการติดต่อกองร่างกาย
กับบริเวณที่สูงกว่า เช่นโยนลูกหนังขึ้นไปบนอากาศ

๒. โยนลงข้างล่าง เป็นเหตุแห่งการติดต่อกองร่างกายกับ
บริเวณที่ต่ำกว่า เช่น โยนท่อนไม้ลงจากบ้าน

๓. การขาดเป็นเหตุแห่งการติดต่อกันที่ใกล้ชิดของส่วนร่างกายที่ไม่เคยพบมาก่อน เช่น การทำนิ้วมือให้ชิดกันหรือการถกแขนเสื้อขึ้น

๔. การขยาย เป็นเหตุแห่งการคลายแห่งการติดต่อกันที่ชิดกันแล้ว ระหว่างส่วนของร่างกาย เช่น การกางนิ้วมือออก

๕. การเคลื่อนไหว ได้กำหนดให้เป็นการเคลื่อนไหว เช่น การเดินของสัตว์ที่มีชีวิต การพุ่งขึ้นของเปลวไฟมิได้แยกกันไว้จึงเป็นการรวมอยู่ในการเคลื่อนไหว

ชนิดแห่งการเคลื่อนไหวทั้งหมดมองไม่เห็น กรรมของใจเป็นสารที่มองไม่เห็น ดิน น้ำ และแสงสว่าง สามารถมองเห็นได้ด้วยอวัยวะสำหรับเห็นและสัมผัสได้

๔. สามานยะ หรือลักษณะทั่วไป

สิ่งต่างๆ แบ่งพวกออกได้ เป็นที่แน่นอนมีชื่อเรียกอย่างสามัญเป็นธรรมชาติทั่วไป เช่น สัตว์นานาชนิด มีบางอย่างที่มันมีอยู่โดยทั่วไป ความคิดถึงสิ่งที่มันมีอยู่ทั่วไป เรียกว่าความคิดถึงตามธรรมดา หรือความคิดที่แบ่งเป็นประเภท ทำให้เกิดปัญหาว่า สิ่งที่มีมันมีอยู่ทั่วไปคืออะไร? หรือมีอะไรเป็นพื้นฐานแห่งความมีอยู่ของมันภายใต้การเรียกชื่อเช่นนั้นพวกหนึ่ง คำตอบที่ขอไปที่ก็คือมันเป็นเนื้อหากลางนอก

อาจกล่าวได้ว่า มันเป็นลักษณะทั่วไปของมัน หรือคำพูดของนักปรัชญาตะวันตกว่า “มันเป็นสากลของมัน”

คำถามแรกนำไปสู่คำถามต่อไปว่า อะไรคือสากลลักษณะ?

คำว่า ลักษณะทั่วไปหรือลักษณะสากล หมายถึงสิ่งจำเพาะที่มีอยู่ในพวกหนึ่ง แต่หาไม่อยู่ในอีกพวกหนึ่งไม่ ตามที่ประจักษ์อยู่

ในวัตถุมันหมายความว่า แต่ละชนิดถูกเรียกชื่ออย่างเดี่ยวแตกต่างกัน จากชนิดอื่นที่มีชื่อเรียกต่างกัน ดังนั้น สัตว์ที่มีชื่อว่า “วัว” มันมิได้ เป็นเจ้าของเนื้อหาทั่วไป แต่มันแตกต่างจากสัตว์อื่นทั้งมวลที่ไม่ใช่ “วัว” ฉะนั้นจึงไม่มีสากล แต่มีคำเป็นความหมายปฏิเสธ

พวกนยาเยะและไวเศษิกะบอกว่า จักรวาลเป็นนิรันดร ซึ่งแตกต่างจากลักษณะมากมาย แต่ก็รวมอยู่ด้วยกัน มีสากลอย่างหนึ่งในสิ่งต่างๆ ของประเภทลักษณะสากล เป็นฐานแห่งความคิด แห่งความเป็นอันเดียวกันมันมีอยู่ ความสำคัญทั่วไปปรากฏอยู่ในแต่ละชนิดที่แตกต่างกัน มีอยู่ภายใต้ของประเภทและความคิดของสิ่งที่ติดต่อกันสิ่งเดียวกันเป็นลักษณะสำคัญ

ฉะนั้น ลักษณะสากลจึงเป็นความมีอยู่ที่แท้จริง ซึ่งสืบต่อกับความคิดที่ทั่วไปหรือประเภทแห่งความคิดภายในใจเรา นักปรัชญานิยมปัจจุบันบางท่านถือว่า สากลเป็นความมีอยู่ชั่วนิรันดร ไม่กำหนดเวลา อาจเป็นส่วนต่างๆ เฉพาะมากมาย สากลมิได้มาภายใต้ความมีอยู่ มันไม่มีอยู่ในเวลา ที่ แต่มีภาวะและแฝงอยู่ในสาร คุณ กรรม สากลหนึ่งจะไม่แฝงอยู่ในสากลอื่น

๕. วิเสสะ ลักษณะเฉพาะ

สิ่งนี้ตรงกันข้ามกับลักษณะสามัญที่กล่าวแล้วโดยลักษณะพิเศษ หมายถึง หน่วยจำเพาะแห่งสารซึ่งไม่มีส่วน จึงเป็นนิรันดร เช่นเดียวกับ อากาศ กาย ใจ วิญญาณ และอะตอมของ ดิน น้ำ แสง ลม แต่ไวเศษิกะไม่สามารถอธิบายลักษณะอะตอมน้ำว่าแตกต่างจากอะตอมน้ำอื่นอย่างไรจากส่วนของมัน เพราะมันไม่มีส่วนเลย ทั้งไม่เหมือนกันทีเดียว

ดังนั้น เราต้องให้มีความแปลกประหลาดบางอย่าง หรือ ลักษณะหน่วยที่มันแตกต่างจากกันและกัน ลักษณะพิเศษเป็นนิรันดร

โดยตัวของมันเองเป็นสารที่แฝงอยู่ในสารที่นิรันดร์ ไวเศษิกะ ไม่ถือ
ว่า ลักษณะพิเศษเป็นของดั้งเดิมของโลก เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ลักษณะ
พิเศษ ไม่เป็นของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ที่ทำขึ้นจากสิ่งต่างๆ สิ่งทั้งหลายที่
ทำขึ้นจากวัตถุต่างๆ เป็นสิ่งที่แยกได้ง่าย โดยความแตกต่างแห่ง
ลักษณะแตกต่างของมัน ไวเศษิกะจึงไม่ต้องการขั้นใดๆ เป็นพิเศษ
เพื่ออธิบายความแตกต่างของมัน เมื่อเราเข้าถึงความแตกต่างที่สิ้น
สุด ของสารคงที่ที่แยกไม่ได้ นั่น เราต้องยอมรับว่าเป็นลักษณะที่นับ
ไม่ได้

ฉะนั้น แต่ละอย่างที่มันแฝงอยู่มีนับไม่ถ้วน แต่ละอย่าง แตก
ต่างกันตามลักษณะของมัน แตกต่างโดยตัวของมันเองลักษณะ
พิเศษมีความสิ้นสุดมากหลายในการแยกและอธิบาย ความแตก
ต่างของสิ่งของไม่อาจมีความรู้สึกใดๆ ต่อลักษณะพิเศษเหล่านั้น
เหมือนอะตอม ซึ่งมันเป็นความมีอยู่ทางประสาทสัมผัสพิเศษ

๖. สมวาเย ความสัมพันธ์ภายในชิมซาบ

ท่านแบ่งออกเป็นสองประการ คือ “สมโยคะ การติดต่อ และ
สมวาเย การชิมซาบ”

การเชื่อมกับชีวะหรือไม่เป็นการคงที่ เป็นการติดต่อกัน
ระหว่างของสองสิ่งซึ่งโดยปกติจะแยกกัน เหมือนลูกหนึ่งสองลูกมา
จากคนละทิศมาพบกัน แต่เป็นการพบเป็นการชั่วคราวซึ่งอาจแยก
กันอีกแต่ยังติดต่อกันอยู่ มันอยู่เช่นนี้ไม่มีผลอะไรที่ทำให้มันแตก
ต่างกันไม่ว่าจะแยกหรือรวมกัน จึงเป็นสัมพันธ์ภายนอกมีลักษณะ
บังเอิญมีสารสองอย่างรวมกัน สมวาเยจึงเป็นสัมพันธ์ภายใน
ตลอดกาลระหว่างความมีอยู่สองอย่าง ไม่เหมือนสมโยคะอันหมายถึง
ถึงสิ่งหนึ่ง ซึ่งชิมซาบอยู่ในสิ่งหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในสิ่งย่อย และส่วนย่อย
มีอยู่ในสารตลอดกาล เช่น มีเอกภาพอยู่ในเส้นด้าย ความเป็น

คนเป็นสากลมีอยู่ในแต่ละคน ไวเศษิกะถือว่าสมวาเยะสัมผัสไม่ได้
นยาเยะถือว่าสัมผัสได้

ความสัมพันธ์ของเอกภาพกับส่วนย่อยของคุณหรือกรรมกับ
สารของมัน หรือของสากลกับส่วนย่อย ส่วนเฉพาะของสมวาเยะจึง
เป็นความสัมพันธ์ตลอดกาลระหว่างความมีอยู่สองอย่าง ความมี
ไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากสมวาเยะ คุณอยู่ในสารแต่สารไม่อยู่
ในคุณ สมโยคะต้องสัมพันธ์กัน

อภาวะมี ๒ อย่าง คือ

๑. สังสารภวาระ หมายถึง ความไม่มีของบางสิ่งในบางสิ่ง
เช่น ส. ไม่มีอยู่ใน พ.

๒. อันโยนยภวาระ หมายถึง สิ่งหนึ่งไม่ใช่อีกสิ่งหนึ่ง เช่น ส.
ไม่เป็น พ.

สังสารภวาระ ท่านแบ่งออกเป็นประเภทย่อยๆ อีก ๓ ประเภท คือ

ก. ปรคภวาระ ความไม่มีมาก่อนที่มันจะเกิดขึ้น เช่น พูดว่า
บ้านจะสร้างด้วยอิฐ บ้านยังไม่มีอะไรที่เริ่มต้น เมื่อสร้างเสร็จความ
ไม่มีก็สิ้นสุด ไม่มีเริ่มต้นแต่มีที่สิ้นสุด

ข. ธวงสาภวาระ ความไม่มีสิ่งหนึ่งเกี่ยวกับการสลาย หลัง
จากการสร้างตุ่มที่ทำไว้แตกเป็นส่วนเล็กๆ ความไม่มีมาก่อนมีการ
เริ่มต้นแต่ไม่สิ้นสุด ตุ่มใบที่แตกแผงในใบเดิมไม่อาจกลับมาได้อีก
ความไม่มีแห่งตุ่มเกิดขึ้น โดยการทำลายแห่งตุ่ม และความไม่มีไม่
สามารถทำลายได้

ค. อัถยานตาภวาระ ความไม่มีโดยเด็ดขาด ความไม่มีแห่ง
การติดต่อ ระหว่างของสองอย่างตลอดเวลา อดีต ปัจจุบัน อนาคต
ไม่มีลบบ ไม่มีเริ่มต้น ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นนิรันดร์

๗. การสร้างและการทำลายของโลก

ไวเซซิกะ มีความเข้าใจในเรื่องโลกโดยสรุปดังต่อไปนี้

๑. โลกรวมทั้งธรรมชาติที่มองเห็นเป็นภาวะทางศีลธรรม เพื่อการศึกษาและการปลดปล่อยของวิญญาณแต่ละดวง

๒. เกี่ยวกับโลกโดยสิ่งปรุงแต่ง คือ อะตอมแห่งดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งเป็นทฤษฎีปรมาณูแห่งโลก มิได้ละเว้นศีลธรรมและจิตใจ ซึ่งแตกต่างจากวิทยาศาสตร์และปรัชญาทางตะวันตก อันเป็นวัตถุนิยมแห่งโลก

๓. เบื้องต้นที่สุดแห่งการเคลื่อนไหวของอะตอม เนื่องด้วยเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าของ ทำให้ความเป็นไปแห่งอะตอม เป็นไปตามความดีเลวของวิญญาณแต่ละดวงและสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ ทางศีลธรรมเหมือนกับลัทธิราชาธิปไตย สุดแต่พระประสงค์ขององค์พระประมุขและการสร้างสรรค์ปกครองของประชาชน

๔. สิ่งต่างๆ ในโลกเป็นอนิจจัง เว้นแต่อะตอม ๔ และสสารต่างๆ คือ อากาศ กาล จิต วิญญาณ เท่านั้น เพราะมิได้ถูกสร้างจึงทำลายไม่ได้

๕. ระบบของโลก โลกคือจักรวาลเป็นกายภาพและสิ่งมีชีวิต เป็นผู้เสวยสุขและทุกข์ในโลกนี้ตามฉลาด โง่ ดี เลว ของเขา มิได้ถูกครอบงำด้วยกายภาพ กาล อวกาศ แต่อยู่ภายใต้กฎทางศีลธรรม หว่านพืชเช่นโดยอมได้รับผลเช่นนั้น

๖. จุดเริ่มต้นแห่งการสร้าง คือเจตจำนงของพระเป็นเจ้าของผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ปกครอง จักรวาลทั้งผอง ซึ่งแต่ละชีวิตได้รับสุขทุกข์คุณโทษ ตามคุณโทษของเขา

๗. การสร้างคือการทำลายระบบที่มีอยู่แห่งสิ่งทั้งหลาย แล้ว
แนะนำเข้าสู่ระบบใหม่ พระผู้เป็นเจ้าของจะรวมความดี ชั่ว ซึ่งแต่
ละวิญญาณได้มีไว้จากโลกอื่นหรือชีวิตในอดีต

๘. ชีวิตแห่งกรรม เคลื่อนไหวติดต่อกับวิญญาณ อะตอมแห่ง
ลมเคลื่อนไหว อะตอมลมรวมตัว ๒-๓ อะตอม ธาตุหยาบ ของ
ลมเกิดขึ้น เป็นสี่ส่นสะเทือนไม่มีหยุดหย่อน ในอากาศอันเป็น
นิรันดร แม้การรวมตัวเคลื่อนไหวของอะตอมอื่นก็ทำนองเดียวกัน
หลังจากนั้นก็เป็นการคิดของพระเจ้า จุดกำเนิดของโลกปรากฏ
จากอะตอมแสงและดิน พระเจ้าสร้างจุดเริ่มต้นกับพระพรหม
วิญญาณโลก ผู้มีปัญญาสูงสุดแผ่ออกไป และความวิเศษ พระพรหม
มารับงาน สร้างตามรายละเอียดทางวัตถุจัดสรรเป็นดี เลว สุข ทุกข์

๙. โลกนี้สร้างแล้วหมุนไปตามวิถีของมัน เมื่อน้ำหนักเพิ่ม
งานเหลือกำลัง พระเจ้าก็ให้หยุดพักในเวลากลางคืน ภาวะแห่ง
การสร้างและการทำลายทำให้เกิดการหมุนเวียนที่เรียก กัลปา หมุน
เวียนอย่างไม่มีเวลาหยุด

๑๐. สิ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้น รวมทั้งโลกและสิ่งที่ปรากฏตาม
ธรรมชาติต่างๆ ก็แตกสลายไป พรหมวิญญาณของโลกเลิกการ
ปรากฏตัว เป็นความประสงค์ของพระเจ้าจะทำลายโลก

๑๑. สิ่งที่เหลืออยู่คืออะตอม ๔ ชนิดอยู่แยกกัน และสสาร
อื่นๆ มีอากาศ กาล อวกาศ จิต วิญญาณ กลุ่มคุณค่าความเลวของ
มันและกรรมในอดีต แล้วก็เริ่มสร้างอีก หมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้

ทรรศนะเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดและความหลุดพ้น

ไวเศษิกะถือว่ามีวิชาเป็นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดใน
สังสารวัฏ วิชาเป็นสาเหตุแห่งความหลุดพ้นหรือโมกษะ เพราะ

อวิชชาเป็นเหตุ ชีวาตมันจึงต้องทำกรรม กรรมก่อให้เกิดบุญและบาป การกระทำที่เรียกว่าบุญ คือการกระทำที่สอดคล้องกับคำสั่งสอนในพระเวท การกระทำในลักษณะตรงกันข้ามเป็นความชั่วและเป็นบาป บุญและบาปทำให้เกิดอำนาจที่มองไม่เห็น เรียก อทฤชญา หรืออกฏแห่งกรรม ชีวาตมันย่อมได้รับผลแห่งการกระทำของตน ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม ด้วยการนำทางของพระเจ้า

อำนาจที่มองไม่เห็นจะทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้น เพื่อให้ชีวาตมันได้รับสุขหรือทุกข์ตามควรแก่การกระทำของตน ตราบใดที่ชีวาตมันยังทำกรรมอยู่ ตราบนั้นยังคงติดข้องอยู่ในสังสารวัฏ

เพื่อทำลายการติดข้องนี้ ชีวาตมันจะต้องหยุดกระทำกรรม ด้วยความรู้ เมื่อไม่มีการสั่งสมกรรมใหม่ กรรมเก่าที่มีอยู่ก็ค่อยๆ หดสิ้นไป เมื่อกรรมทั้งสองประเภทหมดสิ้นไป ชีวาตมันก็จะหลุดพ้นจากบ่วงร่างกายและจิตใจ บรรลุถึงความรู้จักตัวเองในฐานะเป็นสิ่งบริสุทธิ์ ไวเศชีกะถือว่า ชีวาตมันเป็นจิตสสาร เมื่อได้บรรลุความหลุดพ้น และคุณสมบัติทั้งปวงก็จะปราศจากการไปจะเหลือ แต่ชีวาตมัน ในสภาวะดั้งเดิมที่บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว ซึ่งจะต้องดำรงปัจเจกภาพของมันไว้เช่นนั้นตลอดไป ชีวาตมันที่บรรลุโมกษะนี้ จะอยู่ในสภาพที่ไม่มีกัมมันตภาพ ไม่รับรู้สิ่งใด และไม่มีความรู้สึกใดๆ ทั้งสิ้น

สรุปว่า ปรัชญาไวเศชีกะ เป็นประจักษ์นิยม พหุนิยม และเทวนิยม ได้กล่าวถึงวัตถุของโลกอย่างกว้างขวาง รวมทั้งอะตอมแห่งวัตถุชนิดต่างๆ และคุณภาพ ได้แบ่งปทารถะออกเป็น ๗ ส่วนด้วยกัน และแบ่งย่อยออกไปอีกจำนวนมาก ตามหลักตรรกศาสตร์

กล่าวโดยย่อเป็นภาวะและอภาวะ มีลักษณะที่แตกต่างกัน และ ความแตกต่างกันมีที่สิ้นสุดด้วย

การสร้างโลกเกิดจากการรวมตัวของอะตอมอันถาวรในกาล อวกาศอันเป็นนิรันดร์ ทั้งมีการอนุมาณถึงชีวิตของแต่ละคนทาง ศีลธรรมของแต่ละคน โลกเกิดขึ้นและทำลายโดยพระเป็นเจ้า ตาม แต่ศีลธรรมของบุคคล และเพื่อความสมบูรณ์แห่งจุดหมายปลายทางของศีลธรรมด้วย ไวเศษิกะได้จัดทฤษฎีอะตอมให้เข้ารูปแนว ของชีวิตที่เกี่ยวกับศีลธรรมและวิญญาน มีศรัทธาต่อพระเจ้าใน ฐานะที่ทรงเป็นผู้สร้างและควบคุมระบบศีลธรรมของโลก พระองค์ สร้างระเบียบแห่งธรรมชาติ และพระเจ้าเป็นหัวใจแห่งความจริงทั้ง มวล การทำลายอวิชาเพื่อให้เกิดวิชา เป็นการทำลายขบวนการ แห่งสังสารวัฏและบรรลุมอกษะ แต่ในมอกษะนั้นยังมีตัวตนอยู่ เพียง แต่ไม่รู้สึกอะไรเท่านั้นเอง

ปรัชญาาระบบนี้ เกิดหลังพุทธกาลประมาณ ๓๐๐ ปี จึงไม่ น่าสงสัยว่า ทำไมบางอย่างจึงคล้ายคลึงกับพระพุทศาสนา

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธ์

ปรัชญาสาขชยะ

เพื่อนรัก

ปรัชญาระบบต่อไป ที่ผมจะนำมาเล่าสู่กันฟังคือ ปรัชญาสาขชยะ คำว่า **สาขชยะ** บาลีคือคำว่า สังขยา แปลว่า การนับตามรายละเอียดในปรัชญาระบบนี้ จะพบว่า มีเรื่องเกี่ยวกับจำนวนตัวเลขมากกว่าปรัชญาระบบอื่น

ตามประวัติกล่าวว่า ปรัชญาสาขชยะ ถือว่าเป็นระบบปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย อันที่จริงปรัชญาระบบนี้มีส่วนใกล้เคียงกับปรัชญาโยคะ เช่นเดียวกับนยายะ ใกล้เคียงกับไวเศสิกะ แต่มีจุดที่เน้นแตกต่างกัน คือ

สาขชยะ เน้นหนักไปในด้านปรัชญา คือเป็นระบบความคิดข้อเสนอนั้น

โยคะ เน้นหนักไปในด้านการนำเอาระบบปรัชญามาลงมือปฏิบัติ ซึ่งความรู้ที่นำมาปฏิบัติ นั้น ก็คือระบบปรัชญาที่มีการกล่าวถึงในสาขชยะ

เนื่องจากสาขชยะเป็นระบบปรัชญาเก่าแก่ ผู้ศึกษาจะพบว่าในคัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระเวท ได้มีการกล่าวถึงปรัชญาระบบนี้ในที่หลายแห่งด้วยกัน

นักปราชญ์อินเดียสันนิษฐานว่าปรัชญาระบบนี้เดิมทีเดียวเป็นเทวนิยม ต่อมาภายหลังได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา และศาสนาเชน จึงกลายเป็นอเทวนิยมไป เพราะสาขชยะเปลี่ยนมาเป็นอเทวนิยม นักปราชญ์ในศาสนาพราหมณ์จึงถือว่า สาขชยะ

เป็นปฏิปักษ์ต่อเวทนานตะ ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๖ วิชาญาณภิกษุ
คณาจารย์ในลัทธินี้ จึงพยายามที่จะฟื้นฟูให้สางขยะกลายเป็น
เทวนิยมต่อไป แต่ก็ยังมีอะไรขัดๆ กันอยู่เพราะเป็นอเทวนิยม
มานานนั่นเอง อย่างไรก็ตามปรัชญาระบบนี้ได้ให้ความสำคัญของ
สิ่งสองสิ่งคือ **ปุรุषะ** และ **ประกฤติ** ว่าเป็นมูลของสรรพสิ่งในโลก
จึงอาจกล่าวได้ว่า สางขยะเป็นเทวนิยม

ใครเป็นผู้ตั้งลัทธินี้ขึ้น? ตามตำนานกล่าวว่า ท่านกบิลมุณี
เป็นเจ้าของลัทธินี้ แต่เข้าใจว่าเป็นคนละท่านกับท่านกบิลมุณีที่
มอบที่อยู่ของตนให้ปฐมวงศ์ของพระพุทธเจ้าสร้างเมืองกบิลพัสดุ์
เพราะคนละยุคกัน เรื่องชื่อซ้ำกันนั้นเป็นธรรมดาสำหรับอินเดีย
ดูเหมือนจะเป็นค่านิยมประการหนึ่งที่ชอบนำเอาชื่อคนสำคัญมา
ตั้งชื่อตน

ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยการของสางขยะว่าอย่างไร?

ทฤษฎีปัจจัยการ ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญแห่งคำสอนที่
เกี่ยวกับประกฤติของสางขยะ

ปัญหาที่นำมาวิเคราะห์กัน คือ ผลเป็นสิ่งที่มียู่ก่อนในเหตุ
ก่อนที่จะแยกตัวออกมาจากเหตุหรือ?

ปัญหานี้ มีเรื่องที่ถกเถียงกันมากในปรัชญาของอินเดีย ดังที่
เคยกล่าวมาแล้วในเรื่อง **ภาวะ** และ **อภาวะ** ความเห็นในเรื่องนี้มี
คำตอบออกมาสองลักษณะ คือ

๑. **สัตการยวาทีน** ถือว่าสิ่งที่เป็นผลนั้นมียู่แล้วในเหตุ เช่น
ความเป็นหม้อได้มียู่แล้วในดิน ก่อนที่จะนำมาปั้นเป็นหม้อ

๒. **อสัตการยวาทีน** ถือว่าผลไม่ได้มียู่ในเหตุ แต่เป็นเรื่อง
ที่สร้างขึ้นมาใหม่จากตัวอย่างข้อแรก พวกนี้ถือว่าถ้าความเป็นหม้อ

มืออยู่แล้ว นายช่างก็ไม่จำเป็นต้องลงมือปั้นหม้อให้เหนื่อย แต่เพราะ
ความเป็นหม้อไม่มีอยู่ในดิน ก่อนที่จะเป็นหม้อขึ้นมา จึงต้องมีการ
ปั้นกัน

ความคิดเห็นที่เป็นอสังคการยวาทินนี้ นยายะ ไวเศษิกะ
พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและพวกสสารวาท มีความเห็นตรงกัน
แต่เรียกว่า อารัมภวาท แปลว่า ผู้มีทัศนะว่า “การผลิตเป็นการ
กระทำให้เกิดขึ้นใหม่” ความเชื่อนี้พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท
เรียกว่า อนิตยปรมาณูวาท

สำหรับสาขชยะ มีความเชื่อเป็นสังคการยวาท โดยมีทัศนะว่า
“ผลที่เป็นวัตถุทุกอย่างนั้น ล้วนแต่เกิดสืบเนื่องมาจากสิ่งที่เป็น
ต้นกำเนิดที่เรียกว่าประกฤติทั้งสิ้น เพราะสิ่งทั้งปวงมีอยู่ในประกฤติ
ก่อนแล้ว เมื่อมันเกิดขึ้นเป็นเพียงมันปรากฏออกมาจากประกฤติ
และจะกลับไปสู่ประกฤติตามเดิม ในเวลาที่มันถึงกาลอวสาน ไม่มี
สิ่งใดที่เรียกได้ว่าเกิดขึ้นใหม่ การเกิดมีขึ้นของสรรพสิ่งเป็นการ
คลี่คลายออกมา ส่วนการแตกดับเป็นเพียงการกลับคืนเข้าสู่ภาวะ
เดิมเท่านั้น” เพื่อให้เหตุผลของตนมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น สาขชยะได้
ให้เหตุผล เพื่อสนับสนุนทฤษฎีปัจจุอาการของตนไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ถ้าหากผลไม่มีอยู่แล้วในเหตุ มันก็เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่เลย
เหมือนดอกฟ้าและเขากระต่าย เมื่อมันเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ มันก็จะเกิด
ขึ้นมาไม่ได้

๒. ผลเป็นเพียงปรากฏการณ์ของสิ่งที่เป็นเหตุเท่านั้น หาใช่
เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ต่างหากแต่ประการใดไม่

๓. ทุกสิ่งไม่สามารถจะเกิดขึ้นมาจากทุกสิ่งทุกอย่างได้ คือสิ่ง
ต่างๆ นั้น ไม่ใช่ว่ามันจะเกิดขึ้นมาจากอะไรก็ได้ จะเกิดขึ้นมาได้

ก็เฉพาะจากสิ่งที่เป็นเหตุของมันเท่านั้น ข้อนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เป็นผลนั้น ก่อนที่มันจะปรากฏขึ้นมา มันก็มีอยู่ในสิ่งที่เป็นเหตุแล้ว

๔. สิ่งที่เป็นเหตุจะบันดาลให้เกิดก็เฉพาะผลที่อยู่ในวิสัย ซึ่งมันจะทำให้เกิดขึ้นได้เท่านั้น ไม่ใช่ว่ามันจะก่อให้เกิดผลอะไรๆ ขึ้นมาก็ได้ นี่แสดงว่าผลนั้นได้แฝงอยู่แล้วในสิ่งที่เป็นเหตุของมัน หากไม่เป็นเช่นนั้น เราก็คงสามารถผลิตน้ำมันจากน้ำได้ หรือผลิตทองคำขึ้นมาจากเหล็กได้ ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

๕. ผลเป็นสาระสำคัญแห่งสิ่งที่เป็นเหตุ และด้วยเหตุนี้ เหตุกับผลจึงมีลักษณะเหมือนกัน เมื่อได้ปัจจัยที่เหมาะสม สิ่งที่เป็นผล ก็จะเกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นเหตุ

ฉะนั้น เหตุและผลจึงเป็นสิ่งที่มีย่อย และสิ่งที่แสดงออกมาจาก กระบวนการอันเดียวกัน เช่น ผืนผ้าก็เป็นสิ่งที่รวมอยู่ในเส้นด้าย น้ำตาลเป็นสิ่งที่มีย่อยในพืชที่นำมาทำน้ำตาล เป็นต้น

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อพูดไปพูดมาสาขชยะก็แสดงให้เห็นว่า มี สิ่งซึ่งเป็นต้นเค้าแห่งสรรพสิ่งในโลก โดยสิ่งนั้นเป็นผลที่ไม่มีเหตุ นั่นคือ **ประกฤติ** จะพบว่าความคิดแนวนี เป็นความคิดที่พัฒนาไปสู่พระเป็นเจ้า ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง แต่ตนเองกลับเป็นมูลเหตุของสรรพสิ่ง คือเป็นทั้งเหตุทั้งผลในตัวเอง

สาขชยะได้อธิบายลักษณะของประกฤติไว้ เมื่อกล่าวโดยสรุป จะพบลักษณะของประกฤติดังนี้คือ

- ได้นามว่า **ประกฤติ** เพราะเป็นต้นเหตุให้เกิดสรรพสิ่ง สำหรับตนเองไม่ได้เกิดมาจากเหตุ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่เอง

- ชื่อว่า **ประธาน** เพราะเป็นครั้งแรกของสากลจักรวาล

- ชื่อว่า อวยักตะ เพราะเป็นต้นตอแห่งผลทั้งหลาย
 - ชื่อว่า อนุมาน เพราะมันเป็นสิ่งที่ละเอียดมากจนไม่อาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส จะรู้ได้ก็ด้วยการอนุมานเอาจากผลของมัน
 - ชื่อว่า ชตะ เพราะเป็นสิ่งที่ไร้สติปัญญาและความรู้สึก
 - ชื่อว่า ศักติ เพราะเป็นพลังที่มีกัมมันตภาพอยู่ตลอดเวลา
- สงขยยะได้อธิบายต่อไปว่า สำหรับตัวประภคตเองนั้นเป็นของเที่ยงแท้ แต่สิ่งที่เป็นผลิตผลของประภคตเอนี้เป็นของไม่เที่ยงแท้ มีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วแตกสลายไป

เมื่อกล่าวให้เข้าใจง่ายคือ “รูปธรรมทั้งหลายบรรดามีในโลกเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากประภคต การเคลื่อนไหว การพัฒนา เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากประภคตทั้งนั้น ส่วนการเสื่อมสลายไปของรูปวัตถุ สงขยยะบอกว่าเป็นการสลายเพื่อกลับเข้าไปรวมกับประภคตที่รูปวัตถุเหล่านั้นได้แยกมา”

ปรัชญาสงขยยะแสดงว่า สิ่งทีเรียกว่ำประภคตนี้ประกอบด้วยคุณะ ๓ ประการ ซึ่งดำรงอยู่ในลักษณะที่สมดุลย์ คุณะทั้ง ๓ นี้ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประภคต ออกจากประภคตก็มีการวิวัฒนาการไปเป็นโลกและสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลก

คุณะทั้ง ๓ คือ

๑. สัตวะ คือความแท้จริงหรือความมีอยู่เป็นมูลฐานแห่งความดีและความสุข มีคุณสมบัติที่สังเกตได้คือ เบา แจ่มใส มีประกายโอภาส เป็นลักษณะอันเจิดจ้าแห่งแสงสว่าง มีการลอยขึ้น เบื้องบน มีสีขาว สุข ความพอใจ เกิดมาจากสัตวะทั้งนั้น

๒. รัชส คือความเศร้าหมอง เป็นสิ่งทำให้เกิดความเคลื่อนไหว เจ็บปวด กระทบกระววย โหดร้าย รุนแรงของอารมณ์ มี

สีแดง ทำให้เกิดอาการกระตุ้น เร่งเร้า อันเป็นผลทำให้เกิดความเคลื่อนไหวขึ้น

๓. ตมัส คือความมืด เป็นมูลฐานแห่งความรู้สึกเฉย การปราศจากความแปลกใจ สนใจ เป็นความโง่เขลา มีสีดำ หนักและมีดคลุ้ม

คุณจะได้สังเกตเห็นว่า คุณะทั้ง ๓ ประการนี้มีลักษณะคล้ายเวทนา ๓ ของเรา คือ สุข ทุกข์ อุเบกขา แต่เมื่อดูอธิบายของเขาแล้ว พุดได้เพียงว่าคล้ายๆ กันเท่านั้น เพราะอะไร ?

เพราะว่า สองขยะได้อธิบายคุณะทั้ง ๓ ไว้ว่า

“คุณะทั้ง ๓ มีลักษณะที่ประณีตละเอียดอ่อนมาก คนไม่สามารถรู้จักมันได้ด้วยประสาทสัมผัส ต้องอาศัยการอนุมานเอา”

คุณอาจจะสงสัยว่า อนุมานจากอะไรเล่า? ก็ต้องอนุมานจากสิ่งที่มีอยู่ในโลก ซึ่งสองขยะกล่าวไว้ว่า เกิดจากการรวมตัวของสิ่งทั้ง ๓ จนกลายเป็นประภคติ แล้วแยกออกมาเป็นสรรพสิ่ง

เป็นอย่างไร ยุ่งดีไหม? ถ้าเราเข้าใจว่า คุณะทั้ง ๓ คืออะไร? แน่แล้ว จะพบว่าสองขยะได้พยายามอธิบายกฎอนิจจัง และสังขารในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่สังเกตได้เล็กน้อย คือเขาอธิบายว่า

“โดยปกติคุณะทั้ง ๓ นี้ จะมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าคุณะทั้ง ๓ เกิดอยู่ในภาวะที่สมดุลย์ เรียกว่าอยู่ในภาวะของประภคติ จะไม่มีการวิวัฒนาการไปเป็นสิ่งต่างๆ ในขณะนั้น วิวัฒนาการจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความสมดุลย์ได้ถูกรบกวนให้เสียความสมดุลย์ จากนั้นจะมีการเกิด การวิวัฒนาการไปตามคัลลองของมัน”

คุณจะพบว่า ในช่วงแรกมีลักษณะของอนิจจัง ช่วงที่สอง คล้าย อัปยาคฤต ช่วงที่สามมีลักษณะคล้ายสังขารหรือปัจจัยใน พระพุทธศาสนา แต่ไม่ทราบว่าจะอะไรที่ทำให้คุณะทั้ง ๓ เสียคุณะ จนเกิดการวิวัฒนาการกันขนานใหญ่อย่างนั้น คุณจะเห็นว่า ลักษณะของคุณะทั้ง ๓ นั้นขัดแย้งกัน แต่จะต้องไปด้วยกัน จึง เกิดเป็นขบวนการต่างๆ ขึ้นมาได้ เหมือนไส้ตะเกียง น้ำมัน ไฟ มารวมกันก็เกิดแสงสว่างฉะนั้น

มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ สางขยะบอกว่า คุณะทั้ง ๓ นั้นมีการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก การเปลี่ยนแปลง ภายในจะเกิดเมื่อเวลาโลกสลายตัว โดยแต่ละคุณะจะเปลี่ยนไปสู่ สภาพเดิม เช่น สัตวะเปลี่ยนเป็นสัตวะเป็นต้น แต่ที่สำคัญคือการ เปลี่ยนแปรในภายนอก ซึ่งก่อให้เกิดวิวัฒนาการต่างๆ อากาที่ เรียกว่าเสียคุณะนั้น ได้มาอธิบายไว้ในช่วงนี้คือ

“คุณะอย่างหนึ่งจะมีลักษณะปริมาณเหนือคุณะอื่น จากนั้น จะเกิดการไหวตัวอย่างแรงในประกฤติ จากนั้นจะเริ่มวิวัฒนาการ ต่างๆ ขึ้น”

“เรื่องปรัชญา เป็นเรื่องของการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็น ระบบ หน้าที่ของปรัชญาก็คือ สอนให้รู้จักคิด รู้จักพินิจพิจารณา ปัญหาในหลายแง่หลายมุม ปรัชญาไม่มีข้อสรุปที่แน่นอน แม้จะ มีความจริง แต่ก็ป็นความจริงที่ไม่อาจเข้าใจได้ตามตัวอักษร”

ในเมื่อสางขยะเป็นระบบปรัชญาที่เก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ น่าสนใจ เพราะพระพุทธเจ้าของเราเองสมัยเมื่อแสวงหาโมกขธรรม ก็ได้ทรงเข้าศึกษาเรื่องฌานสมาบัติจากสำนักของท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ซึ่งเป็นคณาจารย์ในปรัชญา

สาขานี้ คุณอาจจะรู้สึกว่ายาก เข้าใจยาก แต่ได้โปรดเข้าใจว่า นั่นคือ ลักษณะอันหนึ่งของระบบความคิดที่เรียกว่า ปรัชญา สิ่งสำคัญอีกประเภทหนึ่งที่สาងขยะกล่าวไว้ว่า เป็นอันติมสัจจะ คือ “ปุรุષะ”

ปุรุษะ คืออะไร?

ปุรุษะ คือวิญญาณสากลหรือต้นเค้าของวิญญาณ มีชื่อเรียกแตกต่างกันในปรัชญาของอินเดีย เช่น มหาอัตตา มหาत्मัน พรมาत्मัน สำหรับสาងขยะเรียกว่า ปุรุษะ โดยอธิบายลักษณะของปุรุษะไว้ว่า “ปุรุษะ เป็นวิญญาณบริสุทธิ์ ไม่เคยกลายเป็นสิ่งถูกรู้ เป็นรากฐานแห่งความรู้ทั้งปวง เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ดำรงอยู่ได้โดยตนเอง และดำรงอยู่เหนือความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง มีจำนวนมหาคาลนับจำนวนมิได้”

เพื่อให้ความคิดของตนมีหลักฐานมั่นคง สาងขยะได้ให้เหตุผลถึงความมีอยู่ของปุรุษะไว้ว่า

๑. สิ่งที่มีชีวิต ประสาทสัมผัส การเกิด การตาย แตกต่างกันไป ปุรุษะจึงต้องมีมาก ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว คนจะต้องมีประสบการณ์เหมือนกัน และตายพร้อมกัน เป็นต้น

๒. การหลุดพ้นหรือติดข้องของคนในโลกไม่เหมือนกัน อันเป็นการแสดงว่ามีปุรุษะอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะถ้ามีปุรุษะเพียงอย่างเดียว คนบรรลุเพียงคนเดียว คนอื่นก็ต้องบรรลุด้วย

๓. ปุรุษะ ที่หลุดพ้นแล้ว มีลักษณะดำรงอยู่เหนือคุณทั้งสาม คือ สัตวะ รัษส ตมัส แต่ปุรุษะที่ยังหมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ มีส่วนประกอบทางรูปวัตถุ คือส่วนผสมของคุณะ ๓ ประการแตกต่างกัน

เช่น บางปุรุษะมีสัตวะมาก อีกสองประการน้อยเป็นต้น สางขยะ
บอกว่า ความแตกต่างเหล่านี้ย่อมชี้ถึงจำนวนของปุรุษะ

แปลกดีไหม?

ผมคิดว่า ทางที่ดีที่สุด คือการพยายามชี้ให้เห็นว่า ปุรุษะมีจริง
แทนที่จะไปชี้แจงว่าปุรุษะมีมาก เพราะถ้าคนยอมรับความมีอยู่ ก็
ย่อมยอมรับปริมาณง่ายขึ้น ถ้าเรามองให้ตลอดสายในระบบปรัชญา
สายต่างๆ แล้ว จะพบว่าสางขยะต้องการจะลบล้างความเชื่อเรื่อง
ปรมาตมน์ของปรัชญาบางสาขามากกว่าอย่างอื่น

ถ้าเรามองด้วยความเป็นธรรมจะพบอะไรที่พอเทียบได้ใน
ปัจจุบันไหม?

คุณจะพบว่า ความคิดในเรื่องประภคติและปุรุษะ มีลักษณะ
ใกล้เคียงกับนามกับรูป สสารกับพลังงาน และ กายกับวิญญาณ
ตามที่ศึกษากันในปัจจุบัน แต่เนื่องจากสางขยะเป็นระบบความคิด
ขั้นเริ่มต้น และให้ความสำคัญแก่ประภคติ ปุรุษะในช่วงที่เป็นต้น
เดิมมากเกินไป คนจึงไม่ค่อยเข้าใจ ในช่วงแห่งการแยกตัวของ
ประภคติ และปุรุษะได้ดีเท่าที่ควร

มีเรื่องที่น่าพิจารณาเกี่ยวกับปรัชญาสางขยะในด้านวิวัฒนาการ
สังสารวัฏ โมกษะ และพระเจ้า ในความเข้าใจของสางขยะ ผมจะ
สรุปมาให้ศึกษาพอเป็นแนวในการพิจารณาดังนี้

๑. ทฤษฎีวิวัฒนาการ

สรรพสิ่งมีอยู่และแยกมาจากประภคติ วิวัฒนาการจะเริ่มต้น
เมื่อความสั่นไหวเกิดขึ้นที่รัชส ต่อจากนั้นจะมีการสั่นไหววิวัฒนาการ
เป็นขบวนการโดยปรากฏเป็นสรรพสิ่งในโลก สรรพสิ่งจึงไม่ได้เกิด
ขึ้นใหม่ การเกิดของสรรพสิ่งจึงเป็นการคลี่คลายขยายตัวของ

ประภคตึ เหมือนความเป็นต้น กิ่ง ใบ ดอก ผล มีอยู่แล้วในเมล็ดพืช ฉะนั้น การเกิดขึ้นของโลกวัตถุมีจุดหมายปลายทางใหญ่ๆ สองประการคือ

ก. เพื่อให้ความบันเทิงในระดับประสาทสัมผัสแก่ปุรุชชะ ประภคตึจะต้องบริการแก่ปุรุชชะในระดับนี้ หรือในระดับโลกียะ

ข. เพื่อความสุขนิรันดรแห่งโมกษะ ในระดับนี้ประภคตึจะช่วยให้ปุรุชชะ “เห็นความแตกต่างระหว่างตนเองและประภคตึ”

ในช่วงนี้ พอจะให้คำตอบคำถามของคนบางพวกที่ว่า คนเราเกิดมาทำไม? ได้พอสมควร แต่ไม่แน่เสมอไป เด็กไทยในปัจจุบัน อาจจะกล่าวว่า ตนเกิดมาเพื่อเสรีภาพ สมภาพ อุดมการณ์ ดังท่านประธานเหมาก็ได้ ใครจะรู้?

สาขชยะกล่าวว่า สาขชยะกับประภคตึต้องอาศัยกันและกัน เหมือนคนตาบอดได้คนตาดีแต่ขาง่อย ซึ่คอเทียะไปในสถานที่ต่างๆ

“ประภคตึต้องการปุรุชชะ เพื่อให้ตนเป็นที่รู้จักและให้ความบันเทิงแก่ปุรุชชะ ฝ่ายปุรุชชะอาศัยประภคตึเพื่อความบันเทิง และความหลุดพ้น การเสียดุลยข์ของประภคตึที่เคยกล่าวมาแล้ว สาเหตุที่สำคัญคือ ปุรุชชะเข้ามาใกล้ประภคตึ แล้วมีการไหวต์วิวัฒนาการต่างๆ ก็เกิดขึ้น การแยกกันของปุรุชชะกับประภคตึจะเกิดการประลััยคือ การเปลี่ยนแปลงในภายใน”

พอเริ่มวิวัฒนาการสิ่งต่างๆ จะเกิดขึ้นตามลำดับคือ มหัต คือสิ่งใหญ่ เป็นต้นตอแห่งวัตถุและจิตใจ วัตถุเกิดจากประภคตึ จิตใจเกิดจากปุรุชชะ สติปัญญาหรือพุทธิก็เกิดขึ้น แต่แปลกที่สาขชยะกล่าวว่า พุทธิเกิดจากประภคตึ เป็นวัตถุที่ละเอียดอ่อน เป็นที่ปรากฏแห่งจิตใจ ปุรุชชะกระตุ้นประภคตึทำให้เกิดมหัต จากนั้น

จะเกิดอหังการ คือความรู้สึกในตัวตน ความทะนงตน และความรู้สึกว่า เรา ของเรา ตัวเรา จะเกิดขึ้นตามมา

เมื่อกล่าวถึงขบวนการวิวัฒนาการของสังขยะ จะพบว่า “ประกฤติกับปุรุชะทำให้เกิดมหัต จากมหัตเป็นอหังการ จากอหังการ เป็นมณัส ประสาทสัมผัส อวัยวะ มอเตอร์ และต้นมาตรา ทำให้เกิดมหาภูตะ”

คุณคิดว่าแนวความคิดนี้คล้ายทฤษฎีปัจเจกวิทยาหรือปฏิจสมุขบาทของเราไหม?

คำอื่นพอจะเข้าใจได้เพราะส่วนมากได้พูดมาแล้ว หรือมีในพระพุทธศาสนา แต่มีอยู่คำหนึ่ง คือ “ต้นมาตรา”

ต้นมาตรา คืออะไร?

สังขยะ ได้ให้อธิบายไว้ว่า

“ต้นมาตรา คือสิ่งที่มีอยู่หรือเป็นอยู่โดยตัวของมันเอง คือลักษณะสำคัญของการเห็น ดมกลิ่น ลิ้มรส และการสัมผัสถูกต้อง”

ซึ่งขบวนการวิวัฒนาการตามทัศนะของสังขยะเป็นไปเพื่อให้บริการแก่ปุรุชะทั้งหมด

๒. การเวียนว่ายตายเกิด

การเวียนว่ายตายเกิดและความหลุดพ้นของสังขยะเป็นอย่างไร ?

- สังขยะอธิบายว่า การเวียนว่ายตายเกิดมาจากอวิชชา ความไม่รู้ สิ่งที่เวียนว่ายตายเกิดไม่ใช่ปุรุชะ แต่เป็นชีวะที่เกิดจากอหังการ

- การหลุดพ้นเกิดจากวิชชา คือความรู้ โดยการที่ชีวะได้รับแสงสว่างแห่งความรู้ สืบเนื่องมาจากการเห็นความแตกต่างระหว่าง

ปุรุษาและประกฤติ ทราบชัดถึงการที่ตนเองเป็นวิญญานที่บริสุทธิ์
เมื่อนั้นชีวะจะบรรลุมอกษะเป็นความหลุดพ้นจากสรรพทุกข์

“ชีวะที่หลุดพ้นจะกลับไปรวมกับปุรุษา อันเป็นสภาพเที่ยงแท้
ถาวร ยืนโรงไม่เปลี่ยนแปลง แต่ถ้าชีวะหรือปุรุษาเกิดหลงผิด
จะกลับเข้ากระแสสังสารวัฏอีก”

หมายความว่า มอกษะของสาขชยะนั้นเป็นกุปปธรรม คือ
กำเริบได้ พุดในสำนวนของพุทธะเราคือ จิตที่หลุดพ้นจากกิเลส
และทุกข์นั้นอาจถูกกิเลสครอบงำหมุนกลับมาสู่สังสารวัฏอีก จึง
เป็นข้อที่ชาวพุทธควรระมัดระวังในเรื่องนี้

- ปกัสนจิต ที่คนบางพวกอธิบายว่า จิตเดิมบริสุทธิ์ แต่เศร้า
หมองไปเพราะอุปกิเลสที่จรมา

- นิพพาน เป็นสถานที่บรมสุขหรือเมืองแก้ว

เพราะนั่นคือ ความคิดของสาขชยะ ไม่ใช่พระพุทศาสนา

๓. ทศนะเกี่ยวกับพระเจ้า

ผมเคยกล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า เดิมทีเดียวสาขชยะเป็น
เอกเทวนิยม ต่อมาเป็นอเทวนิยม ต่อมาพยายามเป็นเทวนิยม แล้ว
เป็นทวินิยม พระเจ้าจึงไม่มีความหมาย เพราะ “สรรพสิ่งเกิดขึ้นเป็น
ไปดำรงอยู่เพราะประกฤติและปุรุษา ไม่ใช่พระเจ้าทรงสร้างขึ้น”

จดหมายฉบับนี้ยาวไปหน่อย เห็นจะต้องจบปรัชญาสาขชยะ
ไว้แต่เพียงนี้

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

ปรัชญาโยคะ

เพื่อนรัก

จดหมายฉบับนี้ ผมจะนำเอาปรัชญาโยคะ ซึ่งเป็นปรัชญา คู่กับสาขชยะ ที่ได้เล่ามาในฉบับก่อนมาแล้วให้ฟัง

ตามประวัติกล่าวว่า ปรัชญาระบบนี้เป็นผลงานของท่าน ปตัญชลีหรือปตัญชลี ท่านผู้นี้มีชีวิตอยู่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๔ โดยท่านปตัญชลีได้เขียนโยคสูตรขึ้น ในที่บางแห่งกล่าวว่า โยคะ เป็นระบบปรัชญาที่มีมาแต่โบราณก่อนพุทธกาล มติฝ่ายนี้อ้างเอา ท่านอาฬารดาบสและท่านอุทกดาบส ซึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จไป ศึกษาก่อนตรัสรู้ว่าเป็นคณาจารย์ในปรัชญาสาขชยะและโยคะ แต่ มติเดิมดูเหมือนจะมีน้ำหนักและยอมรับกันมากกว่า

คำว่า โยคะ มีความหมายหลายอย่าง เช่นหมายถึง *วิธีการ* คือหลักในการปฏิบัติ หมายความว่า *รวม* คือการรวมอาตมันย่อย กับอาตมันสากล แต่ตามความหมายที่ปตัญชลีกล่าวไว้ในโยคสูตร ท่านหมายถึง *วิริยะ* คือความพากเพียร เป็นการพากเพียรเพื่อแยก ปुरुชะออกจากประภฤติ เพื่อให้ปुरुชะซึ่งเป็นวิญญานบริสุทธิ์เข้าถึง สถานะแห่งโมกษะ คือความหลุดพ้น

เพราะฉะนั้น คำว่า โยคะ ในความหมายของปตัญชลี จึง หมายถึงการบำเพ็ญเพียรโดยการควบคุมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ปลดเปลื้องกายและจิตจากความเศร้าหมองทั้งหลาย โดยมีความหลุดพ้นจากทุกข์ คือการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เป็นจุดหมายปลายทาง

เรื่องเกี่ยวกับปรมาตมันและประกฤตินั้น คงเคยพบมาแล้ว
ในปรัชญาาระบบอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสาขชยะ ในเรื่องนี้แม้
อุปนิษัทอันเป็นส่วนหนึ่งของพระเวทและภควัตคีตา ในเรื่องมหา
ภารตยทธได้กล่าวไว้น่าสนใจว่า

“ในภาวะแห่งการหลงผิดกันจนต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน
วิญญูสงสารนั้น ชีวตมันอยู่แยกจากปรมาตมัน รากเหง้าแห่งบาป
อกุศล และความทุกข์ทั้งมวลของชีวตมันก็คือ การต้องอยู่แยกจาก
ปรมาตมัน เพื่อขจัดบาปอกุศลและความทุกข์ให้หมดไป มนุษย์จึง
ต้องพยายามที่จะทำให้ชีวตมันของตนเข้าร่วมเป็นเอกภาพกับอาตมัน
สากลหรือปรมาตมัน การบรรลุเอกภาพดังกล่าวของชีวตมันกับ
ปรมาตมันนี้เองเรียกว่า โยคะ”

เรื่องที่น่าสนใจคือ ในขณะที่ปรัชญาของพราหมณ์หลายระบบ
มีความคิดเรื่องการแยกชีวตมันออกจากประกฤติ เพื่อเข้าไปรวม
กับปรมาตมัน และถือว่าเป็นโมกษะคือความหลุดพ้นนั้น พระพุทธ
ศาสนากลับสอนเรื่องการแยกจิตออกจากกิเลส เพื่อบรรลุนิพพาน
อันไม่มีภพ ชาติ และสุขนิรันดร์ อย่างที่ปรัชญาสาขาอื่นสอนกัน

โยคสูตร ถือว่าเป็นพระสูตรที่มีความสำคัญของปรัชญา
ระบบนี้ ท่านปตัญชลีได้แบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

๑. สมธิบาท ว่าด้วยธรรมชาติและจุดมุ่งหมายของสมาธิ
๒. สาธนาบาท ว่าด้วยวิธีปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดหมายที่
กล่าวไว้ในตอนแรก
๓. วิญูติบาท ว่าด้วยอำนาจวิเศษ คือ อภิญญา ที่พึงบรรลุ
ถึงได้ด้วยการบำเพ็ญโยคะ
๔. ไกวัลยบาท ว่าด้วยโมกษะ คือ ความหลุดพ้น

ถ้ามองดูตามหลักในโยคสูตรและอื่นๆ แล้ว จะพบว่าปรัชญา
ระบบนี้น่าจะเป็นปรัชญาที่มีมาก่อนพุทธกาลเพราะมีหลักการและ
วิธีการทางสมาธิ เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงที่เรียกได้
ว่าสมบุรณ์มาก แต่กว่าจะถึงความสมบุรณ์อย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน
คงจะมีการแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันนาน คงจะหลังพุทธกาล
ไม่น้อยกว่า ๔๐๐ ปีดังที่กล่าวมาแล้ว

คำกล่าวที่ว่า ท่านอาฬารดาบส และ ท่านอุทกดาบสเป็น
คณาจารย์ในลัทธิทั้งสองนี้ คือสาขชยะและโยคะ ทำให้เห็นชัดยิ่ง
ขึ้นว่า สมาธิในสาขชยะ และโยคะมีระดับความสงบสูงมากทีเดียว
เพราะท่านอาจารย์ทั้งสองนั้นตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนา
บอกว่า

ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร ได้สมาบัติ ๗ คือ รูปฌาน ๔
อรุฌยาน ๓

ท่านอุทกดาบส งามบุตร ได้สมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔
อรุฌยาน ๔

ท่านทั้งสองดูยิ่งใหญ่เอากการทีเดียว

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จไปโปรดท่านปัญจวัคคีย์นั้น ทรง
ระลึกถึงท่านทั้งสองก่อน แต่เมื่อทรงทราบว่า ท่านทั้งสองมรณภาพ
ไปไม่นานนัก พระองค์ทรงรำพึงว่า “ท่านดาบสทั้งสองนี้เป็นผู้เสื่อม
ใหญ่ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ จะพึงรู้ทั่วถึงได้ฉับพลัน”

คุณคงเข้าใจจากจดหมายที่ผมส่งมาหลายฉบับแล้ว จะพบ
ว่าการพูดถึงคณาจารย์เจ้าลัทธิทั้งหลายและนักปรัชญาของอินเดีย
ผมพูดถึงในฐานะนักศึกษาไม่นำความเป็นพุทธศาสนิกชนของตน

เข้าเกี่ยวข้องกับในเรื่องนี้ สำหรับในเรื่องสาขาระยะกับโยคะนั้น และแม้แต่อุปนิษัทและเวทานตะ ผมมีความรู้สึกว่

“ปรัชญาของอินเดียยั้น มีหลายระบบที่เดี่ยวที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน มีการหนุนช่วยกัน โดยคนที่เข้าใจในปรัชญาสาขาหนึ่งได้ดีแล้วจะทำให้เข้าใจปรัชญาอีกระบบหนึ่งได้ง่ายขึ้น การที่นักบวชในลัทธิต่างๆ เข้ามาฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดการยอมรับนับถือและบรรลุผลผลกันในเวลาอันรวดเร็วยั้น เรื่องพื้นฐานทางความเข้าใจเดิมมีส่วนสนับสนุนอย่างสำคัญประการหนึ่ง พระพุทธดำริที่ทรงรำพึงถึงดาบสทั้งสอง ย่อมเป็นเครื่องยืนยันความคิดเห็นของผมในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี”

มีเรื่องที่น่าประทับใจประการหนึ่งที่น่าจะนำมาเล่าไว้ คือพระเถระของเราหลายรูปที่ไปศึกษาในประเทศอินเดียได้ไปเยี่ยมฤๅษีเกษบริเวณเชิงเขาหิมาลัย ฤๅษีเหล่านั้นขอให้พระท่านแสดงหลักสมาธิให้ฟัง พระท่านแสดงเรื่องอานาปานสติให้ฟัง ปรากฏว่าหลังจากพระแสดงแล้วฤๅษี ณ ที่นั้น ได้แสดงขยายความในอานาปานสติโดยพิสดารตรงตามหลักพระพุทธศาสนา และเหนือกว่าในด้านใช้ลมปราณ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาไม่สนใจเรื่องของการเล่นแบบนั้น กรรณฐานในพระพุทธศาสนามีเป้าอยู่ที่ “สงบ” กับ “รู้” เท่านั้น

การศึกษาปรัชญาอินเดียหรือแม้ปรัชญาตะวันตก จีน กรีก ถ้าเราไม่นำตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง หรืออึดตาเราไม่ใหญ่เกินไปแล้ว จะทำให้เข้าใจโลกและชีวิตในแง่ที่สงบยิ่งขึ้นมากที่เดี่ยว

ความสัมพันธ์ระหว่างสาขาระยะกับโยคะนั้น ภาควัตคีตาเมื่อกกล่าวถึงปรัชญาทั้งสองระบบนี้ เขาจะกล่าวในฐานะที่เป็นปรัชญา ระบบเดียวกัน เพราะถ้าเราศึกษาแบบเปรียบเทียบจะพบว่า

๑. สางขยะ เป็นภาคทฤษฎี เน้นหนักในด้านหลักการ วิธีการระบบต่างๆ

๒. โยคะ เป็นภาคปฏิบัติ เพราะเน้นหนักในด้านผล อันคนจะได้จากสมาธิ ตามที่กล่าวไว้ในสางขยะ มีส่วนที่แตกต่างกันบ้าง ก็คือ โยคะ เชื่อความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ในฐานะเป็นบุรุษพิเศษ ที่ดำรงอยู่ในสถานะแห่งโมกษะตลอดกาล ด้วยเหตุนี้โยคะจึงเรียกตนเองว่า “เสศวรรสางขยะหรือเทวนิยมสางขยะ” ทั้งนี้เพราะว่า สางขยะดั้งเดิมเรียกตนเองว่า “นรีศวรสางขยะหรืออเทวนิยมสางขยะ” โยคะปัทมยูลิ เรียกว่า “ราชโยคะ” บ้าง โดยมีความหมายว่า การยุติพฤติกรรมทั้งปวงของจิตโดยวิธีสมาธิ เพื่อให้จิตเข้าถึงสภาพหยุดนิ่ง จิตในความเข้าใจของโยคะ คือสิ่งที่สางขยะเรียกว่า “มหัต” นั่นเอง มหัต ก็คือต้นตอแห่งโลกที่ประกอบด้วยวัตถุและจิตใจ โยคะ กล่าวว่า พุทธิ อหังการ และมนัสในสางขยะคือ จิตในความหมายของโยคะ เรื่องของจิตเป็นเรื่องสำคัญในปรัชญาเกือบทุกระบบ

สำหรับความเข้าใจเรื่องจิตของโยคะ อาจสรุปเป็นประเด็นๆ ได้ดังนี้:-

๑. จิต เป็นสิ่งแรกที่วิวัฒนาการมาจากประกฤติ มีลักษณะเก็บรวมไว้ซึ่งความดีและความสุข, ความเศร้าหมอง ความโหดร้าย ความเจ็บปวดรุนแรง, การขาดความสนใจ ความง้อเขลา ความหนัก และมีดคลุ้ม

๒. จิต ในสถานะแห่งเหตุ มีลักษณะแผ่ซ่านทั่วไปได้ เช่นเดียวกับอากาศ เรียกว่า การณจิต

๓. โยคะ กล่าวว่าปุรุषะ มีจำนวนมากจนนับไม่ได้เช่นเดียวกับสังขยะ จิตจึงมีจำนวนมากเท่ากับปุรุषะด้วย เพราะจิตมีความเกี่ยวเนื่องอยู่กับปุรุषะ

๔. จิต สามารถขยายและหดตัวเองได้ ตามสภาพแวดล้อม ตามการอุปบัติของปุรุषะ คือถ้าปุรุषะเข้าไปสิ่งสูงในร่างสัตว์ จิตจะหดตัว ถ้าปุรุषะเข้าไปสิ่งสูงในร่างกายของมนุษย์ จิตก็จะขยายตัว ออก มันจะแสดงพฤติกรรมของมันให้ปรากฏในชั้นของสัมปชัญญะ จิตในลักษณะนี้เรียกว่า การยจิต

๕. จิตที่เรียกว่า การณ และ การย นั้น ไม่ได้หมายความว่า จิตมีสองดวง แต่เป็นจิตเดียวกัน ที่เรียกเช่นนั้นเรียกตามหน้าที่ซึ่ง จิตทำในขณะนั้น คือจิตที่เป็นส่วนเหตุเรียกว่า การณะ จิตที่เป็นส่วนผลเรียกว่า การยะ

๖. เมื่อบุคคลสามารถทำจิตให้กลับเข้าสู่สภาพเดิมได้ โยคี คือผู้ปฏิบัติตามโยคะก็จะบรรลุสัมพัชฌัญญุตญาณ ในสภาพนี้จิต จะเข้าถึงความบริสุทธิ์เช่นเดียวกับปุรุषะ เป็นการหลุดพ้นจากทุกข์ และการเวียนว้ายในสังสารวัฏ

๗. โดยลำพังของจิตเองแล้ว ไม่มีสัมปชัญญะ แต่เพราะ เกี่ยวเนื่องกับสัมปชัญญะจากปุรุषะ จึงดูเหมือนว่าจิตมีสัมปชัญญะ

๘. ที่สำคัญคือ จิตเป็นวัตถุธรรม ไม่ใช่นามธรรม เพราะ แยกมาจากประกฤติซึ่งเป็นวัตถุ แต่จิตเป็นวัตถุที่ประณีตมาก จนไม่สามารถทราบได้ด้วยประสาทสัมผัส

๙. จิต เมื่อเข้าไปพัวพันกับสิ่งใด มันจะมีรูปร่างตามสิ่งนั้น เช่น จิตเป็นคน จิตก็จะมีรูปร่างเหมือนคนเป็นต้น จิตในลักษณะ นี้เรียกว่า พฤติภาพของจิต ในภาวะนี้เองทำให้รู้สึกว่ามีจิตดูเหมือน

จะมีสัมปชัญญะ อันเป็นเงาสะท้อนจากปุรุषะ แต่เพราะอวิชา
ปุรุषะเองก็ไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นอะไร จนกว่าปุรุषะจะเกิดญาณ
ทรรศนะขึ้นในตน แต่ญาณทรรศนะนั้นเป็นผล จะเกิดขึ้นมาได้
จำต้องอาศัยการเจริญสมาธิ ด้วยการเจริญสมาธินี้เอง ทำให้ปุรุषะ
แยกตนออกจากประภคติ วิธีนี้เองเรียกว่า โยคะ

ปัจจุบัน คนไทยได้นำเอาวิธีของโยคะมาเป็นกายบริหารกัน
แพร่หลายขึ้น การกล่าวถึงเรื่องของโยคะให้พิสดารขึ้นเล็กน้อย
คงจะเป็นประโยชน์บ้าง

ในด้านพฤติกรรม หน้าที่ของจิตนั้น โยคะจำแนกไว้ ๕ ประการ
คือ

๑. **ประมาณ** ได้แก่การรับรู้ที่ถูกต้อง คือการรับรู้ทางประสาท
สัมผัสที่สาบซยะเรียกว่า ประจักษ์ การรับรู้โดยอนุมานเอาโดย
อาศัยหลักเหตุผล และการรับรู้โดยการอาศัยคำบอกเล่าของบุคคล
อื่น

๒. **วิปรยยะ** การรับรู้ที่คลาดเคลื่อนจากความจริง เช่น เห็น
เชือกเป็นงู รวมถึงความสงสัย และการรับรู้ที่ไม่แน่นอน

๓. **วิกัลปะ** การรับรู้เพียงคำพูดหรือจินตนาการ หมายถึง
ความจริงเฉพาะคำพูด แต่ไม่จริงในเนื้อหา เช่น พูดว่า หนวดเต่า
เขากระต่าย

๔. **นิทรา** การหลับหรือไม่มีการรับรู้ แม้ด้วยความฝัน เป็น
ลักษณะของจิตที่ไม่รับรู้อารมณ์ทั้งภายในและภายนอก แต่การ
จำได้หรือรู้สึกว่าตนนอนหลับอย่างเป็นสุขนั้น โยคะถือว่าเป็น
พฤติกรรมประการหนึ่งของจิต เช่นเดียวกับพฤติกรรมจากประสาท
สัมผัสอื่นๆ มีตาเห็นรูป เป็นต้น

๕. สมถติ ความจำหรือการสามารถระลึกถึงเรื่องอดีตต่างๆ
ได้

ปุรุषะ ในความเข้าใจของโยคะ ถือว่าเป็นสภาพที่บริสุทธิ์
ไม่มีการเกิด ตาย แรกดับ แต่การที่ปุรุषะต้องเวียนว่ายตายเกิดใน
สังสารวัฏ เพราะมาเกี่ยวข้องกับจิต และถูกขังอยู่ในร่างกายชนิด
ต่างๆ เพราะอำนาจของกิเลส ๕ ชนิด คือ

๑. อวิทยา ความโง่เขลา ไม่รู้ความจริง
๒. อัสมิตา ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน
๓. ราคะ ความกำหนัดรักใคร่หลงใหลในอารมณ์ต่างๆ
๔. โทษะ ความโกรธแค้น ขิงขัง พยาบาท
๕. อภินิเวศะ ความรักชีวิตและความกลัวตาย

ปุรุषะ จะเข้าถึงโมกษะได้ ก็ต่อเมื่อสามารถขจัดความหลงว่า
ตน จิต กาย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันออกไปได้ จิตที่กล่าวมาแล้ว
นั้น จะมีประสิทธิภาพสูงต่ำย่อมขึ้นอยู่กับสัตวะ รัษส ตมัส โดย
โยคะแบ่งระดับจิตไว้ ๕ ระดับดังนี้ คือ

๑. กชิปตะ จิตที่อยู่ในสภาพกระวนกระวายหาความสงบไม่
ได้ เพราะปริมาณของรัษสมีนี้น่ามากกว่าคุณอื่นๆ

๒. สุตมะ จิตมีความซึมเซาเหงาง่วง ขาดความแจ่มใส เพราะ
ตมัสมากกว่าเพื่อน

๓. วิกชิปตะ จิตมีความฟุ้งซ่าน เนื่องจากสัตวะมีมากกว่า
คุณอื่น และยังถูกรัษสแทรกแซงในบางเวลาด้วย

๔. เอกาตระ จิตมีอารมณ์แน่วแน่ อยู่กับวัตถุที่เป็นอารมณ์
ของสมาธิ เพราะสัตวะมีอำนาจเหนือรัษส ตมัสโดยสิ้นเชิง

๕. นิรุทธะ เป็นจิตที่สงบนิ่งไม่มีพฤติกรรมใดทั้งสิ้น

๓ ข้อแรกเป็นจิตของคนสัตว์ทั่วไป ๒ ข้อหลังเป็นจิตที่เป็นผลจากการปฏิบัติโยคะ ในด้านการปฏิบัตินั้น โยคะมีจุดมุ่งอยู่ที่การฝึกกาย ประสาทสัมผัส จิต ให้อยู่ภายใต้การควบคุม เพื่อผลคือความหลุดพ้นอันเรียกว่าโมกษะ เพื่อบรรลุผลดังกล่าวโยคะจึงวางหลักในการปฏิบัติไว้ ๘ ประการเรียกว่า **อัสถางคโยคะ** คือ

๑. ยมะ คือการสำรวมระวัง ๕ ประการ คือ
 - ก. อหิงสา ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายสัตว์ทุกชนิด
 - ข. สัตยะ การรักษาความสัตย์ทั้งในการทำ พูด คิด
 - ค. อัสเตยะ การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
 - ง. พรหมจริยะ การรักษาพรหมจรรย์ ไม่เกี่ยวข้องกับทางเพศแม้ด้วยใจ
 - จ. อปริครหะ ไม่โลภ คือการไม่ยอมรับอะไรก็ตามที่ไม่จำเป็นแก่การครองชีพ

๒. นิยมะ คือ การฝึกอบรมตนเอง ให้บริสุทธิ์ทั้งภายในและภายนอก ด้วยการชำระร่างกายให้สะอาด และการควบคุมอารมณ์โดยอาศัยคุณธรรม ๔ ประการ คือ

- ก. สันโดษ การยินดีด้วยปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตตามมีตามได้
- ข. ตบะ ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังตามหลักของโยคะด้วยความอดทนทุกรูปแบบ
- ค. สวาธยายะ ตั้งใจศึกษาหลักคำสอนอย่างสม่ำเสมอ
- ฌ. อิศวรประนิธาน เจริญสมาธิ ทำใจของตนให้มุ่งมั่นต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ

๓. **อาสนะ** ได้แก่การควบคุมร่างกายให้อยู่ในอิริยาบถที่สบาย เพื่อเป็นประโยชน์ในการเจริญสมาธิ เพื่อให้ร่างกาย จิตใจ มีความเหมาะสมที่จะปฏิบัติทางจิต มีท่าในการบริหารกายมากวิธีด้วยกัน ดังที่ฝึกกันอยู่ในเมืองไทยบางแห่งในปัจจุบัน

๔. **ปราณายมะ** คือการกำหนดและควบคุมลมหายใจเข้าออก คล้ายๆ กับอานาปานสติของเรา แต่มีเรื่องหุยมหิมามากกว่า ทั้งเน้นหนักไปในทางการใช้ลมปราณ เช่น ฝึกหยุดหายใจ เป็นต้น บางที่ทำพลาดตายไปก็มีเหมือนกัน

๕. **ปรัตยาหาระ** คือการควบคุมประสาทสัมผัสอย่างที่เป็นที่พุทธศาสนา เรียกว่า อินทริยสังวร โดยตัดรูปเป็นต้นออกไปจากจิต เพ่งพินิจเฉพาะอารมณ์ที่เกิดสมาธิอย่างเดียว ในขั้นนี้กว่าจะทำได้ตามเป้าหมายจริงๆ ก็เสียเวลามากเหมือนกัน

ทั้ง ๕ ข้อนี้เรียกว่า **พาหิรังคสาธนะ** เป็นการปฏิบัติภายนอก มีส่วนเกื้อกูลให้เกิดสมาธิอีก ๓ ข้อ ถือว่าเป็น **อันตรังคสาธนะ** เป็นข้อปฏิบัติภายใน คือ

๖. **ธารณะ** การกำหนดจิตใจให้จดจ่อแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ของสมาธิ แนวปฏิบัติคล้ายกลีณและสมถกรรมฐานของพระพุทธศาสนา เช่น กำหนดจุดที่ระลึกไว้ที่ปลายจมูกระหว่างคิ้ว ในขณะที่นั้นจิตจะวอกแวกไปคิดเรื่องอื่นไม่ได้

๗. **ธยานะ** เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากข้อที่ ๖ เป็นหลักของจิตที่เป็นสมาธิแล้ว และเดินไปบนเส้นทางของสมาธิตลอดเวลา ไม่มีสิ่งอะไรมาทำให้กลับกลาย

๘. **สมาธิ** เป็นผลจากข้อ ๗ คือจิตหยุดเพ่งแล้ว เพราะอารมณ์กับจิตเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประสาทสัมผัสจะไม่รับอารมณ์ภายนอก จากจุดนี้ไปก็จะเดินทางเข้าสู่ไมกษะ

จะพบว่า ข้อปฏิบัติทั้ง ๘ ชั้นนี้เป็นเพียงวิธีการ เหมือนบันได ๘ ขั้นเพื่อขึ้นสู่บ้านฉะนั้น ผลคือสมาธิที่เกิดขึ้นจากบันไดทั้ง ๘ ชั้น นั้น

โยคะแบ่งออกเป็นสองระดับคือ

๑. สัมปรัชญาตะ ความรู้สึกในวัตถุซึ่งเป็นอารมณ์ของผู้ปฏิบัติยังมีอยู่เรียกว่า เอกาคระ

จิตที่อยู่ในระดับนี้แบ่งออกเป็น ๔ ชนิดดังนี้ คือ

ก. สวิตรกะ จิตจดจ่ออยู่ที่วัตถุที่เป็นอารมณ์ของสมาธิ เช่น ระหว่างคิ้ว

ข. สวิจาระ จิตจดจ่อกับอารมณ์ที่ละเอียดขึ้น เช่น ธาตุที่ละเอียดอันเป็นพื้นฐานแห่งธาตุ หรือประสาทสัมผัส

ค. สานันทะ จิตมีความประณีตยิ่งขึ้น จนเกิดความรู้สึกปิติ หรือสุข

ฆ. สาสมิตา จิตจดจ่ออยู่ที่อัสตสวาร ความรู้สึกจะเป็นสุขอันเกิดจากสมาธิ

๒. อสัมปรัชญาสมาธิ เป็นสมาธิขั้นสูงของปรัชญาโยคะ สมาธิกับอารมณ์จะเป็นอันเดียวกัน จิตจะไม่มีความรู้สึกแตกต่างระหว่างจิตเองกับอารมณ์ของจิต ที่แปลกคือเมื่อบรรลุถึงสมาธิระดับนี้ไม่นาน ร่างกายก็จะแตกทำลาย ผู้นั้นจะบรรลุโมกษะหรือ ไกวัลยะ ปुरुษะ เกิดความรู้แจ้งว่า ตนกับประกฤติแตกต่างกัน จากนั้นปुरुษะจะกลับไปรวมกับปรมาตมัน อันเป็นวิญญูณบริสุทธ์ ที่ตนจากมา

ในการปฏิบัติสมาธินั้น โยคะย่อมได้รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และอภิญญา ๕ เหมือนกันกับพระพุทธศาสนา ในเรื่องนี้พระพุทธ

ศาสนาไม่ปฏิเสธ และยอมรับว่าเป็นไปได้ เพราะเรื่องเหล่านี้ใน
ทรรศนะของพระพุทธศาสนาเป็นชั้นโลกียะเท่านั้น

สำหรับพระเจ้า ตามความเห็นของปทัชชลิมุงไปที่การปฏิบัติ
ไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่พระเจ้ามากนัก และอาจารย์ในชั้นหลัง
พยายามอธิบายความมีอยู่ของพระเจ้าทั้งในแง่ปฏิบัติและทฤษฎี
โดยเขาอธิบายลักษณะของพระเจ้าไว้คล้ายสาขชยะว่า

“พระเจ้าทรงเป็นบุรุษพิเศษ ที่ปราศจากข้อบกพร่องทั้งปวง
สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุกอย่าง สถิตอยู่ในที่ทุกแห่ง ทรงเป็น
ลัทธิปัญญา สรรพเดชะ ทรงอยู่เหนือสามัญวิสัยของมนุษย์ ทรงอยู่
เหนือการจำกัดทั้งปวง ทรงสมบูรณ์ด้วยความรู้และอำนาจอันหา
ขอบเขตมิได้”

เพื่อให้เกิดความเชื่อถือในเรื่องนี้ โยคะจึงเสนอหลักเพื่อ
พิจารณาตัดสินไว้ ดังนี้คือ

๑. พระเวทสอนให้เราทราบว่ามีอยู่ดังนั้นพระเจ้า
จึงมี

๒. จากแหล่งความสับสนนี้ แสดงว่าจะต้องมีจุดสูงสุดแห่ง
ความรู้ ความสมบูรณ์ และสิ่งนั้นคือพระเจ้า

๓. โยคะถือว่า โลกเกิดจากการรวมตัวของปุรุชะกับประกฤติ
และการรวมตัวของประกฤติกับปุรุชะ จะต้องมีการบันดาลจาก
อำนาจสูงสุด อำนาจนั้นคือพระเจ้า

๔. การแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้า เป็นการปฏิบัติ
ตามหลักโยคะ ช่วยให้เกิดสมาธิ ความหลุดพ้น อุปสรรคในการ
ปฏิบัติหมดไป เพราะอาศัยความช่วยเหลือจากพระเจ้า ดังนั้น
พระเจ้าจึงมีอยู่

จะพบว่า พระเจ้าของโยคะไม่อยู่ในฐานะผู้สร้างโลก แต่
อาจกล่าวได้ว่าผู้ช่วยเหลือชาวโลกในการดำรงชีวิต การบรรลุ
โมกษะ คนตายไปหรือบรรลุโมกษะ ก็ไม่ต้องไปอยู่ร่วมกับพระเจ้า
พระเจ้าของโยคะจึงอยู่ในฐานะของพระผู้อภิบาลโลกเท่านั้น

นับถือ
สมบัติ พรหมพันธุ์

ธมฺโม ทิ อธิสนํ ๓๒.
ธรรมแต่เป็นธงชัยของพวกฤาษี

พ.ศ. ๒๕๑๖

ปรัชญามีมามสา

เพื่อนรัก

จดหมายชุดปรัชญาของผมเห็นจะยังไม่จบ ตั้งใจว่าจะเล่าเรื่องปรัชญามาให้เป็นชุด เมื่อจบทุกระบบแล้วค่อยเล่าเรื่องอื่นต่อไป เพื่อให้ได้ศึกษาระบบปรัชญา พัฒนาการทางความคิดของอินเดีย อันถือได้ว่าเป็นอุ่ออารยธรรมในอดีตกาล

ปรัชญาที่จะกล่าวถึงในฉบับนี้คือ **มีมามสา** หรือ **มิมางสา** ของ**ไซมินิ** คำว่า **มีมามสา** แปลว่า “*ความคิดที่ได้รับการยกย่อง*” สูตรแรกของปรัชญาระบบนี้แต่งโดยท่านไซมินิ เป็นสูตรยาวมาก สูตรหนึ่ง เริ่มต้นด้วยการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติที่เรียกว่า “**ธรรม**” และยังได้พูดถึงเรื่องต่างๆ ถึงพันข้อ

ในกาลต่อมา **ประภากรและกุมาริล อรรถกถาจารย์** ของปรัชญาระบบนี้ได้แต่งอรรถกถาอธิบายพระสูตรกันคนละเล่ม ต่อมาพวกศิษย์ของคณาจารย์ทั้งสองท่านได้แต่งฎีกาอธิบายอีกมาก จนกลายเป็นระบบปรัชญาที่มีตำรามากระบบหนึ่ง จากการทำมีอรรถกถาจารย์สองท่านเป็นปฐม **มีมามสา** จึงกลายเป็นระบบปรัชญาที่แยกออกเป็นสองนิกาย ตามแบบฉบับของศาสนาและปรัชญาทั้งหลาย เดิมทีเดียวมีมามสาใช้สำหรับอธิบายความหมายแห่งพิธีกรรมในพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงของพวกพราหมณ์ ปัจจุบันมีมามสาได้ขยายความหมายของตนออกไป เป็น “**การพิจารณาสอบสวนอย่างถี่ถ้วน**”

ด้วยความหมายทั้งสองประการนี้ **มีมามสา** ยังคงรักษาไว้ได้ เพราะ

๑. ได้ให้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการอธิบายความหมายของข้อกำหนดต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในพระเวท

๒. ให้ความสำคัญทางปรัชญาแก่พิธีกรรม ที่บัญญัติไว้ในพระเวท

มีมามสา กับเวทानตะ เป็นระบบปรัชญาคู่กัน เช่นเดียวกับสาขะกับโยคะ เพราะปรัชญาสองระบบนี้ อธิบายความหมายในพระเวทเช่นเดียวกัน แต่เป็นการอธิบายความไปตามทัศนะของตน มีมามสา มุ่งอธิบายตอนต้นของพระเวทที่เรียกว่า มंत्रะ และพราหมณะ ที่เรียกว่า กรรมกัณฑ์ อันเป็นการกล่าวถึงการกระทำพิธีกรรม การบูชาโยคะ เหตุนี้บางครั้งจะพบว่า มีมามสา มีชื่อเรียกว่า “ปุรวมีมามสา” หรือ “กรรมมีมามสา” มีการพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” เป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่เวทानตะ มุ่งอธิบายถึงเรื่องพรหมหรือพรหมัน

คณาจารย์สมัยก่อนถือว่า มีมามสา กับเวทानตะ เป็นปรัชญา ระบบเดียวกัน เพราะเรื่องของการกระทำและความรู้จะต้องไปด้วยกัน การอธิบายเรื่องทั้งสองนี้ เริ่มต้นด้วยสูตรของไซมินิปฐมาจารย์แห่งมีมามสา จบลงด้วยสูตรของพาทรายณะ ปฐมาจารย์แห่งเวทानตะ เมื่อรวมกันสองสูตรจึงกลายเป็น “ศาสตร์” ที่ประกอบเนื้อหาสาระ

คังกรากาจารย์ ซึ่งเป็นคณาจารย์คนสำคัญผู้มีความเห็นว่า “กรรมและความรู้มีความขัดแย้งกัน เหมือนกลางคืนกับกลางวัน กรรมจัดอยู่ในประเภทอวิชา” ก็ยอมรับว่า กรรมและสมาธิเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจบริสุทธิ์สะอาด แม้จะไม่ใช่สาเหตุโดยตรงในการนำไปสู่โมกษะก็ตาม การที่บุคคลจะศึกษาปรัชญาทั้งสองระบบนี้ก็ เป็นวิธีดีที่ทำให้อาดมันบริสุทธิ์

คณาจารย์อื่นๆ เช่น รามานูจา กุมาริล ประภากร เป็นต้น ยอมรับในความสัมพันธ์ของปรัชญาทั้งสองระบบนี้

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระเวท มีมามสามีทรรศนะว่า

๑. พระเวท เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร ไม่มีผู้แต่ง มีความถูกต้องสมบูรณ์

๒. พระเวท เป็นคัมภีร์แห่งพิธีกรรม ที่แสดงถึงข้อพึงปฏิบัติต่างๆ บทว่าด้วยพราหมณะ มีความสำคัญที่สุด มंत्रะ อุปนิษัท มีความสำคัญรองลงมา

๓. มีมามสา พยายามอธิบายพระเวทไปในแง่ปรัชญา แทนที่จะมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่สวรรค์ กลับมุ่งตรงไปหาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๔. มีมามสา ทำการสอบสวน พิจารณา อย่างละเอียด ถี่ถ้วน ในเรื่องธรรมชาติและความถูกต้องแห่งความรู้ ตลอดจนกรรมวิธีในการเข้าสู่ความรู้ที่ถูกต้อง รวมถึงปัญหาทางปรัชญาอื่นๆ

ธรรมชาติของความรู้

ดังได้กล่าวมาในตอนต้นว่า มีมามสาแบ่งออกเป็นสองนิกาย ทฤษฎีในเรื่องความรู้จึงแบ่งออกเป็นสองฝ่ายเช่นกัน คือ

๑. **ตรีปรัตยักษวาทะ** ของประภากร แสดงว่า

“ความรู้เป็นสิ่งเปิดเผยตนเอง ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาช่วยให้ปรากฏตัว เป็นสิ่งไม่เที่ยง มีการเกิด และสูญสลายไปได้ การปรากฏตัวของความรู้จะปรากฏทั้ง ผู้รู้ สิ่งที่ถูกรู้ ความรู้ ผู้รู้คืออาตมัน ซึ่งไม่เคยกลายเป็นสิ่งที่ถูกรู้ การปรากฏตัวของสิ่งทั้งสามนั้น มีความเกี่ยวเนื่องกันดังนี้คือ ผู้รู้ สิ่งที่ถูกรู้ จะเกิดขึ้นได้

ก็ต้องอาศัยความรู้ ถ้าไม่มีความรู้ อาตมัน และสิ่งที่ถูกรู้จะปรากฏตัวออกไม่ได้”

ดังนั้น ตามความคิดของประภากร อาตมัน ไม่ใช่สิ่งที่เปิดเผยตนเองได้โดยลำพัง ต้องอาศัยความรู้และสิ่งที่ถูกรู้เป็นเครื่องสนับสนุน สรุปว่า ตามทัศนะของประภากร “ความรู้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีสิ่งสามอย่างปรากฏขึ้นพร้อมๆ กัน คือ อาตมัน ในฐานะผู้รู้ วัตถุภายนอกในฐานะผู้ถูกรู้ หรือสิ่งที่ถูกรู้และตัวความรู้เอง”

๒. ชฎาตตาวาทะ ของกุมาริล กุมาริลมีทรรศนะว่า

“ความรู้ไม่เป็นสิ่งที่เปิดเผยตัว แต่เป็นสิ่งที่เราอาจสัมผัส และรู้ได้ ถึงแม้จะไม่โดยตรงและทันทีทันใด เพราะความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น เป็นไปในอาตมัน เราสามารถรู้ความรู้ได้ด้วยวิธีอนุมานเท่านั้น ความรู้จึงเป็นกระบวนการที่ทำให้คนทราบ ถึงความมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราจึงอาจทราบความมีอยู่ของความรู้จากสิ่งที่ถูกรู้นั่นเอง เช่น คนหุงข้าวจนสุก ความรู้จะเกิดขึ้นดังนี้ คือ กิริยาแห่งการหุงปรากฏที่แม่ครัว ผลแห่งกิริยาปรากฏที่ข้าว ในทำนองเดียวกัน การรู้นั้นเป็นกิริยาที่ปรากฏในผู้รู้ ผลของกิริยานั้นปรากฏในสิ่งที่ถูกรู้ ดังนั้น ความรู้จะมีโดยตนเองไม่ได้ และเราทราบความมีอยู่ของความรู้ เพราะมีสิ่งที่ถูกรู้

สำหรับคำถามที่ว่า ความรู้ชนิดไหนที่ถือได้ว่าถูกต้อง

มีมามสา มีทัศนะว่า “ความรู้ทุกอย่างที่เกิดจากเหตุอันถูกต้อง และมีความสอดคล้องกับเหตุ จัดว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องทั้งสิ้น กระบวนการแห่งความรู้ที่ถูกต้อง ประกอบด้วยส่วนประกอบสามประการ คือ ความรู้ ความถูกต้องแห่งความรู้ ความเชื่อในความถูกต้องแห่งความรู้ จะเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ความถูกต้องแห่งความ

รู้และความเชื่อในความถูกต้องนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก

วิถีแห่งการรับความรู้ที่ถูกต้องเป็นอย่างไร?

ในเรื่องนี้ ทั้งประภากรและกุมาริล มีความเห็นตรงกันว่า “ความรู้ที่ตนเองเป็นประมาณะหรือที่มาแห่งความรู้” สำหรับวิถีแห่งการรับรู้นั้น ไชมินิ ปฐมาจารย์กล่าวไว้ว่ามี ๓ ประการ คือ ความรู้ประจักษ์ ความรู้ที่ได้รับจากการอนุมาน และความรู้ที่ได้จากการบอกเล่าของคนอื่น ประภากรเพิ่มเข้าอีก ๒ วิถี คือความรู้ที่ได้รับจากการเปรียบเทียบกับความรู้ดัชนีนิยม กุมาริล เพิ่มเข้าไปอีกข้อหนึ่งคือ อชานนัย หรือความรู้ที่ไม่มีการรับรู้ รวมกัน ๓ ท่าน เป็น ๖ วิถี

มีมามสา อรรถาธิบายวิถีแห่งการรับรู้ไว้อย่างไร ?

๑. **ความรู้ประจักษ์** แบ่งเป็นความรู้ห่างไกลและใกล้ชิดหรือคลุมเครือและชัดเจน คนจะได้รับจากประสาทสัมผัส โดยกุมาริลได้นิยามความหมายไว้ว่า “ความรู้โดยตรง ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสของอายตนะภายในและอายตนะภายนอก ที่ปราศจากข้อบกพร่องคือความรู้ประจักษ์” จะพบว่าในเรื่องนี้ มีมามสามีความเห็นตรงกันกับนยายะที่กล่าวมาแล้ว ต่างกันเพียงข้อปลีกย่อยบางอย่าง

๒. **ความรู้จากการอนุมาน** เช่นเราทราบว่าผีฝนตก เพราะเห็นถนนเปียก เป็นต้น โดยกำหนดเงื่อนไขในการอนุมานไว้แบบเดียว กับนยายะ และอาริสโตเติลแห่งกรีกว่า

- ที่ใดมีควัน ที่นั่นมีไฟ
- บนภูเขาที่นั่นมีควัน
- เพราะฉะนั้น บนภูเขานั้นจึงมีไฟ

๓. ความรู้จากการเปรียบเทียบเป็นความรู้ที่เกิดจากการที่
เราเห็นสิ่งหนึ่งแล้ว ไปพบอีกสิ่งหนึ่งที่เราไม่เคยเห็นมาก่อน แต่มี
ลักษณะหลายอย่างเหมือนกับสิ่งที่เราเคยเห็น เราสามารถตัดสินใจ
ได้ว่าสิ่งและบุคคลนั้นเป็นใคร อะไร เช่น เราเคยเห็นแมว มีคนบอก
ว่า เสือมีลักษณะคล้ายแมวมากแต่ตัวโตกว่าหลายเท่า เมื่อเรา
เข้าไปในป่า ไปพบสัตว์มีลักษณะเหมือนแมว แต่ใหญ่กว่าหลายเท่า
เราสามารถตัดสินใจได้ทันทีว่า นั่นคือเสือ ตามที่ตนได้ทราบมา
ก่อน จะพบว่าความรู้ที่เรียกว่าเปรียบเทียบนั้น จำเป็นที่คนจะต้อง
ได้รับทราบเรื่องราวของสิ่งและบุคคลนั้นมาก่อน คือสิ่งหรือบุคคล
นั้นจะต้องเป็นมโนภาพมาก่อน จึงสามารถรู้ได้

๔. ความรู้เกิดจากการบอกเล่าของคนอื่น กุมาริลแบ่ง
ความรู้ประเภทนี้ไว้สองประเภท คือ

๔.๑ บุคคลสมุฏฐาน คือ ความรู้ที่ได้รับทราบจากบุคคล
ที่พอจะเชื่อถือได้ ความรู้ในระดับนี้อาจมีความสงสัย ความผิดพลาดได้ หรือไม่อย่างนั้นก็อาจจะเกิดการขัดแย้งกันขึ้นได้ใน
ภายหลัง

๔.๒ อบุคคลสมุฏฐาน คือ ความรู้ที่ได้มาจากพระเวท
มีมามสาถือว่า “พระเวทเป็นอันติมสัจจะ ไม่มีผู้แต่งขึ้นมาไม่ว่าจะ
เป็นคนหรือเทพก็ตาม พระเวทเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างนั้นชั่วนิรันดร”
ความเห็นของมีมามสาในเรื่องนี้ ต่างจากปรัชญาของอินเดียนอก
หลายระบบที่มีความเชื่อว่า พระเวทเป็นคำสอนที่พระเจ้าสอนผ่าน
สิทธิ์ทั้งหลาย และสิทธิ์เหล่านั้นได้จำทรงกันไว้แล้วส่งสอนกันสืบมา

ความรู้ทั้งสองประเภทนี้ประกายยอมรับเฉพาะความรู้จาก
พระเวทเท่านั้นว่า เป็นความรู้ที่ได้รับจากการบอกเล่าอย่างแท้จริง
ส่วนความรู้ที่ได้รับจากคนอื่นเป็นความรู้ที่ได้จากอนุมาน

๕. ความรู้ดัดชนียนิย คือการอ้างเหตุผลแบบคาดคะเนเอา จากความจริงสองอย่างที่ขัดแย้งหรือไม่ลงรอยกัน เช่น

มีคนบอกว่า คุณยังมีชีวิตอยู่ เมื่อผมไปหาที่บ้านไม่พบ ผม ก็ทราบได้ทันทีว่า คุณจะต้องอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งแน่นอน หรือมีคน บอกว่า นาย ก.ร่างอ้วนใหญ่แข็งแรง แต่เขาไม่เคยกินอาหาร กลางวันเลย ผู้ฟังย่อมเข้าใจว่า ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง แสดงว่า นาย ก. ต้องกินข้าวกลางวันแน่ เพราะคนจะอ้วน แข็งแรง โดยไม่กินอาหาร เลยนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้

คุณจะพบว่า ความรู้แบบดัชนียนิยนี้ฟังแล้วคล้ายๆ กับแบบ อนุमान แต่เมื่อตั้งเป็นสูตรขึ้นแล้วจะพบว่าแตกต่างกัน ความรู้ แบบนี้อาจตั้งเป็นสูตรได้ว่า

- ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งไม่ได้อยู่ที่บ้านนั้น จะต้องอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง
- คุณยังมีชีวิตอยู่แต่ไม่อยู่ที่บ้าน
- เพราะฉะนั้น คุณจะต้องอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งนอกบ้าน

๖. ความรู้โดยปฏิเสธ หรือ โดยไม่มีการรับรู้ เป็นความเห็น ของกุมาริล เขามีความเห็นที่ “การไม่มีการรับรู้ เป็นทางให้เกิด ความรู้” เป็นการปฏิเสธเรื่องภาวะ อภาวะของนยายะที่ได้กล่าว มา แล้ว

มีมามสา มีอภิปรัชญาว่าอย่างไร?

มีมามสา เป็นปรัชญาระบบที่เรียกว่า พหุสัจนิยม หรือ พหุสัจจวาท อภิปรัชญาของมีมามสาจึงอาจสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. โลกภายนอกและชีวาตมันมีอยู่จริง ร่างกายและชีวาตมัน อันลึกลับในร่างกายนั้นมีจำนวนนับไม่ได้ ชีวาตมันที่หลุดพ้นแล้ว ปราศจากกายที่ลึกลับก็มีจำนวนนับไม่ถ้วน

๒. มีปริมาณและสสาร ซึ่งดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์จำนวนมาก

๓. พระเวทเป็นคำสอนที่ถูกต้องสมบูรณ์ ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ มีกฎแห่งกรรม อำนาจลึกลับที่มองไม่เห็น มีนรกสวรรค์ สำหรับคนผู้ตายแล้วต้องไปเกิดตามอำนาจแห่งกรรม

๔. ความหลุดพ้นหรือโมกษะ เป็นเป้าหมายสูงสุดของมีมามসা

๕. ไม่เชื่อความมีอยู่ของพระเจ้าสูงสุด แต่ในยุคหลังมีคณาจารย์บางท่าน ได้ใช้ความพยายามที่จะให้มีพระเจ้าสูงสุด ผู้สร้าง ธีรกร ทำลายสรรพสิ่ง

๖. โลกไม่มีใครสร้าง ไม่มีการแตกทำลาย จะดำรงอยู่อย่างนี้ตลอดกาล

๗. ประภากรแสดงว่าโลกมีปหารณะ คือสิ่งต่างๆ อยู่ ๗ ประเภท คือ สสาร, คุณสมบัติ, การกระทำ, สากลภาพ, अनुสยภาพ, พลัง และความคล้ายคลึง เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในไวเศษิกะ แต่บางอย่างเรียกชื่อต่างกัน

๘. กุมาริล ยอมรับว่ามีสิ่งต่างๆ อยู่เพียง ๕ คือ สสาร, คุณสมบัติ, กิจกรรม, สากลภาพ และการปฏิเสธ สำหรับการปฏิเสธมี ๔ คือ ความไม่มีอยู่ก่อน ๑, ไม่มีภายหลัง, ไม่มีที่เนื่องกัน และไม่มีโดยเด็ดขาด อีก ๒ อย่างที่กุมาริลปฏิเสธนั้น เป็นการสงเคราะห์เข้าในข้ออื่น ไม่ใช่ปฏิเสธว่าไม่มีโดยสิ้นเชิง แต่ไปยอมรับปหารณะของไวเศษิกะทั้ง ๗ โดยเพิ่มความมืดกับเสียงเข้าไปซึ่งประภากรไม่ยอมรับ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในฉบับก่อนๆ จะพบว่าปรัชญาอินเดียมีเรื่องที่สำคัญอยู่ไม่กี่เรื่อง เรื่องที่พูดถึงกันมากคือ เรื่องประกฤติ

และอาดมันหรือนามกับรูป ทุกระบบดูเหมือนจะยอมรับความมีอยู่ของสิ่งทั้งสองนี้ ถึงแม้จะเรียกชื่อต่างกัน และการนิยามความหมายแตกต่างกันอยู่ก็ตาม

สำหรับมีมามสาก็เช่นเดียวกัน ยอมรับความมีอยู่ของอาดมันหรือชีวาตมัน ทำนองเดียวกับที่นยาเยและไวเศชิกะได้รับรองไว้ ปรากฏและกุมาริล ซึ่งมักจะมีความเห็นขัดแย้งกันเกือบทุกเรื่อง แต่มีความเห็นตรงกันในเรื่องนี้ส่วนหนึ่ง คือภาวะของชีวาตมัน โดยเขาอธิบายว่า “มีชีวาตมันอยู่เป็นจำนวนมาก ลักษณะและหน้าที่ของชีวาตมัน คือเป็นสิ่งเที่ยงแท้ มีอยู่ทั่วไป กระจายอยู่ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีขอบเขตจำกัด เป็นสสาร อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความรู้สึกตัว ชีวาตมันเป็นผู้รู้ กระทำกรรม เสวยอารมณ์ แตกต่างจากร่างกาย จิตใจ ความเข้าใจ แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในการก่อให้เกิดความรู้สึกตัว อารมณ์เป็นต้น ในเวลาที่บรรลุมกษะ ชีวาตมันจะหลุดพ้นไปจากความผูกพันของร่างกาย จะเข้าถึงความบริสุทธิ์ ปราศจากความรู้สึกตัวตลอดไป”

พรรณนาเกี่ยวกับธรรมะของมีมามสาเป็นอย่างไร ?

ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า มีมามสาพยายามศึกษาค้นคว้าสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” ไชมินิ ปฐมาจารย์แห่งลัทธิมิมามสาได้ให้คำจำกัดความของคำว่าธรรมะไว้ว่า “ธรรมะ คือ คำสั่งหรือบทบัญญัติที่กำหนดให้มนุษย์ต้องกระทำกรรม” ความเข้าใจในเรื่องธรรมะของมีมามสา อาจสรุปได้ดังนี้

๑. ศิลธรรมระดับทั่วไป ต้องอาศัยการเรียนรู้ ใช้ชีวิต คลุกคลีในโลกก็ยวิสัย

๒. ธรรมะอันเกี่ยวข้องกับเรื่องจิตใจโดยตรง อันชี้ทางเพื่อบรรลุมกษะ คนสามารถทราบได้จากพระเวท พระเวทได้บอกทางควร

ทำและไม่ควรทำให้ ทุกคนจึงควรยอมรับและสนับสนุนความหลัง
ความศักดิ์สิทธิ์แห่งพระเวท

๓. ความทุกข์ความสุขของคนในชาติหน้า มีความเกี่ยวข้องกับ
กับกรรมและอกรรม

๔. สุขทุกข์ของคนทุกคน เป็นผลสืบเนื่องมาจากกรรมดีและ
กรรมชั่ว ที่บุคคลได้กระทำลงไปสอดคล้องกับกรรมหรืออกรรม เมื่อ
คนกระทำความอะไรลงไป จะเกิดอำนาจลึกลับที่มองไม่เห็นขึ้นใน
ชีวาตมัน เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสม อำนาจนั้นจะแสดงตนออกมา
ให้คนรับผลตามกรรมที่ตนได้กระทำไว้

๕. มีมามสหายอมรับว่า กรรมเป็นสิ่งที่มียุอยู่และแบ่งออกเป็น
๓ ชนิด คือ

๕.๑ กรรมที่ต้องกระทำ อาจทำเป็นประจำ หรือตาม
โอกาสที่กำหนดไว้

๕.๒ กรรมที่ทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ เช่น การบุญชายัญ อัน
พรหมณ์ถือว่าเป็นบุญ แต่ถ้าไม่กระทำก็ไม่ถือว่าเป็นบาปแต่
อย่างไร

๕.๓ กรรมที่ต้องห้าม ใครขึ้นทำเป็นบาป ตายไปต้อง
ตกนรก ถ้าเผลอทำไป อาจทำกรรมล้างบาป ล้างผลกรรมนั้นเสีย
ได้ แสดงว่า มีมามสหายถือว่า บาปล้างได้

๖. เดิมทีเดียว มีมามสามีเป้าหมายอยู่ที่การไปบังเกิดใน
สวรรค์เท่านั้น ต่อมาได้ขยายจุดมุ่งไปสูงขึ้นถึงโมกษะ การเข้า
ถึง โมกษะ คือการงดเว้นกรรม ประเภทที่ ๑ และ ๒, ขจัดอุปาทาน
ออกจากจิตใจ ทำให้ชีวาตมันแยกออกจากกายโดยเด็ดขาด เป็น
การยุติการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เข้าสู่โมกษะอันเป็น

ดินแดนที่บรมสุขสถาน ด้วยการบำเพ็ญสมาธิจนเกิดปัญญาบรรลุมโงกษะ

มีมามสาในยุคของกุมาริล เป็นศัตรูกับพระพุทธศาสนาอย่างแรง สองฝ่ายทะเลาะกันอย่างรุนแรง ในที่สุดก็เสื่อมจากอินเดียด้วยกัน เพราะ

การทะเลาะกันเพื่ออะไรก็ตาม
เป็นการเร่งเวลาแห่งการแตกดับให้ใกล้เข้าเท่านั้นเอง

นับถือ
สมบัติ พรหมพันธุ์

มิตตทุพโก ทิ ปาบโก

ผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวแท้

ช.ชา.ทศก. ๒๓/๒๔๗

ปรัชญาจทรศนะ

เพื่อนรัก

ผมได้นำไปศึกษาระบบปรัชญา ที่เรียกว่า จทรศนะ พร้อมกับไปรู้จักกับลัทธิครุทั้ง ๒ ในสมัยพุทธกาล ซึ่งบางลัทธิน่าจะเกิดมาก่อนสมัยพุทธกาล แต่สรุปว่าเคยร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า เป็นที่น่าสังเกตว่า ลัทธิครุทั้ง ๒ กับจทรศนะ น่าจะมีการเชื่อมโยงถึงกันไม่น้อย เพราะมีการสอดคล้องกัน จนมีการพูดกันในหมู่นักศึกษาว่า ระบบปรัชญาของอินเดียมีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เราสามารถพบคำพูดที่เคยอยู่ในส่วนหนึ่ง แต่กลับหายไปในส่วนนั้น ในขณะที่เดียวกันก็ไปปรากฏในส่วนอื่นของระบบปรัชญา ลัทธิ ตลอดจนถึงศาสนา เพราะในด้านศาสนาเราจะพบว่า ศาสนาที่เกิดและเจริญเติบโตในอินเดีย จนถึงเผยแพร่ออกไปนอกอินเดียนั้น เมื่อนำเอาจำนวนศาสนาที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมาเทียบดู จะพบว่าศาสนาที่เกิดในอินเดียมากเป็นพิเศษคือ ศาสนาฮินดู หรือศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนา ศาสนาเซน ศาสนาซิกข์ แม้ศาสนาไซโรัสเตอร์ก็มีเค้าว่าเคยมีความเจริญเติบโตอยู่ในอินเดีย มีคนนับถือไม่น้อยเหมือนกัน

ระบบความคิดของอินเดีย อย่างที่เคยบอกว่ามีฐานมาจากพระเวทเป็นหลัก แต่สอดคล้องกับพระเวทบ้าง ขัดแย้งกับพระเวทบ้าง ในขณะเดียวกัน ในพระเวทนั่นเองมีประเด็นที่น่าศึกษาสนใจไม่น้อยเหมือนกัน

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นผลตรงมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แต่การตรัสรู้นั้นถ้าเปรียบแล้วเป็นเหมือน

ดวงประทีปดวงใหญ่ที่ลุกโผลงขึ้นท่ามกลางดวงประทีปน้อยๆ จำนวนมาก ดังนั้น ด้วยแสงแห่งดวงประทีปดวงน้อยแต่มีหลายดวง สามารถส่องให้เห็นสิ่งที่อยู่ในท่ามกลางความมืดตามปริมาณของ แสงสว่างไม่น้อยเหมือนกัน

พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัมพัตถุญ ทรงรู้ทุกอย่างด้วยการตรัสรู้ แต่ในสิ่งที่ใช้คำว่าทุกอย่างนั้นเอง มีไม่น้อยที่คนอื่นเขารู้ กันมาก่อน แล้วบางอย่างถูกต้อง และสมบูรณ์ตามสมควรแก่ฐานะของกรณี นั้น ๆ บางอย่างอาจจะมีความบกพร่องอยู่ แต่บางอย่างอาจจะ มองผิดด้าน เราจึงพบว่าคำสอนของพระพุทธศาสนามีลักษณะ เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. **ทรงปฏิวัติ** ระบบความเชื่อที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น เช่นการ ทรมานร่างกาย การบำเรอตนเองด้วยกามคุณ การถือว่าตบะ จะเกิดจากสองวิธีนี้ การเข้าถึงพรหมันเป็นความสุขชั่วนิรันดร พระธรรมเทศนาแนวนี้ทรงปฏิเสธมาแต่ปฐมเทศนาแล้ว

๒. **ทรงปฏิรูป** คือของเดิมเขามีอยู่แล้ว แต่ยังมีความบกพร่อง ในด้านผล หรือในตัวเหตุเอง ทรงปรับปรุงให้มีผลในทางปฏิบัติ ตามวัตถุประสงค์ในการสอนธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ เพื่อ ประโยชน์ มีการเกื้อกูล และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ปฏิบัติ เช่น คำสัตย์เป็นคำไม่ตาย เป็นโบราณภาษิต พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ ว่าถูกต้องส่วนหนึ่งแต่ในภาคสนามคำอาจไม่ตาย แต่คนพูดอาจ ตายได้ จึงทรงเพิ่มเติมในการพูดคำสัตย์แต่ละคราวว่า “เรื่องนั้น ต้องเป็นเรื่องจริง เป็นธรรม มีประโยชน์ มีเมตตาจิตต่อคนฟังใน การพูด บางคราวเขาอาจชอบใจ หรือไม่ชอบใจ แต่ให้ดูกาลเทศะ ที่เหมาะสมแก่การพูดวาจาเช่นนั้น โดยเน้นไปที่ประโยชน์ที่คนฟัง จะได้จาก การพูดเป็นสำคัญ

๓. การรับรองของเก่า สิ่งดั่งามต่างๆ ก่อนหน้านั้นมีเป็นอัน
มาก เช่น ศิล ๕ ศิล ๘ การไม่จองเวรกัน การมีศรัทธาต่อวัตถุ
บุคคลที่ควรแก่ศรัทธา เช่น ทรงแสดงไว้ว่า เวย์ยอมไม่ระงับไปด้วย
การจองเวร แต่จะระงับไปด้วยการไม่จองเวร นี่เป็นคำสอนแต่
โบราณ ในพระพุทธศาสนาจึงมีเทวดาภษิต อสิภษิต พรหม
ภษิต โบราณบัณฑิตภษิตเป็นอันมากที่พระพุทธศาสนายอมรับ

๔. ผลตรงจากการตรัสรู้ เช่น อริยสัจ ๔ ปฏิจสมุปบาท
นิพพาน อนัตตา โลกุตตรมรรค โลกุตตรผล เป็นต้น

ดังนั้น ในที่นี้จะนำตัวอย่างข้อความในพระคัมภีร์พระเวท
บางข้อมาเพื่อทำความเข้าใจ เมื่อนำเอาข้อความมาเทียบเคียงกับ
หลักในทางพระพุทธศาสนาสามารถพบทั้งความแตกต่าง ความ
คล้ายคลึง ความผูกพันกัน และบางกรณีอาจเหมือนกัน เช่น

ดังที่บอกมาแล้วว่า ศาสนาเทวนิยมทั้งหลายพัฒนามาจาก
การนับถือธรรมชาติเบื้องต้น คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จากนั้นก็กลายเป็น
การนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ ฐานะของวิญญาณบรรพบุรุษบ้าง
ธรรมชาติที่เขา นับถือบ้าง เมื่อเขาไม่เข้าใจในความเปลี่ยนแปลง
ของธรรมชาติที่ออกมาทั้งทางด้านที่เป็นคุณและด้านที่เป็นโทษ จึง
เกิดความเข้าใจว่า ธรรมชาติเหล่านั้นตลอดถึงวิญญาณบรรพบุรุษ
ได้พัฒนาไปเป็นเทพประจำภาคพื้นก่อน จากนั้นมาก็พัฒนาทาง
ความคิดที่เกิดจากความกลัว ความไม่รู้ถึงความจริงของสิ่ง
เหล่านั้น นานเข้าๆ เทพเจ้าเหล่านั้นเลยสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง แต่
เพราะความไม่รู้นั่นเอง ทำให้เกิดมีการเชื่อมโยงเทพเจ้าทั้งบนพื้นดิน
บนท้องฟ้า และบนสวรรค์ เช่นลัทธินับถือพระอาทิตย์ จะมีการ
เชื่อมโยงกันของไฟ บนพื้นดินคืออัคคี คือไฟทั่วๆ ไป บนท้องฟ้าเป็น
วิษณุ คือสายฟ้า เป็นสวรรค์ คือสุริยเทพหรือพระอาทิตย์

แต่เทพเหล่านี้มีคนนับถือแยกกัน ตามความสัมพันธ์ของตน กับสิ่งนั้น ที่ตนได้สัมผัสทั้งส่วนที่เป็นคุณเป็นโทษอันตนไม่สามารถ หาคำตอบได้ จึงเข้าใจว่าเทพเจ้าพอใจจึงให้คุณ ไม่พอใจจึงให้โทษ การยอมรับนับถือเทพเจ้าเหล่านี้จึงออกมา ๒ แนวทางหลัก คือ

๑. เพื่อประจบเอาใจเทพเจ้าให้เทพเจ้าโปรดปราน ประทานสิ่ง ดีงามให้แก่ตน ครอบครัว สัตว์เลี้ยง งานอาชีพที่ตนประกอบ

๒. เพื่อเป็นการเอาใจเทพเจ้ามิให้เทพเจ้าโกรธตน ครอบครัว บริวาร สัตว์เลี้ยง เพื่อตนเองครอบครัวจะอยู่ด้วยความสวัสดิ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมที่ทรงตรัสรู้แก่ชาวโลก จึง ทรงแสดงว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ประการหนึ่ง ทรงปรารภ การกระทำของอดีตปุโรหิตของพระเจ้ามหาโกศล คือ ท่านอัคคิทัต ที่ออกบวชบำเพ็ญเพียรแบบบูชาไฟความว่า

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก อันความกลัวตายคุกคามแล้ว ย่อม ถึงภูเขาทั้งหลายบ้าง ป่าทั้งหลายบ้าง อารามและต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ บ้างว่าเป็นที่พึ่ง แต่นั้นมิใช่ที่พึ่งอันเกษม มิใช่ที่พึ่งอันอุดม ใครถึง สิ่งเหล่านั้นเป็นที่พึ่งแล้วไม่อาจพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้าพระธรรมพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ สามารถเห็นอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันไปจากข้ำศึกให้เข้าถึงพระนิพพาน เป็นที่เข้าไประงับแห่งความทุกข์นี้แลเป็นสรณะอันเกษม เป็นสรณะ อันอุดม เธออาศัยพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ ทั้งปวงได้

แต่ในฐานะของผู้ศึกษาต้องเข้าใจว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรง ปฏิเสธทุกสถานะ แต่ทรงปฏิเสธว่าไม่ใช่เป็นที่พึ่งอันเกษม ไม่เป็น

ที่พึงอันอุดม และคนที่พึงสิ่งนั้นไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ โดยเน้น
ที่คำว่า “ทุกข์ทั้งปวง” เพราะในความเป็นจริงแล้วธรรมชาติและ
สถานที่เหล่านั้นสามารถเป็นที่พึงได้หลายๆ กรณี

ผมเองยังมีความคิดว่า ลักษณะการถือเทพเจ้าของชาว
อารยัน ต่างฝ่ายต่างก็ให้ความสำคัญแก่เทพเจ้าที่ตนนับถือ ใคร
นับถือเทพเจ้าองค์ใด ก็จะมีการสวดตักย่องเทพเจ้าตนนั้น เช่น เขา
พูดถึงพระอัคนีเทพไว้ว่า พระอัคนีนี้เป็นพระของเทพทั้งหลาย และ
เป็นเทพของพระทั้งหลาย ในคัมภีร์ฤคเวทยกย่องพระอัคนีเป็นเทพ
อันดับสอง จะรองเพียงพระอินทร์เท่านั้น เพราะว่าคำว่า “อินท”
แปลว่าผู้เป็นใหญ่ พระอัคนีจึงปรากฏเป็นเทพในสามลักษณะคือ
ในโลกมีรูปเป็นไฟหุงต้ม ในบรรยากาศมีรูปเป็นแสงสว่าง สายฟ้า
แลบ บนสวรรค์มีรูปเป็นสุริยเทพ พระอัคนีจึงมีลักษณะเป็นผู้
สื่อสารระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า การบูชาในศาสนาต่างๆ จึงมักมี
ไฟอยู่ด้วยเสมอ แม้แต่พระพุทธศาสนาของเรา ก็ยังนำมาใช้ในรูปแบบ
ของรูปเทียน

ความยิ่งใหญ่ของเทพเจ้าเป็นไปตามยุคสมัย พึงเห็นกรณีของ
พระอินทร์ หรือท้าวสักกเทวราช ที่ในสมัยพุทธกาลมีบทบาทมาก
พอสมควร แต่ในชาดกจะปรากฏว่ามีความยิ่งใหญ่มาก สามารถให้
คุณให้โทษได้ แต่ในรามายณะหรือรามเกียรติ์ บทบาทของพระ
อินทร์ลดลงมาก สืบเนื่องจากการที่คนซึ่งนับถือท่านพยายามแสดง
ความยิ่งใหญ่ของท่านจนบางเรื่องไม่สมควร เช่นการไปเป็นชู้กับ
ภรรยาของฤๅษี จนเกิดบุตรเป็นพาลี ทำให้ฤๅษีถูกสาปจนปรากฏเป็น
อวัยวะเพศเต็มตัวถึง ๑,๐๐๐ ภาพ ต้องขอลดโทษ ให้กลายเป็น
๑,๐๐๐ ตา จึงเรียกว่า สหัสเนตร ในอรรถกถาธรรมบทของเรา

ก็เรียกท่านว่าสหัสเนตร แต่กลับนิยามความหมายใหม่ว่า มีสติ ปัญญาเฉียบแหลมมากสามารถคิดปัญหาต่างๆ ได้ในเวลารวดเร็ว เป็นร้อยนับพันนับ แต่พฤติกรรมของพระอินทร์คราวนั้นประกอบ กับท่านรบกับเมฆนาทที่เป็นโอรสของทศกัณฐ์ แต่กลับพ่ายแพ้ ต่อเมฆนาท ทำให้เมฆนาทได้นามใหม่ว่า อินทรชิต แปลว่าผู้พิชิต พระอินทร์

พวกพราหมณ์จึงพยายามที่จะอธิบายบุคลิกภาพของเทพเจ้า สูงสุด ในภาพลักษณ์ต่างๆ มาตามลำดับ เพราะได้บทเรียนมาจาก ความหมกมุ่นทางเพศของพระอินทร์ พระอินทร์เป็นคนมักมากใน ทางเพศ และไม่มีฤทธิ์อำนาจจริงอย่างที่เชื่อถือกัน เพราะเวลา รบก็แพ้ยักษ์ ความคิดเรื่องเทพเจ้าสูงสุดจึงมีการอธิบายในรูปของ นามธรรม

ดังนั้น คำว่า พรมาตมัน มหาตมัน ปुरुชะ แม้แต่พรหมัน ท่าน อธิบายก่อนไปทางนามธรรม ไม่อาจสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ได้ กาลต่อมาคนฟังไม่เข้าใจ ความเคารพนับถือยำเกรงไม่เกิด ตามความต้องการ ภาพลักษณ์ของจอมเทพจึงเปลี่ยนเป็นพรหมัน ที่เมื่อก่อนมีลักษณะเป็นนามธรรม กลายเป็นรูปธรรมว่า พระพรหม แต่กลับมีปัญหาเพราะกลัวว่าจะเจ้าชู้อย่างพระอินทร์อีก จึงอธิบาย ไปในภาพลักษณ์ของนปุษกกลิงค์ คือไม่เป็นทั้งหญิงทั้งชาย ชาวบ้าน ไม่อาจทำใจให้นับถือกระเทยได้ จากนั้นพระพรหมจึงกลายเป็น เทพเจ้าที่เป็นเพศชาย แต่เพื่อจะไม่ให้มีปัญหาอย่างพระอินทร์อีก จึงกำหนดให้พระพรหมมีศักดิ์เพียงองค์เดียว คือมีมเหสีเพียงองค์ เดียว คือพระสุรัสวดี ที่เดิมทีเดียวเป็นศักดิ์ของพระวิษณุ หรือพระ นารายณ์ เดิมพระนารายณ์มีศักดิ์ ๓ องค์ คือ พระอุมาเทวี พระ

ลักษมีเทวี และพระสุรัสวดี กาลต่อมามีการขอให้พระอุม่าเป็นเทวี
ของพระศิวะ พระสุรัสวดีกลายเป็นศักดิ์ของพระพรหม พระ
นารายณ์จึงมีเพียงพระลักษมีเพียงองค์เดียว ความคิดให้จอมเทพ
ทั้ง ๓ มีภรรยาเพียงองค์เดียว แต่ราษฎรกลับมีภรรยากันมากมาย

หลักการแนวทฤษฎีนิยมในยุคแรก แม้สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน
ถ้าเราศึกษาจากเทพปรัมภะของอินเดีย จะพบว่าเทพของเขาแม้แต่
พระพรหมก็มีความรู้สึกนึกคิดแบบมนุษย์ มีความรัก ความโลภ
ความโกรธ ความหลง บางคราวก็โง่เขลาความรับผิดชอบ ที่
สำคัญมีลักษณะเป็นครอบครัวมีลูกหลานสืบต่อกันมา แต่แปลกที่
ไม่เคยตาย อันเป็นความเชื่อแบบลัทธิสัสตทิกฏฐิคือเห็นว่ามีความเที่ยง
แท้ เทพเจ้าเหล่านั้นแม้ในปัจจุบันก็ยังอยู่ครบ แต่กลับขยายตระกูล
ออกไปจนไม่อาจนับได้ว่า ชนชาติอารยัน ที่กลายเป็นพันธุ์มาเป็น
อินเดีย อันเป็นชนเผ่าที่รวมกันอยู่ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ชนเผ่า นับถือ
เทพเจ้ากันเท่าไร และการนับถือเทพเจ้าเหล่านี้เอง ยังไปสู่การถือ
เราถือเขา แบบคนไทยนับถืออาจารย์ของตนเอง จนแบ่งออกเป็น
ฝักเป็นฝ่ายยกย่องอาจารย์ตน ชมเชยอาจารย์คนอื่น

แม้จะพยายามประสานความคิด จัดให้เทพเจ้าอันเป็นจอม
เทพ ๓ องค์คือ พระพรหม พระศิวะ พระวิษณุ ผนึกเป็นอันเดียว
กันในนามว่า ตรีมูรติ แต่ท่านเหล่านั้นก็ยังคงแย่งการนำส่งคมกัน
อยู่เหมือนเดิม จนมีการอธิบายว่า พระเจ้าของตนเป็นผู้สร้าง
พระเจ้าอีก ๒ องค์

ในคัมภีร์ฤคเวทได้อธิบายลักษณะของสวรรค์ไว้จากภาพ
ลักษณะของโลกมนุษย์ ท่านองคนไทยอธิบายศาสนาพระศรีอริย-
เมตไตรย์ เช่นบอกว่า

๑. สวรรค์ และโลกซึ่งอุดมด้วยน้ำมันเนย เป็นผู้รุ่งโรจน์ ก้าวล่วงสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง กว้างใหญ่ไพศาลเป็นผู้ประساتมธุรส มีรูปร่างสวยงาม เมื่อกล่าวตามกฎจักรวาล (ธรรม) ของวรรณเทพ สวรรค์และโลกย่อมถือพืชที่มีอยู่ชั่วกาลปาวสาน และที่อุดมสมบูรณ์ ไว้คนละทาง

๒. จงสาธยายบทสวด (พรหมณ์) ที่ทำให้บริสุทธิ์ และนำชนลูก ถวายแด่เทพผู้เป็นใหญ่ จงทำตัวเป็นที่โปรดปรานของพระวรรณเทพผู้รุ่งเรืองซึ่งได้ทรงขยายโลกออกไป ดุจดั่งคลี่พรมตากแดด เช่นเดียวกับคนฆ่าสัตว์ แม่น้ำสัตว์ออกไปฉะนั้น

ข้อความจากฤคเวทที่ยกมา เป็นของพวกที่ให้ความสำคัญแก่พระวรรณ ที่ในความเป็นจริงก็เป็นารเชื่อมโยงกันทั้งดินฟ้า สวรรค์บนพื้นดินคือน้ำที่ทั่วๆ ไป ในท้องฟ้าเป็นฝนบนสวรรค์ คือพระวรรณเทพ ในฤคเวทสมัยนั้นเทพเจ้าแต่ละองค์ มีการยกย่องสรรเสริญไว้ในฐานะสูงส่ง ตามความรู้สึกของคนที่นับถือท่าน สถานะของพระวรรณอาจจะไม่ใช่ว่าผู้สร้างโลกแต่กลับมีความสำคัญต่อโลก เพราะท่านได้พรรณนาสถานะของพระวรรณไว้ในด้านตำแหน่งภารกิจต่อโลก สวรรค์ของท่านไว้ว่า พระวรรณ เป็นผู้บริหารกฎจักรวาล (ฤตะ, ธรรมะ) ซึ่งทำพฤติกรรมทั้งปวงไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ในบรรดามีในโลกนี้ให้ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ พระวรรณเทพนี้แหละที่ทรงขยายโลกให้ออกไป และทรงทำให้ดวงอาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปได้ และทรงเป็นผู้ที่ทรงหลังฝนมา แต่ทรงเห็นว่าแม่น้ำน้ำทั้งหลาย ทำให้น้ำฝนไหลหลังลงสู่มหาสมุทร แต่มหาสมุทรก็ไม่เต็มด้วยน้ำเลย เพราะฉะนั้นจึงเป็นการถูกต้อง ที่จะเรียกพระองค์ว่าทรงเป็นใหญ่เหนือศีลธรรมของมนุษยชาติด้วย พระวรรณทรงมีหน้าที่ที่จะทำให้ตระหนักว่า ไม่มีการล่วงละเมิดกฎจักรวาลหรือกฎของมนุษย์ใดๆ เลย

แม้แต่ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติเช่นตอนเช้าของแต่ละวัน เขาก็มีความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าหรือมีเทพเจ้าเกี่ยวข้องอยู่ เช่น ข้อความในฤคเวทตอนหนึ่งว่า

- แสงสว่างนี้ได้ฉายแสงเข้ามาสว่างไสวที่สุดเหนือแสงทั้งปวง ความสว่างไสวรุ่งเรืองก็เกิดเป็นความสว่างไสวรุ่งโรจน์ขึ้นมา ได้ปลุกเทพสาวิตรีให้ตื่นขึ้น บัดนี้รัตติกาลก็ยอมเปิดทางให้แก่ตอนเช้าแล้ว

- ยามเช้าที่นำลูกวัวที่ฝูงไสมานั้น ก็มีแสงสว่างโชติช่วง รัตติกาลอันมืดมิดได้เปิดโอกาสให้แก่อรุณ ยามอรุณ และรัตติกาล ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกัน เป็นอมตะตามกันไปนั้นก็เดินทางอยู่เรื่อยไป ผลัดเปลี่ยนแลกเปลี่ยนกันอยู่

ฤคเวทถือว่ามีความคิดที่บริสุทธิ์ ไส้ชื่อสำหรับยุคสมัย บทขับหรือโคลงทั้งหลายมักจะมีลักษณะของการสรรเสริญเยินยอ จบลงด้วยการประจบเทพเจ้า ขอพรจากท่าน และขอให้ท่านโปรดปราน ไม่พิโรธลงโทษตน

สำหรับพระอินทร์ ซึ่งเคยเป็นเทพสูงสุดในยุคพระเวท ที่นักโบราณคดี ประวัติศาสตร์ เข้าใจว่าตกอยู่ในสมัยก่อนพุทธกาล ประมาณ ๓๐๐๐ ปี แต่ พ.ศ. อย่างเอาเป็นนิยายนัก เพราะในเรื่องเดียวกัน แม้แต่ พ.ศ.เองก็มีความแตกต่างกันมากประมาณ ๒๕ มติ เรากับอินเดียนก็ยังมีความเข้าใจแตกต่างกัน เพราะสมัยโบราณตำนานการเล่าขานอะไรก็ตามมักจะพูดในกรณีของ

ใคร? ทำอะไร? ทำที่ไหน? ทำอย่างไร? ผลจากการกระทำเป็นอย่างไร? แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นเมื่อไร? เพียงแต่บอกคร่าวหนึ่ง สมัยหนึ่ง สมัยนั้น ครั้งนั้น โดยสมัยนั้นแม้ในพระไตรปิฎกของเราเองก็มัก

พูดในลักษณะอย่างนั้น แม้ในสัปปริสธรรม ๗ ทรงสอนให้องค์รวม
ในทุกกรณีไว้ ๗ ประการ คือ “มีความรู้ชัดเจนในด้านเหตุ ผล
ฐานะของตน ความเหมาะสมความควร กาล คณะบุคคล ตัวบุคคล”
ที่ในความเป็นจริงในคำวากาลนั้นเองบ่งบอกถึงคน ตน ประมาณ
เหตุผล สถานที่ แต่ท่านกลับบอกกาลในรูปที่ขาดความชัดเจน
เป็นการสื่อสารที่ค่อนข้างแปลก แต่นั่นคือความจริงของเอกสาร
จากชมพูทวีปในอดีต

เวลาเขาพรรณนาบุคลิกลักษณะของพระอินทร์ จะมีการเน้น
ไปในด้านฤทธิ์ อำนาจ พลังในการทำลายล้างฝ่ายที่เป็นข้าศึกต่อ
มนุษยชาติ ทำให้คนเกิดความกลัว มีความเคารพ ยำเกรง แต่ลึกๆ
แล้วคือต้องการฝากเนื้อฝากตัวขอการอารักขาคุ้มครองจากท่าน
เช่น

พระอินทร์ ทรงแกว่งสายฟ้าได้สำเร็จ พระองค์ได้ทรงฆ่า
พญานาคได้ปล่อยน้ำให้ไหล และทรงทำให้สองข้างแห่งภูเขาแยก
จากกัน

พระองค์ทรงประหารพญานาคที่นอนเหยียดยาว อยู่บนภูเขา
ทวัชตาร ได้ทำรูปพระองค์เป็นรูปสายฟ้าคำราม น้ำได้ไหลหลังไป
สู่มหาสมุทรเสียงกึกก้องคล้ายเสียงร้องของแม่โค

- พระอินทร์ซึ่งทรงแกว่งสายฟ้าอยู่ในมือ เป็นใหญ่เหนือสิ่ง
ที่เคลื่อนไหวและสิ่งที่หยุดนิ่ง เป็นใหญ่เหนือสิ่งที่รักสันติและเหนือ
สิ่งที่มีเขา (คือชอบรุกราน) พระอินทร์ทรงปกครองเผ่าชนต่างๆ ใน
ฐานะที่ทรงเป็นราชาแห่งชนเผ่าต่างๆ เหล่านั้น พระอินทร์ทรงล้อม
รอบเผ่าชนเหล่านั้นไว้ด้วยวงล้อมรอบซึ่งรตนะนั้น

- ปुरुषะ ที่เชื่อกันว่าเป็นที่มาของสรรพสิ่ง ตามหลักของ
สังขยะ โยคะ ที่กล่าวไว้ในตอนต้น ดูแล้วเป็นหลักความเชื่อใน

ยุคดึกดำบรรพ์มาก เวลาอธิบายคุณลักษณะของปุรุชะเราจะพบ การสอดคล้องกันอย่างหนึ่งคือศาสนาประเภทเทวนิยม จะอธิบาย คุณลักษณะของสิ่งสูงสุดที่ตนนับถือในรูปของนามธรรมก็ไม่ใช้ รูปธรรมก็ไม่เชิงพึงสังเกตว่า ปุรุชะ ปรมัตถ์ มน พรมัน แม้แต่ องค์พระพรหมเองบางครั้งดูเหมือนจะเป็นนามธรรม เช่น กษณะ ของปุรุชะที่อธิบายไว้ในคัมภีร์ฤคเวทความว่า

๑. ปุรุชะ มิพันเศียร พันตา พันเท้า ซึ่งแซกซึมอยู่ทั่วไปในโลก ทุกแห่งทุกมุม นั้นยังคงขยายเนื้อทั้ง ๑๐ ไปเหนือโลกอยู่

๒. ปุรุชะเท่านั้น เป็นทั้งหมดนี้ คือเป็นสิ่งที่ได้มีเป็นมาแล้ว และสิ่งที่กำลังจะมีต่อไป อนึ่งปุรุชะเป็นเจ้าของอมฤตภาพ และเป็นใหญ่เหนือสิ่งที่เจริญเติบโตขึ้นมาเพราะอาหาร

๓. นั้นแหละคือความยิ่งใหญ่ของปุรุชะ สิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่านี้ ก็คือปุรุชะ สรรพสัตว์ทั้งปวงประกอบขึ้นเป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของ ปุรุชะเท่านั้น อีกสามเสี้ยวเป็นอมรรตย์อยู่ในสรวงสวรรค์

ความเชื่อในเรื่องกำเนิดของโลก ท่านผู้สร้างมีลักษณะเป็น ตัวตน ในตอนแรกจัดว่าเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยเขาบอกว่า เทพนิยายเกี่ยวกับการสร้างพระอินทร์สมัยแรก จำต้องสังหาร อสูรฤๅษะก่อน จึงได้ดำเนินการสร้างโลก พระอินทร์ในฐานะที่เป็น ผู้สร้างโลกและสากลจักรวาล ได้สร้างเป็นระเบียบขึ้นมาจากความ อลหม่าน (อัสติ) นั่นคือ พระอินทร์ได้สร้างสิ่งที่มีอยู่ (สตี) จากสิ่งที่ ไม่มีอยู่ (อัสติ) ในการพิจารณาถึงเรื่องการสร้างโลกและจักรวาล ตามคัมภีร์พระเวท สมัยต่อมาพระอินทร์ในฐานะเป็นผู้สร้างสวรรค์ ในฐานะที่เป็นเอกเทวนั้น มีความเชื่อกันว่าเป็นแรงกระตุ้นเชิงสร้าง สวรรค์ที่ไม่มีตัวตน ซึ่งเรียกว่า ตตุ เอกม เมื่อเกิดมีปัญหามันขึ้นมาว่า

อะไรล้อมรอบสิ่งทั้งปวง? คำตอบในรุ่นเก่าหาได้บอกว่าเป็นวฤตระ
ไม่ แต่จะว่าเป็นการสร้างสรรค้ในการดำเนินการไปตามแรงกระตุ้น
ของตัณหาจากภายนอกหรือจากข้างบน นอกเหนือภาวะ และ
อภาวะ ท่านได้แสดงไว้ในฤคเวทตอนหนึ่งว่า

- ในตอนนั้นอภาวะก็ไม่มี ภาวะก็ไม่มี อวกาศที่เต็มไปด้วย
อากาศก็ไม่มี ท้องฟ้าที่อยู่พ้นอวกาศไปก็ไม่มี อะไรเล่าที่หุ้มห่อสิ่ง
ทั้งปวงไว้ และมันอยู่ที่ไหน? อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของใคร อะไร
เล่าคือน้ำที่ลึกจนหยั่งไม่ถึง

- ในตอนนั้นไม่มีความตาย แม้ความไม่ตายก็ไม่มี เครื่อง
หมายที่ทำให้เห็นว่ากลางวันกับกลางคืนแตกต่างกันก็ไม่มี สิ่ง
ที่ครอบครองพลังชีวิตนั้นล้อมด้วยสุญญากาศ คือสิ่งที่เป็นเอกซึ่ง
เกิดเพราะอาศัยอำนาจแห่งความร้อนที่เกิดจากความเคร่งครัด
ของมัน

ดังที่ได้เคยกล่าวมานานแล้วว่า หลักการสำคัญของศาสนา
เทวนิยม คือพยายามปฏิบัติตนเพื่อเข้าร่วมหรือเข้าร่วมกับสิ่งสูงสุด
ภายหลังในพระเวทเองได้เพิ่มพรหมันขึ้น ความคิดแนวนี้ผ่าน
พัฒนาการมาจากปุรุชะ ปรมัตมัน พรหมมัน จนถึงเป็นพระพรหม
เดิมที่พระพรหมมีความบริสุทธิ์ แต่คงเพราะอาจจะคิดว่าผิด
ธรรมดาไปหรืออย่างไรไม่ทราบ พระพรหมที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง
สรรพสัตว์ ในนามต่างๆ นั้นเอง ทุกชีวิตในโลกถือว่าเป็นหน่วยของ
พรหมมัน แต่กลับมาถูกขังไว้ในประภฤติ คือโลกของวัตถุ จึงมี
หลักการปฏิบัติในรูปของพรหมจารี เพื่อทำตนให้บริสุทธิ์อย่าง
ตนเคยแยกมาจากพรหมัน ความคิดแนวนี้ค่อนข้างไปเข้าร่วม
กับ "พรหมัน" และมีความสุขชั่วนิรันดรอยู่กับพรหมมัน ในฤคเวท

พูดถึงหนักไปทางบวงสรวงอันวอนการดลบันดาลจากสิ่งสูงสุด และมีพิธีกรรมในการบวงสรวงอันวอนขออำนาจศักดิ์สิทธิ์ ดลบันดาลคุ้มครอง และตำนานความเป็นมาทำนองประวัติและความยิ่งใหญ่ของเทพเจ้าแต่ละองค์ จนทุกองค์มีคุณสมบัติ มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน

แต่พอมาถึงยุคอาถรรพเวท มีการเน้นถึงหลักการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาตนเองเข้าอยู่ร่วมกับพรหมันในนามของพรหมจารี คือการประพฤติตนเพื่อเข้าถึงพรหมมัน กาลต่อมากลายเป็นอาศรม เป็นลำดับขั้นตอนของการครองชีวิตของชาวชมพูทวีป ท่านแบ่งออกตามวัย และมีจุดเน้นแตกต่างกันออกไป คือ

พรหมจารี อยู่ในวัยหนุ่มสาว มีภารกิจในการศึกษาตามสมคвр แก่บรรณะของตน

คฤหัสถ์ จบการศึกษามีหน้าที่ในการสร้างบ้านเรือน มีครอบครัว เพราะต้องการบุตร จนมีการจัดประเภทบุตรออกไปถึง ๕ ประเภท เขามีความเชื่อว่า ปุตตะ หรือ ปุตร ทำหน้าที่ปกป้องมารดาบิดามีให้ตกนรก นรกขุมหนึ่งจึงชื่อว่า ปุตตะ ดังที่เคยเล่ามานานแล้ว

วนปรัสเถ มีความสำเร็จในการครองเรือน มีบุตรสืบตระกูลแล้ว เมื่อเห็นว่าผมหงอกแล้วจึงออกแสวงหาบุญด้วยวิธีการต่างๆ เช่นอาบน้ำในคงคาศักดิ์สิทธิ์ สนทนากับนักบวชประเภทต่างๆ ตามความเชื่อถือของแต่ละคน คติไทยที่ว่า "ลางเนื้อชอบลางยา" เป็นความจริงชั่วนิรันดร์จริงๆ แม้ปัจจุบันคนก็นับถือสิ่งที่มีอยู่แตกต่างกัน แม้ชาวพุทธเราเองยังไปไหว้ผีสง่าอยู่เป็นอันมาก

สันนยาสี ท่านที่พอเอนในชีวิตแบบส้งัดจากหมู่คณะ จาริกเที่ยวไปในป่าเขาลำเนาไพร ด้วยเพศของนักบวชประเภทที่ตนพอใจ

ศรัทธา ยุคแรกคนประเภทนี้แหละที่เรียกว่าพรหมจารี ในความหมายกาลต่อมาว่าประพฤติอย่างพรหม เน้นไปที่การงดเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์เป็นหลัก การปฏิบัติแบบมหาत्मคานธี ในกาลต่อมาก็ได้รับการยกย่องว่า “เป็นพรหมจรรย์ที่เป็นจุดพลังสร้างสรรค์” ที่ได้รับการกลั่นกรองให้บริสุทธิ์ ด้วยความไม่มักมากในกามารมณ์

สถานะทางสังคมของพรหมจารี ได้รับการยอมรับนับถือยกย่องค่อนข้างสูง แม้ในสมัยปัจจุบันตอนหนึ่งในคัมภีร์อาถรรพเวทได้บรรยายไว้ว่า

“พรหมจารีที่องเทียวเร้าใจซีกโลกทั้งสอง ทวยเทพมีจิตใจนิยมชมชอบต่อพรหมจารี พรหมจารีค้ำจุนโลกและสวรรค์ ทำให้ครูอาจารย์ของตนเต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธา”

“เมื่อครูยอมรับพรหมจารีเป็นศิษย์ ครูจะปฏิบัติต่อพรหมจารีเหมือนบุตรในร่างของตนเอง ครูจะเอาพรหมจารีไว้ในห้องเป็นเวลา ๓ คืน เมื่อพรหมจารีเกิดขึ้นมา ทวยเทพทั้งหลายก็จะมาประชุมกันเฝ้าดูพรหมจารีนั้น”

อธิบายไปหนักเข้าๆ เลยไม่ทราบว่พรหมจารีจริงคืออะไร? เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม การเอาพรหมจารีเข้าไว้ในห้องของอาจารย์ ๓ วันนั้นทำอย่างไร? หนักไปยิ่งกว่านั้นคือบอกว่า

พรหมจารีซึ่งเกิดก่อนพรหมัน ห่อหุ้มตัวเองด้วยความร้อนนั้น ได้เกิดขึ้นมาด้วยศรัทธาของตนเอง จากพรหมจารีนี้ก็เกิดพรหมภาวะ ซึ่งเป็นพรหมันที่สูงสุด และทวยเทพทั้งปวงพร้อมทั้งอมฤตภาพ

จากตัวอย่างที่ยกมาจะพบว่า คัมภีร์พระเวทตามความเป็น
มาแล้ว มีการจดจารึกเป็นอักษรหลังพระไตรปิฎกหลายปี การ
ศึกษาของคนรุ่นหลัง ส่วนมากจะศึกษาจากการแปลของฝรั่ง
ชาวตะวันตก ทั้งๆ ที่ตัวพระคัมภีร์เดิมจารึกด้วยภาษาสันสกฤต

ผมเคยคิดฝันว่า ในความเป็นจริงคัมภีร์พระเวทอาจจัดเป็น
มรดกทางวรรณกรรมของมนุษยชาติ หากมีการลงทุนจัดการ
ปริวรรต ออกมาเป็นตัวอักษรไทย แล้วแปลออกมาจากภาษาเดิม
จากคนที่เคยผ่านการศึกษามาโดยตรง สารัตถะที่ถูกต้องจึงจะ
ปรากฏชัดเจน

ในฐานะเป็นจดหมาย ผมจึงทำเพียงแนะนำให้รู้จักพระเวท
ในภาพรวมๆ หลักการจริงๆ เามาจากฤคเวทและอาถรรพเวท
เท่านั้น เพราะถ้ายกมาทุกคัมภีร์จะกลายเป็นเรื่องใหญ่

ใครต้องการศึกษาบ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียให้ดูได้จาก
ของราชบัณฑิตยสถาน สามารถหาอ่านได้ ปัจจุบันเขาพิมพ์รวม
กันเหลือสองเล่มเท่านั้น

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

อินเดียโบราณ

เพื่อนรัก

พูดเรื่องปรัชญามานาน ถึงแม้ว่าจะยังไม่จบทุกระบบ แต่เห็นว่าควรพักไว้บ้าง เพราะเรื่องปรัชญาเป็นเรื่องหนักเกินไปสำหรับบางคนที่ไม่ได้ศึกษามาโดยเฉพาะ แต่สำหรับคนที่ศึกษามาโดยเฉพาะ จะพบว่าการศึกษาทุกระบบปรัชญานั้น เป็นอาหารใจที่มีความสำคัญ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้ใช้ปัญญา พิจารณาเทียบเคียง คิดค้น ตัดสินใจยอมรับนับถือตามลำดับ วิชาปรัชญาจึงมีอุปการะแก่การศึกษาทุกระบบ สำหรับปรัชญาเอง จะพบว่ามีการศึกษาถึงปริญญาเอก แม้จะจบปริญญาเอกแล้ว ยังมีการนำเอาระบบปรัชญามาใช้ในด้านต่างๆ เช่น ปรัชญาการเมือง ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาการพูด เป็นต้น สรุปว่าชีวิตของคนย่อมเกี่ยวข้องกับปรัชญาทุกคน ถึงแม้ว่าคนจะไม่ทราบว่ามีสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นจะเป็นปรัชญาก็ตาม แต่เมื่อจุดหมายของผมเป็นเพียงจุดหมาย จึงควรหาเรื่องเบาๆ มาเล่าบ้าง แต่ว่าจะเบาเสียทีเดียวก็คงจะไม่เชิงนัก เพราะผมตั้งใจว่า จะพูดในเรื่องที่เกี่ยวกับ

- อินเดียในทางประวัติศาสตร์

- อินเดียในทางระบบความคิด ก่อนที่จะก่อตัวเป็นระบบปรัชญา

- อินเดียในทางสังคม จิตวิทยา

- อินเดียปริทรรศน์ คือการมองอินเดียในปัจจุบัน เป็นแบบนำเที่ยวอินเดีย แต่กว่าเรื่องแต่ละตอนจะเดินไปได้สมบูรณ์ เห็นจะต้องกินเวลานานหน่อย ก็ต้องค่อยๆ อ่านไปเรื่อยๆ จนกว่า

ผมชี้แจงเขียน หรือคุณชี้แจงอ่าน อย่างไร ก็อย่าเพิ่งเบื่อเสีย
ก่อนก็แล้วกัน

ประเทศอินเดีย

การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของประเทศอินเดียนั้น จะเป็นการ
กล่าวแบบกว้างๆ ไปก่อน เมื่อพูดถึงถิ่นต่างๆ ที่ผมจะนำเที่ยว ผม
จึงจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของถิ่นนั้นๆ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อป้องกัน
ไม่ให้จดหมายนี้ เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ไป

ประเทศอินเดีย ถือได้ว่าเป็นคู่อารยธรรมในอดีต ซึ่งในสมัย
โบราณเรามีประเทศที่จัดได้ว่าเป็นคู่อารยธรรม ๔ ประเทศ คือ
อินเดีย จีน กรีก และไอคุปต์หรืออียิปต์ อินเดียกับประเทศจีนยัง
คงรักษาอารยธรรมของตนไว้ได้เป็นจำนวนมาก เรื่องอินเดียจึง
ยังคงศึกษากันไม่รู้จักจบสิ้น ทฤษฎีบางอย่างซึ่งนักปราชญ์สมัย
หนึ่งกล่าวไว้ ในกาลต่อมาได้ถูกนักโบราณคดี นักปรัชญา นัก
ประวัติศาสตร์ มีหลักฐานมายืนยันหักล้างเสียเป็นจำนวนมาก
ที่เป็นเช่นนี้ผมมีความเห็นว่า คงจะเป็นเพราะ

๑. อินเดีย เป็นคู่อารยธรรมเกือบทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในด้านศาสนา ปรัชญา โบราณคดี และศาสตร์ต่างๆ

๒. อินเดียเอง ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะขุดค้นศึกษาความเป็น
มาของตนมากพอ เพราะอินเดียประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง รัฐบาลจำเป็นจะต้องเน้นหนักไปในด้านแก้ปัญหาทาง
เศรษฐกิจอย่างหนัก งานบางอย่างถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องของ
เกียรติภูมิ และสามารถจะดึงเงินตราจากต่างประเทศได้มาก แต่
อินเดียก็ทำไม่ได้ เพราะปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชน ความ

อยู่รอดของประเทศชาติ ย่อมมีความสำคัญกว่าเรื่องของเกียรติภูมิ และการไฝ่ฝันถึงเรื่องอดีตมากนัก

๓. จากปัญหาทางเศรษฐกิจนี้เอง ทำให้การศึกษาของอินเดียไม่เจริญเต็มที่ คนเป็นจำนวนมากที่ไร้การศึกษา เพราะคนเราจะศึกษาค้นคว้าอะไรไม่ได้ดีนัก ถ้าหากว่าท้องเขายังหิว รัฐบาลอินเดีย คนอินเดีย ส่วนมากตกอยู่ในสภาพนี้

๔. การจัดการศึกษาให้ทั่วถึงทำได้ยาก ไม่ใช่เพราะปัญหาทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับภาษาของคนต่างเผ่า ซึ่งมากเกินไป ว่ากันว่ามากถึง ๗๐๐ ภาษา และภาษาที่สำคัญมีถึง ๒๐๐ กว่าภาษา

๕. เพราะปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษาดังกล่าวแล้ว การที่คนจะสนใจค้นคว้าเรื่องราวในอดีตจึงมีน้อยงานในอดีตของอินเดีย เท่าที่ทราบกัน เป็นงานของนักปราชญ์อังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม ซึ่งเคยเป็นอธิบดีกรมโบราณคดีของอินเดีย หลังจากสมัยท่านเซอร์ ผลงานทางโบราณคดีมีน้อยมาก แต่ไปเจริญในด้านวรรณคดี ซึ่งแน่นอนว่าตำราที่ใช้เป็นหลักในการศึกษา แต่งเรื่องต่างๆ มีเป็นจำนวนไม่น้อยที่ได้มาจากกรีก จีน เยอรมัน อังกฤษ ลังกา และฝรั่งเศสอื่นๆ เรื่องของอินเดียจึงกลายเป็นเรื่องที่เราพูดกันว่า “แปลกแต่จริง” เป็นจำนวนไม่น้อย

ในด้านภูมิศาสตร์ ประเทศอินเดียจัดว่าเป็น ๑ ใน ๓ ของคาบมหาสมุทรแห่งทวีปเอเชีย และเป็นคาบมหาสมุทรใหญ่ที่สุดทางภาคเหนือของคาบสมุทรนี้ ประกอบด้วยพื้นที่สูงชัน มีภูเขาสลับซับซ้อนและยาวเหยียดขนานไป จนได้รับสมญานามว่าเป็นภูเขา

ที่สูงที่สุดในโลก นั่นคือภูเขาหิมาลัย ความยาวกว้างใหญ่ของภูเขาหิมาลัยนี้ ปัจจุบันยังไม่มี การสำรวจจนทราบชัดไปทุกส่วน

ในสมัยอดีต เพราะคนไม่มีการค้นคว้าอย่างจริงๆ จังๆ หิมาลัยจึงกลายเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้า ยอดเขาเอเวอเรสอันเป็นยอดเขาสูงสุด กลายเป็นไกรลาสคีรี เป็นที่สถิตของพระสยามภูวญาณหรือพระอิศวร ตามตำนานในด้านศาสนาของอินเดีย ได้พรรณนาความงามของหิมาลัย ความลึกลับ ความอัศจรรย์ไว้เป็นอันมาก โดยเฉพาะในเรื่องภูเขาที่ได้นามว่า สัตตบริภณฑคีรี และสระอโนดาต นทีสีทันดร ปราภฏในเรื่องเนมิราชชาดกว่า

“ภูเขาใหญ่ทั้ง ๗ คือ ภูเขาชื่อสุทัสสนะ อยู่ภายนอกภูเขาทั้งปวง ภูเขาชื่อการวิกะ อยู่ภายในและสูงกว่าภูเขาชื่อสุทัสสนะ ทะเลชื่อสีทันดรอยู่ในระหว่าง ๒ ภูเขานี้ ภูเขาที่ชื่ออิสินธระอยู่ภายใน และสูงกว่าภูเขาชื่อการวิกะ ทะเลชื่อสีทันดรอยู่ระหว่างภูเขาสองลูกนี้ ภูเขาชื่อยุกันธระ อยู่ภายในและสูงกว่าภูเขาชื่ออิสินธระ ทะเลชื่อสีทันดรอยู่ในระหว่างภูเขาสองลูกนี้ ภูเขาชื่อเนมินธระอยู่ภายในและสูงกว่าภูเขาชื่ออิสินธระ ทะเลชื่อสีทันดรอยู่ในระหว่างภูเขาสองลูกนี้ ภูเขาชื่อวินตกะอยู่ภายในและสูงกว่าภูเขาชื่อเนมินธระ ทะเลชื่อสีทันดรอยู่ระหว่างภูเขาทั้งสองนี้ ภูเขาชื่ออัสสกันณะ อยู่ภายในและสูงกว่าภูเขาชื่อวินตกะ ทะเลชื่อสีทันดรอยู่ในระหว่างภูเขาสองลูกนี้ ภูเขาทั้ง ๗ เหล่านี้สูงขึ้นไปโดยลำดับ มีในสีทันดรสมุทรคัจฉันบันได ตั้งอยู่เป็นทิพยสถานที่อยู่แห่งมหाराชเทพเจ้าทั้ง ๔”

นอกจากนั้น ยังมีสระอโนดาต ๗ สระ มีชื่อว่า สระอโนดาต สระกัณณมุนทะ สระรถการะ สระฉัททันตะ สระกุนาละ สระ

หังสัปปปาตะ สรรมณฑาทากินิสีหังสัปปปาตะ และยังมีภูเขา ๗ ลูก ตามที่ท่านกล่าวไว้ในกุณฑลชาดก คือ ภูเขาทอง เงิน แก้วมณี หิงคุ อัญชนะ สานุ แก้วผลึก

ฟังดูแล้วก็น่าสนใจดี คุณจะพบความจริงประการหนึ่ง คือ เรื่องอะไรก็ตามที่คนเราไม่รู้จริง จะสามารถพูดถึงเรื่องนั้นอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะอาศัยจินตนาการและความคิดฝันของตน ที่แปลกที่สุดคือตำราที่พรรณนาเรื่องเหล่านี้ ปรากฏว่าเขียนที่ลังกา คนที่รจนาดำราถึงแม้จะอ้างว่าเป็นพระพุทโฆษาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ ผู้มีชื่อเสียง แต่ท่านก็เป็นชาวอินเดียภาคกลาง บ้านท่านอยู่ทางเมืองคยา ซึ่งห่างไกลจากภูเขาหิมาลัยมาก เลยเล่าเรื่องเสียสนุกไปเลย

เรื่องเหล่านี้ ผมจะนำมากล่าวโดยพิสดารอีกครั้งหนึ่ง ในตอนที่ว่าด้วยระบบความคิดและพัฒนาการทางความคิดของอินเดีย

ถัดลงมาทางใต้เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ไพศาล เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ที่สุด มีแม่น้ำสำคัญสองสายคือ คงคาและสินธุไหลผ่าน นอกจากนั้นยังมีแม่น้ำยมุนา อจิรวดี สรรภู มยี่ และอื่นๆ อีกมาก บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำคงคา สินธุนี้เอง เป็นอู่อารยธรรม เป็นเวทีทางประวัติศาสตร์ ศาสนา การเมือง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ส่วนทางภาคใต้นั้นแยกออกจากลุ่มน้ำคงคา โดยมีทิวเขาวินธัยคั่นขวาง เรียกว่าที่ราบสูงเด็คข่าน

ลักษณะทางภูมิอากาศในอินเดียนั้น มีทุกระดับคือร้อนจัด หนาวจัด อบอุ่น ส่วนทางใต้ลงมาอากาศคล้ายคลึงกับไทยมาก แต่ด้านที่หนาวจัดนั้น หนาวเกือบเป็นเมืองฝรั่ง แม้แต่บ้านเรือนของประชาชน ก็สร้างแบบฝรั่ง โดยเฉพาะคือทางเหนือ ด้านแคชเมียร์

สำหรับชนชาติดั้งเดิมของอินเดีย ประมาณ ๔๐๐๐ ปีมาแล้ว ปรากฏว่ามีชนชาติหนึ่งได้เคลื่อนเข้ามาทางช่องเขาโคเบอร์ ชนชาติเหล่านี้รูปร่างใหญ่ สูง ผิวหนังดำ มีหนวดเครามาก ตามหลักฐานบางแห่งบอกว่า ชนเหล่านี้มีถิ่นเดิมอยู่แถบทะเลสาบแคสเปียน แต่ตามหลักฐานบางแห่งไม่บอกที่อยู่เดิมของชนเหล่านี้ เพราะไม่มีข้อความหลักฐานอะไรเหลือไว้ให้ค้นคว้าได้ นอกจากหลุมฝังศพเท่านั้น ชนพวกนี้เรียกกันว่าดราวิเดียนหรือทราวิท แต่ตามหลักฐานของอินเดียเองเรียกว่า มิลักชะหรือทัสสยู แต่เข้าใจว่าคำว่า ทัสสยู มิลักชะ น่าจะเป็นชื่อที่พวกอารยันเรียกทีหลังมากกว่า เชื้อสายของคนพวกนี้ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่ทางอินเดียภาคใต้ และแถบทะเลอันดามัน ออสเตรเลีย

ว่ากันว่า ชนชาติดราวิเดียนเป็นชนชาติที่เจริญพอสมควร เพราะจากหลักฐานที่ขุดค้นพบที่โมเหเนโจดาโร บอกว่าชนเหล่านี้มีอารยธรรมสูงพอสมควร แม้ความคิดในด้านศาสนาก็มีเค้าว่าเจริญอย่างน่าสรรเสริญทีเดียว

ในด้านทางเหนือของประเทศในยุคนั้น ยังมีคนอีกสองชาติ ซึ่งลักษณะรูปร่างภาษาคล้ายคลึงกับชนชาติในภาคกลางของทวีปเอเชียในปัจจุบัน ตามหลักฐานปรากฏว่า ชนชาติทั้งสามเผ่านี้ถึงแม้จะผ่านจากความเป็นคนป่ามาแล้ว แต่อารยธรรมก็ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ แต่ละเผ่ามีนิกายเป็นของตนเอง อันเป็นการแสดงว่าพวกเขาเป็นคนละเผ่ากัน แต่ที่แน่นอนคือ เดินทางเข้ามาอินเดียทางเหนือของอินเดียเหมือนกัน จุดเด่นของคนเหล่านี้ คือนับถือหัวหน้ามาก ชนเหล่านี้เรียกตนเองว่าอารยัน บาลีเรียกว่าอริยกะ

การเข้ามาสู่อินเดียของพวกเขาอารยัน ประมาณก่อน พ.ศ. ๑๐๐๐ ถึง ๑๕๐๐ ปี ได้มีชนชาติใหม่อพยพเข้าสู่อินเดีย โดยลงมา จากภาคเหนือเช่นเดียวกัน พวกนี้ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณ ลุ่มน้ำสินธุอันอุดมสมบูรณ์ ชนพวกนี้ได้นามว่า สินธุ ชนชาติอื่นออก เสียงเพี้ยนไปว่า “อินดัส” ต่อมากลายเป็นอินเดีย อย่างที่ทราบกัน ในปัจจุบัน

หมู่ชนที่อพยพเข้ามาใหม่นี้เรียกโดยสรุปว่า อารยัน อันแปล ว่า ผู้ประเสริฐสูงสุด พวกนี้ปรากฏตามหลักฐานว่า มีถิ่นเดิมอยู่ แถบทะเลสาปแคสเปียน ดูเหมือนจะเป็นชนพวกเร่ร่อน แต่มีกลุ่ม ใหญ่มาก ปรากฏว่าในตอนหลังพวกนี้เกิดทะเลาะกัน จึงมีการแบ่ง พวกและแยกย้ายกันออกไปจากถิ่นเดิม เพื่อหาถิ่นอันอุดมสมบูรณ์ สร้างหลักฐาน บ้านเมืองของพวกเขาตนใหม่ ดังนั้นในการเคลื่อนย้าย ของพวกที่เรียกตนเองว่าอารยัน จึงแบ่งเป็นหลายสาย คือไปทาง ยุโรป กลายเป็นบรรพบุรุษของยุโรปในปัจจุบัน โดยเฉพาะพวก กรีก ไปทางอิหร่าน เปอร์เซีย ซึ่งดำรงตนเป็นชาติสืบต่อกันมาจน ถึงปัจจุบัน

เมื่อเทียบกับพวกดราวิเดียนแล้ว ตามหลักฐานปรากฏว่า พวกอารยันมีอารยธรรมสูงกว่า เพราะชนพวกนี้ได้ผ่านยุคการ ล่าสัตว์ และการร่อนเร่พเนจรในป่ามาเป็นเวลานาน จากความ ผันแปรทางธรรมชาติ ความดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด และต้องการ มีชีวิตที่ดีกว่าเดิม ทำให้พวกอารยันรู้จักปลูกพืช รู้จักการเก็บสะสม อาหารไว้บริโภค รู้จักสร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย

ในด้านศาสนาแล้ว อารยันได้ผ่านยุคนับถือผี นางไม้ ผี บรรพบุรุษ และอำนาจที่ตนไม่เข้าใจจากธรรมชาติต่างๆ เมื่อยาม

ธรรมชาติเปลี่ยนแปลง อารยันได้ก้าวมาถึงยุคนับถือเทพเจ้าประจำ
ธรรมชาติ รู้จักทำพิธีเช่นสังเวย ขับลำนำบวงสรวงพระเจ้ากันแล้ว
และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งใน
อินเดียแล้ว คนพวกนี้มีความเจริญถึงขั้นสามารถประดิษฐ์อักษร
ขึ้นใช้ เสียงของภาษานั้นมีเป็นจำนวนไม่น้อยที่คล้ายคลึงกับภาษา
กรีก และแม้ชาติยุโรปในปัจจุบัน อันเป็นหลักฐานอีกประการหนึ่ง
ว่า ชนชาติยุโรปในปัจจุบันกับชนชาติเปอร์เซีย อินเดีย โดยเฉพาะ
เผ่าอารยัน มีเชื้อสายเดียวกันดังกล่าวแล้วในตอนต้น การอพยพ
เข้าสู่อินเดียของอารยันนั้น น่าจะเป็นการอพยพแบบทยอยมาเป็น
ชุดๆ โดยแต่ละพวกมีหัวหน้าเป็นผู้นำมา เพราะชนพวกนี้นับถือ
หัวหน้ามากดังกล่าวแล้ว ปรากฏว่าการแพร่ขยายจำนวนประชากร
แถบลุ่มน้ำสินธุได้เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีปริมาณมากขึ้นตาม
ลำดับ จนสามารถใช้ความเหนือกว่าในด้านต่างๆ ขับไล่เจ้าของถิ่น
เดิม คือ พวกดราวิเดียนให้ถอยร่นลงไปทางใต้ตามลำดับ พวกนี้
ได้นำเอาความรู้ความเข้าใจในด้านเกษตรกรรม มาใช้ในดินแดน
ที่ตนยึดครองให้เป็นประโยชน์ เพราะดินแดนแถบลุ่มน้ำสินธุ
ปรากฏว่าเป็นพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์มาก จนในที่สุดการแพร่ขยาย
ของอารยัน โดยอาศัยความเหนือกว่าในด้านจำนวนคน คุณภาพ
ของประชากร ความสามารถในด้านเกษตรกรรม การชลประทาน
การทหาร เป็นต้น อารยันจึงสามารถเข้ายึดครองดินแดนแถบลุ่มน้ำ
คงคาอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งแน่นอนเหลือเกินว่า ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำ
ทั้งสองนี้นอกจากจะอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวแล้วยังมีบริเวณกว้าง
ขวาง มีความยาวและเหมาะสมแก่การสร้างบ้านเมืองแบบถาวร
เป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ในการขยายตัวของอารยัน ถึงแม้จะสามารถยึดครองดินแดนแถบลุ่มน้ำคงคาและสินธุได้อย่างกว้างขวางก็ตาม แต่อารยันหาได้สนใจถึงความเป็นเอกภาพของเผ่าตนไม่ เพราะเมื่อเขาเข้ายึดครองดินแดนส่วนใด ก็จะมีการยึดถือเอาหัวหน้าของตนนั้นเองเป็นผู้นำ ตามหลักฐานในประวัติศาสตร์จึงพบว่า อารยันในยุคนั้นมีดินแดนที่เป็นอิสระแก่กัน อย่างน้อยที่สุดมีถึง ๑๖ แคว้น

ถึงแม้อารยันจะไม่อาจรวมกันได้ในแง่การเมือง แต่อารยันสามารถรวมกันได้ในด้านศาสนา ซึ่งพวกเขาไม่ว่าจะอยู่ในท้องถิ่นใดก็ตาม ต่างก็นับถือในพระเจ้าองค์เดียวกัน นี่เป็นการกล่าวโดยกว้างๆ จริงอยู่บางคราวหัวหน้าเผ่าที่มีความทะเยอทะยานสูงต้องการแสวงหาอำนาจและสร้างฐานอำนาจของตน ได้พยายามยกทัพไปตีอาณาเขตใกล้เคียง จนถึงกับบางครั้งสามารถยึดครองดินแดนบางส่วนได้ แต่เมื่อสิ้นอายุของท่านผู้นั้นหรือลูกหลานของท่านผู้นั้น จะมีการแข็งเมืองและแยกตนออกเป็นอิสระได้

เพราะการอยู่คลุกคลีกับชาวพื้นเมือง ถึงแม้จะในฐานะของผู้ชนะกับผู้แพ้ก็ตาม พวกอารยันได้พยายามสร้างอิทธิพลของตนให้สูงกว่าเจ้าของถิ่นเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การพยายามให้พวกดราวิเดียนยอมรับนับถือพระเจ้าของตน เมื่อยอมรับนับถือพระเจ้า คือมีพระเจ้าองค์เดียวกันแล้ว จะพูดจาอะไรกันก็ดูจะง่ายขึ้น ในที่สุดอารยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ของอารยัน ก็กลายเป็นของพวกดราวิเดียนไปด้วย ในที่สุดชนเผ่าต่างๆ ในอินเดีย จึงมีการสมรสกัน ไม่แยกกันเหมือนยุคแรกๆ

เรื่องราวของอินเดียที่กล่าวมานี้ เป็นการกล่าวโดยสรุป โดยเฉพาะในยุคที่เขาเข้ามาสู่อินเดีย ถ้าหากจะสืบสาวให้ลึกลงไปถึง

ประวัติความเป็นมา อารยธรรมของชนพวกนี้แล้ว จะพบเห็นอะไร
อีกมาก โดยเฉพาะอิทธิพลของพระเจ้า ศาสนา ในยุคต่างๆ ซึ่ง
ผมคิดว่าจะแยกกล่าวไปตามหัวข้อที่กำหนดไว้แล้วในตอนต้น

จากเรื่องราวที่เล่ามาตั้งแต่ตอนต้น จะพบความจริงในทาง
ประวัติศาสตร์ซึ่งผมเองมีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่า ประวัติศาสตร์
นั้นเป็นเรื่อง “วัฏจักร” คือจะมีการเกิดแล้วเกิดอีกซ้ำซ้อนกันไป
โดยอาจจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบบางอย่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ในเรื่องอารยันกับดราวิเดียนหรือนิกริโตในปัจจุบัน จะพบว่า
ในสังคมของสิ่งมีชีวิตนั้น จะมีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด เพื่อความ
ยิ่งใหญ่ เพื่ออำนาจ เกียรติยศ เป็นต้น เพื่อตน และพวกของตนอยู่
ตลอดเวลา

- พวกดราวิเดียน เป็นชนชาติเร่ร่อนในตอนต้น แต่ในขณะที่
เร่ร่อนอยู่เข้าใจว่า คงประสบอันตราย อุปสรรค ภัยธรรมชาติ
ไม่มากนัก เพราะพอเกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา จะหนีตลอดไป คงยังต่อสู้
ไม่ได้ ยังไม่ได้คิดค้นถึงวิธีที่จะต่อสู้ และพยายามที่จะดำรงอยู่ให้ได้
ในท่ามกลางภัยอันตรายต่างๆ ชนชาตินี้จึงไม่ค่อยมีความคิดใหม่ๆ
ไม่มีการริเริ่มสร้างสรรค์ในทางที่ดีขึ้น เป็นการดำรงชีวิตแบบทน
ไม่ไหวก็หนี อยู่ได้ก็อยู่ ใช้ชีวิตแบบสบายๆ การที่คนเหล่านี้ไม่ค่อย
ได้ใช้ความคิดริเริ่มมากนักนี้เอง เมื่อยึดครองดินแดนส่วนใดไว้ได้
ส่วนมากจะรักษาไว้ไม่ค่อยได้ อย่างที่มายึดครองอินเดียเอาไว้ใน
ช่วงแรกเป็นดินแดนแถบลุ่มน้ำคงคาสินธุ แต่ก็ถูกพวกอารยันยึด
ครองเอาจนได้

- พวกอารยันนั้น ตามตำนานกล่าวว่า เป็นชาติที่มีความเจริญ
สูงกว่าดราวิเดียน ทั้งๆ ที่ทั้งสองชาติเริ่มต้นจากความเป็นชาติเร่ร่อน

มาก่อน ข้อนี้เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาว่า ทำไมชาติเร่ร่อนทั้งสองจึงมีความสามารถและความเจริญที่แตกต่างกัน จนชาติหนึ่งสามารถมีอิทธิพลในด้านถิ่นที่อยู่ วัฒนธรรม อารยธรรม ศาสนา เหนืออีกชาติหนึ่งได้

ในแง่ของประวัติศาสตร์นั้น เราจะพบว่าชาติใดก็ตามที่ผ่านการต่อสู้ การบีบคั้น การผจญภัยกับอันตรายจากธรรมชาติ คนเผ่าอื่น ทำให้ชาติเหล่านั้นมีความคิดในการต่อสู้ และต้องต่อสู้ การเริ่มคิดต่อสู้ และการต่อสู้กับภัยต่างๆ นั้นเอง ทำให้คนเหล่านั้นได้ใช้ความคิดอย่างหนัก สามารถเก็บข้อมูลต่างๆ มีการสั่งสอนสืบต่อกันมา จนกลายเป็นวิญญานแห่งการต่อสู้ มีเหตุผล รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว สามารถปรับตัวเองให้อยู่ได้ในสภาพแวดล้อม สังคม ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป จนถึงกับมีปัญญาสามารถนำเอาสิ่งที่ไม่เคยชินมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตน จนถึงกลายเป็นวิธีใหม่ งานใหม่ เพราะอาศัยการใช้ความคิดอยู่ตลอดเวลา ปัญญา ความสามารถของชนเหล่านั้น จึงเจริญขึ้นจนในที่สุดสามารถก้าวล้ำหน้า ชาติที่เริ่มต้นมาใกล้เคียงกันได้และมีอิทธิพลเหนือชาติอื่น อย่างที่อารยันสร้างอิทธิพลของตนเหนือดราวิเดียนในด้านต่างๆ

- ความคิดในทางผสมผสานถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในการสร้างอิทธิพลของตน เราจะพบว่าในขณะที่อารยันพยายามรุกรานดราวิเดียน ทางด้านการทหาร การเกษตร การเมืองนั้น ทางด้านผสมผสานความคิดเห็นทางด้านศาสนา ก็มีการทำกันอย่างไม่หยุดยั้ง และเป็นการทำในลักษณะที่มองดูแล้ว เป็นการยกย่องศาสนาของดราวิเดียน โดยที่พวกดราวิเดียนเองกลับมีความรู้สึกว่า พระเจ้าของตนได้รับการยกย่องนับถือจากอารยัน และดูเหมือนจะเป็นการยกย่องเทอดทูนมากกว่าเดิมเสียด้วยซ้ำไป

ความรู้สึกที่เคยเป็นศัตรูเมื่อก่อนก็ค่อยๆ กลายมาเป็นมิตร มีความสนิทสนมกัน จนในที่สุดความเป็นศัตรูผู้มุ่งทำลายล้างกัน มากกลายเป็นคนนับถือพระเจ้าองค์เดียวกันแม้จะแต่งงานกัน ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจ อย่างที่เคยคิดกันในตอนต้น

แต่เมื่อว่าถึงหลักความจริงในประวัติศาสตร์แล้ว โลกก็คือโลกที่

“ปลาใหญ่ กินปลาเล็ก”

“คนโง่เป็นทาสคนฉลาด”

“อำนาจเป็นใหญ่ในโลกอยู่นั่นเอง”

เพราะอะไร?

เพราะโดยข้อเท็จจริง เมื่อก้าวโดยหลักทั่วไป ดราวิเดียนไม่เคยมีศักดิ์ศรีในระดับเดียวกับอารยันไปทุกกรณีเลย จนในที่สุดปัจจุบันขณะที่อารยันกลายเป็นชาติอารยะ แต่ดราวิเดียนกลายเป็นคนป่าอนารยะไป

การสร้างอิทธิพลเพื่อยึดครองชาติอื่น โดยต้องการมีอำนาจเหนือชาติอื่นนั้น ตามประวัติศาสตร์จะพบว่า หาใช่เป็นการรุกรานทางการเมืองการทหารแต่อย่างเดียวไม่ แต่การสร้างอำนาจที่เหนือกว่าในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ลัทธินิยม ค่านิยม เป็นต้น นับเป็นการสร้างจักรวรรดิที่มีอำนาจถาวรและหยั่งรากลึกอย่างน่ากลัวมากทีเดียว

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

เรื่องของกาตี

เพื่อนรัก

จดหมายฉบับนี้ผมตั้งใจว่าจะเล่าเรื่องเกี่ยวกับเมืองพาราณสี หรือกาตีตามคัมภีร์ของพราหมณ์บ้าง เรื่องนี้ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์กาตีขันธ์ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของคัมภีร์สกันทปุรณัมกล่าวว่

สมัยหนึ่ง เกิดความแห้งแล้งขึ้นในแคว้นกาตี ประชาชนประสบความลำบากมาก ความแห้งแล้งยืนยาวอยู่ถึง ๖๐ ปี ทำให้ประชาชนไม่อาจทนทุกข์ทรมานได้ จึงชวนกันทิ้งบ้านเรือนมาอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา บางพวกก็อพยพไปอยู่ตามป่าเขา ฝ่ายพระพรหมเล็งเห็นความลำบากของประชาชนปรารถนาที่จะช่วยเหลือ แต่พระองค์เองไม่อาจจะช่วยอะไรได้ ทรงเล็งเห็นว่า ราชาธิปุนชัษผู้สืบเชื้อสายมาจากพระมนู เป็นผู้ดำรงอยู่ในสัจธรรมและเมตตาธรรมอย่างแรงกล้า ในขณะที่ท่านได้ไปบำเพ็ญตบะอยู่ริมฝั่งน้ำคงคา จึงขอเชิญให้มาเสวยราชสมบัติในนครกาตี ราชาธิปุนชัษก็รับคำแต่มีข้อแม้ว่า ในขณะที่พระองค์เสวยราชสมบัติอยู่ในแคว้นกาตีนั้น ขอให้ทวยเทพทั้งหลายที่สิงสถิตอยู่ในแคว้นกาตีให้ไปสถิต ณ สรวงสวรรค์ทั้งหมด พระพรหมเป็นเจ้าก็ตกลงตามที่ขอ

ราชาธิปุนชัษได้เสวยราชสมบัติ ณ แคว้นกาตี เณลิมพระนามว่า “เทโวทาส” หลังจากพระเจ้าเทโวทาสเสวยราชสมบัติเป็นต้นมา ภัยธรรมชาติต่างๆ ก็หายไป อาณาประชาราษฎร์อยู่กันอย่างปกติสุข พืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์บริบูรณ์ดี การณ์เป็นเช่นนี้มาถึง ๘๐๐๐๐ ปี

ฝ่ายพระพรหม พระศิวะ และเทวดาทั้งหลายซึ่งขึ้นไปสถิต ณ สวรรค์นั้น อยากจะกลับมาอยู่ในแคว้นกาฬีกี เพราะมีความรู้สึก ว่า แคว้นกาฬีกีเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความสุขมากกว่าที่ไหนๆ ทั้งหมดแม้แต่สวรรค์ ครั้นจะลงมาโดยผลการจะเป็นการไม่สมควร เป็นการเสียดายที่ได้ให้ไว้ต่อพระเจ้าเทโวทาส

พระศิวะจึงตกแต่งโยคินีจำนวน ๖๔ คน ให้มาทำหน้าที่สืบ ความบกพร่องของเทโวทาสเพื่อแสวงหาโอกาสให้เทวดากลับมาอยู่ ณ กาฬีกีตามเดิม แต่ปรากฏว่าโยคินีเหล่านั้นไม่อาจหาความ บกพร่องของเทโวทาสได้ ทั้งพวกเธอเองก็ตั้งใจหลงไหลในกาฬีกี จึง ตกใจอยู่ ณ แคว้นกาฬีกี ไม่ยอมกลับสวรรค์ เมื่อโยคินีหายไปหมด จึงส่งสุรียเทพไปสืบดู ปรากฏว่าสุรียเทพก็ไม่ยอมกลับมาสวรรค์อีก องค์กรหนึ่ง

ในที่สุดพระพรหมต้องลงมือเอง โดยการปลอมตัวมาเป็น พราหมณ์แก่ ทำให้เทโวทาสทำพิธีอัศวเมธครบ ๑๐ ครั้ง เทโวทาส รับคำทำ และทำได้ตามคำทำเสียด้วย พระพรหมก็หมดหนทางที่จะ จัดการกับเทโวทาสได้ แต่พระศิวะหาได้ละความพยายามไม่ ได้ส่ง เทวดาเป็นจำนวนมากมาสู่แคว้นกาฬีกีเพื่อจับผิดเทโวทาส นอกจาก หาความผิดและจับไม่ได้แล้ว เทวดาเหล่านั้นหลงอยู่ในความสนุก สนานของกาฬีกี ไม่มีแม้สักตนเดียวที่กลับไปทูลให้ทรงทราบ แต่ ด้วยความเคารพในพระศิวะ อดีตเทวดาเหล่านั้นได้สร้าง “คิวงังค์” ขึ้นสักการะบูชาอยู่ในเมืองกาฬีกี

ในที่สุด พระศิวะได้ตัดสินพระทัยส่งพระคณศรหรือพระ ชันธกุมาร ผู้เป็นพระโอรสให้ลงมาทำธุระให้ พระคณศรได้ปลอม ตัวเป็นโหรแก่ เทียบทำนายประชาชนไปในที่ต่างๆ จนกิติศัพท์ได้

เข้าไปสู่พระกรรมของพระเจ้าเทโวทาส รับสั่งให้เชิญโหรเข้ามาใน
วัง โหรปลอมอยู่ในวังจนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระเจ้าเทโวทาส

วันหนึ่งโหรทำนายว่า จะมีพราหมณ์คนหนึ่งมาทางเหนือ ขอ
ให้พระองค์ทำตามคำแนะนำของพราหมณ์นั้น จะเป็นมงคลยิ่ง
สำหรับพระองค์ พอถึงวันกำหนดพระศิวะได้ปลอมเป็นพราหมณ์
มาตามคำทำนาย พระองค์ได้แนะนำให้เทโวทาสสร้างวิหารสำหรับ
พระศิวะขึ้นหลังหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าเทโวทาสก็ทำตามพร้อมกับสร้าง
คิวลิ่งค์ไว้ในโบสถ์นั้นด้วย เพราะเป็นโบสถ์ที่เทโวทาสโปรดให้สร้าง
ขึ้น โบสถ์นั้นจึงได้นามว่า “เทโวทาสเศศวร” ตั้งอยู่ ณ มีรฆาตใน
ปัจจุบัน

เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จแล้ว พระเจ้าเทโวทาสก็เข้าไปสักการะ
คิวลิ่งค์ ณ โบสถ์นั้น วันหนึ่งในขณะที่พระองค์กำลังบูชาคิวลิ่งค์อยู่
ได้ปรากฏรถทองอันสวยงามมาซ้อนพระองค์ขึ้นบนรถ แล้วรถก็
เหาะลอยนำพระองค์ไปสู่สรวงสวรรค์ ท่ามกลางสายตาประชาชน
เป็นอันมาก เมื่อสิ้นเทโวทาสแล้ว ทวยเทพทั้งหลายก็ได้ลงมาจาก
สวรรค์ ประทับ ณ เมืองกาสิตามเดิม กาสิจึงกลายเป็นสวรรค์ใน
โลกมนุษย์ไป และเป็นเมืองที่มีคิวลิ่งค์มากที่สุด จนไม่อาจจะนับ
จำนวนได้ เรื่องนี้ฟังดูคล้ายเป็นนิยายปรัมปรา แต่ตามหลักฐานที่
ปรากฏในกาสิชันท์ ท่านแสดงว่าเมื่อก่สร้างโดยธรรมาธิษฐานแล้ว
เรื่องนี้ก็กลายเป็นการต่อสู้ทางความคิดระหว่างพระพุทธศาสนา กับ
ศาสนาพราหมณ์ คือ

เทโวทาส เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์ สามารถ
สร้างความสุขให้แก่ประชาชนได้จริง แต่เป็นการชักนำประชาชนให้
หลงติดอยู่ในคิวลิ่งค์ จนเมืองกาสิกลายเป็นเมืองคิวลิ่งค์ไป

พระคิเว ที่ปลอมลงมาเป็นพราหมณ์นั้น เป็นสัญลักษณ์
ของพระพุทธเจ้า อันเป็นการแสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา
โดยการนำของพระพุทธเจ้า ได้เข้าครอบงำจิตใจประชาชน จนเมือง
กาสิซึ่งเป็นปรากรของพราหมณ์และเซน ต้องกลายเป็นเมืองพระ
พุทธศาสนาไประยะหนึ่ง

แต่จะอย่างไรก็ตาม ในฐานะที่คัมภีร์กาสิขั้นนี้ เป็นผลงานของ
พราหมณ์ พราหมณ์ก็ต้องพยายามสร้างบุคลิกของพระพุทธเจ้า
ให้มองเห็นไปในทำนองใช้เล่ห์กะเท่ห์ในการประดิษฐ์พระพุท
ศาสนา ถ้าเราอ่านดูให้ละเอียดจะพบว่า คัมภีร์กาสิขั้นนี้ได้สร้างภาพ
ของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนา ให้ผู้อ่านพบว่า พระพุทธเจ้าเป็น
พุทธาวตารของพระเป็นเจ้า ลงมาทำลายความสงบสุขซึ่งประชาชน
เคยได้รับจากเทโวทาสให้อันตรธานไป เรียกว่าเป็นการยกย่องเพื่อ
จะข่มกันในที่ แต่เนื่องจากเป็นงานเขียนที่เกิดขึ้นด้วยความริษยา
กาสิขั้นนี้จึงมองข้ามไปว่า ผู้ที่เป็นหัวหน้าในการทำลายความสงบ
สุขของกาสิ คือเทพระดับหัวหน้าของพราหมณ์นั่นเอง

อันที่จริง เรื่องการต่อสู้กันในด้านความคิด และฐานะของ
พระเจ้ากับพระพุทธเจ้า ระหว่างพราหมณ์กับพุทธนั้น มีปรากฏ
ให้เราพบเห็นเป็นอันมาก แม้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น

ก. การออกบวชของพระพุทธเจ้า ต้องอาศัย**ขฤิกการพรหม**
นำผ้าไตรมาถวาย เป็นการแสดงว่าพระพุทธเจ้านั้นใหญ่กว่าพรหม
เพียงจะออกบวชพรหมก็มายอมตนเป็นศิษย์ จัดบริขารมาถวาย
แล้ว จุดนี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงดำรงฐานะสูงส่งกว่าพรหม
ของพราหมณ์

ข. ในขณะที่บำเพ็ญทุกกรกิริยาปรากฏว่า พระโพธิสัตว์ไป
หลงติดอยู่ในการทรมานตนอย่างหนัก จนพระอินทร์จอมเทพต้อง

ลงมาช่วยเหลือดีดพิณให้ฟัง เพื่อเป็นการเตือนสติให้พระองค์ได้
สำนึกถึงวิถีทางที่ถูกต้อง พระอินทร์จึงมีส่วนช่วยอย่างสำคัญใน
การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ เพลงพิณที่
พระอินทร์ดีดนั้น ท่านรจนาเป็นคำกลอนไว้ว่า

“ดีดพิณจับระบำ จงทำสายให้พอดี
ตึงนักสายมักขาด เพลงพิณาสหมดเสียงใส
หย่อนนักสายหมดไป จงทำสายให้พอดี”

อันเป็นการแสดงว่า ในจุดนี้เทพเจ้าของพราหมณ์อยู่ใน
ฐานะเป็นผู้ชี้แนวทางที่ถูกต้องให้พระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ได้
ตรัสรู้สำเร็จ

ค. เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อย ท้อ
ถอยพระทัยที่จะสั่งสอนสัตว์โลก ตามหลักฐานฝ่ายเราบอกว่า ท้าว
สหัมบดีพรหมมีความตกพระทัยมาก จึงมาทูลอาราธนาให้พระองค์
ทรงแสดงธรรม แต่พราหมณ์กลับยกกระสายว่า การที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงธรรมแก่โลกนั้นเพราะได้รับอนุญาตจากพรหม ถ้าพรหม
ไม่อนุญาตพระองค์ก็ไม่กล้าแสดงธรรม เป็นอันว่าในจุดนี้เสมอกัน
เพราะต่างคนต่างก็สำคัญด้วยกัน

ข. จากสักกปัญหาสูตรและอรรถกถาธรรมบท บอกให้เรา
ทราบว่า ท้าวสักกะนั้นหมดบุญต้องจุติ เพราะกลัวตายจึงไปเข้าเฝ้า
พระพุทธเจ้า ณ อินทสาละคูหา ทูลถามปัญหาเรื่องจุติ ทำให้ได้อุบัติ
เป็นท้าวสักกะหนุ่มเฉพาะพระพักตร์พระพุทธองค์ ในขณะนั้นเอง
ชีวิตของท้าวสักกะในช่วงหลังจึงเป็นการเกิดขึ้นด้วยพุทธานุภาพ
อรรถกถาธรรมบทจึงเล่าถึงความจงรักภักดีที่พระอินทร์มีต่อพระ
พุทธเจ้าว่า

เวลาพระพุทธเจ้าทรงประสูติ พระอินทร์จะลงมาจากสวรรค์ ทำหน้าที่เป็นผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยพระองค์เอง ทรงเทินกะโถน พระบังคลหนัก พระบังคลเบาของพระพุทธเจ้า ไปเททิ้งด้วยพระองค์เอง มีหน้าตาเบิกบานเหมือนคนเทินของหอมฉะนั้น นอกจากนั้นอรรถกถายังได้แสดงความเคารพนับถือ ที่ทำวสัฏกะมีต่อพระพุทธองค์ และพระสงฆ์ไว้เป็นจำนวนมาก ในจุดนี้จะพบว่า พระพุทธศาสนานำเอาจอมเทพของพราหมณ์มาเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าเสียเลย

ง. สรุปว่า พระพรหม พระอินทร์ และเทพชั้นผู้ใหญ่น้อยทั้งหมด ต้องกลับมาเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก ยุติด้วยพุทธคุณบทหนึ่งว่า “สตฺถา เทวมนุสฺसानิ พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

การต่อสู้ทางความคิดในลักษณะนี้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และมีการต่อสู้กันเรื่อยมา จนในที่สุดพวกพราหมณ์บอกว่า เนื่องจากพวกทานพ คือพวกเทตย์ไปเกิดบนสวรรค์กันมาก พระนารายณ์จึงอวตารลงมาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อสอนธรรมที่ไม่เป็นบุญเป็นกุศล เพื่อให้พวกทานพไปบังเกิดในนรก เพราะปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงกลายเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ดังกล่าวแล้ว แต่การต่อสู้ทางความคิดปรัชญาหาได้ยุติไม่ จนในที่สุดพระพุทธศาสนาได้เกิดนิกายมหายานขึ้นมา ถ้าเราศึกษาพัฒนาการทางความคิดของมหายานจะพบว่า มหายานเกิดขึ้นเพราะต้องการเอาชนะพระเจ้าของพราหมณ์ และการผสมผสานแนวคิดจากพราหมณ์และนิกายพระพุทธศาสนาต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้การต่อสู้เป็นไปโดยยุติธรรม พระโพธิสัตว์

ในมหายานจึงไม่ได้เป็นนักบวชแต่เป็นคฤหัสถ์ พราหมณ์มีอะไร มหายานก็มีสิ่งนั้น ดังนั้น เราจึงพบว่า อภินิหารของพระโพธิสัตว์ ของมหายานนั้น ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพระเจ้าของพราหมณ์เลย ซึ่ง ฝ่ายพราหมณ์เองก็ได้ต่อสู้ ด้วยการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธ ศาสนาไปบรรจุไว้ใน “เวทาคตะ” เหมือนกัน

นี่คือเวทีประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา มองกันในแง่ ของประวัติศาสตร์แล้ว เราจะพบว่า พระพุทธศาสนาได้ผ่านการ ต่อสู้มาอย่างโชกโชนทีเดียว แต่เป็นการต่อสู้ทางความคิดเท่านั้น

โบสถ์เทโวทาเสศวรรนั้นไม่เป็นโบสถ์ที่ใหญ่โตนัก แต่มีประวัติ ความเป็นมายิ่งใหญ่เหลือเกิน ท้า “มีรฆาต” นั้น ย่อมาจาก “มีระ รัศตัม อาลี” อันเป็นชื่อของมหาราชาในสมัยโบราณ ซึ่งได้มาสร้าง วังขึ้น ณ ที่นั้น อย่างไรก็ตามเทโวทาเสศวรรถึงแม้จะเล็ก เมื่อว่าตาม กาลิขันธ์เป็นการแสดงว่า นั่นคือ สัญลักษณ์ของความพ่ายแพ้ของ พราหมณ์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

เลยมีรฆาตไปหน่อยหนึ่งก็ถึงทำน้ำเนปาล เหนือทำน้ำเป็น โบสถ์เนปาล โดยปกติเขาไม่ค่อยยอมให้สตรีเข้าไปหรือคนอื่น เข้าไป จะต้องไม่มีกล้องถ่ายรูปเข้าไปด้วย ทุกคนที่จะเข้าไปใน โบสถ์จึงถูกค้นก่อน เพราะอะไรหรือ? เพราะโบสถ์เนปาลนั้นไม่ว่า ในอินเดียหรือเนปาลเองก็ตาม มักจะมีจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพ คนชายหญิง เริ่มจากแตกเนื้อเป็นหนุ่ม เป็นสาว รักกัน แต่งงาน เสพเมถุนด้วยท่าทางต่างๆ มากมาย แสดงถึงชีวิตการครองเรือน ด้วยความรัก การทะเลาะวิวาท การมีเมียน้อยเมียหลวง สรุปว่าเป็น “จิตรกรรมทางกาม” ก็แล้วกัน ภาพนี้จะมีทั้ง ๔ ด้านของโบสถ์ เพดาน บานประตู หน้าต่าง ดูแล้วจะเห็นว่า พวกนี้เขาเข้าใจ

เรื่องกามารมณ์ในแง่มุมต่างๆ บางอย่างอาจเรียกได้ว่า “กามวิตถาร” เรื่องที่เขาไม่ยอมให้นำกล้องถ่ายเข้าไปนั่น เพราะเขากลัวว่าคนจะถ่ายรูปนำออกไปเผยแพร่ในต่างประเทศทำให้เสียเกียรติภูมิของเขา แต่แปลกที่คนเฝ้าสถานที่ที่มีภาพพิมพ์สีที่ถ่ายจากโบสถ์ออกเวิ้งขายให้แก่คนมาเที่ยว เรียกว่าจะต้องการทำอะไรก็ยอมได้ แปลกดีเหมือนกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า อินเดียนับถือคิวิลิงค์ และอุมาลิงค์ ส่วนเนปาลนับถือเช็ทซ์ บูชาเรื่องภาพการร่วมเพศเป็นหลัก แต่อินเดียเองว่ากันตามความจริงแล้วก็ไม่เบาเหมือนกัน เพราะถ้าเราไปได้ไปดูที่ “กัชชुरโฮ” อันเป็นรูปปรางค์ขนาดใหญ่ เริ่มมีภาพลามกจากประตูไปจนถึงยอดปรางค์ มีภาพการเสพกามในท่าทางที่โลดโผนมาก

ปัญหาที่น่าคิดจึงอยู่ที่ว่า ทำไมแขกจึงบูชาเรื่องเหล่านี้กันนัก และทำไมภพยนตร์แขกจึงไม่มีแบบฝรั่ง คือมีการแสดงออกทางกามารมณ์ที่ชัดเจนเหมือนที่พบเห็นกันแล้ว?

ตามความเข้าใจของผมและประมวลจากเรื่องที่ได้ศึกษามาพบว่า

ก. การบูชาสิ่งเหล่านี้้นั้น นอกจากเรื่องที่เคยเล่ามาในจดหมายฉบับก่อนเกี่ยวกับพระศิวะพระอุมาแล้ว ยังมีอิทธิพลอันหนึ่งซึ่งน่าจะมีบทบาทสำคัญมากนั่นก็คือ การถือว่าการเสพสุขทางกามคือนิพพานในโลกมนุษย์ตามปรัชญาจรวาก ซึ่งผมจะเล่าให้ฟังตอนหลัง ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่า “การเสพกาม การเต้นรำ การบวงสรวงต่อหน้าเทพเจ้านั้น เป็นการกระทำที่พระเป็นเจ้าโปรดที่สุด”

ดังนั้น เราจะพบว่าสมัยโบราณ เทวาลัยนอกจากจะเป็นที่
สักการบูชาแล้ว ยังเป็นที่ที่คนซึ่งมีศรัทธาต่อพระเป็นเจ้าจะไปเสพ
กามบูชาพระเจ้าด้วย

ข. เมื่อการเสพกามถือเป็นการกระทำที่สูงสุด บริสุทธิ์ และ
เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้า ความคิดเรื่องการเขียนภาพการ
เสพกามเพื่อบูชาพระเจ้านี้ก็เกิดขึ้น นี่เป็นพัฒนาการทางความคิด

ค. เนื่องจากความเชื่อถือดังกล่าว อินเดีย เนปาล จึงไม่ถือ
ว่า ภาพเหล่านั้นเป็นภาพลามก อนาคต แต่กลายเป็น “ศิลปะเพื่อ
การบูชา” ตามความเชื่อถือของพวกเขา

ทำไมแขกจึงไม่ยอมให้ถ่ายรูป และมีการแสดงภาพยนตร์
แบบฝรั่ง?

นี่คือสัญชาตญาณหรือมโนธรรมที่มีอยู่กันบึ้งของจิตใจ
อินเดีย เนปาล ซึ่งเป็นอยู่อารยธรรม ได้สัมผัสกับความเจริญมานาน
การกระทำบางอย่างจึงไม่ประเจิดประเจ้อมากนัก ทั้งนี้เพราะถูก
เหนี่ยวรั้งไว้ด้วยมโนธรรม แต่ในชีวิตจริงของแขกนั้นรู้สึกว่าจะ
หมกมุ่นในเรื่องนี้มากเป็นพิเศษ เคยมีเพื่อนเล่าให้ฟังว่า “ปาล” หรือ
หมากบ้านเราเอง มีสูตรผสมเกี่ยวกับเช็กซ์โดยเฉพาะ มีราคาแพง
มาก คำหนึ่งราคาถึง ๒๐ รูปี หรือประมาณ ๕๐ กว่าบาท

เรื่องเหล่านี้ถึงแม้จะพยายามปกปิดกัน แต่อย่างที่ผมบอก
แล้วว่า เมื่อมีการถ่ายรูปมาพิมพ์ขายกัน การป้องกันไม่ให้ภาพ
เหล่านี้ออกไปนอกประเทศจึงไม่อาจจะทำได้ เพราะนั่นคือปกติ
ของคนที่ว่า “เมื่อเงินเข้าทางประตู มโนธรรม ความดี มักจะหนี
ออกทางหน้าต่าง” เสียส่วนมาก ผมเองหาจิตใจจะขึ้นไปดูโบสถ์
เนปาลไม่ แต่ได้ทราบและได้เห็นภาพเหล่านั้นจากคนอื่น ผมกลับ

มองไปอีกแง่หนึ่ง นอกจากแง่พัฒนาการทางความคิด ความเชื่อ ดังกล่าวมาแล้ว คือ

- มนุษย์ เป็นสัตว์โลกจำพวกหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็ต้องเกี่ยวข้องกับในเรื่องเหล่านี้ มนุษย์จึงไม่อาจแยกจากความเป็นสัตว์ได้อย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในด้าน กาม กิณ นอน กลัว ถ้ามนุษย์ปราศจากการควบคุมใจตนเองแล้ว พฤติกรรมทั้งสามดังกล่าว จะไม่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ดิรัจฉานเลย

ดังนั้น เราจึงพบว่า มีอยู่ไม่น้อยที่คนมีพฤติกรรมเยี่ยงสัตว์ในทางกาม กิณ นอน กลัว

- ภาพเหล่านั้น ผมเห็นว่าเป็นภาพสะท้อนความจริงของชีวิต คนอาจจะเห็นภาพเหล่านั้นแตกต่างกันออกไป ตามพื้นฐานทางจิตของแต่ละคน เพราะเท่าที่ทราบ สุภาพสตรีบางคนก็ไปเที่ยวในสถานที่เหล่านั้น บางคนมองเป็นภาพซ้ำซ้อน บางคนมองเป็นภาพน่ารังเกียจ บางคนมีความรู้สึกไปตามสัญชาตญาณเพศของตน เป็นต้น แม้ชายเราก็มีทำนองเดียวกัน

- ผมในฐานะที่เป็นคนๆ หนึ่ง ย่อมตกอยู่ในสภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เพราะไม่ได้ขึ้นไปดูด้วยตนเอง นอกจากจะเห็นภาพบางภาพ และฟังคำบอกเล่าจากคนอื่นดังกล่าวแล้ว ผมจึงคิดว่า เราอาจจะมองให้เป็นวัฏจักรของชีวิต คือ

“ทุกชีวิตที่เกิดในโลกนี้เกิดขึ้นเพราะตัณหา เมื่อดำรงอยู่ก็หมกมุ่นมัวเมาอยู่ด้วยตัณหา ความรัก การร่วมเพศในท่าต่างๆ นั้นเป็นแรงดันของตัณหา ที่แรงหรืออ่อนของแต่ละคนนั่นเอง ภาพผิวเมียทะเลาะกัน เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ในชีวิตการครองเรือนนั้นอาจจะเริ่มด้วยความรัก ความใคร่ การถูกบังคับ เป็นต้น การ

ครองเรือนจึงเป็นเรื่องยาก เพราะการครองเรือนคือการตกลงสู่
กระแสน้ำแห่งกิเลสตัณหา ถูกกระแสกิเลสตัณหาพัดพาไป ในท่าม
กลางการครองเรือน จึงมีทั้งความรัก ความใคร่ ความจงรักภักดี
ความทรยศ การหักหลัง การต่อสู้ เป็นต้นมากมาย ในที่สุดจะเริ่ม
สร้างคนขึ้นมา และในกาลต่อไปก็จะเกิดและเกิดกันซ้ำซ้อนไม่ขาด
สาย จบลงด้วย ความตาย ความพลัดพราก ท่ามกลางก็มีความแก่
เจ็บป่วย ตาย หมุนกันอย่างนี้ตลอดไป”

ไม่เห็นมีอะไรที่พิเศษพิสดารแต่ประการใดจริงๆ

ในขณะที่เราล่องเรืออยู่นั้น มักจะมีกลิ่นซากศพโชยมาบ่อยๆ
พร้อมกับมีอ๊องแจ๊กกินซากศพมาด้วย มีทั้งซากวัว เด็ก นักบวช
เพราะความเชื่อแต่โบราณของอินเดียมีว่า ศพคนที่ตายด้วยโรค
ระบาด นักบวช เด็ก โค ควรร่วงน้ำ โดยเฉพาะคนที่ตายด้วยโรค
ระบาด ถ้านำไปเผาแล้ว ฝักร้ายที่นำเชื้อโรคมามากจะโกรธ และจะ
นำเชื้อโรคแพร่หลายสู่มนุษย์มากขึ้น คนจะตายเพราะโรคระบาด
มากขึ้น

คุณอาจจะคิดว่าคตินิยมนี้เสี่ยงมาก

ใช่ แต่อย่าลืมว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำพิเศษ มีคุณสมบัติ ใน
การทำลายเชื้อโรคได้ จึงไม่ปรากฏว่า คนตายกันเพราะโรคระบาด
โดยรับเชื้อจากแม่น้ำคงคา ส่วนศพหญิงมีครรภ์ นักบวช เด็ก ที่
ไม่เผาเพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว ก็แปลกดีเหมือนกัน

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

ศาสนา ลัทธิ ประเพณี

เพื่อนรัก

ผมคิดว่า วันนี้เราลองเที่ยวไปในเมืองพาราณสีอีกครั้ง เพื่อศึกษาเรื่องราวและสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับศาสนา ลัทธิ ประเพณี ที่เกี่ยวโยงกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน อาจจะเป็นประโยชน์บ้าง เพราะอินเดียบัจจุบันนั้น เราไม่อาจจะหาเมืองไหนที่จะเป็นฉากสะท้อนภาพอดีตเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิ และประเพณีต่างๆ ได้มากเท่ากับเมืองพาราณสี

เมืองพาราณสีในสมัยพุทธกาลนั้น มีอาณาเขตกว้างขวางพอสมควร คือ

๑. ทิศเหนือ จุดแม่น้ำสรภู ท้าปยาคะ เมืองอโยธยา ซึ่งอยู่ในแคว้นโกศล

๒. ทิศใต้ จุดแม่น้ำโกลนะ ซึ่งเป็นแม่น้ำที่กว้างมาก แต่เป็นนทีโทษคือ มีน้ำน้อย

๓. ทิศตะวันตก จุดเมืองปาฏลีบุตร สมัยพุทธกาลยังคงเป็นปาฏลिकาม แคว้นมคธ

๔. ทิศตะวันออก ขวางด้วยแม่น้ำคงคา ไปติดต่อกับเมืองโกสัมพี แคว้นวังสะ

ในชาดกได้กล่าวถึงการเดินทางไปค้าขายของพ่อค้าเมืองพาราณสี มีหลายเรื่องที่บอกว่าต้องผ่านทะเลทราย และบางพวกต้องหลงทางอยู่ในทะเลทรายเป็นเวลานาน อันเป็นการแสดงว่าถ้ามีการค้าขายเช่นนั้นจริงจะต้องเป็นการเดินทางที่ไกลมาก เพราะ

ผมไปอยู่และเที่ยวมานานยังไม่เคยพบทะเลทรายเลย เพราะทะเลทรายใหญ่ๆ นั้น เห็นมีอยู่ในแคว้นกุรุ ใกล้แคว้นสุรเสนะ แคว้นมัจฉะ และแคว้นกัมโพชะ

ในด้านการศึกษา เราทราบจากชาดกว่า กุลบุตรชาวเมืองพาราณสีได้เดินทางไปศึกษา ณ เมืองตักสิลา อันเป็นการแสดงว่าเมืองตักสิลาเป็นแหล่งวิชาความรู้ใหญ่ แต่จากชาดกบางเรื่องเราจะพบว่า เมืองพาราณสีเองก็เป็นแหล่งสรรพวิชา ที่ทำให้คนจากเมืองตักสิลามาศึกษาด้วยเหมือนกัน มีใจความในเรื่องสุสิมชาดก ว่า

“สังขพราหมณ์ชาวเมืองตักสิลา ต้องการจะให้ลูกชายของตนศึกษาวิชาเกี่ยวกับคาบ คือการสามารถทราบความดีของคาบ การใช้คาบ และวิชาอื่นๆ จึงส่งบุตรชายนามว่า สุสิมะ ให้ไปศึกษาในสำนักสหยา ณ เมืองพาราณสี แต่สุสิมมานพเป็นคนมีบารมีธรรมสูง เมื่อศึกษาจบแล้วไม่เห็นประโยชน์ของวิชา เพราะเป็นการเรียนเพื่อฆ่าฟันกันและอาจจะถูกฆ่าด้วย ในที่สุดจึงตัดสินใจบวชเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า บำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้และปรินิพพานในวัยที่ยังเป็นหนุ่ม

สังขพราหมณ์ผู้บิดาคอยการกลับของลูกชาย เมื่อไม่อาจจะรออยู่ที่เมืองได้มาจึงมาตามที่เมืองพาราณสี ทราบเรื่องทั้งปวงแล้วจึงไปนมัสการที่พระเจดีย์บรรจุธาตุของพระสุสิมปัจเจกพุทธเจ้า ด้วยการขนทรายมาเกลี่ย ฉีกผ้าห่มออกทำเป็นธง นำดอกไม้มาโรยลงบริเวณเจดีย์ ทำการสักการบูชาด้วยความเลื่อมใสยิ่ง ในกาลต่อมา สังขพราหมณ์ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าของเรา ด้วยบุญญาภพที่พระองค์ทรงทำในสมัยนั้น ทำให้พระองค์ได้รับการ

ต้อนรับบูชาอย่างสูงยิ่ง เมื่อคราวเสด็จไปประทับทุกภิกขภัยในเมือง
ไพสาลี ตามนัยแห่งรัตนสูตร”

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นเราทราบว่า เมืองพาราณสีในอดีตนั้น เป็น
เมืองที่เจริญด้วยการค้า การศึกษา จัดเป็นคู่อารยธรรมแถบลุ่ม
แม่น้ำคงคาที่เดียว และที่น่าภูมิใจคือ พาราณสีสามารถรักษา
เอกลักษณ์ของตนไว้ได้ ถึงแม้ว่าจะล่วงกาลผ่านมาเป็นเวลานาน
แล้วก็ตาม ถ้าพวกเราได้ศึกษาเรื่อง “พุทธจริตของท่านอัสวโมษ”
จะพบว่าพระพุทธเจ้าของเรานั้น ทรงมีบรรพบุรุษฝ่ายพระพุทธ
มารดา เป็นชาวเมืองพาราณสีด้วยเหมือนกัน และเป็นการสืบเชื้อ
สายกันมายาวนาน ตั้งแต่รุ่นสร้างกบิลพัสดุ์ มีใจความโดยย่อว่า

“เมื่อพระราชบุตรทั้ง ๔ กับพระราชธิดาทั้ง ๕ ของพระเจ้า
โอกกาทราช ได้ทูลลาพระราชบิดา เพื่อไปสร้างพระนครอยู่ใหม่
ในดงไม้สักกะ ตั้งนามเมืองว่ากบิลพัสดุ์ ตั้งราชวงศ์ว่าศากยวงศ์ แล้ว
เจ้าชายแต่ละองค์ก็ทรงทำพิธีสุมพรกับพระกนิษฐภคินีของพระองค์
คงเหลือแต่พระเชษฐภคินี ตั้งไว้ในตำแหน่งพระมารดา ต่อมาพระ
เชษฐภคินีเป็นโรคเรื้อน จึงเนรเทศตนเองออกไปอยู่ป่า พระอนุชา
ได้ไปจัดที่ประทับถวาย พระนางต้องหาอาหารมาเสวยอยู่ในป่า

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงพระนามว่า “ราม” เป็นโรคเรื้อน
เช่นกัน ได้มอบราชสมบัติให้แก่พระโอรสแล้ว พระองค์ได้หนีเข้า
อยู่ในป่า ทรงเสวยผล “โกละ” แปลว่า กะเบา จนในที่สุดหายจาก
โรคเรื้อน และได้มาพบกับพระเชษฐภคินี พระองค์จึงแนะนำให้
เสวยผลโกละด้วย พระนางก็หายจากโรคเช่นกัน ด้วยอาศัยความ
เกื้อกูลกันในยามยาก ทำให้สองพระองค์เกิดความรักกัน ในที่สุด
ทั้งสองพระองค์ก็แจ้งข่าวไปให้ทางบ้านเมืองของพระองค์ทราบ

พระอนุชาทางกบิลพัสดุ์ก็ส่งคนและทรัพย์สมบัติมาถวายเป็นอันมาก แม้พระโอรสของพระเจ้ารามก็ทำเช่นกัน

ในที่สุดทั้งสองพระองค์ก็สร้างพระนครขึ้นมาใหม่ มีนามว่า เทวทหะ ตั้งราชวงศ์ว่า “โกถิยวงศ์” ศากยวงศ์และโกถิยวงศ์ได้อภิเษกสมรสกันสืบต่อมา จนถึงสมัยของพระเจ้าสุทโธทนะ ฝ่ายศากยวงศ์ได้อภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา ซึ่งเป็นฝ่ายโกถิยวงศ์ แม่พระนางพิมพา ยโสธราหรือภัททากัจจานา อันเป็นมเหสีของเจ้าชายสิทธัตถะ ก็เป็นเจ้านายฝ่ายโกถิยวงศ์เช่นกัน”

จากเรื่องเล่ามานี้บอกให้เราทราบว่า เมืองพาราณสีนั้นนอกจากจะเป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการเผยแผ่พระศาสนาโดยวิธีธรรมยุต โดยทรงอาศัยหลักการรบทางโลกมาประยุกต์ใช้ พระองค์ทรงแสดงว่า ในการรบนั้นขุนศึกจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. **ฐานกุสโล** เป็นผู้ฉลาดในชัยภูมิ คือมีชัยภูมิเหนือกว่าข้าศึก ในทางศาสนาหมายถึง ความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

๒. **ทุเรปาทิ** สามารถยิงได้ไกล คือยิงทำลายกองกำลังข้าศึกแม้ตั้งอยู่ในที่ไกลได้ ทางธรรมะหมายถึง การเข้าใจสังขารธรรมทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ยึดมั่น ถือมั่นด้วยอำนาจตัณหา มานะ และทิฏฐิ

๓. **อกุชณเวที** ยิงได้ไว หมายถึงการที่ทหารสามารถยิงได้ในเวลารวดเร็ว ในด้านธรรมะ หมายถึงการตรัสรู้หรือริบสัจตามความจริงในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้ละตัณหา อุปาทาน และสรรพกิเลสลงไปได้

๔. **มโหโต** กายสูส ปทาเลตา สามารถทำลายชุมกำลังข้าศึกหมู่ใหญ่ได้ แม้ว่าตนจะมีกำลังน้อยกว่า ในทางธรรมะ

หมายถึงการที่บุคคลสามารถทำลายกองอวิชา หรือขบวนการ
ปฏิจจสมุปบาทได้ อันเป็นการทำลายสังสารจักรให้หมดสิ้นไป

เมืองพาราณสี ยังเป็นดินแดนมาตุภูมิของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เพราะปฐมกษัตริย์แห่งเทวทหะเป็นกษัตริย์แห่งเมืองพาราณสี
ดังกล่าวแล้วเมืองพาราณสีนั้น กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงพระนามว่า
พรหมทัตต์ ทั้งๆ ที่พระนามเดิมจะเป็นอย่างไรก็ตาม ดังนั้น เราจึง
พบว่าก่อนเสวยราชย์ กษัตริย์บางองค์ทรงพระนามต่างๆ กัน เช่น
อังคะ อุคคเสนะ อุทัย ธัญญชัย วิสสเสน กลาพู เป็นต้น ความ
สนใจทางธรรมของคนในเมืองพาราณสีขึ้นสู่ระดับสูงมาก ทั้งใน
อดีตกาลพุทธสมัยและแม้ในปัจจุบัน มีปรากฏในพระสูตรว่า

“พระเจ้ากรุงพาราณสีหลายพระองค์ เมื่อพระเกษาหางอกแล้ว
จะสละราชสมบัติ ออกผนวชเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง ฤณีบ้าง
ดาบสบ้าง ตามยุคตามสมัยและส่วนมากทุกท่านจะสำเร็จเป้าหมาย
ในความเป็นของตน”

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พาราณสีก็เป็นแหล่ง
แห่งกระแสธรรม พระเจ้ากีกิแห่งกรุงพาราณสีมีความเลื่อมใสใน
พระพุทธเจ้า ทรงนิมนต์มาเสวยในพระราชนิเวศน์เป็นประจำ จน
ทำให้พระธิดาพระนามว่า “อุรัจจทา” ได้ฟังธรรมบรรลุอรหัตต์
เป็นพระอรหันต์ ส่วนพระเจ้ายกีกิเองก็แสดงตนเป็นอุบาสกนับถือ
พระรัตนตรัยตลอดชีวิต

สินค้าที่ขึ้นชื่อของเมืองพาราณสีคือ น้ำหอม ซึ่งเรียกว่า
“วิเลปนะ” แปลว่า เครื่องไล้ทา และที่สำคัญคือผ้ากาสี อันมีราคา
ถึง ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ พระพุทธเจ้าสมัยเป็นพระราชากุมาร
พระราชบิดาก็ได้สั่งผ้ากาสีไปเป็นพระภูษาทรง

ความสามารถในทางช่าง พาราณสีได้รักษาไว้จนถึงปัจจุบันเท่าที่พบในชาดกนั้น พาราณสีเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในทางแกะสลักงานช่าง แกะสลักหินเป็นรูปต่างๆ เป็นสินค้าที่ทำชื่อเสียงให้พาราณสีมาก เมืองพาราณสีจึงเป็นที่อยู่ของคนที่สามารถจริงๆ เท่านั้น ถ้าไม่เก่งจริงแล้วในอดีตสมัยนั้น เขาจะอยู่อย่างไม่มีศักดิ์ศรีในเมืองพาราณสี มีเรื่องในชาดกบอกไว้เรื่องหนึ่งว่า

“พวกช่างไม้ ๑,๐๐๐ คน อวดความสามารถของตนไปในที่ต่างๆ เพื่อเป็นการโฆษณาให้คนมาจ้าง แต่เมื่อคนมาจ้างเข้าจริงๆ ปรากฏว่า ทำไม่ได้อย่างที่โฆษณาไว้ ในที่สุดชาวบ้านไม่ยอมคบหา และเกี่ยวข้องกับจ้าง คนเหล่านั้นจึงต้องอพยพไปอยู่ที่อื่น”

นอกจากนั้น พาราณสีในอดีตปรากฏตามชาดกว่า เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางของพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม มีคนอยู่หนาแน่นมาก มีทางหลวงติดต่อกับกรุงราชคฤห์และตักสิลาในอรรณกะลาสุดตกนิบาต เล่าว่า

“พ่อค้าชาวเมืองพาราณสี นำเกวียน ๕๐๐ เล่ม ไปขายของในปัจจุบันตชนบท ตอนกลับได้ซื้อของหอมกลับมาขายที่เมืองพาราณสี อีกคนหนึ่งไปขายของทางเมืองสาวัตถี เกิดน้ำหลากข้ามน้ำไม่ได้จึงต้องจำหน่ายผ้าที่บรรทุกไปแก่ชาวบ้าน การค้าขายในสมัยนั้น นิยมทำเป็นกองคาราวานหรือบรรทุกหลังลาไป สินค้าจากต่างประเทศ ที่นับว่าขายดีในเมืองพาราณสีคือ ม้าสินธุ ซึ่งเป็นม้าเกิดแถบแม่น้ำสินธุ ส่วนมากนำมาใช้เป็นม้าศึก”

ในเมืองพาราณสี มีงานนักขัตฤกษ์อย่างหนึ่ง สมัยพุทธกาลเรียก “พาลนักขัต” สมัยปัจจุบันเรียก “โฮลี” มีการละเล่นที่สนุกแบบทำลาย เพราะใครแต่งตัวดีไม่ได้จะถูกจับทาสีสกปรกหมด

วันนั้นจึงถือว่าเป็นวันพิเศษ ใครไม่อยากเล่นก็นอนอยู่ที่บ้าน เพราะขึ้นออกไปต้องสกปรก แต่สมัยพุทธกาลคงเล่นรุนแรงและหยาบคายมาก เพราะตามอรรถกถาเล่าว่า “เมื่อวันพาลนักขัตตมาถึง ชาวบ้านจะขอร้องไม่ให้พระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์ออกบิณฑบาต เพราะกลัวพวกเหล่านั้นจะพุดจาหยาบคายและนำเอาสีมาทา พวกเขาจะรับภาระนำอาหารไปถวายเอง”

แต่ปัจจุบันเท่าที่ผมพิจารณาดู ถึงแม้ว่าจะเป็นการเล่นที่รุนแรงอยู่บ้าง แต่เป็นการเล่นทำนองให้ศีลให้พรกัน เพราะหลังจากสาดกันด้วยสีผงหรือสีเปียกแล้ว ต่างฝ่ายต่างจะโผเข้าหากัน เอาแก้มแนบกัน แล้วกล่าวคำให้ศีลให้พรกัน โบราณเล่นกันถึง ๗ วัน ปัจจุบันดูเหมือนจะมีเพียง ๓ วันเท่านั้น

พาราณสีหรืออินเดีย มีคุณลักษณะพิเศษประการหนึ่ง ที่เป็นปราการป้องกันการรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เป็นอย่างดีนั้น คือ “ความเสียสละ บริจาค ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”

ผมเคยเล่าเรื่องคนปัจจุบันมามากแล้ว สำหรับในที่นี้จะเล่าเรื่องที่เป็นอดีต เช่น

วิสหะเศรษฐี เป็นคนใจบุญและร่ำรวยมาก เขาได้สร้างโรงทานขึ้น ๔ มุมเมือง และกลางเมือง ทำการบริจาคทานช่วยคนยากจน ยากจน นักพรตทุกวัน คิดเป็นเงินวันละ ๖๐,๐๐๐ กหาปณะทุกวัน ในลลิตวิตรสูตรกล่าวว่า พระราชาทรงพระนามว่า รัตนจุกา ได้ทำการบริจาคทานเช่นเดียวกัน

สำหรับชาวพุทธที่มีประวัติน่าประทับใจมากคือ นางสุปปิยา นางมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมาก วันหนึ่งนางเที่ยวไปตามวิหารเพื่อเยี่ยมเยียนพระอาพาธ พบพระรูปหนึ่งป่วยหนักถามว่า

ท่านต้องการฉันอะไร? พระบอกว่าต้องการฉันเนื้อ นางรับว่า
พรุ่งนี้นางจะจัดมาถวาย เมื่อกลับถึงบ้านให้นางทาสีไปหาซื้อเนื้อ
พอดีเป็นวันพักชั้ ไม่มีการฆ่าเนื้อ ทาสีไม่อาจซื้อเนื้อได้ เมื่อนาง
ทราบเรื่องก็ดำริว่า เราได้รับปากต่อพระคุณเจ้าว่า จะจัดเนื้อมา
ถวาย แต่เนื้อไม่มีจะทำอย่างไรดี ในที่สุดนางจึงนำมิดอันคมเข้าไป
ในห้อง แล้วจัดการแลเนื้อจากขาของตน ให้นางทาสีปรุงนำไปถวาย
พระอาพาธ ส่วนตัวนางเองเนื่องจากเสียเลือดมากได้ล้มเจ็บลง

พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องทั้งปวงด้วยพระญาณ จึงเสด็จ
มาเยี่ยม ทามหานาง เมื่อสามีของนางบอกว่า นางสุปปิยาป่วย
พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า ให้นางสุปปิยาจงหายป่วยเถิด ด้วยอำนาจ
พุทธานุภาพและบุญญานุภาพของนาง ปราภฏว่าเนื้อที่ตัดออกไป
เกิดเต็มขึ้น กลายเป็นเนื้อปกติ นางออกมาถวายบังคม
พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญทานของนางเป็นอเนกประการ

จากเหตุนี้เอง **พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามภิกษุฉันเนื้อมนุษย์**
ใครฉันต้องอาบัติถุลลัจจัย นอกจากนั้นยังทรงห้ามฉันเนื้ออีก ๙
ประเภท คือ **เนื้อช้าง ม้า งู เสือโคร่ง เสือดาว สุนัขบ้าน สุนัขป่า
ราชสีห์ หมู** ใครฉันฉันต้องอาบัติทุกกฏ

ดังนั้น เราจะพบว่า ในพระพุทธรบบัญญัติที่เกี่ยวกับการฉันเนื้อ
ของพระนั้น

๑. ถ้าพระไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่รังเกียจสงสัยว่า เนื้อนั้นเขา
ฆ่าอุทิศตน ซึ่งภาษาบาลีเรียกว่า อุททิสสมังสะ และเนื้อนั้นเป็น
เนื้อที่ไม่ต้องห้าม พระฉันได้ไม่ผิด

๒. การฉันอาหารที่เป็นเนื้อทุกครั้งของพระ จะต้องพิจารณา
ให้ดีเสียก่อน เพราะอาจจะเป็นอุททิสสมังสะ และเนื้อต้องห้ามได้
ใครฉันโดยไม่ได้พิจารณาต้องอาบัติทุกกฏ

เหตุผลในเรื่องนี้คือ พระนั้นมีชีวิตเนื่องด้วยชาวบ้าน ชาวบ้าน
เขาให้กินอะไรและเขาเองกินอะไรกัน เมื่อเขาถวายเป็นพระควรจะ
ฉันได้ หาได้เป็นการสนับสนุนการฆ่าอย่างที่คนบางคนชอบพูด
กันไม่

เพราะถ้าเราพิจารณาดูให้ดีจะพบว่า

“พระพุทธศาสนามุ่งสอนความจริง ในขอบข่ายที่คนจะทำ
ตามได้ การห้ามฆ่ามันไม่ใช่เป็นการห้ามคนทั้งโลก แต่เป็นการ
ห้ามคนผู้สมัครใจจะไม่ฆ่า คนที่จะรักษาศีลจึงต้องขอศีลก่อน เพราะ
พระพุทธศาสนาทราบดีว่า ศาสนาไม่อาจจะห้ามคนทั่วโลกไม่ให้
ฆ่าสัตว์ได้ ทั้งการฆ่ากับการกินเป็นเรื่องต่างกรรม ต่างวาระ ต่าง
บุคคลกัน คนที่กินโดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการฆ่าจึงไม่เป็นบาป
เพราะไม่ได้กระทำด้วยอำนาจกิเลส ส่วนผู้ฆ่ามันจะกินหรือไม่กิน
ก็ตามย่อมประสบบาป เพราะเขาทำด้วยอำนาจกิเลส”

ดังนั้น ปัญหาที่ว่าพระพุทธศาสนาห้ามฆ่าสัตว์ แต่ทำไม
อนุญาตให้กินเนื้อสัตว์ได้ จะไม่เป็นการสนับสนุนให้มีการฆ่าหรือ?

คำตอบก็คือ ข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

คุณจะพบความจริงว่า การเสียสละ การบริจาคของแขก ที่มี
ติดต่อกันมาแต่อดีตกาลนั้น มีส่วนอย่างสำคัญในการรักษาความ
เป็นชาติของตน ไม่ให้ถูกครอบงำด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์ ถึงแม้ว่า
บางรัฐที่รัฐบาลเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ไม่อาจจะนำเอาหลักการของ
คอมมิวนิสต์มาใช้ได้ ปัจจุบันประเทศไทยเรามีคนหัวนวดกกันว่า
กำลังจะตกอยู่ในทฤษฎีโดมิโน ไม่ว่าจะทางอาวุธหรือทางลัทธิก็ตาม
อย่างที่ประเทศเพื่อนบ้านได้เคยเป็นมาแล้ว ใจผมเองมีความมั่นใจ
ว่า ประเทศไทยไม่มีโอกาสจะตกอยู่ในทฤษฎีโดมิโนทางการเมือง
ส่วนทางอาวุธนั้นอาจเป็นไปได้ แต่เขาจะทำอะไรไม่ได้ ถ้าคนไทย

ได้สละความเห็นแก่ตัว พวกของตัว มีการเสียสละ บริจาค
สามัคคีกัน บำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน เราอาจจะแตกต่างกัน
บ้างในด้านความคิดเห็น การที่จะสร้างชาติและสังคมให้
เจริญ แต่ถ้าเรายึดเอาหลักธรรมดังกล่าว และยึดมั่นในสิทธิ
เสรีภาพ ความเป็นไทยเป็นฐานรองรับ มีจุดนัดพบอยู่ที่ชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์แล้ว ไทยจะต้องเป็นไทยทั้งกายและ
ใจตลอดไป ถึงแม้จะมีคนบางพวกพยายามยัดเยียดความคิด
เห็นของตนเข้าไปในสมองของเยาวชน แต่เด็กเหล่านั้นตื่นของ
ใหม่มากกว่าที่จะรับมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตน

ในด้านการศึกษาปรากฏว่ากุลบุตรชาวเมืองพาราณสีมี
ความสนใจในการศึกษามาก ปรากฏเรื่องในชาดกและอรรถกถาว่า
ราชากุมาร เศรษฐีบุตร และชายหนุ่มจำนวนมาก ไปศึกษาและ
จบการศึกษา กลับมาทำประโยชน์ให้แก่ตนเอง ตระกูลวงศ์ และ
บ้านเมืองของตน มีแปลกอยู่คนหนึ่งเรียนคาถามาเพียงบาทเดียว
แต่หมั่นสาธยายเป็นนิจ สามารถปราบใจได้ และในที่สุดได้รับ
ตำแหน่งเป็นปุโรหิตของพระเจ้ากรุงพาราณสี ว่ากันว่าคาถานั้นเมื่อ
สาธยายแล้วสามารถทราบความคิดของคนอื่นได้

ดังนั้นในการศึกษาเล่าเรียนนั้น มีความจำเป็นมากที่คนเรา
จะต้อง “เรียนให้รู้ ดูให้จำ ทำให้ได้ ใช้ให้เป็น ในบางสิ่งหรือ
สิ่งเดียวแต่ให้รู้บางสิ่งในหลายๆ สิ่ง วิชาจะมีค่านับแสนก็
เพราะการรู้แบบนี้เอง”

ยังมีประเพณีอีกประการหนึ่ง ซึ่งรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ขึ้นหน้า
ขึ้นตา เป็นสิ่งเชิดชูเกียรติภูมิของบ้านเมือง ถ้าเมืองใดไม่มีแล้วถือ
เป็นความบกพร่องทำให้ชาติแหล่งการท่องเที่ยวไป สิ่งนั้นคือการ
จัดให้มีหญิงนครโสเภณี คำว่า นครโสเภณี แปลว่า สตรีที่ประดับ

นครให้งาม โดยปกติแล้วทางราชการจะเลือกหญิงที่สวยงามที่สุดในเมืองนั้นๆ เธอเป็นที่ใฝ่ปองของชายทั่วไป ทางราชการจึงแต่งตั้งให้เธอเป็นนครโสเภณี สมัยพุทธกาลนั้นมีนครโสเภณี ที่มีชื่อเสียง ๔ ท่าน คือ นางสาลาวดี นางสิริมา สองนางนี้เป็นแม่ลูกกันอยู่กรุงราชคฤห์ นางอัมพปาลี และนางอัทธมาลี คนแรกอยู่ทางเมืองไพสาลี คนที่สองอยู่ที่เมืองพาราณสี สองท่านแรกตายไปก่อน โดยนางสิริมาเป็นพระโสดาบัน ส่วนนางอัมพปาลีกับนางอัทธมาลีนั้น

ต่อมาเกิดเบื้อหน้าในอาชีพของตน เพราะเลื่อมใสในธรรมของพระพุทธองค์จึงออกบวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์หมดทั้งสองท่าน ตามตำนานนั้น นครโสเภณีหาได้ทำงานแบบโสเภณีของไทยไม่ แต่เธอเป็นคนมีเกียรติสูง มีบริวารรับใช้จำนวนร้อยๆ ผู้ชายที่ไปหาและมีความสัมพันธ์กับนางนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเกี่ยวข้องกันทางเพศเสมอไป เพราะราคาแพงมาก คือ นางสาลาวดีกับนางสิริมา ค่าตัวคืนละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ นางอัมพปาลี คืนละ ๕๐๐ กหาปณะ ส่วนนางอัทธมาลีนั้น การอยู่ร่วมกับนางคืนหนึ่ง ต้องเสียเงินเท่ากับภาษีที่เก็บได้ครึ่งหนึ่งของแคว้นกาสิ เมื่อท่านสำเร็จอรหันต์แล้ว ได้กล่าวคาถาไว้ในเถรีคาถาว่า

“กาสิชนบทมีประมาณเท่าใด ส่วนของเราได้มีแล้วประมาณเท่านั้น ชาวนิคมกำหนดราคาแคว้นกาสิไว้แล้วตั้งเราไว้ครึ่งราคาแคว้นกาสิ ภายหลังเราเบื้อหน้าในรูป เมื่อบริวารจึงคลายกำหนดไม่พึงเล่นไปสู่ชาติสงสารอีกบ่อยๆ วิชชาสามเราได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราก็ทำเสร็จแล้ว”

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

จากใจสู่ใจดวงไมตรี ๒๖๑

ความดีหลายระดับ

เพื่อนรัก

จดหมายฉบับนี้ ผมจะขอเล่าถึงเรื่องเมืองพาราณสี ตามตำนานและประวัติศาสตร์ ผมได้เคยกล่าวว่า ณ จุดที่ตั้งเมืองพาราณสีนี้ ทางศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นจุดที่แม่น้ำคงคาหมุนกลับคือน้ำไหลย้อนกลับ ในคัมภีร์มหาภารตะจึงได้สร้างความสำเร็จขึ้นว่า ณ สถานที่นี้ เป็นจุดที่เทวโลกและมนุษย์โลกรวมทั้งยมโลกมาพบกัน ผู้ใดมาอดอาหารตายลง ณ ที่นี้และอดอาหารถึง ๑ เดือน ที่เมืองพาราณสีผู้นั้นสามารถมองเห็นเทพดาทั้งหลาย

ซึ่งเป็นการแน่นอนเหลือเกินว่า ลองอดอาหารตั้งเดือนไม่เห็นเทพดาก็เห็นนรกแน่ เพราะต้องตายแน่ แต่เขาก็มีความสมัครใจจะเชื่อว่าเป็นอย่างนั้นกันส่วนมาก ก็เป็นความดีอย่างหนึ่ง อย่างน้อยก็เป็นเหตุให้คนกระทำความดี แม้จะเป็นการทำความดีในระดับเด็กก็ตาม ความดีนั้นท่านกล่าวว่ามีสองระดับคือ

๑. **ความดีระดับเด็ก** คือคนทำต้องอาศัยความกลัว ความยั่วยวน ด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ บริวาร ความสุข เป็นต้น คนที่ทำความดีในระดับนี้ ถ้าขาดการข่มขู่ การปลอบใจ และรางวัล ยากที่จะทำความดี ถึงแม้จะมีอะไรปะปนอยู่ในการกระทำนั้นบ้างก็ถือได้ว่าเป็นความดีในระดับหนึ่ง

๒. **ความดีระดับผู้ใหญ่** เป็นความดีที่ผู้กระทำมีความสำนึกว่า “นี่เป็นความดีทำไปแล้วให้ผลดีแก่ผู้กระทำ อย่างน้อยที่สุดเป็นการขจัดความชั่วจากจิต” คนเหล่านี้พร้อมที่จะทำความดีในระดับ

นี้ โดยสำนึกต่อการกระทำเพียงว่าเป็นความดีเท่านั้น เขาอาจปิดทองหลังองค์พระปฏิมา เพราะเข้าใจว่าการปิดทองนั้นจะปิดที่ไหนก็ตาม ย่อมถูกองค์พระปฏิมา และเป็นการปิดองค์พระปฏิมาอยู่นั่นเอง เขาไม่สนใจต่อลาภ ยศ เสียงสรรเสริญ ทำตามทีคนโบราณเขาพูดว่า ถึงคนไม่เห็นผีสาugtวดาก็เห็น ความคิดระดับนี้คาบเกี่ยวกันในระดับทั้งสองก็ตาม แต่น่ายกย่องบรรพบุรุษของเราที่เข้าใจคิดอะไรที่คมๆ ขึ้นมาได้

การทำความดีในสองระดับนี้ จะเป็นแขกหรือไทยก็หมุนวนอยู่ในกระแสแห่งการกระทำทั้งสองระดับนี้ บางคนไม่น่าเชื่อว่าปัญญาชนระดับสูงๆ ในเมืองไทยจำนวนไม่น้อยที่ทำความดีเพราะอยากดัง อันเป็นการทำความดีแบบเด็ก

ผมตั้งใจจะพูดเรื่องเมืองพาราณสี แต่ทำไมมาออกเรื่องนี้ก็ไม่ทราบ อาจะเกิดมาจากความสลดใจบางอย่างก็ได้ เมืองพาราณสีนี้ตามตำนานกล่าวว่าเป็นเมืองที่มีความเป็นมายาวนาน เรียกให้ถูกว่า เป็นเมืองที่มีความเจริญมาก่อนยุคประวัติศาสตร์ แต่ใจผมเอง ไม่เชื่อการแบ่งยุคของประวัติศาสตร์ ผมสมัครใจที่จะเชื่อว่าทฤษฎีของนักประวัติศาสตร์นั้น ยังขาดข้อมูลที่เพียงพอ ทำให้ทฤษฎีเป็นจำนวนมากต้องพังลงไปบ่อยๆ

เมืองพาราณสีนั้นได้ชื่อว่า พาราณสี เพราะแม่น้ำวรุณกับอสี ไหลมาบรรจบกันแล้วไหลลงแม่น้ำคงคา วรุณบวกกับอสีเป็นวรุณอสี นานเข้ามีการเปล่งคำบางคำการออกเสียงเลื่อนไปบ้าง จึงได้นามว่า วาราณสี, พาราณสี แม่น้ำวรุณนั้นบางท่านบอกว่าชื่อ “พรณา” ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง เมื่อรวมกับคำว่า อสี โอกาสที่จะเป็นพาราณสีย่อมมีมากขึ้น

ต่อมาเมื่ออังกฤษเข้ามาปกครอง ได้เปลี่ยนชื่อเมืองต่างๆ เป็นอันมาก เมืองพาราณสีจึงถูกเปลี่ยนเป็นเบนนาเรสหรือบานาเรส ต่อมาปัจจุบัน เรียกว่า วาราณสี แต่ใครจะเรียกพาราณสีก็ได้ เพราะเสียง ว กับ พ ใช้แทนกันได้

เมืองพาราณสีนี้ เดิมทีเดี่ยวชื่อว่า กาสี ตามทางสันนิษฐานเข้าใจว่า กาสี นั้นเป็นชื่อเผ่าของพวกอารยันพวกหนึ่ง ซึ่งมาตั้งหลักฐานที่นี่ประมาณ ๓๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล แต่บางท่านกล่าวว่า เป็นชื่อของกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ที่เป็นคนสำคัญมากและครองเมืองพาราณสีมาแต่สมัยโบราณ แต่ตามชาดกของเราปรากฏว่า เมืองนี้หาได้ชื่อว่า กาสี หรือพาราณสี อย่างเดียวไม่ ยังมีชื่ออื่น ๆ อีก เช่น สุรุธนะ สุทัสสนะ พรหมวัตมนะ ปุปผวดี รามนคร โมลิน แม้ปัจจุบัน วงของมหाराชาก็ยังเรียกว่า “รามนคร” ส่วนพระนามกษัตริย์นั้น ส่วนมากเราเข้าใจกันว่า ทรงพระนามว่า “พรหมทัตต์” คำว่า “พรหมทัตต์” น่าจะเป็นวงศ์มากกว่า อย่างพระเจ้าแผ่นดินของเราในวงศ์พระร่วง ก็เรียกพระร่วงกันทุกองค์ คือเดิมจะชื่ออะไร มากก็ตาม พอเสวยราชย์จะต้องเฉลิมพระนามว่า “พรหมทัตต์” เช่นในคงคามาจชาดก พระมหากษัตริย์ทรงพระนาม อุทัย แต่เวลาเสวยราชย์กลับเฉลิมพระนามว่า “พรหมทัตต์”

การที่ผมนำเรื่องนี้มาพูด เพื่อต้องการจะบอกให้บางคนที่ทราบว่า การที่มีคนบางจำพวกไม่เชื่อชาดกโดยเหตุผลที่ว่า ไม่น่าจะเป็นได้ที่เหตุการณ์เกิดในสมัยพระเจ้าพรหมทัตต์ทั้งนั้น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว คำว่า พรหมทัตต์เป็นชื่อวงศ์กษัตริย์ทุกพระองค์ที่เสวยราชย์ได้รับการเฉลิมพระนามเหมือนกันคือ พรหมทัตต์

จากเรื่องนี้ ผมใคร่จะขอแทรกความคิดเห็นอีกประการหนึ่งที่
คนส่วนมากมักจะพูดถึงกันคือ ในเมื่อพระพุทธเจ้าเป็นพระโพธิสัตว์
ทุกพระชาติจะทำความดีตลอดมา แต่พระเทวทัตจะทำความชั่วทุก
ชาติ ทำไมทั้งสองท่านจึงเกิดร่วมกันทุกชาติ อันที่จริงเรื่องนี้มีความ
เข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่มาก เพราะ

๑. การทำความผิดของพระเทวทัตนั้น เป็นความผิดส่วนบุคคล ส่วนความดีท่านก็ทำไปตามหน้าที่ เพราะฉะนั้นเราจะพบว่า
บางชาติพระพุทธเจ้าเกิดในชาติต่ำกว่าพระเทวทัต บางครั้งเสมอกัน, มีบางครั้งก็สูงกว่า ไม่เป็นข้อยุติที่แน่นอน

๒. ตามเรื่องชาดก ๕๕๐ ชาติ ปรากฏว่า พระเทวทัตเกิดและ
พบพระพุทธเจ้าเพียง ๕๘ ชาติเท่านั้น ไม่ใช่พบกันทุกชาติอย่างที่
คนทั่วไปเข้าใจกัน

จะกลับมากล่าวถึงเมืองกาสี หรือ พาราณสี ต่อไป เมืองนี้
แปลกมากที่รู้สึกว่าเป็นเมืองที่กษัตริย์เมืองอื่นริษยา มีการ
ทำสงคราม แย่งชิงเมืองกันอยู่เสมอ แต่มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันที่
พาราณสีรุกรานคนอื่น ผมจะได้นำตัวอย่างศึกสงคราม ลักษณะ
สงครามประวัติศาสตร์ และประเพณีนิยม ที่ปรากฏในชาดกและที่
อื่นมาแล้วพอเป็นตัวอย่าง

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตต์และพระเจ้าที่ษิตแห่งโกศล ทรง
ทำสงครามกัน พระเจ้าพรหมทัตต์ทรงพ่ายแพ้ ต้องหนีกองทัพของ
พระเจ้า ที่ษิตไปอาศัยอยู่ในบ้านป่า ต่อมามีคนไปพบเข้าจึง
นำความมาแจ้ง ให้พระเจ้าที่ษิตทรงทราบ พระองค์ส่งทหารไปตาม
จับมาและนำไปเพื่อจะประหาร สมัยนั้นพระเจ้าพรหมทัตต์ทรงมี
พระโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ที่สมาวุหรือที่สมายุกุมาร ไม่ได้

ถูกจับไปในครั้งนั้นด้วย ได้ปลอมตัวตามไปดูเขาประหารชีวิต พระราชบิดา พระเจ้าพรหมทัตต์ กลัวว่าพระโอรสจะแสดงพิรุณอะไร ออกมา จึงมีรับสั่งเป็นทำนองให้พระสติว่า

“**อาดูรดวงจิตบิดา พึงคำพ่อว่า จงเห็นแก่กาลยาวนาน อย่าเห็นแก่สั้นเกินการณ์ ชื่อเวรไปราน ระวังเพราะผูกเวรกัน**”

ที่สมาวุฑุมารได้สติ ระลึกถึงคำของพระราชบิดาอยู่เสมอ แต่ก็ได้ สุมไฟความแค้นไว้ภายใน ตั้งใจจะทำลายล้างชีวิตของพระเจ้า ที่ซิติให้ได้ จึงได้พยายามพากเพียรศึกษาในการดีดพิณ และขับ รดศึกจนชำนาญ ตลอดถึงแตกฉานในการสงคราม การปกครอง ดีแล้ว ได้พยายามเข้ามาทำงานในเมืองพาราณสี จนในที่สุดได้ เป็นสารตีผู้ขับรถทรงของเจ้าที่ซิติ ทั้งเป็นที่โปรดปรานและไว้วาง พระราชหฤทัยของพระองค์มาก

วันหนึ่งได้ขับรถนำพระเจ้าที่ซิติไปในป่า รถได้ออกไปนอก เส้นทาง ทำให้มีแต่พระราชากับสารตีเท่านั้นติดรถไป เมื่อถึงเวลา หยุดพักเหนื่อย พระเจ้าที่ซิติทรงบรรทมหนุนตักของที่สมาวุฑุมาร ที่สมาวุฑุมารหยิบดาบขึ้นมาจะตัดพระเศียรของพระเจ้าที่ซิติ แล้ว กลับสำนึกถึงคำของพระชนกที่สั่งไว้ก่อนที่วงศต กับนึกถึงความ ดีของพระเจ้าที่ซิติ ที่ทรงให้การสนับสนุนพระองค์มา ในที่สุด พระกุมารก็ชนะความอาฆาตพยาบาทได้

เมื่อพระเจ้าที่ซิติทรงตื่นจากพระบรรทม จึงกราบทูลให้ทรง ทราบทุกประการ พระเจ้าที่ซิติทรงดีพระทัยและยกราชสมบัติใน เมืองพาราณสีถวายคืนให้แก่ที่สมาวุฑุมาร พร้อมกับพระราชทาน พระราชธิดาให้ด้วย คติเตือนใจที่สมาวุฑุมารนั้นน่าจะได้กับคำพังเพยไทย ที่ว่า “**รักษาวให้มัน รักสั้นให้ต่อ**” ได้เป็นอย่างดี

“บนเส้นทางแห่งชีวิตของคนนั้น อาจจะประสบความบีบคั้นทางจิต ความทารุณ โหดร้าย ความอยุติธรรมเป็นต้นมากมาย แต่ถ้าคนเราจะหาทางยุติสิ่งเหล่านั้นด้วยการยืนอยู่บนเหตุผลและความถูกต้องแล้ว ผลที่ออกมาย่อมจะดีกว่าการแก้ด้วยวิธีรุนแรงต่อกัน”

ในชาดกอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า พระเจ้ากรุงพาราณสียกกองทัพไปตีแคว้นโกศลและสามารถจับพระเจ้าโกศลได้ พร้อมกับชนทรัพย์สมบัติของพระเจ้าโกศลไปไว้เมืองพาราณสีเป็นจำนวนมาก พระโอรสของพระเจ้าโกศลทรงพระนามว่า “ฉัตตะ” หนีรอดไปได้ จึงไปเรียนศิลปวิทยา ณ กรุงตักสิลา เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็เข้าป่าบวช บำเพ็ญพรตเป็นฤๅษี จนในที่สุดได้เป็นหัวหน้าฤๅษี ด้วยอาศัยความรู้ ความสามารถของตน ต่อมาฉัตตะได้นำฤๅษีบริวารของตนเข้าไปในเมืองพาราณสี และเข้าไปบิณฑบาตที่หน้าวังพระเจ้ากรุงพาราณสีนิมนต์ให้ฉัน และสนทนาธรรมกัน ในที่สุดพระองค์ทรงโปรดปรานและนับถือฉัตตะเป็นอันมาก และนิมนต์เหล่าฤๅษีให้พักอยู่ในอุทยาน ฉัตตะใช้ทิพยจักษุญาณตรวจดูที่ซ่อนทรัพย์ของพระบิดาซึ่งรักษาไว้ในอุทยานแห่งนั้น แล้วบอกให้เหล่าฤๅษีผู้เป็นบริวารว่า ตนคือฉัตตะ พระโอรสแห่งพระเจ้าโกศล แล้วให้เหล่าฤๅษีช่วยกันขนเอาทรัพย์สมบัติทั้งหมดไปเก็บรักษาไว้ ณ นครสาวัตถิ และได้ใช้เวทมนต์ ภูบ้านเมืองจากพระเจ้าพาราณสีได้ และลี้กออกมาปกครองประเทศ ให้มีความสุขความเจริญสืบมา

ในเรื่องนี้มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่ง คือฉัตตะมีตาทิพย์สามารถใช้ทิพยจักษุญาณตรวจดูของใต้ดินได้ ทำไมจึงต้องลี้กออกไปเป็นฆราวาสอีก ความรู้พิเศษระดับนี้ ท่านเรียกว่า อภิญญา แบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ

๑. อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ทางกายและทางจิตได้

๒. ทิพพโสต หูทิพย์ คือสามารถฟังเรื่องที่ตนต้องการฟังในที่ไกลได้

๓. เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดใจคนอื่น คือทราบว่ามีใครคิดและจะทำอะไร

๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ การตามระลึกชาติก่อนที่เคยเกิดมาแล้วได้โดยละเอียด

๕. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ สามารถมองเห็นสิ่งที่ตนต้องการจะดูแม้อยู่ในที่ไกลได้

ความรู้อันยิ่งทั้ง ๕ ประการนี้ ฤษีนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ก็มีได้

พระพุทธเจ้าของเราทรงบรรลุอภิญญาข้อที่ ๖ คือ

๖. อาสวักขยญาณ ความรู้เป็นเหตุทำอาสวะให้สิ้นไป

รวมความว่า จากหนึ่งถึง ๕ นั้น เรียก โลกียอภิญญา ผู้บรรลุอาจจะลึก อาจจะเสื่อม และอาจจะตกภายใต้อำนาจกิเลสได้

ถ้ารวมกันทั้ง ๖ เรียกว่า โลกุตตรอภิญญา ไม่มีการเสื่อมไม่หวั่นไหว ไม่ว่าด้วยเหตุอะไรก็ตาม

ในมหาสิลวชาดกเล่าว่า

พระเจ้าโกศลยกทัพมารบพระเจ้ากาสิ จับพระเจ้ากรุงกาสิ และเหล่านายทหารฝังดินลงแค่คอ แต่พระเจ้ากรุงกาสิสามารถช่วยตนเองขึ้นมาข้างบนได้ พอตีมียักษ์สองตนไม่อาจตกลงเรื่องการแบ่งซากศพได้ จึงขอให้พระเจ้ากรุงกาสิแบ่งให้ ยักษ์ทั้งสองพอใจ จึงตอบแทนบุญคุณพระองค์ด้วยการนำเอาพระเจ้ากรุงกาสิเข้าไปในห้องบรรทมของพระเจ้าโกศลในเวลาดึกสงัด พระเจ้า

โกศลทรงตกพระทัย และหวั่นเกรงในอำนาจของพระเจ้ากาสิ และยอมมอบราชสมบัติทั้งมวลถวายคืนแก่พระเจ้ากาสิ

อีกเรื่องหนึ่งปรากฏใน อสตรารูปชาดก

พระเจ้าโกศลยกทัพมารบกับพระเจ้าพาราณสี จับพระเจ้าพาราณสีประหารชีวิตเสีย และยึดเอามเหสีของพระเจ้าพาราณสีเป็นมเหสีของตน โอรสของพระเจ้าพาราณสีได้หลบหนีเข้าป่า ทรงรวบรวมสมัครพรรคพวกได้มากพอแล้ว เห็นเป็นโอกาสเหมาะจึงยกกองทัพเข้าประชิดเมืองพาราณสี ท้าพระเจ้าพาราณสีองค์ใหม่มารบกัน พระเจ้ากรุงพาราณสีก็ตกลง แต่พระมารดาของพระราชากุมารบอกว่า ไม่ต้องรบให้เสียเวลา ขอให้ล้อมเมืองไว้สัก ๗ วันเท่านั้น ก็จะได้นครคืนโดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ โอรสเชื่อฟังคำของพระมารดา จึงปิดล้อมเมืองพาราณสีไว้ทุกด้าน ประชาชนได้รับความทุกข์ยากหนักเข้า พอครบ ๗ วันก็ก่อการจลาจลจับพระเจ้ากรุงพาราณสีตัดพระเศียรส่งไปให้โอรสของพระเจ้าพาราณสีองค์เก่า กรุงพาราณสีก็กลับคืนสู่ภาวะปกติตามเดิม

อีกเรื่องหนึ่ง ปรากฏในราโชวาทชาดก มีใจความโดยย่อว่า พระเจ้าพรหมทัตต์แห่งกรุงพาราณสี มีพระราชโอรสทรงพระนามว่า พรหมทัตตกุมาร จบการศึกษาจากสำนักทศปาโมกข์แห่งเมืองตักกศิลา ต่อมาได้เสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดา พระองค์เสวยราชสมบัติโดยธรรม ตัดสินคดีต่างๆ โดยปราศจากอคติ แม้อำมาตย์ผู้ใหญ่ ข้าราชการ ก็ดำรงอยู่ในธรรมเช่นกัน คดีต่างๆ ที่จะมีการบิดพลิ้ว โกงกิน ให้สินบนไม่เกิดขึ้น ในภาวะบ้านเมืองเข้าสู่สภาพที่ไม่มีคดีเลย ข้าราชการศาลไม่มีงานทำ

พระราชาทรงเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นก็ทรงดำริว่า บ้านเมือง
ปกติสุขเพราะการปกครองประเทศโดยธรรมของพระองค์ หรือ
เพราะอะไรกันแน่ ในที่สุดปลอมพระองค์เที่ยวไปในที่ต่างๆ เพื่อ
ต้องการจะทราบว่ามีเสียงตำหนิหรือความบกพร่องอันใดที่ควรแก้
การแก้ไขอะไรบ้าง เที่ยวไปทั่วเมืองก็ไม่ได้ยินใครกล่าวถึงพระองค์
ในทางตำหนิ มีแต่ยกย่องสรรเสริญ จึงชวนนายสารถีให้ขับรถไป
เที่ยวสดับเหตุการณ์ภายนอกพระนคร โดยการปลอมพระองค์ออกไป
ไปเช่นเคย จนออกจากพระนครมาไกลสู่นนททางใหญ่

ฝ่ายพระเจ้าพัลลิกแห่งแคว้นโกศล ก็ปลอมพระองค์ออกเที่ยว
ไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อทราบเรื่องราวที่ไม่ดีเช่นเดียวกับพระเจ้า
พรหมทัต แต่ปรากฏว่าได้ยินแต่เสียงสรรเสริญเช่นเดียวกัน ในที่สุด
รถทั้งสองกษัตริย์มาพบกันตรงกลางสะพาน ต่างฝ่ายต่างไม่ยอม
ถอยหลังให้แก่กัน สารถีทั้งสองก็ประกาศนามกษัตริย์ของตนให้อีก
ฝ่ายหนึ่งทราบ เมื่อประจักษ์ว่าฐานะทัดเทียมกัน ก็นำวัย ทรัพย์
ยศ ชาติ โคตร ตระกูล ประเทศ มาเปรียบเทียบกัน ก็ปรากฏว่า
เท่ากัน ในที่สุดสารถีทั้งสองฝ่าย ขอให้ให้นำเอาจริยาวัตรของทั้งสอง
พระองค์มาเป็นเครื่องตัดสิน

สารถีของพระเจ้าพัลลิกกล่าวพรณนาคุณเจ้านายตนว่า

“พระเจ้าพัลลิกทรงได้ผู้รุนแรงโดยรุนแรง ผู้อ่อนโดยอ่อน ทรง
ชำนะผู้ที่ดีด้วยความดี ทรงชำนะผู้ที่ไม่ดีด้วยความไม่ดี พระราชา
พระองค์นี้ทรงเป็นเช่นนี้”

ฝ่ายสารถีของพระเจ้าพรหมทัตก็กล่าววว่า

“พระเจ้าพรหมทัต ทรงชำนะผู้โกรธด้วยความไม่โกรธ ทรง
ชำนะผู้ไม่ดีด้วยความดี ชำนะผู้ตระหนี่ด้วยการให้ ทรงชำนะผู้มัก
พูดพล่อยๆ ด้วยความจริง พระราชาพระองค์นี้ทรงเป็นเช่นนี้”

ในที่สุดพระเจ้าพัลลิกและสารถีของพระองค์ ต้องลงจากรถ
หลักทางให้พระเจ้าพรหมทัตต์ พระเจ้าพรหมทัตต์ทรงประทาน
โอวาท แก่พระเจ้าพัลลิกแล้ว ต่างองค์ต่างก็จากกันไปด้วยความ
เคารพรัก

เรื่องนี้แปลกในข้อที่เป็น “ธรรมยุทธ” คือการเอาชนะกัน ด้วย
คุณธรรม อันเป็นการแสดงให้เห็นเราทราบว่า อินเดียนั้นได้สัมผัสกับ
คุณธรรมมานานแสนนาน ในชาดกนั้นได้บอกให้เราทราบว่า อินเดียนั้น
หรือชนชาติอารยันนั้น เป็นชาติที่ฝึกฝนในคุณธรรม อันเป็นแนว
ทางให้สร้างบุคคลในอุดมคติขึ้น คือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระอรหันตสาวก
๔. พระเจ้าจักรพรรดิราชา

ในสมัยของพระพุทธเจ้า มีเพียงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ
พระอรหันต์เท่านั้น ส่วนพระเจ้าจักรพรรดิและพระปัจเจกพุทธเจ้า
ไม่มี ท่านเหล่านี้เมื่อกล่าวโดยสรุป คือ

“กลุ่มบุคคลที่สูงด้วยคุณธรรม ความดี ยากที่คนทั่วไปจะเข้า
ถึงได้ การเกิดขึ้นของท่านเหล่านี้จึงเป็นการเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่บุคคลทุกระดับชั้นโดยแท้”

ตกถึงพุทธสมัย เมืองพาราณสีอันเป็นราชธานีแห่งแคว้นกาสิ
ได้ขึ้นตรงต่อโกศล ภายใต้การปกครองของพระเจ้าปเสนทิโกศล
บทบาททางการเมืองมีไม่มากนัก แต่กลับไปเด่นในทางบทบาท
ด้านพระศาสนา เมืองพาราณสีกลายเป็นปรากฏการณ์เข้มแข็งของ
“เซน” และถูกพระพุทธเจ้าใช้หลัก “ธรรมยุทธ” ทำลายปรากฏการณ์นี้แตก

ตามที่เคยเล่ามาแล้ว พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาในเมืองพาราณสีบ่อยครั้ง บางครั้งมาประทับเป็นเดือน บางครั้งมาประทับไม่นานนัก แต่เรื่องราวในพระพุทธศาสนานั้น เกี่ยวกับเมืองพาราณสีมีมากเหลือเกิน ไม่ว่าจะในอดีตหรือพุทธสมัย

คุณคงทราบแล้วว่า พระราชธิดาของพระเจ้ามหาโกศล คือ พระนางโกศลเทวีหรือเวเทหิ เป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร และพระกนิษฐภคินีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นพระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิ ปรากฏว่าในคราวสุมพรพระเจ้าพิมพิสารกับพระนางโกศลเทวีนั้น พระเจ้ามหาโกศลได้ยก “กาสีคาม” ให้เป็นของขวัญแก่พระราชธิดา ผมเองไม่มั่นใจนักว่ากาสีคามนั้นจะหมายถึงเมืองกาสี และติดเมืองพาราณสีเข้าไว้ด้วยหรือไม่ แต่ตามที่สังเกตในพระคัมภีร์พบว่า เมืองพาราณสีมีส่วนผูกพันกับมคธมากกว่าโกศล

ในสมัยพุทธกาลนั้น กาสีเป็นแคว้นใหญ่ เข้าใจว่าถ้ายกให้ ก็คงเป็นเพียงส่วนที่ชื่อกาสีคามเท่านั้น ส่วนอื่นยังคงขึ้นตรงต่อโกศลอยู่เหมือนเดิม อย่างไรก็ตามเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทำปิตุฆาต ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลพระมาตุลาพิโรธมาก จึงยึดเอาเมืองกาสีหรือกาสีคามไป ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ยอม จนต้องรบกันเป็นศึกใหญ่ พระเจ้าปเสนทิโกศลแพ้ถึง ๓ ครั้ง ต่อมาได้สดับวิธีจัดชบวนทัพจากพระเถระอดีตนายทหารรูปหนึ่ง พร้อมกับมีการควบคุม การเสวย ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำด้วย ทำให้พระองค์จับพระเจ้าอชาตศัตรูได้ แต่หาได้ฆ่าไม่ ยังยกพระราชธิดาพระองค์หนึ่งให้เป็นมเหสี และประทานกาสีคามเป็นของขวัญ เช่นเดียวกับที่พระเจ้ามหาโกศลเคยทำมา ลุงกับหลานก็ปรองดองรักใคร่กันเช่นเดิม

เมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของอินเดียแล้ว ถ้าจะละเลยไป
ไม่กล่าวถึง “สายเลือดแห่งอหิงสาธรรม” อันมีอยู่ในชีวิตจิตใจ
ของอินเดียส่วนมาก ก็จะเป็นการทำให้ใจความสำคัญขาดไป คุณ
จะพบความจริงว่า อินเดียในฐานะเป็นคู่อารยธรรมร่วมยุคกับจีน
กรีก ไอคุปต์ อินเดียเป็นชาติเดียวที่รักษาสายเลือดแห่งคุณธรรม
ไว้มาก

สงครามระหว่างแคว้นต่อแคว้น เมืองต่อเมือง ที่เกิดใน
อินเดียนั้น เมื่อทุกอย่างยุติลงทั้งสองฝ่ายก็ให้อภัยกัน แม้แต่
อังกฤษได้ทำทารุณกรรมอินเดียมานาน แต่เมื่ออินเดียได้รับ
เอกราช ทุกอย่างที่อังกฤษสร้างไว้ยังคงอยู่ และได้รับการดูแลรักษา
เป็นอย่างดี แม้ราชวงศ์โมกุลที่เคยทารุณกรรมอินเดียมานาน แต่
อินเดียหาได้แค้นกับสิ่งที่คนตายทำไว้ไม่ อินเดียจึงน่ารักมาก ใน
จุดนี้

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

นฤติ โทสสโม กติ.

ความผิดเสมอด้วยโทษไม่มี.

พ.ศ. ๒๕/๔๒

จากใจสุใจด้วยไมตรี ๒๓๓

ดินแดนกรีก - อู่อารยธรรม

เพื่อนรัก

จดหมายฉบับก่อน ผมได้เล่าถึงประวัติของแม่น้ำคงคา ความศักดิ์สิทธิ์ และการพิสูจน์ทดลองของนักวิทยาศาสตร์ทางจุลินทรีย์วิทยา ซึ่ง มาร์ค ทะเวน ได้เขียนเอาไว้ แม้ฝรั่งชาติกรีกคนหนึ่งก็ได้เขียนเอาไว้ว่า เมื่อนางได้มาอาบน้ำในแม่น้ำคงคาแล้ว “ทำให้นางรู้สึกปลอดโปร่ง สบาย เยือกเย็น ทางด้านจิตใจเป็นส่วนมาก” จึงเป็นเรื่องน่าคิดว่า ทำไมคนกรีกจึงมีความรู้สึกเช่นนั้น?

ในความเห็นของผมเอง ผมมีความเข้าใจว่า การที่ฝรั่งชาติกรีก มีความเชื่อในความขลังศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคา จนเกิดผลดังที่นางเล่าไว้นั้น เป็นเพราะนางมี “เชื่อแห่งศรัทธาอยู่ภายในใจ” ในฐานะที่กรีกเป็นอู่อารยธรรมร่วมยุคกับอินเดีย นับถือศาสนาประเภทเทวนิยมเหมือนกัน เมื่อนางมาทราบถึงความศักดิ์สิทธิ์ของแม่พระคงคา เชื่อศรัทธาที่นางเคยมีต่อเทพธิดาวันัส ชิว อพอลโล เป็นต้น เกิดขึ้นสนับสนุนในฐานะที่เป็นเทพเหมือนกัน ด้วยอำนาจความเชื่ออันมีเชื่ออยู่ภายในใจนี้เอง ทำให้นางเกิดความรู้สึกเช่นนั้น แม้พวกฝรั่งบางคนก็ทำนองเดียวกัน แต่รู้สึกว่าฝรั่งบางคนมีเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มากกว่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การอธิบายความศักดิ์สิทธิ์ความเป็นเภสัชของแม่น้ำคงคานี้ ผมได้นำมาจากเรื่องเทวดากวนน้ำอมฤต ซึ่งมีเรื่องโดยย่อว่า “ครั้งหนึ่งเทพเจ้าทั้งหลายเกิดกัลวตตายกันขึ้นมา จึงหาวิธีที่จะทำตนไม่ให้ตาย ได้รับการแนะนำจากจอมเทพให้กวนน้ำทิพย์ โดยการเอาภูเขาสองลูกมาซ้อนกัน ใช้พระยานาคเป็นเชือกชักแบบไม่แบ่ง

ในที่สุดต้นไม้ที่เป็นยาบนภูเขา และแร่ธาตุต่างๆ เกิดละลายลงมา กลายเป็นน้ำทิพย์ อสุรินทร์ราหูไปแอบกิน ถูกพระนารายณ์ขว้าง ด้วยจักรขาดสองท่อน แต่เพราะกินน้ำอมฤตเข้าไป ราหูจึงไม่ตาย พวกเทวดาจึงดื่มน้ำอมฤตกัน ก่อนที่จะดื่มเนื่องจากมีนาคคายพิษ ลงไป พระศิวะจึงตัดสินใจตัดสินพระทัยดื่มพิษนาคเสียก่อน จนพระศอถูก พิษนาคดำไป เทวดาเมื่อดื่มแล้วกลายเป็น “อมร” แปลว่าผู้ไม่ตาย

พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธเจ้าเองทรงนำเอาคำว่า อมฤต มาใช้ในคราวแสดงปฐมเทศนาว่า

พระองค์ได้ตรัสรู้อมฤตธรรม

อมฤตธรรม คือ ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ให้ตายแล้ว แต่ความหมายหาได้เหมือนของพราหมณ์เขาไม่ อมฤตธรรมของพระองค์ คือ อริยสัจ ๔ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ นั้นเอง

ต้นไม้ที่เป็นยา แร่ธาตุต่างๆ เป็นจำนวนมาก ที่ถูกกระแส แห่งแม่น้ำคงคาพัดพามา จึงน่าจะมีผลอย่างที่น่าแพทย์ อี.เอช. เฮงกิน ได้แสดงไว้ แต่คนที่ดื่ม อาจจะต้องมีศรัทธา และมีเชื้อแห่ง ศรัทธาด้วย ถ้ามีอย่างนั้นคงจะไม่ได้ผล ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร? พระรูปหนึ่งทีไปเรียนรุ่นเดียวกัน ท่านลงอาบน้ำในแม่น้ำคงคา เห็นแขกอาบดื่ม ท่านก็เอาด้วย ผลปรากฏว่าเป็นอย่างไร?

ท่านรูปนี้เป็นโรคลงท้องอย่างแรง ต้องส่งโรงพยาบาลให้น้ำ เกลือกัน ทั้งฉีดและฉันทากันหลายวันจึงหาย ผมลองถามท่านว่า ทำไมไม่ไปดื่มน้ำคงคาเข้าไป ท่านบอกว่า ไม่ทราบ เห็นแขกเขาดื่ม ก็ดื่มบ้าง เท่านั้นเอง ท่านเชื่อว่า แม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์จริงไหม?

ผมเรียนถามท่าน ไม่มีความเชื่อเลย ถือว่าเป็นแม่น้ำธรรมดาเหมือน
แม่น้ำทั่วไปในโลก

ผมจึงได้ถึงความตกลงใจว่า การขาดศรัทธาตัวเองทำให้
หลวงพี่เกือบมรณภาพ ทั้งๆ ที่ในขณะที่ท่านดื่มนั้น มีแขกเป็น
จำนวนร้อยๆ อาบและดื่มกันอย่างหน้าตาเฉย เป็นเรื่องแปลกไหม?
คุณอาจจะคิดว่า แปลกหรือไม่ก็ตาม แต่ผมเองถือว่าเรื่องความ
เชื่อหรือศรัทธาเป็นเรื่องสำคัญมากที่สุดทีเดียวในชีวิตคน คนเราลอง
ขาดศรัทธาเสียแล้วเป็นการยากที่จะทำอะไรได้สำเร็จ

ส่วนพระพุทธศาสนาของเองเรานั้น ถึงแม้จะห้ามการเชื่อ
ด้วยประการต่างๆ ไว้ก็ตาม แต่ตามที่ผมสังเกตมาหลักธรรมใน
พระพุทธศาสนานั้นไม่ว่าจะมีจำนวนมากหรือน้อยก็ตาม

ในที่ใดมีศรัทธา ในที่นั้นจะต้องมีปัญญา

แต่ในที่ใดมีปัญญา ในที่นั้นไม่จำเป็นจะต้องมีศรัทธา

เพราะปัญญานั้นเขามีสติเป็นเพื่อนอยู่แล้ว ถึงแม้ปัญญา
เพียงอย่างเดียวก็ไม่ทำให้คนเราเข้ารกเข้าพงไป แต่ถ้าเขามีศรัทธา
ที่ขาดปัญญาอาจจะพาคนเดินผิดทางได้ง่ายมาก ท่านจึงต้องเอา
ปัญญามาควบคุมศรัทธาไว้ แม้เพียงศรัทธาตัวเองถ้าไม่ออกนอก
ทางจนเกินไปก็อำนวยความสะดวกให้เป็นอย่างมาก

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงแสดงศรัทธาเอาไว้ว่า

**“ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ, ศรัทธารวบรวม
ไว้ซึ่งเสบียง คือ กุศล, ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว นำสุขมาให้, ศรัทธาเป็น
ทรัพย์อันประเสริฐของคนในโลกนี้, ศรัทธาเป็นเพื่อนที่สองของคน”**
เป็นต้น

เรื่องของศรัทธา呢 ผมใคร่จะนำตัวอย่างมาเล่าสู่กันฟัง เพื่อเป็นตัวอย่างดังนี้

๑. มีคนเคยถามปัญหาผมว่า ทำไมผีฝรั่งจึงกลัวไม้กางเขน ผีไทยไม่กลัว แต่กลัวกล้วยดำสายสิญจน์ โบหนาด ผมชี้แจงให้ทราบว่ นี่แหละเขาเรียกว่า ศรัทธา คือความเชื่อ ที่ฝังใจของบุคคลสองชาตินี้มาเป็นเวลานาน จนประทับแน่นอยู่ในวิญญาณ คือคนฝรั่งนั้นมีความเชื่อฝังใจว่า ไม้กางเขนศักดิ์สิทธิ์ ไทยนับถือพระพุทธศาสนา มีความเชื่อที่ฝังลงไปอยู่ในวิญญาณ ทั้งสองฝ่ายมีความฝังใจมานานเช่นเดียวกัน เมื่อตายไปแล้วความเชื่อที่ฝังใจอยู่นั้นจึงมีอิทธิพลภายในวิญญาณอยู่ เมื่อเขาไปเกิดเป็นผี หรือเทพอะไรก็ตาม ด้วยความฝังใจที่มีอยู่ในชาติก่อน ทำให้อิทธิพลของศรัทธาที่ฝังใจอยู่นั้น ทำให้ผีฝรั่งและผีไทยกลัวในสิ่งที่ต่างกัน ส่วนที่ผีฝรั่งไม่กลัวสายสิญจน์ น้ำมนต์ โบหนาด ผีไทยไม่กลัวไม้กางเขนนั่น เพราะแต่ละฝ่ายไม่เคยมีความศรัทธาจนฝังใจในเรื่องนี้มาก่อน

๒. ผมเคยพบยายแก่คนหนึ่ง แก่มีความศรัทธาในน้ำมาก พ่อท่านคล้ายมาก จึงให้หลานเขยไปขอน้ำมนต์น้ำมากของท่าน เพื่อกินแก้ปวดศีรษะเรื้อรังของแก หลานเขยไม่เชื่อ จึงไปเที่ยวที่อื่นเสีย เมื่อถึงเวลาแกจัดการเคี้ยวหมากด้วยตนเอง ทำน้ำมนต์มาให้ยายของแก ปรากฏว่ายายมีความมั่นใจว่า น้ำนั้นเป็นน้ำมากของพ่อท่านคล้ายจริงๆ หลังจากกินไปแล้ว ปรากฏว่าโรคเรื้อรังหายไปได้ อยู่เป็นเวลานานพอสมควร ต่อมาความลับเกิดแตกขึ้น ปรากฏว่ายายแก่คนนั้นปวดหัวมากกว่าเดิมอีก นี่คือนผลของศรัทธาและความเลื่อมศรัทธาของยายคนนั้น ที่ออกผลมาในลักษณะที่แตกต่างกัน

๓. ทราบว่ามีสามเณรรูปหนึ่ง ต้องการจะมีคาถาเสกน้ำมนต์ ให้เด็ด เพราะเห็นการกระทำของหมอคนหนึ่ง จึงลาอาจารย์เพื่อจะไปเรียนคาถากับหมอ อาจารย์บอกว่าไม่ต้องหรอก ท่านจะสอนให้เอง แต่มีข้อแม้ว่าสามเณรจะต้องทำตามท่านทุกอย่าง ซึ่งสามเณรก็ตกลง อาจารย์จึงให้สามเณรนั่งลงภาวนาว่า “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส” และให้ว่าไปเรื่อยๆ จนกว่าท่านจะบอกให้หยุด ขณะที่สามเณรนั่งภาวนานโมอยู่นั้น อาจารย์ให้คนตักน้ำมาขันหนึ่ง วางไว้ให้สามเณรเห็นก่อน แต่ในขณะที่สามเณรกำลังภาวนาอยู่นั้น อาจารย์ให้คนไปตักน้ำ เมื่อน้ำเดือดดีแล้วท่านเอาน้ำในขัน ที่วางอยู่หน้าสามเณรเททิ้งเสีย แล้วเอาน้ำร้อนเทลงไป บอกสามเณรให้ลืมนาดู สามเณรเห็นว่าน้ำเดือดจริงๆ สามเณรเชื่อว่า นโม เป็น คาถาเสกน้ำเด็ดได้ ตั้งแต่นั้นมาสามเณรก็ใช้คาถานโมนี้เองเสกน้ำให้เด็ดได้ เพราะสามเณรมีความศรัทธาอย่างมั่นคงต่อคาถานั้น

๔. เรื่องนี้คุณคงเคยได้ยินมาบ้างแล้ว ที่เล่ากันว่าทหารคนหนึ่ง ในขณะที่รบติดพันกันอยู่ได้อมพระเครื่องไว้ในปาก ก็มลงตีม น้ำในลำธาร พระหล่นลงไปรีบตะครุบ ปรากฏว่าเป็นการตะครุบเอาลูกเขียดเข้าไปอมไว้ นึกว่าเป็นพระเครื่อง ลูกเขียดก็ตื่น เขาเข้าใจว่า พระเครื่องแสดงฤทธิ์ จึงบุกตะลุยรบโดยไม่มีความเกรงกลัวข้าศึกเลย แต่เมื่อทราบว่าเป็นลูกเขียด เขาโกรธมากจับปาทิ้งไป พร้อมด่าอย่างหยาบคาย และเขาก็ตายในเวลาต่อมาด้วยปืนของข้าศึก

นี่คือเรื่องของศรัทธาที่มีอิทธิพลต่อชีวิตคนเป็นอันมาก สำหรับพระที่ผมเล่ามาแล้วนั้น ท่านไม่มีศรัทธาในแม่น้ำคงคา ขาดกำลังใจ ความเชื่อมั่น ขาดความมั่นใจ ผลก็ออกมาในลักษณะดังกล่าว

แล้ว เพราะพระรณนั้นโดยเฉพาะพวกที่ได้รับการศึกษามาสูงพอ
ส่วนมาก มักจะเคยได้ยินคำที่พระพุทธเจ้ารับสั่งแก่นักบวช ผู้อาบ
น้ำในแม่น้ำพุกา โดยความเข้าใจว่า แม่น้ำสามารถล้างบาปได้
เช่นเดียวกับแม่น้ำคงคาและยมุนา

ใจความแห่งพระดำรัสนั้นมีความว่า

“ท่านทั้งหลายอาบน้ำในแม่น้ำพุกากันเพื่ออะไร?”

“เพื่อล้างบาป ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ” นักบวชเหล่านั้นตอบ

“เมื่อล้างบาปแล้ว ผลจะออกมาเป็นอย่างไร?” ทรงรับสั่งถาม

“คนที่อาบน้ำในแม่น้ำพุกาแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าหมดบาป ตาย
ไปแล้วย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู ถ้าแม่น้ำพุกาสามารถล้างบาป
ได้จริง คนที่อาบน้ำในแม่น้ำสามารถไปบังเกิดในสวรรค์ได้จริงแล้ว
บรรดาสัตว์น้ำทั้งหลาย มี ปลา ปู กุ้ง หอย เป็นต้น ย่อมเป็นสัตว์ไม่มี
บาป เพราะแช่อยู่ในน้ำตลอดเวลา เมื่อสัตว์เหล่านั้นไม่มีบาป
โอกาสที่สัตว์เหล่านั้นจะไปบังเกิดในสวรรค์ ย่อมมีมากกว่ามนุษย์
เพราะมนุษย์อย่างไรก็ต้องขึ้นจากน้ำ และคงต้องสัมผัสกับบาปอีก
โอกาสที่จะไปบังเกิดในสวรรค์ จึงมีน้อยกว่าสัตว์น้ำ”

จากพระพุทธรูปคำสอนนี้ ทำให้นักบวชเหล่านั้นเห็นจริง คล้อย
ตาม มีศรัทธาในพระองค์ ได้เลิกการอาบน้ำล้างบาป กลับมาล้าง
บาปด้วยน้ำคือ ธรรมะ พระเรามีความศรัทธา มีความผ่องใส มั่นใจ
อย่างนี้ เชื่อแห่งศรัทธาในแม่น้ำคงคาจึงไม่มีอย่างที่แขกหรือกรีก
เขามี ผลต่างจึงเกิดขึ้น

ผมเองนั้น คุณจะว่าอย่างไรก็ตาม ผมเคยลงเรือข้ามสะพาน
เทียบริมฝั่งแม่น้ำคงคาเป็นเวลานานหลายครั้ง ผมไม่เคยสัมผัส
กับน้ำในแม่น้ำคงคาเลย เพราะผมมีความเห็นว่า น้ำสกปรกเกิน

ไปที่จะล้างเท้า อาบ ตี๋ม เป็นต้น ผมเคยไปนั่งริมฝั่งแม่น้ำคงคา เป็นเวลานานๆ ในขณะที่แม่น้ำคงคาปริ่มๆ ที่นั่งอยู่นั้น ผมไม่เคยเอามือวักน้ำหรือถูกต้อนน้ำเลย เพราะรังเกียจซากศพบ้าง ความสกปรกอื่นๆ บ้าง หรือผมจะเป็นคนบาปหนา ก็ไม่ทราบนะ

เรื่องที่ผมเล่ามาในฉบับก่อนนั้น อันที่จริงผมลงเรือที่ทำ “ทศอศฺวเมธ” น่าจะเล่าจากท่า แต่กลับเล่าจากเหนือน้ำลงมา โดยเริ่มลงมาจากหิมาลัยลงมาคงโคตริ เทวประยาค ตริเวณี วินศนะ มาถึงเมืองพาราณสี เห็นจะต้องนำไปรู้จักกับสิ่งต่างๆ ริมฝั่งคงคาที่เมืองพาราณสีเสียบ้าง

ริมฝั่งแม่น้ำพาราณสีนั้น ผมเคยบอกนานมาแล้วว่า เราจะพบมีคนลงอาบน้ำตามท่าต่างๆ เป็นจำนวนมาก ขึ้นอยู่กับความศักดิ์สิทธิ์ของท่านั้นๆ แต่ละท่าจะมีร่มขนาดใหญ่ ซึ่งแขกเรียกว่า “ฉัตร” อันที่จริงเป็นภาษาบาลี สันสกฤต แต่เมื่อมาถึงเมืองไทย กลับเรียกว่า ร่ม ฉัตรเลยกลายเป็นเครื่องราชูปโภคไป

สำหรับท่านั้น เขาเรียกว่า “ฆาตะ” หรือ “ฆาต” ไปเลย อันที่จริงภาษาบาลีเรียกท่าว่า ติตถ, ปติฏฐาน, ส่วนที่ปัจจุบันกลายเป็น “ฆาตะ” นั้น อันที่จริงเลื่อนมาจากคำว่า “ฆฎะ” แปลว่า หม้อน้ำ เพราะคนทุกคนที่มาสูบน้ำจะต้องมีหม้อน้ำติดมือมาด้วย หลังจากอาบ ตี๋ม ด้วยตนเองแล้ว จะตักน้ำใส่หม้อไปบ้านด้วย

ท่าทศอศฺวเมธนี้ ถือกันว่าเป็นท่าที่สำคัญที่สุด เพราะตามตำนานกล่าวว่า พระพรหมผู้เป็นเจ้าได้เสด็จลงมาทำอัญญกรรมด้วยม้าถึง ๑๐ ตัว บางคนเล่าว่า เป็นที่ซึ่งมีการฆ่าม้าบูชาอัญญถึง ๑๐ ครั้ง ก็ว่ากันไปตามความเข้าใจ เพราะคำว่า “ทศอศฺวเมธ” นั้น อาจจะแปลว่า ฆ่าม้าสิบตัว หรือฆ่าม้าสิบครั้งก็ได้ พุดถึงอศฺวเมธะ ทำให้ผมนึกถึงพระพุทธเจ้าของเรา พระองค์ทรงมีหลักในการปฏิรูป

คำสอนของพราหมณ์อย่างน่าสรรเสริญมาก เพราะ “เมธ” นั้น อาจแปลว่า ชำ ฉลาด หรือนักปราชญ์ก็ได้ อย่างที่เราเรียกกันว่า “เมธี” พระองค์ทรงปฏิรูปยัญกรรมของพราหมณ์ โดยปฏิรูปให้เป็นจริยวัตรของธรรมิกมหाराช ผู้ปกครองประเทศไว้ว่า

๑. **อัสสเมธ** หรือ **สัสสเมธ** ซึ่งพราหมณ์แปลว่า ชำม้า พระพุทธเจ้าทรงแปลว่า ความเป็นผู้ฉลาดในการบำรุงเกษตรกรรม กสิกรรม สัตวบาล เป็นต้น

๒. **ปฺริสเมธ** พราหมณ์แปลว่า การชำคนบุชายัญ พระพุทธเจ้าทรงแปลว่า ความฉลาดในการบำรุงคน เลี้ยงคน ฉลาดในการใช้คน บรรจงคนให้เหมาะสมแก่ตำแหน่ง ความสามารถ ความรู้ ความถนัดของเขาเหล่านั้น

๓. **สัมมาปาสะ** พราหมณ์หมายถึงทำพิธีฆ่าสัตว์บุชายัญ ด้วยการโยนบ่วง พระพุทธเจ้าทรงแปลว่า หมายถึงการสร้างบ่วงคล้องใจคน ด้วยหลักสังคัมสังเคราะห์ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกัน ในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ และเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน

๔. **วาชเปยยะ** พราหมณ์หมายถึงการฆ่าสัตว์ ๑๗ ชนิด บุชายัญ พระพุทธเจ้าทรงแปลว่าหมายถึงการดื่มน้ำคำ คือการเจรจากันด้วยคำสัตย์ คำไพเราะอ่อนหวาน คำสมานสามัคคี และคำที่มีประโยชน์

๕. **นิรัคคพะ** พราหมณ์หมายถึงการฆ่าแบบไม่ให้เหลืออะไรเลย แต่พระพุทธองค์ทรงแปลว่า เมื่อกษัตริย์ปกครองด้วยคุณธรรม ๔ ประการข้างต้น ในการบริหารประเทศชาติและประชาชนแล้ว จะเกิดภาวะอันหนึ่งขึ้นมา คือคนจะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข บ้านเรือนไม่ต้องมีลิ้มสลัก กลอนประตู คือเปิดประตูบ้านไปเที่ยวได้

เหล่านี้เป็นลักษณะการปฏิรูปคำสอนของพราหมณ์ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า โฟเราะะ มีเหตุผล เพราะการสร้างสันติสุขให้แก่ตนและสังคม นั้นจะอยู่ด้วยการฆ่าหาได้ไม่ ถ้าจะฆ่าก็ต้องฆ่าความโลภ ความริษยา ความเห็นแก่ตัว ความโกรธ ความพยาบาท เป็นต้น ออกจากใจของตนนั่นเอง

วันที่ผมไปเที่ยววันนั้น ว่ากันตามความจริงไปหลายครั้ง ได้พบเห็นภาพต่างๆ ส่วนมากเป็นภาพที่ซ้ำๆ กัน โดยเฉพาะคือ ฤๅษีดาบส แต่ละคนปล่อยผมยาว หนวดยาว ออกจะสกปรก ไม่มีลักษณะสะอาดเหมือนพระในพระพุทธศาสนา ฤๅษีดาบสเหล่านี้เคยเป็นมาอย่างไรก็เป็นมาอย่างนั้นตั้งแต่อดีตกาล ภาพฤๅษีต่างๆ ที่เราเห็นในละคร จิตรกรรมฝาผนังนั้น เป็นภาพจินตนาการเอาความจริงแล้วฤๅษีไม่มีลักษณะอย่างที่เราเข้าใจเลย ฤๅษีนอกจากปล่อยผมยาว หนวดยาวแล้ว มีไม้ยาวๆ ถือ ปลายไม้มีรูปคล้ายตรีศูณย์บ้าง ขวานบ้าง นุ่งผ้าสีปูนแห้ง มีผ้าห่มผืนเล็กๆ ผืนหนึ่งมีหม้อน้ำหรือเหยือกน้ำหิ้วไปเสมอ ภาพเหล่านี้มีให้เราพบเห็นอยู่ในที่ทั่วไป โดยเฉพาะตามทำน้ำศักดิ์สิทธิ์

นอกจากพวกดาบสฤๅษีแล้ว เราจะพบพวกพราหมณ์เป็นอันมาก พวกพราหมณ์เหล่านี้มีหน้าที่ในการแนะนำประชาชน ผู้มาจากสถานที่ต่างๆ ได้อาบน้ำคงคา และทำพิธีกรรมถูกต้องตามหลักในศาสนา พวกพราหมณ์เหล่านี้ ได้ชื่อว่า “คงคาบุตร หรือบุตรพระแม่คงคา” เพราะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำคงคาในด้านแนะนำสั่งสอนดังกล่าวแล้ว

พราหมณ์อีกพวกหนึ่ง ได้ชื่อว่า มหาพราหมณ์หรือมหาปาตร เรียกว่า อาจารย์ การที่พราหมณ์มีชื่อต่างๆ กันนั้น เพราะความรู้ที่พราหมณ์จะต้องเรียนมีมากเหลือเกิน การที่ใครจะเรียน

อะไร ให้รู้ให้เข้าใจจริงๆ ไปทุกอย่างยากมาก จึงมักจะมีพราหมณ์ที่มีความชำนาญเฉพาะอย่าง โดยมีการเรียนไปเป็นตระกูลๆ ไป และลูกหลานในตระกูลนั้นจะสืบทอดความรู้เหล่านั้นจากบรรพบุรุษของตน สืบทอดกันมาหลายชั่วบรรพบุรุษ เช่น

พวกที่เรียนฤคเวท ก็เรียนเฉพาะฤคเวทเท่านั้นจนแตกฉาน สืบทอดกันไปดังกล่าวแล้ว พวกนี้เขาเรียกว่า ฤคเวทสากษี พวกที่เรียน ยชุรเวท เรียกว่า ยชุรเวทสากษี บางพวกมีความชำนาญเป็นพิเศษทั้งในฤคเวทและยชุรเวท เรียกว่า ทวีเวที ถ้าเรียนอีกสักเวทหนึ่งก็เรียกว่า ตริเวที ใครแตกฉานทั้ง ๔ เวทเรียกว่า จตุรเวที สำหรับพวกที่เรียนเฉพาะคัมภีร์ปุราณะเพียงด้านเดียว จะได้นามว่า เปาราณิก พวกที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามคัมภีร์พระเวทเรียกว่า ศโรตศียะ เป็นต้น

พระเวทของพราหมณ์นั้น ท่านเรียกว่า ไตรเพท หรือ ไตรเวท หมายถึงว่าพระเวท ๓ เวท เดิมที่มีสาม จริงๆ คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท ต่อมาเพิ่มอาถรรพเวทเข้าไปด้วย แต่ชื่อยังคงเรียกว่า ไตรเพท อยู่ตามเดิม ทั้งที่ความจริงมี ๔ เวทแล้ว คงเป็นเหมือนน้ำตาล ที่ได้เรียกน้ำตาลครั้งแรกคนคงได้รสหวานอันนี้มาจากต้นตาล ต่อมาเมื่อค้นพบว่าสามารถหาจากพืชอย่างอื่นได้ แต่ก็ยังคงเรียกน้ำน้ำตาลอยู่นั่นเอง

การเรียนแบบสืบทอดกันแบบนี้ คุณจะเห็นว่าพระพุทธศาสนา ก็มีลักษณะเดียวกับพราหมณ์ เพราะมีความเชื่อว่าการเรียน พระพุทธวจนะด้วยการจด พิมพ์นั้นเป็นบาป จะต้องเรียนด้วยมุขปาฐะ คือเรียนกันด้วยปากต่อปากแล้วท่องจำกันไว้ ในเมื่อพระพุทธศาสนามีคำสอนมาก คนๆ เดียวย่อมไม่อาจจะเรียนให้แตกฉานในพระไตรปิฎกได้ จึงแบ่งหน้าที่กันไป ใครเรียนวินัย ก็ได้นามว่า “วินัยธร”

คือผู้ทรงจำพระวินัยไว้ ลูกศิษย์ของท่านก็จะสืบทอดกันต่อไป ท่านเหล่านี้จะมีความชำนาญในเรื่องนี้จริงๆ แต่ถ้าถามเรื่องอื่นจากท่าน ท่านอาจจะตอบไม่ได้

ดังนั้น ในภิกขุวินัย พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติวินัยไว้ เป็นใจความว่า

“ภิกษุณีใดขอโอกาสพระเพื่อถามปัญหาในพระสูตร แล้วกลับไปถามพระวินัย พระอภิธรรม หรือขอโอกาสถามพระวินัย แต่ไปถามปัญหาในพระสูตร พระอภิธรรม หรือขอโอกาสถามปัญหาในพระอภิธรรม แต่กลับไปถามพระวินัย พระสูตร เป็นอาบัติปาจิตตีย์”

ทั้งนี้ เพราะพระท่านมีความชำนาญไม่เหมือนกัน คือไม่ชำนาญทั้งหมดนั่นเอง ถ้าบอกท่านให้ทราบล่วงหน้า ข้อใดท่านตอบได้ ท่านจะได้เตรียมตัวมา ข้อใดท่านไม่ถนัด ท่านจะได้บอกให้ไปถามคนอื่น

ดังนั้น ในพระพุทธศาสนาเราจึงพบคำว่า “ที่มภาณกาจารย์, มัชฌิมภาณกาจารย์” เป็นต้น หมายความว่า ท่านเหล่านั้นเป็นอาจารย์สอนที่มนิกาย มัชฌิมนิกาย ตามลำดับ

ส่วนการที่คนอินเดียเรียกแม่น้ำคงคาว่า “แม่” นั้น เพราะแม่น้ำคงคาเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่เลี้ยงอินเดีย เป็นอู่อารยธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ไทยเราจึงเรียกแม่น้ำเจ้าพระยาว่า แม่ ด้วยทำนองเดียวกัน

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

พระแม่คงคา-คงโคตริ

เพื่อนรัก

วันนี้ ผมตั้งใจจะนำคุณไปรู้จักกับแม่น้ำคงคา ซึ่งถือกันว่าเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญทั้งทางศาสนา ประวัติศาสตร์ สังคมของอินเดีย จากอดีตกาลอันนานไกลจนถึงปัจจุบัน และจะมีอิทธิพลต่อไปอีกนานแสนนาน ถึงแม้ผมจะเคยพูดถึงแม่น้ำคงคามานาน แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดอะไรมากนัก วันนี้จะเล่าความเป็นมา ประวัติความสำคัญของแม่น้ำคงคาตามลำดับ

แหล่งเกิดของแม่น้ำคงคานั้น อยู่ทางทิศเหนือสูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง ๑๓,๘๐๐ ฟุต ณ บริเวณที่เรียกว่า ภาคีรธ ตามหลักฐานในคัมภีร์ปุราณะกล่าวว่า น้ำพระคงคาไหลพุ่งออกจาก โคมุซี หรือปากวู ซึ่งถือเป็นศักดิ์สิทธิ์ เป็นบันไดขั้นแรกที่พระศิวะเสด็จจากบัลลังก์บนยอดเขาไกรลาส แล้วไหลลงมาตามช่องเขาลงสู่ที่ราบสูงแห่งหนึ่งเรียกว่า “คงโคตริ” ซึ่งถือกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่ง และดูเหมือนจะศักดิ์สิทธิ์มากกว่าจุดอื่น สำหรับความรู้สึกของนักศาสนา ณ ที่นั้นมีโบสถ์พราหมณ์ตั้งอยู่หลังหนึ่ง เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่ฮินดู ศาสนิกในศาสนาฮินดูทุกคนต่างก็มีความใฝ่ฝันที่จะไปให้ถึงสถานที่นั้น เพราะมีความเชื่อกันว่า

“ใครได้ไปอาบน้ำที่คงโคตริแล้ว บาปกรรมต่างๆ ที่ได้กระทำไว้จะหายหมด กลายเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจด ตายไปแล้วก็จะไปบังเกิดในสวรรค์”

ง่ายดีเหมือนกัน แต่ที่สำคัญคือต้องเดินไกลและต้องปีนภูเขาสูงนะซี เป็นปัญหาที่ฮินดูส่วนมากไปกันไม่ถึง ตามคำกล่าวของ

ท่านที่เคยไปมาบอกว่า ที่นั่นเป็นลำธารที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งทำให้เกิด เป็นแม่พระคงคา ภายในโบสถ์เป็นที่ประดิษฐานพระรูปเจ้าแม่ คงคา เทวรูปภาคีรตและเทวรูปอื่นอีกมาก ในห้องน้ำใกล้กับโบสถ์ พราหมณ์แบ่งเป็นสามส่วน ถือว่า

- เป็นที่ประทับของพระพรหมส่วนหนึ่ง
- เป็นที่ประทับของพระศิวะส่วนหนึ่ง
- เป็นที่ประทับของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ส่วนหนึ่ง

ถ้าผู้ไปถึงคงโคตวี อาบน้ำในส่วนทั้งสามนั้นครบแล้ว บาป หายหมด คนซึ่งมาที่นี้ส่วนมากจะนำน้ำกลับไปขาย แต่เพราะ ต้องปีนภูเขากันถึง ๑๑,๐๐๐ กว่าฟุต จึงนำลงมาได้ไม่มากนัก แต่ ขายกันในราคาแพงมาก เพราะเพียงแต่การดื่ม อาบ ย่อมจะมี ผลใกล้เคียงกัน เขาเชื่อกันอย่างนั้น

อีกจุดหนึ่งที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ คือ “เทวประยาค” เป็นที่ซึ่ง แควต่างๆ ไหลมาบรรจบกัน มีคนยাত্রาไปอาบน้ำกันปีละมากๆ เหมือนกัน เพราะอยู่ต่ำกว่าคงโคตวี น้ำคงคาที่ไหลจากเทวประยาค จะไหลผ่านภูมิประเทศมาตามลำดับ จนบรรลุถึงที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแห่ง หนึ่งคือที่ “อัลลาบาท” ชื่อนี้เป็นชื่อที่ตั้งใหม่ เมื่อสมัยอิสลามมี อำนาจปกครองอินเดีย โอริงเซบ โอรัสซาร์เจอัน และทัชมาฮาล ได้เป็นใหญ่ เลยเปลี่ยนสถานที่ต่างๆ ของฮินดู ให้กลายเป็นอิสลาม ไปเป็นส่วนมาก บ้านเนรุห์ อินทิวา นายกรัฐมนตรีอินเดียก็อยู่ที่นี้

ตามความเชื่อของศาสนาฮินดูนั้นเขาอธิบายว่า ณ อัลลาบาท นี้เองเป็นที่ไหลรวมของแม่น้ำสามสาย คือแม่น้ำคงคากับแม่น้ำ ยมูนาไหลมาบรรจบกัน นอกจากนั้นแม่น้ำชื่อว่า สุรัสวดี ได้ไหล ผ่านมาได้พื้นดินอีกด้วย ที่นี้จึงได้ชื่อว่า “ตรีเวณี” ไทยเรามัก เรียกกันว่า จุฬาทริคูณ แยกบางคนเรียก “สงฆม”

อันแม่น้ำสุรัสวดีนี้มีประวัตินอกสนุกดีเหมือนกัน คือเขาเล่าว่า แม่น้ำสุรัสวดี เป็นแม่น้ำที่ไหลลงมาจากภูเขานิมาลัยเหมือนกัน พอไหลลงมาถึงตำบลแห่งหนึ่งทางเหนือกรุงเดลี แม่น้ำสายนี้ก็ซึมหายลงไปในทราย ตำบลนี้เรียกว่า “วินศนะ” แปลว่า สูญหายไป แล้วมาไหลร่วมกับแม่น้ำคงคาและยมนา ณ อัลลาฮาบาดนี้เอง จุดที่เรียกว่า “ตรีเวณี” นี้ก็ถือว่าล้างบาปได้ เช่นเดียวกับสองจุดที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญจมหานทีของอินเดีย คือ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู มหิ แม่น้ำใหญ่สองสายเกิดมารวมกัน และแม่น้ำที่สามคือ สุรัสวดี อันเป็นชื่อของศักดิ์ของพระพรหม เกิดไหลลลิตมาทางใต้ดินด้วยเลยขลังกันมากขึ้น ลองแห่ถามเขาดูว่า

“จะให้เชื่อได้อย่างไรว่า มีแม่น้ำสุรัสวดีไหลลลิตมาทางใต้ดินอีกสายหนึ่งด้วย”

“คุณไม่เชื่อก็ลองลงดำน้ำแล้วขุดดินดูก็จะพบเอง” เขาตอบซึ่งคงจะพอๆ กับที่เล่ากันว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ท่านเอาไม้เท้าชี้ลงหน้ากุฏิบอกว่า ตรงนี้เป็นจุดกลางของโลก ฝรั่งเศสไม่เชื่อก็ลองวัดรอบโลกมาดูซิ นั่นเอง ฝรั่งเศสต้องยอม

แม่น้ำคงคานี้ ถ้าไม่พูดกันในแง่ของความศักดิ์สิทธิ์แล้วเราจะพบว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่ของอินเดียจริงๆ เพราะบริเวณที่แม่น้ำคงคากับสินธุไหลผ่าน คืออยู่อารยธรรมของอินเดียในอดีตและปัจจุบัน นอกจากนั้นพื้นดินริมฝั่งคงคา เป็นดินที่มีคุณภาพสูงเหมาะแก่การเพาะปลูกมาก แต่เพราะขาดการชลประทานที่ดี อินเดียจึงปล่อยน้ำลงทะเลไปอย่างน่าเสียดาย แม่น้ำคงคานี้อย่างที่บอกแล้ว ไหลลงมาจากภูเขานิมาลัยผ่านแคว้นอุตตรประเทศ

รัฐพิหาร ไปลงแคว้นเบงคอล ออกทะเลที่กัลกัตตา อย่างที่ผมเคยบอกนานมาแล้วว่า แม่น้ำคงคาเมื่อถึงกัลกัตตา เขาเรียกว่า “แม่น้ำอูกลี” ความยาวของแม่น้ำคงคาเมื่อรวมแล้วยาวถึง ๑,๕๕๑ ไมล์ เป็นแม่น้ำที่กว้างและยาวมาก ดินริมฝั่งและบริเวณใกล้เคียงคุณภาพดีมาก แต่ขาดชลประทานที่ดี ทั้ๆ ที่อินเดียมีเนื้อที่เหมาะสมสำหรับเพาะปลูกถึง ๒๖๖ ล้านเอเคอร์ แต่มีชลประทานเพียง ๕๐ กว่าเอเคอร์เท่านั้น อินเดียจึงปล่อยน้ำในแม่น้ำคงคาและแม่น้ำอื่นๆ ให้สูญเปล่าไปอย่างน่าเสียดาย

แต่ในปัจจุบันอินเดียกำลังเร่งรัดการชลประทานกันเป็นการใหญ่ คิดว่าอีกไม่นานคงดีขึ้นมากกว่าปัจจุบัน แต่ต้องมีข้อแม้ว่า การเพิ่มของประชากรจะต้องไม่มากเกินไปด้วย

แม่น้ำคงคานี้ แปลว่า “ผู้ไปเร็ว” อินเดียเขาแปลกมาก แม่น้ำนั้นเรียกสองอย่างคือ ถ้าเป็นเพศชายเรียก นทา ถ้าเป็นเพศหญิง เรียก นที นทาส่วนมากจะเป็นแม่น้ำอันตราย มีเกาะแก่งโขดหินมากมาย หรือไม่อย่างนั้นก็ไหลเร็วมากจนเป็นอันตรายแก่มนุษย์ เขาบอกว่าแม่น้ำทางภาคเหนือ เว้นแม่น้ำนรมทา หรือนัมมทา แล้ว เป็นนทา คือเพศชายทั้งนั้น แม่น้ำทางภาคตะวันออกเป็นเพศหญิง ทั้งหมดรวมทั้งแม่น้ำคงคาด้วย

ผมลืมบอกไปหน่อยหนึ่งคือ ที่อัลลาบาทนั้นเขามีพิธีสำคัญอยู่วันหนึ่ง เรียกว่า “ภุมภเมลา” เป็นพิธีฉลองเนื่องในโอกาส “มกร-สงกรานต์” ขึ้นเดือนมาฆะ การฉลองนี้จะเริ่มราวเดือนมกราคม และมีการฉลองเรื่อยๆ ไป จนถึงปลายเดือนมิถุนายน การฉลองนี้ยังมีการฉลองกระจายไปในที่ต่างๆ ที่ดีคือเขานำวัวมาเข้าขบวนฉลอง และงัดวันใช้แรงวัวหนึ่งเดือนด้วย

การพูดถึงพระแม่คงคา ถ้าไม่กล่าวถึงประวัติของท่าน ถึงแม้จะเป็นนิยายปรัมปรา ก็จะทำให้ขาดอะไรไป ผมจึงขอรวบรวมเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดของเทพีผู้นี้ ถึงแม้จะขัดแย้งกันอยู่บ้าง แต่ได้ให้อะไรหลายอย่างแก่เราคือ “อิทธิพลของศาสนายุคปฐมบรรพ์” ที่กลายรูปมาในลักษณะเป็นศาสนาเทวนิยม

โดยเฉพาะอินเดียเขาเป็นพวกพหุเทวนิยม เทวดาและเทพธิดา แต่ละท่านล้วนมีประวัติกันทั้งนั้น ที่แปลกคือตามหลักฐานของพระพุทธศาสนา เทพยดา เทพธิดา พระพรหม เป็นต้น จะต้องเป็นโอปปาติกกำเนิด คือเกิดโดยผุดขึ้นเป็นวิญญูชนเลย แต่ของเขามีพ่อแม่เหมือนคนธรรมดา อันเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า ศาสนานับถือเทวดา ไม่ว่าจะประเภทเอกเทวนิยมหรือพหุเทวนิยมหรือสัพพัตถเทวนิยมก็ตาม เทพเหล่านั้นเป็นผลของพัฒนาการทางด้านความคิดจากเรื่องการนับถือ

ขั้นแรก นับถือธรรมชาติเบื้องต้น คือ ดิน น้ำ ภูเขา ต้นไม้ สัตว์ไฟ นับถือธรรมชาติเบื้องบนคือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว ฟ้า ผ่น ลม

ขั้นที่สอง นับถือภูตผีปีศาจทั้งของอารยัน กรีก ไอคุปต์ พราหมณ์ สล้าฟ จีน

ขั้นที่สาม ยกฐานะผีปีศาจขึ้นเป็นเจ้า เช่น เจ้าที่ เจ้าประจำบุคคล

ขั้นที่สี่ ฐานะเจ้ากลายเป็นเทพเจ้า เช่นของพวกไอคุปต์ กรีก อารยัน

ขั้นที่ห้า ฐานะของเทพเจ้าที่เด่นๆ กลายเป็นพระเจ้า เช่น อารยัน กรีก ฮีบรู อียิปต์

ช่วงความคิดของคนทีกล่าวนี้ จากช่วงหนึ่งไปสู่ช่วงหนึ่งนั้น คงกินเวลาเป็นพันๆ ปี แต่จะเห็นได้ว่า ความคิดแต่ละช่วงหาได้ หายไปเลยไม่ คงแฝงมาในรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ลัทธินับถือ ธรรมชาติเบื้องต้น คือ น้ำ ไฟ น้ำกลายเป็นน้ำมนต์ ไฟกลายเป็น ประทีป รูป เทียน จุดบูชาไป เป็นต้น

แม่คงคา เดิมทีเดียวคงสืบมาจากลัทธินับถือธรรมชาติ เบื้อง ต่ำคือ แม่น้ำ ในที่สุดเมื่อประสพอุทกภัยเข้า คนเข้าใจว่าแม่น้ำ นั้นมีผีสิงสิ่งอยู่ กลัวอำนาจของผีก็เริ่มบูชากัน เพราะการเห็น ประโยชน์จากแม่น้ำ ฐานะของท่านจึงกลายเป็นเจ้า เป็นเทพเจ้า ตามลำดับ

ผมคิดของผมอย่างนี้นะ เพราะในวิชาที่ผมเรียนที่เมืองไทยนั้น ผมต้องศึกษาศาสนาทุกๆ ศาสนา จึงสรุปความคิดออกมาอย่างนี้ อาจจะไม่ตรงกับของคนอื่นก็ได้

พระแม่คงคาเป็นใคร?

ตามตำนานเล่าว่า ท่านเป็นธิดาคนโตของท้าวหิมวัต เจ้าป่า หิมพานต์กับนางเมนาหรือเมนะกา ส่วนลูกสาวคนรองชื่อว่า บรรพดี หรือปารวดี อูมา ทูรคา กาลี แล้วแต่ปางไหน เป็นมเหสี ของพระศิวะจอมไกรลาสศรี

ถ้าจะถามว่า เจ้าแม่คงคาเป็นมเหสีของใคร?

ตำนานเรื่องนี้ออกจะสับสนสักหน่อย บางตำรากล่าวว่า เป็นมเหสีของท้าวศานตนะ มีโอรสชื่อภีษมะหรือคางเคยะ บาง อาจารย์ว่า เป็นมเหสีพระกฤษณะ บางตำราว่า เป็นมเหสีของ พระศิวะ เขาเป็นว่าพระแม่คงคามีสามีก็แล้วกัน การที่แม่คงคา กลายจากเทพธิดามาเป็นแม่น้ำนั้น เรื่องออกจะพิสดารพอๆ กับ เรื่องแม่น้ำไนล์ของอียิปต์ แต่เรื่องก็เล่ากันหลายประการเหมือนกัน

เรื่องแรกว่า พระพรหมเกรงอำนาจของพระวิษณุ จึงประจบพระวิษณุด้วยการล้างพระบาทให้ น้ำที่ล้างพระบาทพระวิษณุกลายเป็นแม่น้ำคงคาอันกว้างยาวมหึมานี้ แต่เพราะแม่น้ำใหญ่มากนี้เอง พระศิวะกลัวว่าแม่น้ำจะทำลายโลกให้แยกออกไป จึงต้องเข้าแบกประคองไว้บนพระเศียร

เรื่องที่สองเล่าว่า พระกฤษณะได้เจ้าแม่คงคาไปเป็นมเหสี นางราธามเหสีอีกองค์หนึ่ง เกิดหึงจนถึงกับพยายามที่จะฆ่าพระแม่คงคา พระนางตกพระทัยจึงหนีเข้าไปอาศัยซ่อนอยู่ในพระบาทของพระกฤษณะ แม่น้ำคงคาจึงไม่ไหล ชาวโลกเดือดร้อนกันมาก บรรดา เทพเจ้าทั้งหลายจึงมาขอร้องให้พระกฤษณะปล่อยพระแม่คงคาออกไป เจ้าแม่ออกจากพระบาทของพระสวามีแล้ว ก็เกิดเป็นสายน้ำพระคงคาพุ่งมาดับความแห้งแล้งของชาวโลก พระพรหมจึงได้เชิญเจ้าแม่คงคาไปประทับบนสวรรค์

เรื่องที่สามเล่าว่า เมื่อเกิดน้ำท่วมโลกขึ้น พระคงคาลงมาเล่นน้ำ เสร็จแล้วก็ขึ้นไปบนสวรรค์ และสะบัดน้ำที่ติดผมหอก พอดีในขณะนั้นพระศิวะกำลังประทับเข้าสมาธิอยู่ น้ำหยดหนึ่งไปถูกพระองค์ พระศิวะลืมหูลืมพระเนตรขึ้นเห็นพระคงคาเทวีกก็กริ้ว จึงสาปให้นางลงไปบังเกิดในมนุษยโลก พระนางตกพระทัยมาก กราบไหว้อ้อนวอนพระศิวะขอขมาโทษด้วยประการต่างๆ แต่พระศิวะเองก็เก่งแต่ผูกแก้ไม่เป็น คือสาปได้แต่แก้ให้หายถูกสาปไม่ได้ เมื่อคงคาเทว้อ้อนวอนมากเข้าก็สงสาร จึงปลอบว่าเอาอย่างนี้ก็แล้วกัน คือ ให้พระเทวีลงไปเกิดในโลกมนุษย์ แล้วพระองค์จะจุติลงไปเกิดด้วย เพื่อเป็นสามีภรรยา กัน ตกลงว่าพระศิวะกับพระคงคาเทวีกก็ลงมาบังเกิดในมนุษยโลกด้วยกัน และได้สมรสเป็นภรรยาสามีกัน ความนี้ทราบถึงปารวตีเทวี มเหสีของพระศิวะก็คือพระอุมาเทวีนั้น

เอง พระนางเกิดความหึง ต้องการจะทำลายชีวิตของพระคงคาเทวี พระคงคาเทวีตกใจกลัว จึงหนีเข้าไปอยู่ในมวยผมของพระศิวะสามิ โลกก็เกิดกัลยาณภัย คือไม่มีน้ำไหลไปหล่อเลี้ยงชาวโลก ประชาชนได้รับความอดอยากมาก พระปารวตีเทวีเองก็ไม่มีใครบวงสรวงบูชา ในที่สุดเพื่อประโยชน์ของตนเองพระปารวตีจำเป็นต้องเลิกหึงคงคาเทวี และขอร้องให้คงคาเทวีออกมาจากมวยผมของสามิ พอพระคงคาออกมา น้ำก็ไหลออกมาเลี้ยงดูโลกตามเดิม ประชาชนได้รับความสุข ปารวตีเทวีกับพระคงคาเทวี ก็เป็นมิตรดีต่อกันตลอดมา เพราะได้อาศัยกันและกัน

เรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับพระคงคาเทวี คือเรื่องฤๅษีภาคีรธบำเพ็ญทุกรกิริยา จนสามารถนำเอาแม่น้ำคงคาลงจากสวรรค์มาสู่พื้นโลกได้ ความเดิมมีอยู่ว่า ท้าวสาคร กษัตริย์แห่งอโยธยา ทรงทำพิธีอัศวเมธ ทรงปล่อยม้าอุปการถึง ๙๙ ครั้ง ในครั้งที่ครบร้อย พระอินทร์กล่าวว่า ด้วยบุญที่ทำพิธีอัศวเมธของท้าวสาคร จะทำให้พระอินทร์ลำบาก อาจถูกแย่งตำแหน่งก็ได้ จึงขโมยม้าไปซ่อนไว้ใต้บาดาล ณ ที่ซึ่งฤๅษีกบิลกำลังเข้าสมาธิอยู่ โอรสท้าวสาครจำนวน ๖ หมื่นเที่ยวตามหาม้าในที่ต่างๆ จนมาพบม้าในที่ซ่อน ทุกพระองค์เข้าพระทัยว่า กบิลฤๅษีเป็นคนขโมยม้า จึงด่าว่าด้วยประการต่างๆ ฤๅษีออกจากสมาบัติได้ยินเข้าก็โกรธ จึงสำแดงอภินิหารส่องแสงมฤตยูออกจากกาย เฝ้าโอรสท้าวสาครใหม่เป็นเจ้าถ่านไปหมดในชั่วพริบตา ทั้งม้าและคนจึงไม่ได้กลับมาสำนักท้าวสาคร ท้าวสาครเป็นห่วงมาก จึงทรงส่งพระนัดดาพระนามว่า “อังสุมัต” ออกติดตามอังสุมัตตามไปพบศพของพระโอรสทั้ง ๖ หมื่น จึงนำกลับมาเฉพาးม้าอุปการคืนกรุงอโยธยา ท้าวสาครทราบว่พระโอรสทั้งหมดตายไปก็เสียพระทัยมาก พระยาครุฑจึงแนะนำให้ทำพิธีบำเพ็ญ

ทุกกริยา เพื่อให้คงคาเหวียนพรหมโลกเห็นใจ และเสด็จลงมาโปรดแก่กระดูกของพระโอรสเหล่านั้น บาปกรรมทั้งปวงก็จะหายไป ทำวสาครก็ทำตามจนสิ้นพระชนม์ไป อังสุमतหลานชายทำต่อจนตาย จากนั้น ทิลิป ลูกของอังสุमतก็ทำต่อจากบิดา ทุกกริยาของท่านทั้งสามไม่เกิดผล แม้ทิลิปก็ตายไป เช่นเดียวกัน พระคงคาก็ยังไม่เสด็จลงมาจากพรหมโลก ในที่สุดมาถึงวาระของ “พระภาคีรธ” โอรสของทิลิป เริ่มบำเพ็ญทุกกริยาขนาดหนัก จนพระคงคาเหวียนเห็นพระทัยในความพยายามของบุคคลทั้ง ๔ ก็เสด็จลงมาจากพรหมโลก ฝ่ายพระศิวะผู้เป็นเจ้าของเกรงว่าโลกจะทานความแรงของคงคาเหวียนไม่ได้ จึงเข้าประคองกระแสน้ำของพระคงคาไว้ด้วยพระเศียร และชลอกกระแสน้ำคงคาไว้ด้วยมุนมวณม ของพระองค์ ตกลงว่าน้ำคงคาสายหนึ่งยังอยู่ในพรหมโลก ส่วนอีกสายหนึ่งไหลลงมาในบาดาลล้างบาปของโอรสทำวสาคร ส่วนอีกสายหนึ่งไหลลงมาในมนุษยโลก โดยเหตุที่แม่น้ำสายที่ลงบาดาลไปล้างบาปของโอรสทำวสาครนั่นเอง แม่คงคาจึงได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า “สาคร” ฝ่ายพระศิวะเองในฐานะที่เอาพระเศียร และมุนพระเกษาไปชลอกแม่น้ำคงคาไว้ พระศิวะจึงมีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า “คงคาธร” แปลว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งแม่น้ำคงคา

อีกจุดหนึ่ง ที่ถือกันว่าแม่น้ำคงคาคักดีสิทธิ์มาก คือเมืองพาราณสีนั่นเอง ทางศาสนาเขาอธิบายไว้ว่า “แม่น้ำคงคาในช่วงนี้ไหลย้อนกลับขึ้นไปทางทิศเหนือ” ซึ่งแปลกกว่าที่อื่นๆ ในคัมภีร์ภารตะได้สร้างความสำคัญของเรื่องนี้ว่า ณ จุดนี้เป็นที่จุดที่เทวดาโลก มนุษย์โลก และยมโลกมาพบกัน ใครก็ตามมาอดอาหารที่นี่ ๑ เดือน และอาบน้ำที่พาราณสี ผู้นั้นสามารถมองเห็นเทวดาทั้งหลายได้

จากเรื่องราวต่างๆ ที่เล่ากันสืบมานี้เอง ทำให้แม่น้ำคงคาได้
รับความนับถือจากคนเป็นอันมาก จากอดีตกาล ปัจจุบัน และ
จะมีต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านที่ถือกันว่า **พระ
คงคามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถล้างบาปและแก้โรค** ในโอกาส
ต่อไป ถึงแม้ความเชื่อเรื่องนี้จะจางลง การสำนึกคุณของแม่น้ำ
คงคาในฐานะเป็นเส้นเลือดใหญ่ ที่หล่อเลี้ยงคนอินเดียจำนวน
หลายร้อยล้านคนนั้นก็คงเหลืออยู่ และคนในยุคต่อไปคงจะพยายาม
หาประโยชน์จากแม่น้ำคงคาให้มากที่สุด ด้วยระบบชลประทานที่
สามารถอำนวยประโยชน์แก่การกสิกรรม เกษตรกรรม การไฟฟ้า
การอุตสาหกรรม ได้อย่างมหาดศาล

ในปัจจุบันความนิยมในทางศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง ยังมีอิทธิพล
อยู่มาก เท่าที่สังเกตพบว่า คนที่อาบน้ำในแม่น้ำคงคาเขาอาบด้วยความ
เลื่อมใสศรัทธา แม้แต่การก้าวเท้าลงไปเขาจะไม่ยอมให้เท้า
ถูกพระคงคาก่อน เมื่อไปถึงริมฝั่งเขาจะก้มลงเอามือวักน้ำมาลูบ
หน้าและศีรษะก่อน ต่อจากนั้นจึงลงอาบ ดื่มน้ำด้วยความศรัทธา
ที่แปลกก็คือว่า ในสายตาของผมเวลาน้ำลดน้ำไม่ค่อยสะอาด
นัก แต่ไม่ปรากฏว่าคนเหล่านั้นน่าจะต้องตายลงเพราะโรค เช่น
อหิวาตกโรค ใดๆ ที่บางเวลาเป็นสมัยที่โรคระบาดเกิดขึ้น แต่คน
ที่อาบดื่มน้ำในแม่น้ำคงคา ปรากฏว่าไม่เคยมีโรคระบาดเกิดขึ้น
ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจจะแปลกมากอยู่

ความเป็นเภสัชของแม่น้ำคงคานี้ มีทางที่จะเป็นไปได้ใน ข้อ
ที่ว่า แม่น้ำคงคามีแหล่งเกิดที่ภูเขานิมาลัย น้ำย่อมนำเอาเภสัช
จากพืช แร่ หิน และอื่นๆ ลงมาเป็นอันมาก บางเวลาเมื่อน้ำ
หลากโอกาสที่จะทำให้น้ำขุ่นมัวที่เป็นยาหักโค่นลงมา และก่อตัวเป็น
เภสัชก็มากขึ้น จุดใดที่น้ำไหลไม่เชี่ยวมากนัก จุดนั้นความขุ่นข้น

ของน้ำยาก็จะมาตกอยู่มาก ทราบว่า คงโคตรี้ก็ดี ตริเวณี่ก็ดี
ภาคีรถก็ดี พาราณสีก็ดี น้ำไหลไม่แรง เพราะภาคีรถเป็นต้นน้ำ
คงโคตรี้เป็นแอ่งน้ำ ตริเวณี่เป็นทางน้ำตัดผ่านกันระหว่างคงคา
กับยมุนา พาราณสีมีลักษณะน้ำวนกลับ จุดทั้ง ๔ จึงน่าจะมี
ความชุ่มชื้นของยามาก ความคักดีสิทธิ์จึงมีมาก

ในเรื่องความเป็นยาของแม่น้ำคงคานี้ ปรากฏว่านายแพทย์
อี.เอช. เฮงกิน ได้เคยทดลองตามหลักวิทยาศาสตร์ พบว่าน้ำใน
แม่น้ำคงคา ยมุนา มีอำนาจต้านทานอหิวาตกโรคได้ดีมาก นาย
แพทย์ผู้นี้ได้ให้เหตุผลว่า

- น้ำในแม่น้ำทั้งสองไม่มีธาตุอาหารที่จะช่วยให้เชื้ออหิวาต์
เติบโตขึ้นได้

- เกิดจากมีแอนตี้เซปติก ซึ่งสามารถทำลายเชื้อโรคอย่าง
ดีปนอยู่ด้วย

อีกท่านหนึ่งคือ “มาร์ค ทะเวน” และเพื่อน เกิดความพิศวง
ในอานูภาพของแม่น้ำคงคา จึงนำเอาน้ำในแม่น้ำคงคามาแล้วใส่
เชื้ออหิวาต์ลงไป ปรากฏว่าชั่วระยะเวลาเพียงเล็กน้อย เชื้ออหิวาต์
ตายเรียบ ในขณะที่เดียวกันเขาเอาน้ำจากแหล่งอื่นมาในปริมาณ
ใกล้เคียงกัน ใส่เชื้ออหิวาต์จำนวนใกล้เคียงกันลงไป กลับปรากฏ
ว่าชั่วระยะเวลาพอๆ กัน เชื้ออหิวาต์ได้เกิดขึ้นเป็นจำนวนล้านๆ
แปลกไหม? การทดลองนี้เพื่อนของเขาซึ่งชำนาญทางจุลินทรีย์
วิทยาเป็นคนทำ เขาเพียงแต่คอยดูและฟังผลออกมาดังกล่าวนั้นแล้ว

น่าคิดเหมือนกัน

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

จากใจสุใจด้วยไมตรี ๒๕๕

ต่างกลัว ต่างกล้า ต่างดีเทียมกัน

เพื่อนรัก

การนำเที่ยวของผม ยังคงอยู่บริเวณโพธิมณฑล คือบริเวณใกล้เคียงต้นพระศรีมหาโพธิ์อยู่ วันนั้นในความเป็นจริงเนื่องจากต้องเดินทางไกลมาก ทำให้ไม่มีโอกาสสัมผัสต้นไม้สำคัญอีกต้นหนึ่งคือ ต้นเกตุ นามว่า ราชายตนะ ที่ในมหาวรรคแห่งพระวินัยบอกว่า พระพุทธเจ้าเสด็จประทับในลักษณะการเสวยวิมุตติสุข คือความสุขที่ทรงสัมผัสจากการตรัสรู้ ท่านพูดในทำนองว่า หลังจากเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขที่ต้นจิก นามว่า มุจจลินท์ครบ ๗ วันแล้วข้อความในพระไตรปิฎกจริงๆ ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข ณ โพธิมณฑล ๔ สัปดาห์ คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ต้นอชปาลนิโครธ ต้นมุจจลินท์ และต้นราชายตนะ ดังนั้น สถานที่อีก ๓ แห่งจึงปรากฏในอรรถกถาคือ อนิมิสสเจตีย์ รัตนจงกรมเจตีย์ รัตนฆรเจตีย์ เพราะหลักฐานชั้นต่อมาบอกว่า เสด็จประทับ ๗ สัปดาห์

ดังนั้น จากพระวินัยปิฎก มหาวรรคจึงบอกว่า ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมาธินั้นแล้ว เสด็จจากควงไม้มุจจลินท์เข้าไปยังต้นไม้ราชายตนะ และเสด็จประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้ราชายตนะตลอด ๗ วัน

คราวนั้นพ่อค้า ๒ คน นามว่าตปฺปุสสะกับภัลลิกะมาจากอุคคฺชนบท ตั้งใจเดินทางไปทางหนึ่ง แต่กลับถูกเทวดาดลใจให้เดินตรงไปยังต้นราชายตนะ ท่านบอกว่าเทวดาตนนั้นเป็นอดีตญาติของ

พ่อค้าทั้งสอง ต้องการสงเคราะห์ญาติให้มีโอกาสทำบุญกับ พระพุทธเจ้า ซึ่งยังไม่ได้เสวยพระกระยาหารมา ๗ สัปดาห์แล้ว หากใครได้ทำบุญกับพระพุทธเจ้าจะเกิดบุญอันสงฆ์มาก เมื่อ พ่อค้าทั้งสองมีความสงสัยว่าตนจะหลงทาง เทวดาจึงแสดงตน ออกให้คนทั้งสองและบริวารได้เห็นตัว แล้วบอกว่า

ท่านผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นี้แรกตรัสรู้ประทับ อยู่ ณ ควงไม้ราชายตนะ ท่านทั้งสองจงไปบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า นั้น ด้วยสัตตุงและสัตตูก้อน การบูชาของท่านทั้งสองจักเป็นไปเพื่อ ประโยชน์และความสุขแก่ท่านทั้งสองสิ้นกาลนาน

ทั้งสองจึงได้รับเดินทางเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูล ขอให้ทรงกรุณารับข้าวสัตตุงสัตตูก้อนของท่านทั้งสอง หาก พระพุทธเจ้าทรงรับแล้ว จะเป็นประโยชน์สุขแก่ท่านทั้งสองตลอด กาลนาน

ดังได้เคยบอกมาแล้วว่า ตอนที่พระโพธิสัตว์ทรงรับข้าว มธุปายาสจากนางสุชาดานั้น เนื่องจากบาตรที่สมุฏิกการพรหม ถวายตอนเสด็จออกผนวช ได้อันตรายกันไปในขณะที่ทรงบำเพ็ญ ทุกกรกิริยา การรับข้าวมธุปายาสจึงทรงรับทั้งถาด ตามคำกราบ ทูลของนางสุชาดา เมื่อพ่อค้าทั้งสองกราบทูลเช่นนั้น ทรงดำริว่า

ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะไม่รับของด้วยมือเปล่า เรา จะรับข้าวสัตตุงสัตตูก้อนด้วยอะไรหนอ?

ท้าวจตุ่มหาราชทั้ง ๔ ทรงทราบพระปริวิตกของพระพุทธเจ้า ในขั้นแรกท่านทั้ง ๔ ต้องการถวายบาตรที่ทำด้วยอินทนิล ท่านอธิบาย ว่า อินทนิลเป็นอัญมณีชนิดหนึ่ง มีพรรณเขียวเลื่อมประภัสสร ดังแสงปีกแมลงทับ ในตำรับไสยศาสตร์เรียกว่า “แก้วมรกต” แต่

เพราะมีฐานะเป็นอกัปปิยะ คือวัตถุที่พระไม่ควรจับต้อง พระพุทธเจ้า จึงไม่ทรงรับ ท่านทั้ง ๔ จึงทรงถวายบาตรศิลา ๔ ใบ

เพื่อฉลองศรัทธาของท่านทั้ง ๔ พระพุทธเจ้าทรงรับแล้ว ทรงอธิษฐานให้บาตรทั้ง ๔ ใบกลายเป็นใบเดียวกัน ทรงรับขนมทั้งสองชนิดจากพ่อค้าทั้งคู่ นั้น เพราะในขณะนั้นพระรัตนตรัยยังไม่ครบ มีอยู่เฉพาะพระพุทธเจ้ากับพระธรรม ท่านทั้งสองจึงขอถึงพระพุทธเจ้ากับพระธรรมว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก

คำกราบทูลขอถึงพระพุทธเจ้ากับพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกของท่านทั้งสอง ได้กลายเป็นโครงสร้างในการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะมาจนถึงปัจจุบัน แต่มีการเปลี่ยนแปลงคำบางคำเท่านั้น คำประกาศของท่านแปลเป็นใจความว่า

พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองขอถึงพระผู้มีพระภาคและพระธรรมว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะจำเดิมแต่วันนี้ เป็นต้น

ข้อความต่อไปเป็นการบอกเล่าของพระอรรถกถาจารย์ว่า พ่อค้าทั้งสองต้องการของอะไรสักอย่างหนึ่งเพื่อเป็นที่เคารพสักการะแทนองค์พระพุทธเจ้า โดยกราบทูลถวายเหตุผลว่า

ที่นี้ ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพระองค์พึงทำการอภิวัตและยืนรับใครเล่า พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคทรงลูบพระเศียร พระเกศาติดพระหัตถ์มา ๘ เส้น ได้ทรงประทานพระเกศาเหล่านั้นแก่ท่านทั้งสอง ตรัสว่า
ท่านจงรักษาผมเหล่านี้ไว้

พ่อค้าทั้งสองเมื่อได้รับพระเกศธาตุ มีความรู้สึกเหมือนตนได้รับการอภิเษกด้วยอมตธรรม จึงรีบเร่งยินดีถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วหลีกไป

ปัจจุบันต้นราชายตนะมี ๒ ต้น ต้นแรกโตมากอยู่ด้านทักษิณของต้นพระศรีมหาโพธิ์ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราห่างจากสระมุจลินท์เพียงเล็กน้อย ห่างจากพระเจดีย์พุทธคยาประมาณ ๒ กิโลเมตร อีกต้นหนึ่งเรียกราชายตนะเจดีย์ ปลุกขึ้นใหม่ ณ สถานที่เดิม

สถานที่นี้ท่านบอกว่า ท้าวสักกเทวราชได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพ่อค้าทั้งสองด้วยโพธิมณฑลแห่งนี้ จึงมีประเด็นที่น่าทำความเข้าใจอยู่หลายประเด็น นานมาแล้วผมเคยตั้งข้อสังเกตว่า การศึกษาอะไรก็ตาม ต้องพยายามมองให้เข้าถึง ๓ ด้านด้วยกัน และทั้ง ๓ ด้านนั้น จะต้องรองรับกันและกัน

ประการแรก คือการเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข ทำไมเวลาแตกต่างกันถึง ๓ จุด ที่หากเรามองว่าพระไตรปิฎกในรอบอย่างน้อย ๕๐๐ ปีแรกสืบสานมาโดยพระอรหันต์ ทุกคราวที่มีการทำสังคายนา เป็นผลงานของพระอรหันต์ แม้การทำในประเทศศรีลังกา อันนับรวมเฉพาะของเถรวาทเป็นครั้งที่ ๔ การกสงฆ์ที่ร่วมกันทำล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น หากสถานที่เหล่านั้นมีถึง ๗ แห่ง ก็ควรจะยกขึ้นสู่สังคายนาให้ครบ ๗ ครั้ง

ประเด็นที่ควรตระหนักคือ หลังจากปัญญาวิคคีย์หนีจากพระองค์ไป ตอนก่อนจะได้ตรัสรู้แม้เทวดาพรหมก็กลัวพญามารต่างพากันหนีกลับสู่วิมานของตนหมด ตลอดเวลาพระพุทธเจ้าจึง

ทรงประทับตามลำพัง หากจะนับคนที่พบพระองค์ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ก็มีพญามารกับบริวาร จากนั้นก็ได้พบกับพราหมณ์หนุ่มทุกชาติ ที่ชอบกล่าวขู่คนอื่นว่า หี หี

เหตุการณ์เหล่านี้ในแต่ละแห่งแสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้พระสาวกฟัง ต่างกรรมต่างวาระกัน แต่ทำไมจึงตกหล่นไปตั้ง ๓ แห่ง พระอรรถกถาจารย์ท่านเรียบเรียงเรื่องนี้ร่วมพันปีแต่กาลปรินิพพาน ท่านทราบได้อย่างไร? จึงเป็นประเด็นที่น่าคิด

แต่หลักการต่างๆ ที่ท่านแสดงไว้มีความสมเหตุสมผล ในขณะเดียวกันการพูดถึงเหตุการณ์ ๓ กรณี กรณีของอนิมิสสเจตีย์ที่พระอรรถกถาจารย์บอกว่า ทรงเสด็จยืนประทับทอดพระเนตรต้นโพธิ์ โดยไม่กะพริบพระเนตรตลอดเวลา ๗ วัน นี่ก็ไม่ออกจริงว่าเรากำลังพูดถึงพระพุทธเจ้าอยู่

ข้อที่ไม่ควรลืมคือพระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยพระเนตร ๕ ประการ คือ

มังสัจจกษุ ดวงพระเนตรธรรมดา แต่ด้วยพละานุภาพแห่งบารมีธรรม พระเนตรของพระองค์จึงส่องใสมองอะไรได้ชัดเจนแม้ตอนพระชนมพรรษา ๘๐

ปัญญาจักขุ ทรงกอบปรด้วยพระเนตรคือปัญญา ที่รู้เห็นตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งตามที่มันเป็น อันเป็นเหตุให้ทรงทำลายอวิชชาออกจากพระทัยได้อย่างสิ้นเชิง

ทิพพจักขุ พระเนตรที่เป็นทิพย์ ในความเป็นจริงคือปัญญาจักขุภาคใช้งานในการตรวจดูสัตว์โลก ใครปรากฏในพระญาณจะทรงเสด็จไปโปรด ในกรณีที่ทรงตรวจสอบการอุบัติ การจุติของสรรพสัตว์ ทรงรู้ชัดว่าเป็นไปตามกรรมเรียกว่า จุตูปปาตญาณ ในกรณีที่ทรงมองไปในที่ไกลๆ ท่านก็เรียกว่า ทิพพจักขุ เช่นกัน

พุทธจักขุ จักขุของพระพุทธเจ้าอันเป็นผลตรงมาจากพระ
สัมพัชฌัญญุตญาณ ทรงรู้เห็นในสิ่งที่แม้แต่พระอรหันต์ก็ไม่สามารถรู้
ได้ ที่ท่านจัดเป็นพุทธวิสัย คือวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้นจะรู้ได้

สมันตจักขุ จักขุรอบด้าน หมายถึงสัมพัชฌัญญุตญาณ ที่ทรง
รู้ ทรงเห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง ทรงรู้ธรรมทั้งปวงไม่มีการ
ติดขัด จนได้เฉลิมพระนามว่า **สยัมภู** การมองดูต้นโพธิ์ที่ผมบอก
ว่าไม่มีเหตุผล เพราะว่า

๑. ต้นโพธิ์ ขณะนั้นหาเรียกว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ไม่ แต่ท่าน
เรียกว่า อัสนัสตถพฤกษ์ การเรียกว่าโพธิ์เป็นการเรียกตามการ
ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๒. พระพุทธเจ้านั้นส่วนของพระทัยเท่านั้นเป็นโลกุตตร ส่วน
พระพุทธรูกระคงเป็นสังขาร อันเป็นวิบากขันธ์ที่เกิดมาจากอวิชชา
สังขาร วิญญาน เป็นนามรูป หากนำไปใช้ลืมนาดูต้นไม่ถึง ๗ วัน
นอกจากไม่ได้ประโยชน์อะไรแล้ว ในเมื่อดวงตาเป็นสังขาร เป็น
อายตนะ มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป การไม่กะพริบตาเลยเรียกได้
ว่าเป็นไปไม่ได้ คำว่า โพธิ์ที่ทรงมองดูควรเป็นการทรงพิจารณา
ธรรมที่ทรงตรัสรู้ หรือพระสัมพัชฌัญญุตญาณของพระองค์ ดังตอนที่
ทรงประทับ ณ ภายใต้ต้นอัสนัสตถพฤกษ์สัปดาห์แรก ทรงพิจารณา
ปัจจุสมุปบาททั้งสายเกิดสายดับ พร้อมกับทรงเปล่งพระพุทธ
อุทานในยามสามแห่งราตรี การทอดพระเนตรด้วยจักขุพิเศษทั้ง ๔
ประการดังกล่าว น่าจะต้องการความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เมื่อเรานำไปเทียบกับพระพุทธดำรัสที่ทรงตรัสตอนที่ท่าน
พระโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมว่า

“โกณฑัญญะรู้แล้วหนอท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะรู้แล้วหนอ
ท่านผู้เจริญ”

เป็นการแสดงว่าพระธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ นอกจาก
จะเป็นการตรัสรู้สัจธรรมที่เป็นความจริง แต่เมื่อมีคนตรัสรู้ตาม
ทำให้ทรงปิติปราโมทย์ จึงทรงเปล่งพระพุทธานุญาตออกมา

ข้อที่ควรพิจารณา คือการตรัสรู้เป็นเรื่องใหม่ ที่ไม่มีใครมี
ประสบการณ์ในเรื่องนี้มาก่อน ที่สำคัญคือการสงบของกิเลสนั้น
ในความเป็นจริง การสงบกิเลสระดับฌานมีความประณีตเกิดขึ้น
ภายในจิตโดยลำดับ ยากต่อการพิสูจน์ทดสอบว่า กิเลสหมดแล้ว
หรือยัง เราจึงพบว่านักบวชเป็นอันมาก แม้แต่ที่บรรลุเพียงปฐมฌาน
แต่เพราะท่านเข้าฌานอยู่บ่อยๆ กิเลสไม่กำเริบ โอกาสที่จะหลงว่า
ตนบรรลุแล้วก็มีได้ มีไม่น้อยที่ท่านเหล่านั้นบัญญัติฌานแต่ละข้อ
ว่าเป็นนิพพาน

ข้อนี้พึงสังเกตว่า ท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร และท่าน
อุทกดาบส รามบุตร ต่างก็เข้าใจว่าตนบรรลุนิพพานแล้วด้วยกัน
พระพุทธานุญาตทรงสัมผัสผลระดับนี้มาก่อน เมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้
จึงทรงต้องทบทวนจนกว่าจะชัดเจนว่า การหลุดพ้นของพระองค์ไม่
กำเริบอีกต่อไป

กรณีนี้จะต่างจากพระอรหันต์ เพราะพระอรหันต์ท่านได้
ศึกษามาตรวัตการตรัสรู้มาจากพระพุทธานุญาตแล้วเมื่อเข้าถึงจุดนั้น
ท่านก็มีความชัดเจนเกิดขึ้นภายใน การตรัสรู้ การบรรลุอรหันต์
เป็นความรู้ที่ผุดขึ้นภายในพระทัย และภายในจิตของพระอรหันต์
เมื่ออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการเข้าถึงความสมบูรณ์ สัมมาญาณ
คือความรู้ในทางที่ชอบจะเกิดขึ้นจากนั้นจิตจะเข้าถึงสัมมาวิมุติ คือ

ความหลุดพ้นในทางที่ชอบ อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งเล่าแก่ท่านปัญจวัคคีย์ ถึงผลตรงจากการตรัสรู้ของพระองค์ว่า

“ก็แลญาณได้บังเกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า การหลุดพ้นของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ที่จะทรงไปอุบัตินั้นไม่มีอีกต่อไป”

จุดนี้สามารถเป็นมาตรวัดจิตของพระปัญจวัคคีย์ได้แล้ว แม้ตอนที่ท่านบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าก็ทรงอธิบายความเปลี่ยนแปลงภายในจิตของพระอรหันต์ตามลำดับว่า

จะเกิดปัญญาอันเห็นชอบในขั้นทั้งหลายว่า ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา จากนั้นจิตจะเบื่อกว่าในขั้นทั้งหลาย เมื่อเบื่อกว่าจะคลายความกำหนัด พอกคลายความกำหนัด จิตจะหลุดพ้นจากกิเลส เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วญาณจะเกิดผุดขึ้นภายในใจว่า เราหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ จากนั้นจะรู้ชัดด้วยจิตตนเองว่า ชาติความเกิดจบสิ้นไปแล้ว พรหมจรรย์คือการละชั่วประพฤติดีจบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจในทำนองเดียวกันไม่มีอีกต่อไป

ข้อความตรงนี้เป็นมาตรวัดสภาพจิตของใครก็ตามที่สัมผัส ให้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ แม้จะเป็นการตรวจสอบใจด้วยใจ แต่อาศัยการแนะนำของพระพุทธเจ้ามาก่อน สำหรับพระพุทธเจ้าเป็นการตรัสรู้ จึงทำให้ต้องทรงตรวจสอบทบทวนจนทรงมั่นพระทัย

ตอนเสด็จประทับภายในต้นอัสสัตถพฤกษ์ ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาททบทวนกลับไปกลับมาจนคล่องแคล่วชำนาญ การตรวจสอบพิจารณาธรรมที่ทรงตรัสรู้ยังมีในสัปดาห์ต่อไปด้วย

จึงไม่น่าเป็นไปได้ที่ทรงเพ่งดูต้นไม้โดยไม่กระทบพระเนตรตลอด ๗ วัน น่าจะเป็นการพูดแบบธรรมมาธิษฐานมากกว่าที่จะเป็นบุคคลาธิษฐาน

พึงสังเกตว่าตลอดเวลา ๖ ปีที่เสด็จออกผนวช ทรงพบทั้งพวกที่ปรารถนาดี และพวกที่ปรารถนาร้าย เริ่มต้นจากพระยามารมาห้ามมิให้เสด็จออกผนวช โดยล่อด้วยสมบัติพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ไม่ทรงสนพระทัยในสมบัติอันตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์เช่นนั้น ในขณะที่เดียวกันมีมารขัดขวาง แต่กลับมีขมุกการพหามาให้การสนับสนุนด้วยการถวายชุดนักบวช ในสมัยนั้นน่าจะมีเพียงบาตร จีวร สบง เท่านั้น เพราะผ้าสังฆาฏิ เกิดขึ้นในตอนหลังแต่การตรัสรู้

ในช่วงที่ทรงแสวงหาค่อนข้างลำบาก ปราภฏว่ามารหายไป แม้เทวดาเองก็คงหายไปด้วย แต่ตอนที่ทรงทรมานร่างกายด้วยการบำเพ็ญทุกกรกิริยา ปราภฏว่าพระอินทร์ได้มาบรรเลงเพลงพิณให้ทรงได้ความคิด ปรับการปฏิบัติเข้าหาสายกลางจนทรงตรัสรู้ ต่อจากนั้นไม่นานได้รับการสนับสนุนด้วย ข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา แต่พอจะเอาจริงกับการบำเพ็ญเพียรกลับมีมารมาผจญอย่างรุนแรง หลังจากทรงพิชิตมารไปแล้ว ทรงได้รับการสนับสนุนจากเทวดา ที่ดลบันดาลให้พ่อค้าทั้งสองคนนำสัตว์ก่อนสัตว์ผิงไปถวาย

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนจากเทวดาเช่นนี้ คนจำนวนไม่น้อยที่ไม่ค่อยเชื่อถือ โดยเฉพาะคนที่ขาดประสบการณ์ตรงทางจิต ไม่เคยสัมผัสเทวานุภาพ หรือไม่เคยทราบเรื่องเทวานุภาพที่คนอื่นได้สัมผัส

จากการสังเกตในหลักฐานต่างๆ คนที่ได้รับการสนับสนุนจากเทวดาจะต้อง

๑. เป็นคนดีมีบารมีมาก เคยทำบุญร่วมกันมากกับเทวดาเหล่านั้นในอดีต อย่างพระปิลินทวัจจเถระแม้ท่านจะพูดไม่ค่อย

ไฟเราะ แต่กลับได้รับความรัก ความเคารพจากเทวดาทั้งหลาย เพราะท่านเหล่านั้นได้เคยทำบุญร่วมกันมากับพระเถระ หรือการที่อนาคามีพรหมติดตามสนับสนุนพระพาหิรทารุจิริยะ พระกุมาร กัสสปะ เป็นต้น เพราะเคยเป็นเพื่อนปฏิบัติธรรมร่วมกันมาในอดีตชาติ การสนับสนุน ส่งเสริมของเทวดา สำหรับผู้มีบุญร่วมกันกับท่านเหล่านั้น ในความเป็นจริงแล้วเป็นเรื่องปกติธรรมดา อันเป็นไปตามกฎของกรรมและกฎแห่งสังสารวัฏ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นใจความว่า

“ความรักย่อมเกิดขึ้นจากเหตุ ๒ ประการคือ การเคยอยู่ร่วมกันมาฉันทมิตรในปางก่อน และการเกื้อกูลสนับสนุนกันในปัจจุบัน เหมือนดอกบัวที่เกิดและเจริญเติบโตในน้ำ อาศัยน้ำโคลนตมหล่อเลี้ยงไว้จึงมีความเจริญได้”

๒. ในกรณีส่วนอื่นน่าจะเป็นบารมีธรรมของตปุสสะ ภัลลิกะ ที่ได้สร้างบารมีมาเพื่อการเป็นเทวดาจิกอุบาสก ผู้ถึงรัตนสองเป็นครั้งแรก กอปรกับเทวดาที่มาดลบันดาลเป็นญาติกันมาในกาลก่อน จึงมาให้การสนับสนุนให้พ่อค้าทั้งสองได้มีโอกาสทำบุญ อย่างน้อยตนเองก็ได้บุญในกรณีของเวैयाวัจจมัย การช่วยเหลือขวนขวายในการทำบุญ และปัตตานุโมทนามัย บุญที่สำเร็จด้วยการอุโมทนา ส่วนแห่งบุญ

๓. การที่ทรงอธิษฐานบาตร ๔ ใบให้เป็นใบเดียว จะต้องตระหนักว่านั่นคือ พุทธวิสัย และอิทธิวิสัย เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงมากด้วยฤทธิ์

จากตัวอย่างของพระพุทธเจ้ากับพ่อค้าทั้งสอง ทำให้เราเห็นความจริงประการหนึ่งคือ ในสังสารวัฏอันยาวนานนั้น การที่คน

สัตว์จะไม่เคยเกี่ยวข้องกันทั้งด้านมิตรหรือศัตรูเฉยๆ ไม่มีหรอก เพียงแต่ว่าสัตว์เหล่านั้นเคยเกี่ยวข้องกันในด้านใดเท่านั้นเอง การเกี่ยวข้องผูกพันกันฉันมิตร ศัตรู จะแสดงออกมาได้ชัดเจน ทำให้เราพบคนบางคนที่รู้สึกชอบหรือรู้สึกเกลียดโดยไม่มีเหตุผล ที่ในแง่ของความเป็นจริงแล้วทุกอย่างมีเหตุผล เพียงแต่ผลที่ปรากฏแก่จิตของเรายามสัมผัสกับคนสัตว์เหล่านั้น มีความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ ไปตามการเก็บการสะสมความรู้สึกต่อคนๆ นั้นมาในอดีตกาลนานมาน้อย เป็นรายละเอียดเฉพาะกรณีไป แต่ที่แน่นอนคือผลทั้งหลายย่อมเกิดมาจากเหตุเสมอ

๔. พระอรรคกถาจารย์บอกว่า ตอนที่พ่อค้าทั้งสองเข้าเฝ้าถวายข้าวสัตตูก้อน สัตตุนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ท่านทั้งสอง จนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสแสดงตนเป็นอุบาสก เมื่อเราเอากาลและสถานที่มาจับจะพบว่า จากการตรัสรู้เป็นต้นมานั้น พระพุทธเจ้าทรงเปล่งพระพุทธานุภาพ ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ๓ ครั้ง พระอรรคกถาจารย์มาเพิ่มเข้าอีกครั้งหนึ่งเป็น ๔ ครั้ง

ในที่นี้จะนำเอาพระพุทธานุภาพมาลงไว้ทั้ง ๔ ครั้ง เพราะเป็นการส่องโลกสังสารวัฏและนิพพานได้ชัดเจนมาก

พระพุทธานุภาพที่ ๑ ปรากฏในระดับอรรคกถา ท่านเรียกว่าเป็นปฐมพุทธพจน์ เป็นพระพุทธานุภาพที่ตรัสครั้งแรก แต่มีลักษณะเป็นพุทธานุภาพ คือทรงเปล่งพระวาจาออกมาในขณะที่เสด็จประทับอยู่ลำพังพระองค์ ท่านเรียกการเปล่งในลักษณะนี้ว่า เกิดขึ้นจากโสมนัสญาณ คือความโสมนัสที่เกิดจากความรู้ความจริงในกรณีนั้นๆ

บทแรกทรงปรารภกรรม สังสารวัฏ และนิพพาน ความว่า

เราเมื่อแสวงหาอยู่ซึ่งนายช่าง คือค้นหาผู้สร้างเรือน เมื่อไม่พบ ได้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏเป็นอันมาก การเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์รำไป

ดูกรนายช่างผู้สร้างเรือนคือ ค้นหา เราพบท่านแล้ว ท่านจะสร้างเรือนแก่เราอีกมิได้แล้ว โครงสร้างเรือนของท่านเราหักเสียแล้ว ยอดเรือนคือ อวิชา เราก็กำจัดเสียแล้ว

จิตเราถึงวิสังขารคือ พระนิพพาน อันปัจฉัยปรุงแต่งมิได้อีกต่อไป เพราะเราบรรลुธรรมเป็นที่สิ้นแห่งค้นหาแล้ว

พระพุทธอุทานบทที่ ๒ ทรงเปล่งหลังจากทรงพิจารณาปัจฉยการทั้งสายเกิดและสายดับ จบลงในแต่ละคราวทรงเปล่งพระพุทธอุทานไปตามลำดับความว่า

“เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ”

พระพุทธอุทานบทที่ ๓ ทรงเปล่งในมัชฌิมยามแห่งราตรี ความว่า

“เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้ความสิ้นไปแห่งปัจฉัยทั้งปวง”

พระพุทธอุทานบทที่ ๔ ทรงเปล่งตอนปัจฉิมยามแห่งราตรี ความว่า

“เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นย่อมกำจัดมารและเสนามารลงไปได้ดูพระอาทิตย์อุทัย ทำท้องฟ้าให้สว่างไสวฉะนั้น”

นอกจากนั้น ตอนเสด็จประทับที่ต้นไทรชื่อ อชปาลนิโครธ เป็นเพียงการสนทนากับพราหมณ์เท่านั้น ในช่วงนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ตามปกติคนเป็นจำนวนมากจะเหตุการณ์คนละ “กาละ” กัน มาปนกัน ทำให้เกิดความสับสนได้เหมือนกัน นั่นคือ เหตุการณ์ ตอนทรงผจญพญามารเป็นเหตุการณ์ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระยามารมากราบทูลให้ปรินิพพาน เป็นเหตุการณ์ที่ต้นไทร อชปาลนิโครธ อันเป็นการพบปะกันหลังจากเสด็จออกจากต้นเกตุราชายตนะแล้ว หมายความว่า เป็นสัปดาห์ที่ ๘ พระยามารปลอมตนมาหลอกลวงพระองค์ ส่วนธิดาทั้ง ๓ คือ นางตันทา นางราคา นางอรดี มายั่วยวน ล้วนเป็นเหตุการณ์ในสัปดาห์ที่ ๘ แต่การตรัสรู้

หากเราจับหลักของกาล สถานที่ ภารกิจในเวลานั้นๆ มา จะพบว่า

การที่เราพูดกันว่า นางตันทา นางราคา นางอรดี ในความเป็นจริงแล้วเป็นเพียงกิเลสภายในพระทัยของพระองค์ เกิดขึ้นรอบวงพระทัยโดยลึมนึกไปว่า กิเลสเหล่านี้แม้ระดับรูปฌาน อรูปฌานก็สงบได้ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบรรลุอัสวักขฌยานมาถึง ๗ สัปดาห์แล้ว ยังมีกิเลสอยู่อีกหรือ มิเป็นการดูหมิ่นพระสัมพันธคุณตญาณมากไปหรือ

เคยมีท่านผู้ใหญ่ท่านพูดว่า คนไทยส่วนหนึ่งชอบรู้ก่อนเรียน คนสมัยโบราณท่านเรียกว่า “สู้รู้” แม้พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงมงคลข้อว่า การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล ตลอดถึงการใช้หลักการโยนิโสมนสิการ และธัมมวิจย ธรรมวิตก

แต่เรากลับขาดแคลนการใช้หลักเหล่านั้น สังคมพุทธเราจึงค่อนข้างไป
ทางอย่างที่โบราณท่านกล่าวไว้ว่า

ต่างตัวต่างดี ต่างมีวิชา

ต่างตัวต่างกล้า วิชาเทียมกัน

เราจึงมีปัญหาเรื่อง สีสสามัญญุตตา ความเสมอกันในด้านศีล
และทิวฐีสามัญญุตตา ความเสมอกันในด้านทิวฐี ตลอดจนใจมหน้า
ประวัติศาสตร์อันยาวนาน ใช่ แม้ในขณะปัจจุบันนี้

๕. การขวนขวายให้อดีตชาติของตนได้ทำบุญของเทวดานั้น
เป็นไปตามหลักการทำความดีตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน
กรณีของท่าน และแม้ในกรณีอื่นว่า “บางคนไม่ให้ท่านด้วยตน
และไม่ชักชวนคนอื่นให้ฯ ท่าน บางคนให้ท่านด้วยตน แต่ไม่
ชักชวนคนอื่น บางคนชักชวนคนอื่นให้ฯ ท่าน แต่ตนเองไม่ให้
บางคนให้ท่านด้วยตนเอง ด้วยชักชวนบุคคลอื่นด้วย ประเภทนี้
ทรงรับประกันว่าจะสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติและบริวารสมบัติ ใน
ชาติที่ตนเกิดต่อๆ ไป”

การถวายทานของพ่อค้าทั้งสองนั้น ข้าวสัตตูก้อน สัตตุดวง
มีลักษณะเป็นเสบียงในการเดินทางของคนโบราณ แต่ท่านทำด้วย
จิตที่ประณีต วัตถุที่ให้ก็ประณีตที่สุดแล้วสำหรับขณะนั้น เพราะ
ท่านมีอยู่เท่านั้น ท่านในลักษณะนี้ท่านจัดเป็นสัมปทาคุณ ๔
ประการ คือ

- **วัตถุสัมปทา** ท่านที่รับทานเป็นพระอริยบุคคลจากพระ
อนาคามีขึ้นไป มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่สุด

- **ปัจจัยสัมปทา** ของที่นำมาถวายเป็นของที่ได้มาในทาง
บริสุทธิ์ ยุติธรรม อันเป็นผลของสัมมาชีพ คือการเลี้ยงชีพในทาง
ที่ชอบ

- เจตนาสัมปทา เจตนาก่อนที่จะให้ทาน ขณะให้ทาน และหลังจากได้ถวายทานไปแล้ว มากไปด้วยศรัทธาปสาทะต่อพระพุทธเจ้า

ซึ่งในความเป็นจริงสำหรับคนยุคนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นบุคคลในฝันของคนสมัยนั้น ต้องการให้ท่านทั้งสองนั้นเกิดขึ้นในโลก การสื่อสารระหว่างเทวดากับพ่อค้าทั้งสองจึงง่ายต่อการทำความเข้าใจ ความศรัทธาเลื่อมใส จึงเปี่ยมล้น

- คุณาติเรกสัมปทา พระพุทธเจ้าขณะนั้น แม้จะพูดว่าทรงประทับเสวยวิมุตติสุขก็จริง แต่การประทับนั่งตลอด ๗ วันต่อเนื่องกัน มีพลาณูปายิกกว่านิโรธสมาบัติของท่านที่ได้ชื่อว่าคุณาติเรกสัมปทาทั่วๆ ไปเสียอีก

การได้รับเส้นพระเกษาจากพระหัตถ์ของท่านทั้งสอง จึงทำให้เกิดปิติปราโมทย์ เหมือนได้รับสมบัติจักรพรรดิ อันเป็นความรู้สึกที่เห็นได้ชัดว่า ทั้งสองได้สัมผัสโพชฌงค์ ๗ ประการในปริมาณที่มากพอสมควรทีเดียว

เคยพบในอรรถกถา เถรคาถาว่า

กาลต่อมาภัสสิกอุบาสก ได้กลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้ออกบวชบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์

อุกกลชนบทคือที่ไหน พม่าเรามีความเชื่อว่า อุกกลชนบทคือเมืองสะเทิม ทางพม่าตอนใต้ และยืนยันว่าพระเจดีย์ชะเวดากองเป็นที่บรรจุพระเกษาธาตุของพระพุทธเจ้า คนจึงมีความเคารพนับถือกันมากเป็นพิเศษ ความเชื่อนี้จะจริงหรือไม่จริงหามีความสำคัญไม่ เพราะท่านเหล่านั้นย่อมมีความภาคภูมิใจ ที่บรรพชน

ของตนพบพระพุทธเจ้าคนแรกและได้รับพระเกษาธาตุจากพระ
หัตถ์ ทำให้ศรัทธาในศาสนาของคนพม่าหนักแน่นมาก ผมมีความ
รู้สึกว่างานกรรมนี้เขาเด่นว่าคนไทยด้วยซ้ำไป โดยเฉพาะในด้าน
“ทฤษฎีสัมมัญญา คือความเสมอกันในด้านความเห็นที่เกี่ยว
กับพระพุทธศาสนา”

นับถือ
สมบัติ พรหมพันธุ์

นตฺถิ จิตฺเต ปสนฺนํมฺหิ
อปฺปกํ นาม ทกฺขิณา.
เมื่อจิตเลื่อมใสแล้ว ทักขิณาทานชื่อนั้นย่อมไม่มี
ช.วิมาน. ๒๖/๘๒

การอยู่ร่วมกันด้วยปกติสุข

เพื่อนรัก

หลักการสำคัญในการครองชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะมองจากมุมใดก็ตาม ในแง่ของความเป็นสังคม ถ้าคนสามารถกำกับควบคุมความรู้สึกนึกคิดของตัวเองไว้ให้อยู่ในระดับของมโนสุจริตได้ สังคมและโลกอันเป็นส่วนรวมก็จะเกิดการอยู่ร่วมกันโดยปกติสุข

ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงธรรมะระดับโลกเอาไว้ ที่เรารู้จักกันมาก ๆ คือ เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก เมตตาในความหมายของธรรมะระดับอภิธรรม เรียกว่า อโทสะเจตสิก หมายความว่า จิตที่ไม่คิดประทุษร้ายต่อบุคคลอื่น แต่ในภาษาด้านพระสูตรจะเรียกว่า เมตตา เป็นอาการของจิตที่มีความรักใคร่ ปราบปรามที่จะเห็นคนอื่น สัตว์อื่น อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข เป็นความคิดระดับเอาใจเขามาใส่ใจเรา ว่าเราต้องการสุขไม่ต้องการความทุกข์ฉันใด คนอื่น สัตว์อื่น ก็ต้องการสุขไม่ต้องการความทุกข์เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าองค์ธรรมข้อนี้พัฒนามาจากศีลข้อที่ ๑

ในขณะที่เดียวกันมีธรรมะอีกข้อหนึ่ง เรียกว่า โลกपालธรรม คือ ธรรมะที่คุ้มครองโลก หมายความว่า ถ้าภายในจิตใจของมนุษย์พัฒนามโนธรรมสำนึกข้อนี้ขึ้นมาได้อยู่ในระดับที่มีหิริ ความละอายต่อบาป โอตตัมปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป จะมีหลักการในการอยู่ร่วมกันโดยไม่มี การประทุษร้ายเบียดเบียนกัน คน

จะไม่มีความคิดที่เป็นบาป ไม่มีการพูดที่เป็นบาป ไม่มีการกระทำที่เป็นบาป

การกำหนดกรอบขอบข่ายของคำว่าบาป หมายถึงผลซึ่งเกิดขึ้นจากการคิด การทำ การพูดของคน อย่างน้อยก็สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง สร้างความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่น คือ การพูดการกระทำบางอย่างเราไม่เดือดร้อน แต่คนอื่นเขาเดือดร้อน แต่บางอย่างจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตนเองและแก่บุคคลอื่น เพราะฉะนั้นผลกระทบทั้งสามอย่างนี้ถือเป็นบาป เป็นหลักคำสอนที่ควรแก่การงดเว้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในระดับศีลสิกขา เป็นการบรรเทาตัวโลภะ โทสะ โมหะ ให้จางคลายลงไปจากจิตใจ

เพราะฉะนั้น ถ้าเรามองโครงสร้างหลักของศีลข้อที่ ๑ ซึ่งเป็นโลกทัศน์ที่มีความสำคัญมากๆ ถ้าหากว่าพัฒนาการทางจิตของมนุษย์เดินไปได้ตามลำดับขั้นตอนของศีลข้อที่ ๑ สิกขาบทอื่นไม่จำเป็นต้องมีก็ได้

เพราะอะไร เพราะว่าจิตอยู่เหนือความคิด การกระทำ การพูดที่เป็นบาปไปแล้ว ในกระบวนการเหล่านี้มีทั้งหิริโอตตัมปะ มีทั้งระดับศีล มีทั้งเมตตา มีทั้งกรุณา และมีจิตคิดอนุเคราะห์ แต่ตามปกติแล้วเราได้ฟังเรื่องศีลตามที่เราสมาทานกัน ภาษาบาลี เวลาสมาทานศีล มีคำว่า ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํสมาธิยามิ แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงจะทรงแสดงไว้ ๔ วิธี

วิธีที่หนึ่ง เป็นศีลที่พระภิกษุ สามเณร สมาทานตอณบวช ใช้เพียงคำว่า ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากการทำสัตว์ที่มีชีวิตให้ตายตกลงไป

อีกอย่างหนึ่ง เป็นการแสดงหลักการประพฤติปฏิบัติ เรียกว่า ปาณาติปาตา ปฏิวีโรโต โหติ เป็นการสะท้อนพฤติกรรมของ มนุษย์ระดับศีลว่า เป็นผู้งดเว้นจากการกระทำสัตว์มีชีวิตให้ตาย

แต่ระดับสมาทานเราจะเห็นว่าจะมีการขอศีลว่า มยฺ ภนฺเต ติสฺสรณฺณ สห ปญฺจสฺถานิ ยาจาม แปลว่า ข้าพเจ้าขอ สมาทานสิกขาบทพร้อมด้วยพระไตรสรณะ คือถึงพระไตรสรณคมน์ ด้วยการงดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตายตกลงไปด้วย ซึ่ง สิกขาบททั้ง ๕ ข้อ ๘ ข้อ แล้วแต่เราขอสมาทาน เพราะฉะนั้น คำว่า สมาธิยามิ เป็นคำกล่าวของผู้รับศีล ข้อความต่อขยาย ออกไป

แต่เวลาทรงแสดงถึงปกตินิสัยของคนดีในโลกนี้ จะทรง อธิบายขยายความเป็นพัฒนาการทางจิตที่มีความประณีตไปเรื่อยๆ ลักษณะคล้ายๆ กับคนยังสกปรกอยู่ เริ่มต้นมีการอาบน้ำชำระร่างกายสะอาดแล้ว ต่อจากนั้นจะเจอเรื่องที่สะอาดๆ ไปเรื่อยๆ มีเสื้อผ้าสะอาด มีผ้านุ่มสะอาด มีผ้าห่มสะอาด อาจจะมี แป้ง มีน้ำอบ มีน้ำหอม มีการหิวम्म แต่งเนื้อแต่งตัวอะไรสารพัด ตามไปด้วยของสะอาดทั้งนั้น เพราะว่าใจเกิดพอใจยินดีในความสะอาดขึ้นไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการประดับตกแต่งเพื่อให้เกิด ความสวยงาม เป็นการประกวดประชันกัน บางทีก็กลายเป็น แพ้ชนะอะไรต่างๆ

เพราะฉะนั้น พัฒนาการทางจิตที่ทรงแสดงในรูปวิถีชีวิต ของพระอริยบุคคล จึงทรงแสดงว่า อริยสาวกในโลกนี้ งดเว้น จากปาณาติบาต ไม่มีการฆ่าสัตว์ ไม่ประทุษร้ายสัตว์ ในรายละเอียด กำหนดเป็นองค์ศีลว่าจะขาดศีลข้อนี้หรือไม่ มีองค์ประกอบอยู่ ๕ ประการคือ

๑. สัตว์นั้นมีชีวิต
๒. เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
๓. เราตั้งใจคิดจะฆ่า
๔. ทำความพยายามที่จะฆ่า
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

ถ้าเป็นอย่างนั้นถือว่าเป็นปาณาติบาต

เพื่อแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่มีความเมตตาเกิดขึ้น กล่าวว่าคุณจะสร้างความสะดุ้งหวาดหวั่นให้เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น จะไม่พกพา ศาสดาราวุธเครื่องประหาร อันแสดงถึงความโหดร้าย

ความพร้อมที่จะต่อสู้กัน อย่างน้อยจะก่อให้เกิดความสะดุ้งหวาดกลัวของคนทั้งหลาย

ระมัดระวัง มีความสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลาย เป็นเรื่องของกุศลกรรมบถ เพราะจะเห็นว่าโลกมีชีวิตกับสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิต

เพราะฉะนั้น การสำรวมระวังจะเกิดว่า อะไรก็ตามที่ไปกระทบต่อชีวิตและเกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลอื่น จะมีการสำรวมระวัง จะไม่มีการละเมิด อย่างที่ทรงจำแนกแสดงไว้ในรูปของมนุษยธรรม ธรรมะที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์ เริ่มต้นมาจากการงดเว้น

งดเว้นจากการประทุษร้ายต่อชีวิต

งดเว้นจากการประทุษร้ายต่อทรัพย์สินของบุคคลอื่น

งดเว้นจากการประทุษร้ายต่อคู่ครองของบุคคลอื่น

งดเว้นจากการพูดเท็จ

งดเว้นจากการพูดส่อเสียด

งดเว้นจากการพูดคำหยาบ

งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้าเล่ห์ไหล

๗ ข้อนี้จะเบียดเบียนต่อตนเองและบุคคลอื่น เมื่องดเว้นจะ
ยุติการเบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น

ลักษณะคล้ายๆ กับคนขับรถที่ต่างคนต่างเคารพกฎจราจร
ไม่เฉี่ยวกัน ไม่ชนกัน ไม่ปาดหน้ากัน ไม่แข่งกัน ไม่เบียดกัน
อาจจะไม่ถึงกับเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในถนน แต่ว่าแต่ละ
คนไม่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อบุคคลอื่น

ถึงจุดหนึ่งจิตจะสงบจากอารมณ์ คือไม่โลภอยากได้ของๆ
คนอื่น

ถามว่าความโลภมีไหม? ก็มี แต่ไม่ถึงกับอยากได้ของๆ
บุคคลอื่น

ไม่อาฆาตพยาบาทปกป้องร้ายใคร

มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม แสดงให้เห็นถึง
พัฒนาการของจิต ที่มีความละเมียดละไมลึกซึ้งขึ้นไป

จะเห็นว่า ๓ ข้อหลังนี้เป็นธรรมะแล้ว แต่ว่า ๗ ข้อแรก เป็น
ศีล อาจจะเรียกว่าเป็นศีลธรรม ถ้าใช้สำนวนปัจจุบัน อาจจะใช้
คำว่า จริยธรรม คุณธรรม ก็ได้

ธรรมะเหล่านี้พระพุทธศาสนาเรียกว่า **มนุษยธรรม** คือ
ธรรมะที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์บ้าง ธรรมจริยาบ้าง อริยธรรม
เป็นต้นบ้าง

เพราะว่านิยามของคำว่า **มนุษย์** หมายถึง สัตว์โลกที่มีใจ
สูง สัตว์โลกที่สามารถจำแนกแยกแยะได้ว่า อะไรเป็นประโยชน์
ไม่เป็นประโยชน์ และสัตว์โลกที่สามารถหาข้อยุติด้วยเหตุผลและ

ความดีได้ คือเป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล ในการทำ ในการพูด ในการคิด มีความระมัดระวัง ไม่ไปละเมิดสิทธิ ไม่ละเมิดหน้าที่ จนถึงกับเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น

จากนั้นจิตจะเข้าไปสู่อหิริโตนัตตปะปะ กำกับตัวเองได้ ควบคุมตัวเองได้ ไม่จำเป็นต้องมีใครมากำกับควบคุม

ตรงนี้จะเห็นว่า ลักษณะทางสังคมบางที่เราก็ตูโดยไม่รู้ว่าจะไรเป็นอะไร

ลักษณะที่เด่นมากของสังคมคือว่า เวลาเกิดปัญหาอะไร จะหนักไปทางลำเอียง คือลงมือตัดสินไปแล้ว

ถ้าคนของตัวเองทำดีแม้เพียงเล็กน้อย จะยกย่องเชิดชูเสียเลิศลอย

แต่ถ้าคนที่เราไม่ชอบทำดี จะเกิดริษยา ถ้าจำเป็นจะต้องพูดก็พูดเพียงเล็กน้อย เพราะแรงริษยาปิดกั้นความคิดเอาไว้

แต่พอคนของตัวเองทำผิด แม้จะมากก็พยายามกลบเกลื่อน แต่ถ้าคนอื่นทำผิดแม้จะน้อย ก็พยายามขยายออกไป มีเสริมเติมขึ้นมาด้วยวิธีการต่างๆ

เป็นลักษณะของอารมณ์ เราจึงมีการตัดสินกันข้างถนนกันมาก คล้ายๆ กับนักเลงมาเจอกันและตีหัวกัน แสดงว่าเธอตัดสินแล้ว ตัดสินว่าคนนั้นผิดแล้ว โดยไม่มองว่ากฎหมายไม่เปิดโอกาสให้เธอทำอย่างนั้น ถ้าคุณคิดว่าเขาผิด คุณคิดได้ คุณพูดได้ แต่คุณไปลงโทษไม่ได้ บ้านเมืองมีกฎหมาย มีข้อแม้

แต่ถ้าขาดสำนักหิริโตนัตตปะปะเป็นหลักคุ้มครองใจ จะกำกับควบคุมใจไม่ได้

เพราะฉะนั้น ใจพอเดินมาถึงจุดนี้จะเกิดอาการที่เรียกว่าหิริ ความละอายต่อบาป ท่านอธิบายว่า ธรรมชาติที่ละอายต่อ

บาปได้แก่ สภาพความเกลียดและละอายต่อการทำงานอันเป็นทุจริต มีอรรถาคือเนื้อหา ๔ ประการ คือ

๑. มีความเกลียดบาปเป็นลักษณะ
๒. มีการไม่ทำบาปเป็นหน้าที่
๓. มีจิตที่ละอายต่อบาปเป็นผลปรากฏแก่จิต และ
๔. ให้ความสำคัญแก่ตัวเอง คือเคารพตัวเอง สำนึกถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ เกียรติยศ ของตัวเอง

อาจจะเกิดขึ้นมาจากเป็นลูกหลานของสกุลผู้ดีมีศีลธรรม
อาจจะเกิดจากการศึกษาที่มีระบบฝึกปรืออบรมพัฒนาจิต
อาจจะเกิดมาจากวัยที่มีความเจริญเติบโตขึ้น เป็นผู้หลัก
ผู้ใหญ่ขึ้น มีเหตุมีผลขึ้น

ที่สำคัญอย่างยิ่งคือจิตต้องกล้าหาญ เพราะสามารถต้านทานต่อ กระแสอารมณ์ กระแสกิเลสได้

หิริจะทำหน้าที่ปิดกั้นกระแสกิเลส กระแสอารมณ์เอาไว้ คนก็จะกำกับควบคุมตัวเองได้

ในขณะที่เดียวกันโอดตปปะ แปลว่า ความสะดุ้งกลัวต่อบาป ท่านนิยามไว้ว่า ธรรมชาติที่สะดุ้งกลัวต่อบาป ได้แก่สภาพความสะดุ้งกลัวต่อการทำงานอันเป็นทุจริต มีเนื้อหา ๔ ประการ คือ

๑. มีการสะดุ้งกลัวต่อบาปเป็นลักษณะ
๒. มีการไม่ทำบาปเป็นกิจ คือเป็นหน้าที่
๓. มีการละอายต่อบาปเป็นผล
๔. มีความเคารพผู้อื่นเป็นเหตุก่อให้เกิด

จะเห็นว่า หิริและโอดตปปะ ทั้งสองนี้จะปรากฏขึ้นในโอกาสที่เว้นจากความชั่ว หิรินั้นมีลักษณะรังเกียจบาป โอดตปปะมีลักษณะสะดุ้งกลัวต่อบาป

ถ้าเราจะเปรียบเทียบหิริกับโอตตปปะ

- หิริเหมือนหญิงสาวผู้มีสกุลที่ขะแยงรังเกียจต่อบาปกรรม ด้วยความเคารพตนเองและอาศัยเหตุภายในเป็นสมุฏฐานส่งเสริม ให้เกิดขึ้นดังกล่าวแล้วทั้ง ๔ ประการ

- โอตตปปะมีลักษณะสะดุ้งกลัวต่อบาป คือกลัวต่อผลซึ่ง เกิดขึ้นจากการกระทำบาป แล้วสำรวมระวัง งดเว้น ไม่ทำบาป อาจเกิดจากความคิดว่า

ทำบาปไปแล้วแม้เราเองก็จะติเตียนตัวเราเองได้

ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วจะติเตียน

กลัวต่อราชทัณฑ์ กฎหมายบ้านเมือง

ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ กลัวต่อภัยในนรก

ในอรรถกถาท่านได้อธิบายไว้เพิ่มเติมนอกจากสกุล การศึกษา และชาติสกุลแล้ว สำนึกถึงพระศาสดา พระรัตนตรัย สำนึกถึงมารดา บิดา ปู่ ย่า ตา ยาย วงศาคณาญาติต่างๆ นึกถึงตัวเองในฐานะเป็นทายาทของสกุล เป็นศาสนทายาท เป็น ประชากรของแผ่นดิน นึกถึงเพื่อนฝูงที่ร่วมสำนึก ร่วมวัดวาอาราม กัน และจิตใจที่กล้าหาญเข้มแข็ง

เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าหิริโอตตปปะเกิดได้ คนถ้าลองกลัว บาปแม้เพียงเรื่องเดียว

สมัยโบราณให้ลองสังเกตว่าเขาไม่พูดมาก คือกลัวภัยใน นรกอย่างเดียว ก็คุ้มครองป้องกันอะไรคนได้มากแล้ว เพราะว่า ความกลัวเป็นธรรมชาติของมนุษย์ กาม กิณ นอน กลัว ทั่วไป แก่สัตว์ทั้งหลาย

วิธีการของพระพุทธศาสนา คือ พัฒนาจิตมนุษย์ให้ถึงกลัว บาปจะเกิดสภาพที่เรียกว่า มีวินัยในตนเอง เมื่อเขามีวินัยใน

ตัวเองแล้ว เขาก็กำกับควบคุมตัวเองได้ แน่แน่นอนว่าต้องใช้เวลาพอสมควรในการพัฒนาวิสัยทัศน์ภายในจิตใจ

พอเกิดหิริโอตตัปปะต่อจากนั้นทรงใช้คำว่า มีความเมตตาเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาที่มีต่อสัตว์ทั่วไปเป็นอารมณ์ คือมองสรรพชีวิตทุกชีวิตในลักษณะอุดมการณ์ คือเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ปรรณนาการอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน และขอให้แต่ละชีวิตอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน

เพราะฉะนั้น ต้องต่อสู้กับความรู้สึกเป็นเราเป็นเขากันมาก เพราะสัตว์โลกโดยเฉพาะมนุษย์มีอหังการ คือรู้สึกว่าเราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างนี้ เราเป็นอย่างโน้น และมีมมังการ คือเป็นของเรา นั่นก็ของเรา

ส่วนใหญ่คนจะอยู่ด้วยเรากับของเรา การเล่นพรรคเล่นพวกอะไรต่างๆ อย่างที่มีการพูดกัน สมัยโบราณเขาเรียกว่า ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน ในกาลต่อมา ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร ในกาลต่อมา ค่าของคนอยู่ที่คุณมีเท่าไร อันแสดงให้เห็นถึงอหังการ มมังการ ที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ถ้าใครขัดขวางการได้ การมี การเป็นของตน คนเหล่านี้จะโกรธ จนมีการประทุษร้ายต่อสู้ประหัตประหารกัน

เพราะฉะนั้น เมตตาระดับอภิธรรมเรียก อโหสะเจตสิก

อโหสะเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ไม่ประทุษร้าย ได้แก่สภาพที่ไม่ประทุษร้ายในอารมณ์ มีการไม่โกรธ ไม่ปองร้าย ไม่เบียดเบียน เป็นมูลรากแห่งกุศลธรรม จะเห็นว่าถ้าจิตเกิดอย่างนี้ได้ ความดีต่างๆ จะเกิดขึ้นอีกมาก เช่น

เรามีความรู้สึกว่า ทุกคนอยู่ในประเทศเดียวกัน เราจะรัก
คนร่วมประเทศทุกคน ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย
ด้วยกัน เราจะรักคนได้ทั้งโลกอย่างไม่มีอะไร จะไม่มีจิตคิด
ประทุษร้ายต่อเขา อาจจะเป็นอุเบกขา ก็ไม่เสียหายอะไร แต่
อย่าประทุษร้ายกัน

อโหสະ ท่านบอกว่าคุณมีความไม่ดุร้ายเป็นลักษณะ หรือมีความ
ไม่แค้นเคืองเป็นลักษณะ จิตที่กำจัดขจัดความอาฆาตพยาบาท
ออกไป เรื่องผ่านไปแล้วก็คือผ่านไปแล้ว เรื่องปัจจุบันก็ไม่ใส่ใจ
เรื่องอนาคตก็ไม่ไขว่คว้ามัน กำจัดความเร่าร้อนด้วยเพลิงโทสะ
เพลิงริษยา เพลิงเบียดเบียน ใจมีความร่มเย็นผ่องใสเป็นผลที่
ปรากฏ มีการกระทำไว้ในใจต่ออารมณ์ด้วยอุบายวิธีที่แยบคาย
เป็นตัวกระตุ้น

เราต้องรู้จักคิด อย่างที่บอกว่า คิดแบบใจเขาใจเรา เราไม่
ต้องการให้ใครเบียดเบียนชีวิตเรา ทรัพย์สินเรา คู่ครองของเรา
ไม่ต้องการให้ใครโกหกหลอกลวงเราฉันใด คนอื่น สัตว์อื่นก็มี
ความต้องการเช่นเดียวกัน พอคิดได้ใจจะเกิดมีการสำรวมระวัง

ฉะนั้น ท่านจึงอธิบายว่า สภาพของอโหสະมีความไม่ดุร้าย
หรือไม่มีความเกรี้ยวกราดเป็นลักษณะ เปรียบเหมือนมิตรผู้
อนุบาลช่วยเหลือ เป็นการกำจัดความอาฆาต กำจัดความเร่าร้อน
เปรียบเหมือนกลิ่นจันทน์หอม มีความร่มเย็นเป็นผล เปรียบเหมือน
แสงจันทร์วันเพ็ญฉะนั้น

คุณธรรมเหล่านี้จะเห็นว่ามีลักษณะของการโอบอุ้มคุ้มครอง
ปกป้องรักษาอภิบาล

ดังนั้น คำว่า โลก ปตฺถมภิกา เมตฺตา เป็นพุทธศาสนสุภาษิต
ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสรุป
เมตตาในเมตตานิสังสสูตร ไว้ด้วยคำสั้นๆ ว่า

โลก ปตฺถมภิกา เมตฺตา
เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก

ในที่นี้ทรงแสดงว่า มีความเมตตา มีความเอ็นดู ลักษณะ
ของจิตที่เอ็นดู ปราบภัสตร์ที่มีความทุกข์เป็นอารมณ์ ตามปกติ
เรามักจะเรียกกรุณา หรือเรียกว่าสงสาร เพราะว่าลักษณะของ
กรุณา เหมือนกับพ่อแม่มีความรู้สึกต่อลูกซึ่งกำลังป่วยหนัก ความ
ปรารถนาสูงสุดของพ่อแม่คือต้องการให้ลูกหายป่วย แม้แต่ตัวเอง
จะป่วยแทนลูกก็ยินดี

เพราะฉะนั้น กรุณาจึงมีสัตว์ที่ประสบความทุกข์เป็นอารมณ์
ท่านบอกว่าธรรมชาติที่มีความสงสารต่อทุกข์ของสัตว์ ได้แก่ ความ
สงสารสัตว์ที่กำลังได้รับความทุกข์ยากลำบากอยู่ หรือที่จะได้รับ
ความทุกข์ยากลำบากในกาลข้างหน้า แสดงอาการให้เราเห็นคือ
มีความเป็นไปด้วยการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ เป็นลักษณะ
ขจัดทุกข์ของบุคคลอื่นเป็นหน้าที่ มีการไม่เบียดเบียนด้วยกาย
ด้วยวาจา ด้วยใจ เป็นผลที่ปรากฏแก่ใจ มีการเห็นสัตว์ผู้ประสบ
ความทุกข์ ถูกทุกข์ครอบงำ ประสบด้วยทุกข์ภัยโรคเป็นตัวกระตุ้น
ให้บังเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น คำว่า โลก ปตฺถมภิกา เมตฺตา จึงคลุมไปถึง
ตรงนี้ แต่เวลาทรงแสดงว่า มีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อสัตว์ทั้งหลาย
เป็นอาการของเมตตากรุณาหนักไปในทางกรุณา จิตอนุเคราะห์
คือมองเห็นสัตว์อื่นประสบความทุกข์ ต้องการจะช่วยเขาให้

หลุดจากความทุกข์ การพัฒนาจิตได้อย่างนี้ เป็นคนระดับ
พระอริยบุคคล อย่างที่เราสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า

กรุณามหณฺณโว มีความกรุณาคุณห้วงมหารรณพ

คุณลักษณะเด่นของพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง เรียกว่า

โลกานุกัมปโก ทรงเป็นผู้อนุเคราะห์ต่อชาวโลก

การกระทำทุกอย่างของพระพุทธเจ้าเป็นการอนุเคราะห์ต่อ
ชาวโลก หวังประโยชน์ หวังเกื้อกูล หวังความสุขต่อสรรพชีวิต
ทั้งหลาย

เพราะอะไร เพราะว่าในสายพระเนตรของพระพุทธเจ้านั้น
ทรงมองสรรพชีวิตอยู่ในทะเลของความทุกข์ เป็นภารกิจของ
จิตที่กรุณา ปราบปรามที่จะช่วยขจัดความทุกข์ซึ่งเกิดแก่คนสัตว์
เหล่านั้น

เพราะฉะนั้น ลักษณะของเมตตากรุณาจึงมีสัตว์ประสบ
ความทุกข์เป็นอารมณ์ สามัญชนทั่วๆ ไปบางทีก็มองไม่เห็น เช่น
คนเป็นเศรษฐี มีทรัพย์อยู่ดีมีสุขไม่เดือดร้อนเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับ
ปัจจัย ๔ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เราอาจจะรู้สึกว่าเขาอยู่
เป็นสุขแล้ว

แต่ถ้ามองจากสายพระเนตรของพระพุทธเจ้า เขายังประสบ
ความทุกข์อยู่ในสังสารวัฏ ชาตินี้เขาเป็นเศรษฐีมีทรัพย์อยู่เย็น
เป็นสุขชาติต่อไปเขาเป็นอะไร ทำความดีหรือทำความชั่วก็ไม่รู้
เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังมีกิเลส ยังมีกรรมอยู่ ในสายพระเนตร
ของพระพุทธเจ้าทรงถือว่ายังมีความทุกข์อยู่ ด้วยจิตที่อนุเคราะห์
ต่อโลกจึงทรงมีความกรุณาต่อสรรพสัตว์

ปัญหาใหญ่ในโลกเรา จะเห็นว่าจิตประกอบด้วยโทสะเจตสิก คือประกอบด้วยความโกรธ ความอาฆาต ความพยาบาท ความเบียดเบียน ความประทุษร้ายกัน เอาแต่เบียดเบียนอย่างเดียว ก็อาการหนักแล้ว เพราะเบียดเบียนคือจิตไม่คิดอนุเคราะห์ จิตที่ขาดความกรุณา

เพราะฉะนั้น การเบียดเบียนกันก็คือการสร้างความทุกข์ออกมาในลักษณะต่างๆ ในขณะที่เดียวกันการไม่เบียดเบียนกัน เป็นความสุขในโลก

เหล่านี้เป็นหลักการซึ่งเป็นพัฒนาการทางจิต มาจากศีลข้อที่ ๑ ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้าจิตมาถึงจุดนี้ได้ ศีลข้อที่ ๒, ๓, ๔, ๕ หรือแม้สัก ๒๐๐-๓๐๐ ข้อก็รักษาได้เองโดยอัตโนมัติ เพราะว่าในโลกนี้มีสิ่งที่มีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิตเป็นสมบัติของสิ่งมีชีวิต เพราะฉะนั้น เมื่อเรามีเมตตา มีจิตคิดอนุเคราะห์ต่อคนเหล่านั้นแล้ว เราจะไม่ละเมิดแม้แต่สิ่งที่เป็นทรัพย์สินเงินทองของเขา การอยู่ร่วมกันโดยสันติก็จะบังเกิดขึ้น

เพราะนี่คือสันติธรรมที่นำเข้าไปสู่สันติสุข สันติภาพ แล้วกระจายตัวเองออกไป โดยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ตามที่ทุกคนต้องการปรารถนา

สวัสดิ์

สมบัติ พรหมพันธุ์

ศรีแห่งชีวิต

เพื่อนรัก

การเดินทางไปไหว้พระของผมพร้อมด้วยพรรคพวก ที่ได้เล่า มาโดยลำดับนั้นฟังดูแล้วออกจะเป็นการล่าช้าอยู่บ้างในด้านระยะ ทางแต่ผมต้องการจะเน้นในจุดของศาสนามากกว่าจะเป็นการ นำเที่ยวอย่างที่ได้มีการขีดเขียนบอกเล่ากันมากแล้ว และคงต้อง รักษาแนวความคิดนี้ไว้ตลอดไป

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า บริเวณโพธิมณฑลนั้นมีสถานที่ซึ่ง ถือว่าสำคัญอยู่ ๔ แห่งอันจัดเป็นบริโศกเจดีย์ คือสถานที่ซึ่ง พระพุทธเจ้าเคยเสด็จประทับภายหลังแต่การตรัสรู้ของพระองค์ คือ ต้นอัสสัตถพฤกษ์ ซึ่งต่อมาเรียกว่า ต้นโพธิ์ อันหมายถึงโพธิ คือ ปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธองค์ หนังสือที่แต่งขึ้นในเมืองไทย เรียกเลยไปว่า พระศรีมหาโพธิ ทำให้ได้หลักสังเกตว่า คนไทย เรานี้ออกจะนิยมคำว่า ศรี มากทีเดียว แม้พระนามพระพุทธบิดา พระพุทธมารดา ก็มีการเติมคำลงไปหน้าพระนามว่า พระเจ้า ศิริสุทโธทนะ พระนางเจ้าศิริมหามายา

ในปัจจุบันนี้ถ้าคุณสังเกตดูให้ดีจะพบว่า คำว่า ศรี ถือเป็น คำสูงมากทีเดียว แม้สมณศักดิ์พระราชาคณะสามัญ เพื่อให้เห็น ความแตกต่างกันในด้านวิทยฐานะ ท่านกำหนดว่าถ้าเป็นพระ เปรียญเอก โดยเฉพาะคือเปรียญธรรม ๙ ประโยค จะต้องมีเครื่องหมาย “ศรี” นำหน้า เช่น พระศรีวิสุทธิญาณ พระศรีวิสุทธิวงศ์ เป็นต้น จนพระราชาคณะ พระครูเมืองไทย ขึ้นต้นด้วยศรีกันเกือบ

ไปหมด เฉพาะพระราชอาคณະสามัญมีศรีหน้าหน้าประมาณ ๔๐ รูป บางคราวทากนิมนต์พระไป ๙ รูป มีศรีหน้าหน้าเสียดั่ง ๕ รูปก็มี ฟังดูแล้วแปลกดีเหมือนกัน คล้ายๆ กับว่าเมืองไทยเราขาดแคลน ภาษาเอามากทีเดียว ทำให้นึกถึงพวกโอรสเทวดาที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านแสดงไว้ในมหาสมัยสูตร ผมอ่านแล้วอดสงสัยพวกเทวดาไม่ค่อยได้ เพราะลูกๆ ของท่านก็องค์ๆ มีชื่อว่า อินทร์ หมดเลย เวลาเรียกชื่อกันคงยุ่งน่าดู แต่มองอีกมุมหนึ่งทำให้เราพบว่า อักษรศาสตร์ของเทวโลกด้อยพัฒนาเอามากทีเดียว

เรื่องศรีหน้าหน้าพระราชอาคณະ พระครูในเมืองไทยผมคิดมานานแล้ว คือสงสัยว่าท่านคิดกันอย่างไรชื่อจึงได้ออกมาขึ้นต้นเหมือนกันอย่างนั้น พุดถึงในแง่ความหมายก็ไม่เห็นว่าสูงส่งอะไรเลย ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานท่านให้ความหมายไว้ว่า

ศรี ๑ น. มิ่ง, สง่า, แสง, ความสุขใส, ความสว่าง, ความเปล่งปลั่ง, ความงาม, ความดี, ความน่ารัก, ความเจริญ, ความร่ำรวย, ลาก, ความสำเร็จ, มงคล, ความเป็นใหญ่ และชื่อพระลักษมี ซึ่งเป็นมเหสีของพระนารายณ์, ศรี ๒ น. พลู (มลายู), (ราชา) หมากพลู เรียกว่า พระศรี, ศรี ๓ น. ผู้หญิง

อันเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า คำว่า ศรี เป็นคำนามที่มีความหมายในเชิงรูปธรรมส่วนมาก ไม่น่าจะนิยมคำนี้กันมากดังที่เป็นอยู่เลย ถ้าไปดูความหมายของอินเดียดีแล้วกลายเป็นเรื่องที่น่าขำมาก เพราะคำว่า “ศรี” มีความหมายเท่ากับ “นาย” หรือ มิสเตอร์เท่านั้นเอง เรื่องภาษาที่น่าขำของคนอื่นมาใช้บางคราวก็น่าขำดีเหมือนกันคือไปกันคนละเรื่องเลยจริงๆ

อนิมิสสเจตีย์ คือ สถานที่พระพุทธเจ้าประทับทอดพระเนตร
พระโพธิในสัปดาหที่ ๒ แห่งการตรัสรู้ เป็นเวลา ๗ วัน ปัจจุบันมี
รูปเจตีย์ ๔ เหลี่ยมมสอบขึ้นไปทำนองพระปรารภประดิษฐานอยู่ ณ
จุดนั้น และระหว่างอนิมิสสเจตีย์กับต้นโพธิ์นั่นเอง มีรูปดอกบัว
๒ แถวๆ ละ ๗ รูป เล่ากันว่าแถวที่อยู่ข้างล่างซึ่งเก่ากว่านั้นสร้าง
มานานแล้วจนชำรุดเสียหายไปมาก จึงมีการสร้างเพิ่มเติมขึ้นใน
คราวหลัง เป็นเครื่องหมายว่า หลังจากพระผู้มีพระภาคประทับยืน
ทอดพระเนตรต้นโพธิ์ ซึ่งน่าจะหมายถึงทรงทอดพระเนตรด้วย
ปัญญาจักขุ ตรวดดูพระโพธิญาณคือปัญญาเครื่องตรัสรู้ของ
พระองค์มากกว่าต้นไม้ ดังที่เคยกล่าวมาแล้วในฉบับก่อน พระองค์
ได้เสด็จเดินจงกรม ณ ที่นั้นตลอด ๗ วัน

ต่อจากนั้น เสด็จประทับ ณ รัตนขรเจตีย์ ทรงพิจารณา
ธรรมะชั้นละเอียดคือเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นเวลา ๗ วัน
สถานที่ตั้ง ๓ แห่งนอกจากต้นโพธิ์ ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกแต่
ปรากฏในหนังสือรุ่นหลังคือ อรรถกถาบางท่านเข้าใจว่าเพื่อต้อง
การแสดงสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าให้ครบ ๗ สัปดาห เพราะ
พระไตรปิฎกบอกไว้เพียง ๔ แห่งเท่านั้น ข้อที่น่าสังเกตคือคำว่า
ประทับตลอด ๗ วันนั้น เป็นเหมือนคำพูดที่ว่าทำงานตลอดสัปดาห
ความหมายคือ เวลาส่วนมากได้ใช้ไปเพื่อการทำงาน ไม่ได้หมาย
ความว่าทำงานตลอดเวลาโดยไม่ได้ทำอย่างอื่นเลยฉันใด การ
ประทับเสวยวิมุตติสุขของพระพุทธเจ้าน่าจะมีลักษณะเช่นเดียวกัน
ฉันนั้น

หลังจากได้ไหว้พระบริเวณโพธิมณฑลแล้ว พวกเราได้เดินทาง
เพื่อไปยังต้นมุจลินท์ ระหว่างทางได้เดินผ่านเสาศิลาของพระเจ้า

อโศกมหาราช แต่แปลกที่ไม่เห็นมีจารึกอะไรไว้เลย เข้าใจว่าทรง
ให้ปักไว้เป็นเครื่องหมายว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ณ บริเวณตรงนั้น
เท่านั้นเอง ใกล้กับเสาศิลาจารึกมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ต้นหนึ่ง ซึ่ง
ผมเคยบอกคราวหนึ่งว่า เมื่อท่านเซอร์อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม
อธิบดีกรมโบราณคดีของอินเดีย ในสมัยที่อังกฤษปกครอง ได้
จัดการตกแต่งบริเวณโพธิมณฑลนั้น ต้นโพธิ์ซึ่งมีอายุเก่ามากแล้ว
ได้โค่นลงมา และชาวฮินดูได้ใช้บริเวณต้นโพธิ์เป็นที่ทำปุพพเปตพลี
ของพวกเขา จนเกิดการวิวาทกับชาวพุทธ เพื่อตัดปัญหาเหล่านี้
ท่านจึงแยกกิ่งจากต้นเดิมปลูกไว้ ๒ แห่ง คือ ณ จุดที่ต้นเดิมโค่น
ลง ในฐานะเป็นสังเวชนียสถานของชาวพุทธ กับใกล้สระน้ำที่ชาว
ฮินดูมาบำเพ็ญบุญเช่นสรงบูชาบรรพชนของตน แปลกที่ต้นโพธิ์
ซึ่งแยกมาจากต้นเดียวกัน แต่ปลูกไว้ในที่ใกล้กันไม่มากนักกลับผิ
กันอย่างตรงกันข้าม คือต้นที่ปลูกให้แก่พวกฮินดูกลายเป็นต้นโพธิ์
ธรรมดาไป ในขณะที่ต้นที่ปลูกตรงจุดที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ กลายเป็น
ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ มีคนเคารพสักการะบูชา มีเจ้าหน้าที่รักษาความ
สะอาด ทางราชการสร้างเป็นรั้วกันไว้ไม่ให้คนเข้าไปเดินพลุกพล่าน

ทำให้คิดถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ ในคำที่เราพูดกันว่า “ถึงที่”
ซึ่งตามปกติแล้วเรามักใช้หมายเอาเวลา เช่น คนตายเพราะเหตุ
ใดเหตุหนึ่ง เรามักพูดว่า ถึงที่เขาแล้ว ความหมายโน้มเอียงไป
ทางกาละมากกว่าเทศะ แต่ตามหลักทั่วไปจะพบว่า เทศะที่ตั้งของ
สิ่งเหล่านั้นมีความสำคัญเหมือนกัน เช่นที่ปลูกกิ่งโพธิ์จากต้นเดีย
วกันในที่ต่างกันดังกล่าว

ในขณะที่พวกเราเดินไปนั้นได้พบคนธเบตเป็นอันมาก ซึ่ง
อพยพเข้ามานานแล้วสมัยจีนแดงเข้ายึดครอง ชาวธเบตเป็นชาว
พุทธที่เคร่งครัดมากในด้านศรัทธา และพุทธานุภาพได้ช่วยชาว

ธเบตไว้มากทีเดียว โดยเฉพาะคือ ต้นโพธิ์ ช่วยให้พวกเขาได้เก็บใบที่ร่วงลงมาอัดขายได้ราคางาม ช่วยให้เขาได้บำเพ็ญบุญตามความเชื่อของพวกเขา จนอาจพูดได้ว่า พวกธเบตอยู่ดีมีสุขด้วยพุทธานุภาพทีเดียว

ข้อที่น่าเสียดายและเสียใจอย่างหนึ่งคือ ด้านหน้าของต้นโพธิ์ที่หันไปทางแม่น้ำเนรัญชรา มีบ้านของชาวอินเดียสร้างไว้มาก ส่วนมากเป็นกระท่อมเล็กๆ ทราบว่าที่ดินแถวนั้นเป็นของพวกมหันต์ อันเป็นนักบวชในศาสนาฮินดู และเป็นราชาที่ดินในแถบนั้น หากสามารถเปลี่ยนแปลงโดยย้ายบ้านเหล่านั้นออกไป ปรับถางบริเวณนั้นให้โล่งหรือจัดเป็นรูปสวนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จะสามารถดึงเอาบรรยากาศสมัยพุทธกาลกลับมาได้มากที่สุดทีเดียว ถึงแม้แม่น้ำเนรัญชราจะแห้งไปมากแล้วก็ตาม เพราะแม้ในสมัยพุทธกาลเอง แม่น้ำเนรัญชราก็น่าจะข้ามไปมาด้วยการเดินข้ามได้อยู่แล้ว เพราะในหลักฐานก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ท่านบอกว่า พระพุทธเจ้ารับข่าวมธุปายาสที่นางสุชาดาถวายและทรงลอยถาดอธิษฐานเสี่ยงพระบารมี ทรงทำคนละฟากกับที่ตั้งของต้นโพธิ์ ทำให้เข้าใจว่าพระองค์เสด็จดำเนินข้ามแม่น้ำ โดยไม่ต้องอาศัยเรือ แม่น้ำในประเทศอินเดียชนิดที่เรียกว่า นทีโทษ คือกว้างแต่ตื้นกับลึกแต่แคบมีมากนัก แม่น้ำเนรัญชราอยู่ในจำพวกนี้ คือ กว้างแต่ตื้น เมื่อน้ำมีมากเก็บน้ำไว้ไม่ได้ เมื่อน้ำน้อยใช้ประโยชน์ก็ไม่ได้เช่นกัน พูดถึงแม่น้ำชนิดนี้ทำให้คิดถึงคนเราที่มีลักษณะเดียวกับแม่น้ำ คือ

- กว้างแต่ตื้น คือคนบางคนรอบรู้ไปเสียทุกอย่าง แต่ไม่อาจใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้นได้เต็มที่ เป็นประเภทไม่รู้อะไรจริงสักอย่าง เข้าทำนองที่พูดกันว่า รู้เหมือนเป็ด

- ลึกแต่แคบ เป็นประเภทคนที่รู้เรื่องบางเรื่องลึกซึ่งพอสมควร แต่ขอบข่ายของเนื้อหาแห่งสิ่งที่ตนรู้จักลับแคบ ไม่อาจพลิกแพลงความรู้ปรับใช้ให้เหมาะสมแก่กรณี บางคราวยังทำเป็นคนโง่ขยันเสียอีก ยิ่งสร้างปัญหาให้มากขึ้น หลักการแสวงหาความรู้จึงต้องยึดหลักที่ว่า รู้ทุกอย่างในบางอย่าง แต่รู้บางอย่างในหลายๆ อย่าง

พูดถึงวัดมหันต์ ทำให้นึกถึงประวัติศาสตร์ของโลกในด้านต่างๆ คิดแล้วกลับเป็นเรื่องน่ากลัวมาก อย่างเช่นการปฏิวัติในฝรั่งเศส สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ซึ่งพวกราชาที่ดินมีส่วนในการสร้างให้เกิดขึ้นไม่น้อยเลย และที่น่าคิดคือโบสถ์ทั้งหลายในฝรั่งเศส กลายเป็นราชาที่ดินกับเขาด้วย และดูเหมือนจะเป็นเอามาเสียด้วย ว่ากันว่ามีถึง ๑ ใน ๔ ของที่ดินทั้งหมดเป็นของวัด แต่เมื่อมามองถึงวัดในพระพุทธศาสนาแล้ว ทำให้สบายใจได้ว่าวัดในพระพุทธศาสนาไม่มีลักษณะอย่างนั้น แม้ว่าวัดบางวัดจะมีที่กัลปนาอยู่บ้าง แต่เมื่อเทียบอัตราจำนวนพระภิกษุสามเณรศิษย์วัดแล้ว ที่วัดมีเพียงจำนวนเล็กน้อยเท่านั้นเอง แม้จะให้เขาเช่าก็อยู่ในประเภทเพื่อรักษาสีทิวทัศน์เท่านั้นเอง

ผมเคยทราบว่ วัดหลายวัดในกรุงเทพมหานครที่มีที่ดินบ้านให้ชาวบ้านเช่ามาแต่ก่อน ปัจจุบันนี้ยังคงคิดค่าเช่าถูกจนไม่น่าเชื่อคือค่าเช่าที่ได้น้อยกว่าค่าภาษีโรงเรือนที่วัดต้องเสียให้แก่รัฐเสียอีก แต่ไม่กล้าขึ้นค่าเช่าเพราะกลัวชาวบ้านด่า บางคราวคนเหล่านั้นมีพรรคพวกเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ใจไม่ค่อยจะเป็นธรรม ยิ่งอันตราย ผมรู้จักคนบางคนซึ่งเช่าที่วัดในกรุงเทพมหานคร ประเภทอาคารสมัยก่อน ปรากฏว่าเขาให้ค่าเช่าแก่วัดเดือนหนึ่งประมาณ ๒๐๐

บาท แต่ในขณะที่เดียวกัน เขาเอาห้องข้างล่างให้คนอื่นเช่าเป็น
ร้านทำธุรกิจต่างๆ เดือนหนึ่งอย่างน้อย ๘,๐๐๐ บาท บางแห่งถึง
๑๐,๐๐๐ บาท รู้สึกว่า เขาชื่นชมกันดี ผมกลับมองเห็นเป็นบาป
เหลือเกินที่ทำเช่นนั้น แต่คนเรานั้นมีพื้นของความเห็นแก่ตัว ความ
โลภจัดอยู่มากบ้างน้อยบ้าง การตัดสินใจปัญหาเหล่านี้จึงอยู่ที่
อัธยาศัยของแต่ละคน แต่ผลดีที่ทางวัดได้คือ การไม่ถูกนำไปเป็น
เงื่อนไขในการโฆษณาชวนเชื่อว่า วัดชุดรีดคนยากจนหรือเอาวัดเอา
เปรียบสังคม ในประเด็นนี้สำหรับผมเองกลับมีความคิดว่า การ
ทำเช่นนั้นเป็นภยากติมากเกินไป ควรหาจุดนัดพบกันที่เหตุผลอัน
เป็นธรรม อย่างน้อยที่สุดวัดน่าจะไม่ต้องชดเชยค่าภาษีโรงเรียนให้
แก่ผู้เช่า เพราะอย่างไรๆ วัดก็ต้องได้รับบริจาคมาจากทายกผู้มี
ศรัทธาคนอื่น ดูอย่างไรก็ไม่อาจมั่นใจได้ว่าที่เป็นอยู่เช่นนี้คือ ความ
ยุติธรรมอย่างที่เรียกหากัน

เรื่องของวัดมหันต์มีที่น่าเกลียดอีกอย่างหนึ่งคือ พวกเขา
นำพระพุทธรูปเป็นอันมากไปวางไว้ในที่ไม่เหมาะสมเช่น ประตู
เชิงบันไดแม้แต่ใกล้คอกโค ทำนองจะให้พระพุทธรูปเป็นนาย
ทวารบาล ผมเผลอเข้าไปหน่อยหนึ่งต้องถอยกลับ เพราะรู้สึก
สลดใจจนบอกไม่ถูก ทั้งๆ ที่ผมเองเป็นคนไม่ค่อยคิดมากเรื่อง
พระพุทธรูปและเรื่องพุทธาภิเษกแล้วหรือไม่ เพราะผมไม่เชื่อว่า
พระสงฆ์จะเศกพระพุทธรูปมาให้ขลังได้ หากท่านจะเป็นพระพุท
ธูปมาขลัง ศักดิ์สิทธิ์หรืออะไรก็ตาม ผมว่าเป็นเรื่องของศรัทธาและ
พุทธานุภาพมากกว่า แต่เมื่อสร้างขึ้นเป็นรูปที่สมมติกันว่าเป็นพระ
พุทธรูปแล้ว ควรได้รับการประดิษฐานอยู่ในที่อันควร เมื่อเห็นพวก
มหันต์นำไปวางไว้เช่นนั้นจึงไม่สบายใจ แต่ไม่อาจที่จะพูดอะไรได้

การไม่ดูไม่เห็นเสียเลยจึงเป็นความดี อันที่จริงเรื่องที่เราเห็นแล้วไม่สบายใจแต่พูดไม่ได้เกี่ยวกับพระพุทธรูปนั้นมีมากเหลือเกิน แม้ในเมืองไทยเองก็เถอะ อย่างการนิยมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้ในที่ต่างๆ ที่มากที่สุดคือภาคกลางของประเทศไทย ผมเองคิดอย่างไรก็คิดไม่ออกว่าสร้างกันทำไม? เพราะพระพุทธรูปเจ้าันทรงเป็นใหญ่ด้วยพระคุณหาใหญ่ด้วยพระรูปไม่ การสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไว้กลางแจ้ง เห็นแล้วทำให้ไม่สบายใจมากกว่าที่จะเกิดศรัทธาในพระพุทธรูปคุณ เป็นเหมือนการไปพบเห็นพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในที่ไม่สมควรอย่างในวัดมหันต์ และแม้กลางทุ่งนาที่นาลันทา เห็นแล้วไม่สบายใจ สลดใจที่เห็นคนในสมัยก่อนเขาทำต่อปฏิมากรของศาสนาอื่น โดยขาดความสำนึกที่ชอบด้วยเหตุผลหรือยอมรับนับถือศาสดาพระองค์นั้น ในฐานะผู้ทำประโยชน์แก่โลกอย่างมากองค์หนึ่ง ผมจึงพยายามเลี่ยงที่จะดูพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในสถานที่และลักษณะดังกล่าวเสมอ เพราะเห็นแล้วนอกจากไม่สบายใจแล้วยังช่วยแก้ไขอะไรไม่ได้อีกด้วย

เดินเลยวัดมหันต์ไปไม่นานก็ถึง **สระมัจฉลินท์** อันเป็นสถานที่พระพุทธรูปเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขหลังจากตรัสรู้ ปัจจุบันสระนี้ยังคงสภาพเป็นสระน้ำอยู่ แต่คงไม่ลึกนักเพราะมองดูจากขอบสระสามารถเห็นพื้นดินภายใต้บางส่วน

ปัจจุบันต้นจิกหรือมัจฉลินท์ไม่มี คงมีแต่ต้นตาลซึ่งอายุคงมากพอสมควร ชาวบ้านยังคงเรียกชื่อสระตามชื่อเดิม และอาศัยน้ำในสระเลี้ยงสัตว์ รดน้ำพืชในไร่นาของตน ตลอดถึงใช้อาบ ขนาดของสระไม่กว้างมากนัก ประมาณเอาด้วยสายตาคิดว่าไม่เกิน ๒ ไร่ แต่อำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนผู้ต้องการใช้น้ำได้มากพอ

สมควร คงจะเป็นสะพานานมากมาก่อนที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้
สะพาน้ำได้ทำหน้าที่ของตนตามควรแก่ฐานะของสะพาน้ำ ทำให้ได้
แนวคิดว่ สรรพสิ่งและสรรพสัตว์ หากเมื่ออุบัติมาแล้วได้ทำหน้าที่
ของตนให้สมควรแก่ฐานะ คงจะเป็นชีวิตที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง อย่าง
มนุษย์เรานี้เมื่อก่แล้วโดยสรุปแล้ว หน้าที ตามฐานะเรามีกันเพียง
คนละ ๓ หน้าทีเท่านั้น คือ

- ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมและโลก ควร
ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและโลกตามสมควร หากทำอย่าง
นั้นไม่ได้ขอเพียงแต่อย่าทำสังคมและโลกให้เดือดร้อนเพราะตน
เป็นเหตุก็จะเป็นการดี แต่ถ้าทำประโยชน์แก่โลกสังคมได้ ความดี
นั้นก็เพิ่มพูนยิ่งขึ้น ตามปริมาณแห่งงานอันตนได้ทำเพื่อประโยชน์
แก่สังคมโลก อย่างพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ศาสดาทั้งหลาย
ตลอดถึงมหาบุรุษ เป็นอันมากท่านได้ทำไว้ ทำให้โลกยกย่อง
เคารพนับถือท่านเหล่านั้นจากอดีตกาลถึงปัจจุบัน และคงจะมีต่อ
ไปแม้ในอนาคตกาล

- ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของตระกูลวงศ์ คนเรา
จะเกิดมาในตระกูลอะไร นามสกุลว่าอย่างไรหาสำคัญไม่ ปัญหา
ที่สำคัญคือคนเหล่านั้นได้กระทำอะไร กระทำอย่างไรมากกว่า
เพราะทางพระพุทธศาสนาท่านแสดงว่า

**“คนจะเป็นผู้ประเสริฐหรือจะเป็นคนเลว ไม่ใช่เพราะชาติ
ตระกูล แต่จะเป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นคนเลวก็เพราะการกระทำ”**

การที่คนเราเกี่ยวข้องกันทางตระกูลนั้น เมื่อก่ถึงกฎ
แห่งกรรม ท่านแสดงว่าเป็นเพราะเคยอยู่ร่วมกันมาในฐานะญาติ
เมื่อชาติก่อน เพื่อสร้างความรักความเคารพและทำหน้าที่ต่อกันให้

ดี การแสดงออกซึ่งญาติธรรม คือธรรมะที่ญาติจะต้องปฏิบัติต่อญาติ จึงเป็นความจำเป็น

พระพุทธศาสนาได้แสดงหน้าที่อันคนที่เกี่ยวข้องกันทางตระกูลจะพึงปฏิบัติต่อกันไว้เป็นอันมาก เช่น

หน้าที่ของพ่อแม่จะพึงปฏิบัติต่อลูกของตน ทรงสอนให้กระทำด้วย “การห้ามมิให้ทำความชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ ตกแต่งให้มีครอบครัวเป็นหลักฐาน มอบทรัพย์สมบัติให้ในกาลอันสมควร”

ลูกเมื่อได้รับอุปการะจากพ่อแม่เช่นนี้ จะต้องปฏิบัติตนต่อท่านด้วย “เลี้ยงดูท่านยามแก่เฒ่า ช่วยเหลือในกิจการงานของท่าน ดำรงรักษาวงศ์ตระกูล ทำตนเป็นผู้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก ทำบุญอุทิศกุศลให้เมื่อท่านวายชนม์ลง” เป็นต้น

เรื่องวงศ์ตระกูลก็ทำนองเดียวกัน หากตนไม่อาจทำประโยชน์แก่อกุลแก่ตระกูลวงศ์ของตนได้ จะด้วยเหตุใดก็ตามควรจะสร้างสำนึกอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นภายในจิตว่า หากความเสื่อมเสียจะเกิดขึ้นแก่ตระกูลวงศ์จะต้องไม่เกิดขึ้นเพราะการกระทำของเรา ย่อมเชื่อว่าได้ทำความดีระดับหนึ่ง แต่ถ้าสามารถทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและตระกูลวงศ์ได้ ปริมาณแห่งความดีก็ย่อมจะเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ต้องอาศัยความสำนึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งเป็นอุปการะธรรมอันสำคัญเพราะโบราณท่านกล่าวว่า “ชั่วทหาญาตีดีทหาญาตี”

อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวทุกอย่างของคนแต่ละคนในครอบครัว ตระกูล สังคม มีความเกี่ยวข้องกับคนอื่นอยู่เสมอไป ไม่ว่าจะผลจะออกมาในทางบวกหรือทางลบก็ตาม ในแง่ของตระกูลนี้บางครั้งอาจยังหมายถึง “ชาติ” คือความเป็นสมาชิกของ

ชนชาติใดชนชาติหนึ่ง อย่างเช่นคนไทยจะทำอะไรก็ตาม ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชาติทุกกรณี ยิ่งเมื่อออกไปต่างประเทศ กระทำในท่ามกลางชนชาติอื่นยิ่งเห็นได้ชัดเจนมากกว่า การกระทำดีและกระทำชั่วของคนในชาติหนึ่งๆ ได้เชื่อมโยงไว้กับเกียรติภูมิของคนอื่นๆ ในชาติเดียวกันอย่างไร

- ในฐานะที่ตนเป็นในตำแหน่งหน้าที่ของตน ส่วนนี้หมายถึงโอกาส ขณะนั้นๆ ตนเป็นอะไรอยู่ ขอบข่ายความรับผิดชอบ การงานอันเป็นหน้าที่ของตนได้กำหนดไว้อย่างไร ควรทำหน้าที่ที่ตนเป็นอยู่ ดำรงอยู่ให้สมบูรณ์ แต่ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คนเรานั้นประกอบด้วยกามตัณหา ภวตัณหา จึงมีความอยากได้ อยากเป็นกันต่างๆ นานา จนบางครั้งลืมไปด้วยซ้ำว่าตนเป็นอะไร บ้าง อย่างบางคนเป็นกรรมการในหน่วยงานต่างๆ มากกว่าจำนวนวันในแต่ละเดือนเสียอีก และรู้สึกว่าเป็นเกียรติที่ได้เป็นกรรมการในหน่วยงานเหล่านั้น น้อยคนที่จะคิดถึงการกระทำ แต่มักมุ่งมันถึงสิ่งที่ตนควรจะได้และฐานะที่ตนอยากเป็น เพราะการได้กับการเป็นของบุคคล เป็นการสนองตอบความต้องการของตน แต่การทำงานเป็นความเหน็ดเหนื่อย สูญเสีย คนจึงสามารถอ้างอะไรก็ได้ เพื่อไม่ต้องทำงาน แต่ส่วนรายได้ในฐานะที่ตนเป็นคนไม่พร้อม จะเสียสละคือ

“ต้องพยายามให้ได้ตามฐานะที่ตนเป็น โดยไม่ใส่ใจถึงการกระทำของตนว่า คู่กับรายได้ที่ตนอยากได้หรือไม่”

เพราะโลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ และตกเป็นทาสแห่งตัณหาอย่างนี้เอง แม้พระพุทธศาสนาจะพยายามเน้นในจุด “พอดี” คือทางอันเป็นสายกลางไว้ก็ตาม

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว โลกมักจะไหลไปตามอำนาจแห่ง
ตัณหา มากกว่าจะไหลไปตามสายธารแห่งพระธรรม

ความไหลไปในลักษณะนี้เกิดขึ้นแม้ในวงการของพระภิกษุใน
พระพุทธศาสนา จนตำแหน่งบางอย่างในฝ่ายบริหารมีคนเป็นกัน
เพียงไม่กี่คนแต่เป็นกันคนละหลายตำแหน่ง ทำให้งานเกิดหมุนวน
อยู่กับที่เป็นการหยุดพัฒนาการ ในด้านต่างๆ ลงไป

ผมเห็นว่าคนเรานั้นล้วนมีตัณหาด้วยกันทั้งนั้น แต่ใครก็ตาม
ที่หยุดความปรารถนาไว้ในจุดที่สามารถทำกรงานตามหน้าที่
ที่ตนเป็นให้สมบูรณ์ได้ ย่อมได้ชื่อว่าเข้าถึงความสมบูรณ์แห่งชีวิต
ได้ในระดับหนึ่ง เพราะเป็นการเสริมสร้างคุณค่าแห่งชีวิต โดยอาศัย
ร่างกายที่ปราศจากคุณค่า เพราะค่าของชีวิตคนย่อมสำแดงผล
ออกมาจากงานการที่เขาได้กระทำให้สมบูรณ์ในระดับนั้นๆ ตาม
สมควรแก่การเกี่ยวข้องของตน ต่อภาวะทั้ง ๓ ดังกล่าวแล้วนั่นเอง
เพราะท่านกล่าวว่า

“ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน”

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

คุณธรรมของบัณฑิต

เพื่อนรัก

วันก่อนผมได้พูดถึงเรื่อง **ลัทธิมังสวิรัต** ซึ่งได้ข่าวว่ามีการเผยแพร่กันอย่างกว้างขวางในเมืองไทยปัจจุบัน ที่พูดนี้มีได้หมายความว่าผมคัดค้านการปฏิบัติแบบนั้น ตรงกันข้ามผมกลับเห็นว่าหากใครทำได้ก็เป็นการดีสำหรับเขาเหล่านั้น แต่ที่ผมอยากตำหนิเพราะมีการกล่าวอ้างในลักษณะบิดเบือนพระพุทธรวณะ ทั้งพระวินัยและพระสูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ และแสดงออกซึ่งการยกตนข่มคนอื่นอย่างน่าเกลียด จนถึงเรียกคนอื่นที่บริโภคนเนื้อสัตว์เป็นยักษ์เป็นมารไปเสียเลย

เรื่องนี้ถ้าคนมีหลักของความเป็นบัณฑิตอยู่บ้าง จะไม่สร้างปัญหาอะไรขึ้นมาเลย เพราะลักษณะของบัณฑิตจะมีการเพ่งโทษตนเองเป็นกำลัง แต่คนพาลมีการเพ่งโทษคนอื่นเป็นกำลัง ผมจึงตกลงใจสนทนากับคุณ “เรื่องบัณฑิต” ในพระพุทธรศาสนา เพื่อแสวงหาข้อยุติกันด้วยเหตุผลว่า บัณฑิตในพระพุทธรศาสนานั้น ท่านแสดงลักษณะไว้อย่างไรบ้าง

คำว่า “บัณฑิต” ตามความหมาย ที่รู้กันทั่วไปคือ นักปราชญ์ผู้มีปัญญา แต่เนื่องจากคำนี้เป็น คำที่ท่านใช้ทางพระพุทธรศาสนา มาก่อน ความหมายของคำว่า บัณฑิต จึงปรากฏในที่ต่างๆ หลายนัยด้วยกัน การพูดถึงคุณธรรมของบัณฑิต จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจถึงลักษณะของบัณฑิตเป็นต้น เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธรศาสนา ลักษณะของคนที่ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต ท่านแสดงไว้โดยอเนกปริยาย เช่น

- ท่านที่ดำเนินชีวิตตามหลักของกุศลกรรมบท ๑๐ คือ ทำ พูด คิดเป็นกุศล ดำเนินชีวิตของตนด้วยการใช้ปัญญา รู้จัก ใช้ปัญญา มีความรอบรู้ในเหตุผล เชื่อว่า บัณฑิต

- ผู้ที่ดำเนินชีวิตเป็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ด้วยอาศัยความรู้เห็นหลักดำเนินชีวิต หยั่งรู้เหตุผล โดยต้องแท้ เชื่อว่า บัณฑิต

- ท่านผู้พิจารณากรรมอันตนพึงทำด้วยกาย วาจา ใจ โดยรอบคอบ หยั่งรู้ถึงผลประโยชน์ของกรรมนั้นว่า จะก่อคุณแก่ตน และคนอื่นแล้ว จึงจะทำลงไปทุกคราว คนเช่นนี้เชื่อว่าเป็น บัณฑิต

- คนใดไม่หมายปองสิ่งที่ตนไม่ควรได้ ไม่ไขว่คว้าสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ไม่เศร้าโศกถึงเรื่องที่ผ่านมาไปแล้ว ทำปัจจุบันของตนให้ดี คนเช่นนี้ได้เชื่อว่าเป็น บัณฑิต

- คนที่ทำประโยชน์แก่ตนและคนอื่นได้ เมื่อไม่อาจทำประโยชน์แก่คนอื่น ก็พยายามทำประโยชน์เพื่อตน หากทำประโยชน์เพื่อตนก็ไม่อาจทำได้ ก็พยายามปลีกตนออกจากความชั่ว คนเช่นนี้เชื่อว่าเป็น บัณฑิต

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงคุณลักษณะของบัณฑิตไว้เป็นอันมาก เช่น

“เชื่อว่าบัณฑิต ย่อมทำประโยชน์ให้สำเร็จได้ ย่อมเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ บัณฑิตย่อมสำรวมอินทรีย์ ไม่เพ่งโทษคนอื่น ไม่แสดงอาการขิ้นลง ย่อมแนะนำในสิ่งที่ควรแนะนำ ไม่ประกอบในฐะที่ไม่ควรประกอบ ได้ทรัพย์มาย่อมสงเคราะห์ญาติ บริวาร หม่อมคณะ ให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง” เป็นต้น

บัณฑิต ในความหมายของพระพุทธศาสนาจึงมีขอบข่ายกว้างไกลกว่าที่เข้าใจกันโดยทั่วไป สำหรับในที่นี้จะนำหลักธรรมที่ทางพระพุทธศาสนาแสดงไว้เกี่ยวกับบัณฑิตในแง่มุมต่างๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมของผู้ที่ได้รับการรองรับว่าเป็น บัณฑิต หรือคิดว่าควรจะเป็นบัณฑิต

“บัณฑิต” ในพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยคุณธรรมดังต่อไปนี้

๑. **พื้นอัธยาศัยดี** บัณฑิตจะต้องมีพื้นอัธยาศัย ๓ ลักษณะ คือ

- **ไม่โลภจัด** คือ ไม่อยากได้อะไรเกินพอดี แม้มีความต้องการปรารถนาสิ่งอะไรก็ใช้ความเพียรพยายาม แสวงหาให้ได้มาโดยทางที่ชอบธรรม รู้จักพอใจ พอควร พอประมาณในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของปัจจัย ๔ มองเห็นโทษของความมักมากอยากได้จัด ยึดมั่นในหลักของสัมมาอาชีวะตามสมควรแก่ฐานะของตน

- **อัธยาศัยไม่โหดร้ายรุนแรง** มีความเมตตา กรุณา เป็นหลักจิต ไม่เป็นคนใจจัด ใจดำ ใจร้าย ไม่อ่อนแอ แต่อ่อนโยน ไม่มีความลำเอียง มีความสุขุมรอบคอบ ไม่ต้องการเห็นความมีเวรภัยต่อตนเอง และคนอื่น

- **มีจิตแช่มชื่น** อย่างที่บาลีท่านใช้คำว่า มีเมตตาเป็นปุระจาริก คือเมตตานำหน้าทั้งการทำ การพูด แม้แต่การคิด ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับตนและคนอื่น

๒. มีความรู้ดี

ปัจจุบันนี้กำหนดความเป็นบัณฑิตด้วยการศึกษาจบชั้นปริญญา อย่างน้อยก็ต้องเป็นปริญญาตรีขึ้นไป คำว่า ปริญญา

แปลว่ารอบรู้หรือรู้รอบ ซึ่งอันที่จริงเป็นคำในพระพุทธศาสนา แต่
ปริญญาในพระพุทธศาสนาท่านแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

๒.๑ ญาตปริญญา รู้ด้วยประสาทสัมผัส คือการศึกษา
เล่าเรียน การพบเห็น เป็นต้น จนถึงการกำหนดแยกชั้นธ ธาตุได้
ว่าอะไรเป็นอะไร

๒.๒ ตีรณปริญญา ความรอบรู้ที่เกิดจากพิจารณา หมายถึง
สามารถนำเอาหลักการ วิธีการที่ได้ศึกษานั้นเอง วิเคราะห์ วิจัย
ตรวจสอบ สังเคราะห์ จนถึงกับพิจารณา ให้เห็นนามรูปเป็นจริง
ตามพระไตรลักษณ์เป็นที่สุด

ความรอบรู้ทั้ง ๒ ระดับนี้ จำเป็นต้องอาศัยหลักที่เรียกว่า
พหุสัจจะ เข้าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

- สุตตะ ศึกษาสดับตรับฟังมาก หรือมีประสบการณ์โดยตรงมาก
- ธตฺตา ทรงจำเรื่องต่างๆ ที่ผ่านพบมาได้มาก
- วจฺสา ปริจิตา ท่องจำหลักเกณฑ์สำคัญต่างๆ ได้
- มนฺसानุเปกฺขิตา พังพินิจเรื่องนั้นด้วยใจ คือนำเอาข้อมูล
หลักวิชาการต่างๆ เหล่านั้นพังพินิจพิจารณา ไม่ใช่เชื่ออะไรตาม
ที่ตำราบุคคลว่าไว้เสมอไป
- ทิฏฺฐิยาสุปฏิวิทฺธา เข้าใจเรื่องนั้นอย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน
สามารถย่อและขยายเรื่องนั้นๆ ออกไปได้

บัณฑิตในความหมายปัจจุบันอย่างน้อยที่สุด ควรจะมีความ
รอบรู้อยู่ในระดับนี้ จึงจะสมนามของผู้ที่ท่านเรียกว่า บัณฑิต เป็น
นักปราชญ์ในความหมายที่รู้กันทั่วๆ ไป

๒.๓ ปหานปริณญา ความรอบรู้จนเกิดละได้ คือละชั่ว ประพฤติดีได้เป็นต้นไป จนถึงละความยึดติดลุ่มหลงในขั้น ๕ ลงไปได้ในที่สุด ในขั้นนี้ท่านถือว่าเป็นบัณฑิตที่แท้จริง ตามคุณลักษณะที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่สำหรับบัณฑิตที่ศึกษาจนรับปริณญาบัตรมาอย่างน้อยที่สุดก็น่าจะเข้าถึงจุดของผู้ฉลาดใน ๓ ทางด้วยกัน คือ

- อปายโกศล ฉลาดในทางแห่งความเลื่อม เช่น รู้ซึ่งว่า อบายมุข ๖ เป็นทางแห่งความเลื่อม เป็นต้น

- อายโกศล ฉลาดในทางเจริญ เช่น รู้ชัดว่าความยินดีในธรรม ใคร่ในธรรม เป็นทางแห่งความเจริญ เป็นต้น

- อุบายโกศล ฉลาดในการใช้อุบายวิธี ในอันที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเลื่อม มาดำเนินชีวิตในทางเจริญได้ เพราะว่าคนมีปัญญาที่แท้จริง จะต้องเข้าถึงปัญญาที่ท่านเรียกว่า “นิปโก” คือปัญญาที่สามารถรักษาตน ค้ำครองตนให้ดำรงอยู่ในทางแห่งความเจริญ หรือกุศลกรรมบถได้

เครื่องประกอบในการที่จะให้อุบายโกศลสมบูรณ์ บัณฑิตจำต้องเพิ่มพูนความรู้ใน “เหตุผล” ว่า เมื่อทำเช่นนี้ผลจะต้องออกมาจากนี้ ผลเช่นนี้เกิดมาจากเหตุเช่นนี้ ความเป็นผู้รู้จักตน โดยถ่องแท้ ความรู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักคนแต่ละคน เมื่อบัณฑิตรู้ในเรื่องเหตุผลเป็นต้นแล้ว จะช่วยให้สามารถทำตนเองให้เหมาะสมแก่ตน ประมาณ กาล บุคคล ชุมชนได้เป็นอย่างดี

หลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ท่านเรียกว่า **สัปปริสธรรม** คือธรรมของสัตบุรุษหรือบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา ที่ท่านผู้เป็น

บัณฑิตจำเป็นต้องมี คนเราจะมีแต่ความฉลาดโดยขาดความเฉลียวไม่ได้ เพราะมีบัณฑิตที่มีแต่ความฉลาด แต่ขาดความเฉลียวนี้เอง โบราณท่านจึงกล่าวว่า “สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง”

๓. มีความประพฤติดี

พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นจอมปราชญ์ ทรงสมบุรณ์ด้วยพระคุณบทหนึ่ง คือ “วิชชาจรณสมบุโน” แปลว่า ทรงสมบุรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ความประพฤติดีจึงเป็นคุณธรรมของบัณฑิต ซึ่งจะช่วยให้รักษาความเป็นบัณฑิตไว้ได้ ความประพฤติดีของบัณฑิตท่านแสดงไว้ในบาลีว่า

๓.๑ **สุจินตจินต** คิดเรื่องที่ดีซึ่งเคยคิดมาแล้ว เป็นปกติ ความคิดที่ดีนั้นเมื่อก้าวโดยสรุปคือ ไม่คิดโลก อยากรได้ของใครๆ ในทางที่ไม่ชอบธรรม ไม่คิดอาฆาตพยาบาท มีความเห็นถูกต้องตรงตามทำนองคลองธรรม

๓.๒ **สุภาสิตภาสี** พูดถ้อยคำที่ดีอันตนเคยพูดมาโดยปกติ เรื่องวาจาเป็นเรื่องสำคัญมาก อย่างที่โบราณท่านกล่าวไว้ว่า “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา” คำพูดที่ชื่อว่าดีนั้นจะต้องเป็นคำพูดที่สะท้อนออกมาจากจิตที่กอบปรด้วยเมตตา แสดงออกมาด้วยการพูดคำสัตย์จริง คำไพเราะ อ่อนหวาน คำสมานสามัคคี และคำที่มีประโยชน์

๓.๓ **สุกตกมฺมการี** ทำกรรมดีที่ตนเคยทำมาเป็นปกติ กรรมดีที่ตนทำทางกาย คือการกระทำที่ไม่ประทุษร้ายต่อร่างกาย ทรัพย์สิน และประเวณีของคนอื่น อันเป็นการทำตนเองและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน

ความประพฤติของบัณฑิตในลักษณะนี้ ทำให้ไม่เป็นผู้มีภัย ไม่มีอุปาทวี ไม่มีอุปสรรคต่อตนและคนอื่น

๔. มีความสามารถ

ความสามารถเป็นบทพิสูจน์ พันธธะที่ยศ ความรู้ ความประพฤติของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความรู้ หรือ ปริญาบัตรของบัณฑิต เพราะคนมีปริญาบางคนขาดความสามารถที่เหมาะสมแก่ความรู้ตัวเอง เราจึงมีคำอยู่ประโยคหนึ่งว่า

“ความรู้ท่วมหัว แต่เอาตัวไม่รอด”

ซึ่งเป็นการบ่งบอกให้ทราบว่า คนนั้นอาจมีความรู้ดีแต่บกพร่องในทางความประพฤติ ไม่มีความสามารถ “อาจทำงานเป็น แต่ไม่เป็นงาน” จนกลายเป็นคนไม่อาจเอาตัวรอดได้

ความมีความเป็นทุกอย่างจึงต้องอาศัยการแสดงออกเป็นเครื่องพิสูจน์ ความสามารถดีในที่นี้จึงเป็นการแสดงความสามารถตามสายงานที่ตนได้ศึกษามา คุณธรรมที่จะสร้างความสามารถของบัณฑิต คือ

๔.๑ ต้องมีความรักความพอใจในงานที่ตนต้องทำ หรือ จำเป็นต้องทำ

๔.๒ มีความเพียรพยายามในการทำงานนั้นๆ โดยการทำงานที่ต้องทำให้สำเร็จ ทำงานที่แทรกซ้อนขึ้นมาให้สำเร็จ ทำงานเหล่านั้นด้วยความหมั่นขยัน

๔.๓ เอาใจใส่ต่องาน ให้ความสำคัญแก่งาน โดยมีความสำนึกว่า “ค่าของคนอยู่ที่ผลของงานที่อาศัยความรู้ เหตุผล กระทำจนเกิดผลดี”

๔.๔ ใช้ปัญญาพิจารณาสอดส่อง ไม่ว่าจะทำงานอะไรก็ตาม บัณฑิตจะต้องกำหนดไว้ภายในใจเสมอว่า ใคร? อะไร? ทำไม?

อย่างไร? เพื่ออะไร? ได้ประโยชน์อะไร? บัณฑิตจึงไม่ใช่ประเภท “คนโง่เขลา” ซึ่งเป็นอันตรายในการทำงาน แต่บัณฑิตจะต้องมีไหวพริบปฏิภาณในการทำงานด้วยความรอบรู้ให้สำเร็จลงในเวลาอันรวดเร็วด้วยความเรียบร้อย ไม่บกพร่อง

๕. มีความรับผิดชอบ

ได้กล่าวมาแล้วว่า หลักการสำคัญของบัณฑิต คือ เป็นผู้รู้เหตุผล ในแง่ของเหตุผลนั้นจะมีความขัดแย้งกัน คือเหตุดีผลดี เหตุไม่ดีผลไม่ดี ตามปกติแล้ว ไม่มีใครต้องการผลที่ไม่ดี แต่ต้องการผลดีด้วยกันทั้งนั้น บัณฑิตย่อมตระหนักว่า เมื่อตนประกอบเหตุอะไรลงไปแล้ว ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นตนจะต้องเป็นคนรับผิดชอบ คำว่าความรับผิดชอบนั้นโบราณท่านกล่าวว่า “รับผิดชอบ” ซึ่งหมายความว่า ผู้ทำต้องพร้อมที่จะรับทั้งส่วนที่เป็นความผิด หากว่าตนประกอบผิด และพร้อมที่จะรับในส่วนที่ชอบ หากว่าได้ประกอบเหตุถูกต้อง แต่เพราะคนเป็นอันมากขาดความรับผิดชอบ โบราณท่านจึงมีคำพูดประโยคหนึ่งว่า

“ภาวะการโยนกลอง หรือ โยนกลอง”

ตามปกติแล้ว ภาวะโยนกลองจะเกิดขึ้นเมื่อผลเหล่านั้นออกมาไม่ดี หรือการกระทำที่เป็นความผิด แม้คนที่ทำเองก็จะไม่ยอมรับความผิดนั้น ปัญหาเรื่องการโยนกลองจึงเกิดขึ้นแก่สังคมทุกยุคทุกสมัย เพราะคนในสังคมจำนวนมากขาดความรับผิดชอบนั่นเอง แต่บัณฑิตไม่เป็นอย่างนั้น บัณฑิตพร้อมที่จะรับผิดชอบทุกกรณี คือ

๕.๑ รับผิดชอบต่อตนเอง ตระกูลวงศ์ สถาบัน การศึกษา เพราะโบราณท่านกล่าวว่า “ดีทธานุชาติ ชั่วทธานุชาติ” คือการกระทำ

ดีหรือชั่วของตน มีความผูกพันกับตระกูลวงศ์ สถาบันการศึกษา เป็นต้น

๕.๒ รับผิดชอบต่อหลักการ วิธีการ ผลงานไม่ว่าจะออกมาอย่างไรก็ตาม

๕.๓ รับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชา หน่วยงาน สังคม ตลอดถึงประเทศชาติ และสถาบันหลักของประเทศ เพราะพฤติกรรมของคนในสังคม ย่อมมีผลกระทบถึงกันทั้งด้านดีและด้านร้าย

๕.๔ รับผิดชอบต่อกฎหมาย และศีลธรรมอันดีของประชาชน คนที่จะทำงานด้วยความรับผิดชอบ จำเป็นต้องมีหลักใจที่สำคัญ เช่น

- มีความเชื่อมั่นในตนเอง หลักการ วิธีการสูงมากพอ ประกอบด้วยความเคารพในตนเองและบุคคลอื่น

- มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว กล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ พร้อมที่จะรับทั้งดอกไม้ และก้อนอิฐ

- มีสติ สามารถระลึกรู้ทัน แก้ไขทัน ป้องกันได้

- มีจิตใจมั่นคง ไม่วอกแวก หวั่นไหวต่ออำนาจภายนอก

- มีปัญญา สามารถวินิจฉัยตัดสินปัญหาต่างๆ อย่างมีเหตุผล ประกอบด้วยอุปายโกศลดังกล่าวแล้ว คือต้องฉลาดโดยไม่ขาดเฉลียว พร้อมด้วยไหวพริบปฏิภาณที่จะแก้ไขเหตุการณ์ และปัญหาเฉพาะหน้าให้

๖. มีภาวะผู้นำ

โบราณท่านกล่าวว่า “คนต้องนำ สัตว์ต้องต้อน” ในสังคมของคนจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ข้อนี้ทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้เป็นใจความว่า

“เมื่อฝูงโคว่ายข้ามแม่น้ำไปนั้น หากโคจ่าฝูงว่ายตรง โคลูกฝูงก็ว่ายตรงตามไปด้วย หากโคจ่าฝูงว่ายคด โคลูกฝูงก็ว่ายคดตามไปด้วยฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกันฉันนั้น ใครได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า เป็นประธานของหมู่คณะ หากเขาเหล่านั้นประพฤติธรรม บริวารชนก็ประพฤติธรรมตามไปด้วย หากคนเหล่านั้นประพฤติอธรรม คนที่เป็นบริวารก็ประพฤติอธรรมตามไปด้วย”

เพื่อความเป็นปกติสุขภายในสังคม สังคมจึงจำเป็นต้องได้ผู้นำที่เป็นบัณฑิต เพราะอะไร ? เพราะท่านกล่าวว่า

“คนพาลไม่ควรเป็นหัวหน้า เพราะว่าคนพาลที่มีกำลังบริหารหมู่คณะไม่สำเร็จประโยชน์อะไร และเขาย่อมแนะนำในเรื่องที่ไม่ควรแนะนำ ย่อมประกอบในธุระที่ไม่ควรประกอบ”

คนพาลแม้ตั้งใจจะทำประโยชน์ แต่จะเป็นประเภท “คนโง่ขยัน” เพราะขาดอุปายโกศล ซึ่งคนเช่นนั้นแม้จะมุ่งประโยชน์ แต่จะทำให้เกิดความลำบากขึ้นมา ดังที่ท่านแสดงไว้ใน ขุททกนิกายชาดกว่า

อนุปาเยน โย อตุถ์ อิจฺฉติ โส วิหฺนุณฺติ

ผู้มุ่งประโยชน์โดยไร้อุบายย่อมประสบความลำบาก

สำหรับบัณฑิตย่อมทำในทางตรงกันข้าม เพราะบัณฑิตย่อมเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ถือเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ย่อมแนะนำในสิ่งที่ควรแนะนำ ย่อมประกอบในสิ่งที่ควรประกอบกระทำ ท่านจึงกล่าวว่า

ธีโร จ พฺลวา สาธุ ญฺอสุส ปรีหารโก

นักปราชญ์มีกำลังบริหารหมู่ให้สำเร็จประโยชน์ได้

ที่สำคัญคือ ท่านเป็นบัณฑิตผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวแล้ว ย่อมมีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันให้หมู่คณะนั้นให้งดงาม ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ผู้ใดเป็นคนฉลาด กล้าหาญ มีการศึกษาศดับรับฟังมาก ทรงธรรม และประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม คนเช่นนั้นย่อมทำหมู่คณะให้งดงาม”

โบราณบัณฑิตได้กล่าวยกย่องการอยู่ร่วมกัน การคบหา และยึดถือท่านผู้เป็นบัณฑิตเป็นหลักว่า ย่อมช่วยให้

“มีความดี ไม่มี ความชั่ว เลวทราม, ได้ปัญญา ความรอบรู้ เหตุผล, ไม่ต้อง เสรำไสก ในท่ามกลาง ผู้เสรำไสก, สง่างาม ท่ามกลาง หมู่ญาติ, มีความสุขตลอดกาลนาน, ย่อมเข้าถึง สுகติโลก สวรรค์” เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง บัณฑิตซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้า หรือผู้นำนั้น ท่านแสดงว่า ย่อมมีหลักในการเป็นผู้นำที่อาจสร้างสภาพยอมรับนับถือ เชื่อฟัง และทำตาม ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ได้บังคับบัญชาได้ด้วย อาศัยคุณธรรมคือ

“มีความเสียสละ รู้จักข่มจิตใจ อาศัยหลักแห่งสุจริต ทำกิจด้วยยุติธรรม”

ภาวะผู้นำ จึงเป็นเรื่องพัฒนาการมาจากองค์ประกอบต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วและอาศัยหลักที่ท่านกล่าวว่า เป็นคุณสมบัติของผู้นำ ๖ ประการคือ

- ขมา มีความอดทนต่อภาระงาน ความเหนื่อยกาย ใจ และอารมณ์ที่ไม่น่ายินดีต่างๆ ได้ ในยามทุกข์มีใจหนักแน่น ยามสุขสงบเสงี่ยม ในที่ประชุมมีความองอาจกล้าหาญ ในวิกฤตการณ์

มีความแก่ล้า ในลาภยศมีความยินดีพอประมาณ ในการ
ศึกษาตั้งหน้าพยายาม ไม่ถือว่าพอแล้ว รู้แล้ว เพราะว่า

“มหาสมุทรย่อมไม่อ้อมด้วยน้ำ ไฟย่อมไม่อ้อมด้วยเชื้อ บัณฑิต
ย่อมไม่อ้อมด้วยการศึกษาค้นคว้า”

- **ชาคริย** มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา หูไว ตาไว มีความ
ระมัดระวังทุกกรณี

- **อุฏฐาน** มีความหมั่นขยันในการทำงาน สามารถสนุกกับ
งานได้

- **สังวิภาค** มีอัธยาศัยเชื้อเพื่อเผื่อแผ่ ทำตนเป็นกัลยาณมิตร
ของผู้ได้บังคับบัญชา ยินดีที่จะสงเคราะห์ในบุคคลที่ควรแก่การ
สงเคราะห์ตามควรแก่กรณี

- **ทया** มีความเอ็นดู รักลูกน้อง ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ใน
การกระทำที่ควรยกย่อง ตำหนิคนอื่นที่ควรตำหนิ เมื่อมีการกระทำ
ที่ควรตำหนิ ไม่มีอคติต่อผู้ได้ปกครอง

- **อิกขนา** เอาใจใส่ตรวจตราการงาน บุคคล และสิ่งที่ตน
ต้องรับผิดชอบ ไม่ให้เกิดความบกพร่องผิดพลาดขึ้นได้

บัณฑิตผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวนี้ ย่อมสามารถ
ทำประโยชน์ตนและคนอื่นให้สมบูรณ์ได้ในกาลทุกเมื่อ

เป็นเรื่องน่าเสียดายที่บัดนี้ ธรรมของบัณฑิตในลักษณะต่างๆ
ที่ท่านแสดงไว้ ออกจะเลือนหายไปมาก จนเกิดเรื่องราวต่างๆ ที่
บ่อนทำลายพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปที่สมมติกันว่าเป็นพระรูป
(ปฏิมากร) แทนพระพุทธรองค์ ได้ถูกตัดพระเศียรขายกันมากต่อ
มาก ด้วยฝีมือของคนไทยที่ประกาศตนเป็นชาวพุทธ

พระธรรมเอง ซึ่งเป็นความจริงที่ผู้มีปัญญาพิจารณาโดย
เหตุผลแล้ว ย่อมยอมรับความจริงแห่งองค์ธรรมนั้น แต่กลับถูก
บิดเบือนให้เกิดความสับสนขึ้นมา ด้วยฝีมือของคนที่ปฏิญาณตน
ว่าเป็นภิกษุ เป็นพุทธมามกะ เรื่องไม่เป็นเรื่องมากมายที่มีการ
นำออกมาเผยแพร่กัน มีทั้งเพิ่มเติม ตัดตอน จนพระธรรมมี
ลักษณะงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุดสมบูรณ์ด้วยอรรถและ
พยัญชนะ สามารถให้ความรู้เหตุผลที่ถูกต้องได้เป็นอย่างดี ต้อง
มีส่วนในการสร้างความสับสนในทางความคิดให้เกิดขึ้นในสังคม

พระสงฆ์ ก็ถูกคุกคาม ใส่ร้าย ทำลาย จนถึงฆ่าฟัน

มหันตภัยเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นเลย หากชาวพุทธมีความสำนึก
ว่า ตนเป็นทาสผู้รับใช้พระรัตนตรัย จะพูด จะแสดง อะไรก็ตาม
ทำหน้าที่เป็นเพียงราชทูตอ่านราชสาส์น ยึดหลักฐานตามพระ
คัมภีร์ที่มีความสำคัญลดหลั่นกันลงมาตามลำดับคือ พระสูตร
อธิบายพระสูตร วาทะของอาจารย์ และความเห็นของตน ไม่ให้
ความสำคัญแก่ความเห็นของตน จนขัดแย้งกับคำสอนของพระ
พุทธเจ้า

ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน หากคนประกอบด้วย
คุณธรรมของบัณฑิตดังกล่าวแล้ว

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

พุทธบัณฑิต

เพื่อนรัก

ผมได้พูดถึงเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามา ๔ ฉบับ เพราะมีความรู้สึกห่วงใยในความคิดเห็นของคนสมัยนี้เหลือเกิน เพราะยิ่งเรียนมาก ยิ่งรู้มาก ยิ่งไกลหลักคำสอนของพุทธศาสนาเข้าไปทุกที จึงมาปรารภกับคุณตามจุดหมาย ๔ ฉบับดังที่ว่ามาแล้ว

วันนี้ เห็นที่จะต้องนำเที่ยวเจดีย์พุทธคยาไปตามลำดับ วันนั้นที่เราไปกันกำหนดวันไม่ได้ว่าเป็นวันอะไร แต่ว่าเป็นวันที่ธิเบตถือว่าสำคัญ เพราะว่าเมื่อพวกเราเข้าไปกันนั้น ธิเบตกำลังมีพิธี โดยเอารางทำด้วยเหล็กวางไว้เป็นแถว เอาน้ำมันเทเต็มรางทำคล้ายกับไส้ตะเกียงสมัยก่อนเป็นแผงเพื่อจุดบูชา ตอนนั้นยังไม่ได้จุดแต่ทำเตรียมเอาไว้จุดในตอนกลางคืน เมื่อจุดพร้อมกันแสงสว่างสวยงามมาก นี่แสดงถึงความศรัทธาของคนธิเบต

คุณพอจะรู้ว่าธิเบตพวกนี้ได้หนีตามท่านดาไลลามะมาตั้งแต่สมัยจีนคอมมิวนิสต์ยึดครองประเทศธิเบต นับเป็นเวลาตั้ง ๔๐ ปีกว่ามาแล้ว เขาอยู่ในฐานะผู้อพยพหนีภัยการเมือง งานอาชีพออกจะหาทำได้ยาก แต่ก็มี ความหมั่นขยันในการช่วยตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้ พวกธิเบตได้ถวายเป็นความจงรักภักดีเคารพสักการะอย่างมาก การปรนนิบัติ การปิดกวาดดูแลเอาใจใส่โดยไม่ได้เอาอะไรตอบแทน เป็นการกระทำด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าจริงๆ

ผมยังรู้สึกว่าถ้าพูดถึงเรื่องศรัทธาแล้ว ใครจะไปเทียบเขาไม่ใคร่ได้ เรื่องปัญญาอาจจะดูน้อยไป แต่ศรัทธาของเขาแก่กล้า

จริงๆ ไม่ว่าจะคัมภีร์กล่าวอย่างไร เขาจะปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง
อย่างที่ผมเคยเล่าว่าการสาธยาย คือสวดมนต์บทหนึ่งๆ นั้น เขา
ถือว่าจะได้บุญมากมายเหลือเกิน เพราะฉะนั้น พวกเขาจึงสวดมนต์
เป็นชั้นๆ บางคนหัวแหลมคิดจะได้บุญมาก เอาอักษรมาจารึกใส่ใน
วงกลมแล้วหมุน หมุนแต่ละวันก็หมุนไปได้มาก หมุนครั้งเดียวมี
บทสวดครบ วงกลมนี้คล้ายกับอุปกรณ์ที่ออกสลากกินแบ่งหมุนไป
หลายๆ รอบ เขาถือว่าได้สวดมนต์แล้วหลายรอบ แต่บางทีก็เขียน
จารึกไว้ในกลอง คล้ายๆ กลองเล็กๆ ผูกโยงกับคันไม้ขนาดหนึ่งศอก
เดินเวียนไปก็แกว่งให้หมุนไปเรื่อยๆ

นี่คือศรัทธาที่เขาแสดงต่อพระรัตนตรัยด้วยความเชื่อมั่น และ
มีความเคารพในพระพุทธศาสนาสูงมาก ถึงแม้ว่าจะปะปนด้วย
ลัทธิปอนปะ ซึ่งเป็นลัทธิเดิมของเขาอยู่บ้างก็ตาม แต่ว่าในแง่ของ
ความศรัทธาเลื่อมใส เราต้องยอมรับว่าเขาศรัทธาเลื่อมใสมากจริง
เสียสละเพื่อพระพุทธศาสนาสูง มีอย่างไหน ตัวเองจนแทบไม่มี
จะกินจะอยู่ แต่ยังอุตส่าห์หามาบำรุงมาบูชาเป็นคื่นๆ และเฝ้าอยู่
ตลอดทั้งคื่น มีการสวดมนต์ สาธยายมนต์อะไรๆ เขาก็ว่ากันไป

พุทธานุภาพอย่างหนึ่งคุ้มครองคนทิเบตอยู่ คือการเก็บใบ
พระศรีมหาโพธิ์ไป เขาทำอย่างไรไม่ทราบ มีการเก็บใส่ถุงพลาสติก
จัดขายกันได้ ได้เงินมากพอสมควร ยิ่งในโอกาสดีที่มีอิทธิปาฏิหาริย์
อะไรขึ้นมาพิเศษๆ อย่างที่มีข่าวพระเจดีย์พุทธคยาแสดงปาฏิหาริย์
ลอยขึ้นไปตั้ง ๓-๔ ครั้งเมื่อต้นปีนี้เอง ทิเบตก็รวบไปไม่รู้เรื่อง
เหมือนกัน เพราะราคาใบพระศรีมหาโพธิ์ขึ้นสูง แต่ว่าเขาไม่ได้เก็บ
จากต้น เขาเก็บใบที่ร่วงแล้วเขาก็มีกรรมวิธีการรีดการอัดเพื่อให้
คงรูปอยู่ ใบพระศรีมหาโพธิ์นั้นถึงคราวร่วงไม่วันก็ร่วงหมดทั้งต้น

เมื่อถึงโอกาสนี้ก็ต้องทำงานหนักกันหน่อย คืออัดรีดไบโพลีไส
ดุงพลาสติกไปขายให้แก่ผู้ที่มาบูชาพระเจดีย์พุทธคยา คนที่มาก
เหมือนกัน ไม่มีใครกล้าเก็บไบโพลีสดๆ เพราะเคราฟในต้นโพธิ์
ซึ่งเป็นต้นที่ปลูกขึ้นในสมัยที่ เซอร์อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม
อธิบดีกรมโบราณคดี ซึ่งได้ทำการตกแต่งพุทธคยานี้ ที่ผมเล่าฉบับ
ก่อนๆ นี้ว่า ในขณะที่กำลังตกแต่งอยู่นี้ก็เกาะโน้นเกาะนี้อะไรต่อมิ
อะไร พอดีเกิดลมแรงขึ้นมา ใครไม่ได้เฉลียวใจ ต้นโพธิ์ทั้งต้นนี้ก็โค่น
ลงมา ที่นี้พวกต้นโพธิ์ในสมัยนั้น พวกฮินดูเขามาทำพิธีเขาเรียกว่า
บูชา เป็นพิธีที่คล้ายๆ กับการอุทิศกุศลเช่นเปอตนี้ก็มาทำที่ต้นโพธิ์
พวกศาสนาพุทธในอินเดียก็มีความรู้สึกที่พวกฮินดูทำการรุกราน
มากไปหน่อย และเพื่อความเสมอภาคเขาก็เอากิ่งโพธิ์ที่โค่นลงไป
ปลูกไว้สองแห่ง ซึ่งถ้าเราเดินไปทางขวามือที่มีสระน้ำอยู่ จะเห็นมี
ต้นโพธิ์อยู่ต้นหนึ่งก็ต้นเดียวกัน คือปลูกพร้อมกัน กล่าวคือต้นนี้
ปลูกในที่เดิมซึ่งต้นเก่าได้โค่นไปแล้ว ก็หมายความว่าเกิดขึ้นที่เดิม
ทั้ง ๔ ต้น ไม่ได้เคลื่อนย้ายไปไหน แต่ในความรู้สึกของคนไทยเรา
หรือว่าของชาวพุทธเรา ทั้งๆ ที่รู้ว่าอีกต้นหนึ่งแยกมาจากต้นเดิม
เหมือนกัน แต่คล้ายๆ กับว่าแบ่งเป็นเราเป็นเขาไป คือต้นโน้นของ
แขก ต้นนี้ของพุทธหรือต้นโน้นของฮินดู ต้นนี้ของพุทธ ไม่ปรากฏ
ว่ามีคนไปเคารพสักการะในฐานะเป็นสิ่งเวชนียสถาน อาจจะเป็น
เพราะเปลี่ยนที่ก็ได้ที่โค่นต้นโพธิ์นั้นเขาก็ถือเป็นฐานขึ้นไป เขาทำ
สวยงามพอสมควร สำหรับศิลปะของแขกวงรอบลูกทรงเหล็ก
ไม่ได้เรียกว่าลูกทรงเลยทีเดียว คือกันไว้ไม่ให้คนเข้าไปข้างใน

ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้นมีแท่นที่เรียกว่า **วัชรอาสน์**
ตามตำนานบอกว่า วัสสวัสตีมารได้มาผจญพระพุทธเจ้าโดยอ้าง

สิทธิครอบครองวัชรอาสน์ โดยอ้างว่าเป็นของท่าน แต่แทนนี้ตกแต่
สวยงามทีเดียว ถ้ามีอยู่ก่อนก็แสดงว่าคนสมัยก่อนได้ใช้เป็นที
สักการบูชาอยู่หรืออาจจะเป็นการสร้างขึ้นภายหลังก็ได้ ผมเอง
ไม่ค่อยจะติดใจเรื่องเก่าเรื่องใหม่ ผมมีความรู้สึกเฉยๆ เพราะเราเชื่อ
อยู่อย่างหนึ่งว่าเราไม่ได้ติดอยู่ในสิ่งเหล่านั้น เราอาจจะไหว้ต้นโพธิ์
เราอาจจะไหว้วัชรอาสน์ แต่เราไม่ได้ติดอยู่ที่วัชรอาสน์ มิได้ติดอยู่
ที่ต้นโพธิ์ เราไหว้พระพุทธรูป เราไม่ได้ติดที่ทองเหลือง ไม่ได้ติดอยู่
ที่อิฐที่ปูน แต่เราอาศัยสิ่งเหล่านั้นเป็นสื่อที่จะรำลึกถึงพระคุณของ
พระพุทธเจ้า

ปัญหาเหล่านี้ สำหรับผมแล้วไม่ค่อยจะมีความติดใจ อย่างใน
กรณีของพระพุทธรูปก็เหมือนกัน ผมไม่เคยติดใจว่าปลุกเสกหรือ
ไม่? เข้าพิธีพุทธาภิเศกหรือไม่? อาจารย์อะไรมาเข้าพิธี? นี้ก็ไม่
ติดใจอะไร เพราะผมถือว่าเป็นปฏิมาเท่านั้นเอง เป็นรูปเปรียบ

ผมยังไม่เชื่อว่า พระสงฆ์มาเสกพระพุทธเจ้าได้ พระพุทธเจ้า
ทรงเป็นพุทโธ ทรงเป็นผู้ตื่น พระสงฆ์ผู้หลับไปปลุกคนตื่นออก
จะพิกลๆ อยู่ เพราะฉะนั้น รายละเอียดที่ว่าด้วยเรื่องของวัชรอาสน์
สร้างใหม่หือมีมาแต่เดิมเลยไม่ได้สอบถาม แต่เมื่อขึ้นไปข้างบนก็มี
ความรู้สึกอย่างที่บอกมาแล้วว่า ผมเองรู้สึกว่า สถานที่เหล่านั้น
พระพุทธเจ้าเคยประทับ เคยเสด็จพระพุทธดำเนินอยู่คงจะหมด
แล้ว ถึงแม้ว่าดินมันสูงขึ้นไปก็ตาม สมควรจะมีความเคารพในฐานะ
สังเวชนียสถาน

แต่มีเรื่องซำๆ ที่น่าสนใจอยู่อย่างหนึ่ง คือ คนแขกนี่อย่าง
ผมเคยเล่าที่สารนาถแล้ว คือ แขกแก่ได้ไปสร้างวัดโกฏิๆ พวกเข
ก็สร้างโบสถ์ไว้โกฏิๆ สารนาถ ที่ไหนก็เหมือนกันเขามักจะเข้าไป

แอบอยู่เรื่อยๆ ที่นี้ก็เหมือนกันก่อนที่จะขึ้นบันได บันไดด้านที่จะขึ้นไป
ไปที่วัชรอาสน์วางอยู่ด้านแม่น้ำเนรัญชรา รู้สึกว่าทางด้านตะวันออก
ออกมีประตูขึ้นตรงนั้นและมีแขกเฝ้าเก็บสตางค์สำหรับคนที่ขึ้นไป
เงินจะได้แขกหรือได้ใครก็ไม่รู้ละ แต่ก่อนจะขึ้นไปมีรอยเท้า รอยเท้า
นั้นคนไทยเราไปคิดกันว่ารอยพระพุทธบาทก็กราบบูชากัน มีน้ำ
ขังเจิ่งอยู่ แต่ไม่ใหญ่เหมือนรอยพระพุทธบาทในเมืองไทย ที่จริง
ไม่ใช่ เป็นวิษณุบาท เป็นรอยเท้าพระวิษณุจำลองขึ้น แล้วก็โหมเมเอา
หลอกต้มชาวพุทธไปได้เหมือนกัน บางคนเอาน้ำในนั้นพรหมหัว
อะไรต่ออะไรเป็นสิริมงคล แต่เขาก็ไม่ได้ตั้งใจเพราะวิษณุบาทเอง
ก็สมมติเอา เขาก็สมมติเสียใหม่ว่าพระพุทธบาท ก็ไม่ได้เสียหาย
อะไร แต่เราได้เห็นว่าฮินดูนั้นสอดแทรกเข้าไปมีส่วนร่วม คือเป็น
เจ้าของโดยแอบอ้างสิทธิในสิ่งที่ตนไม่มีสิทธิ์ ต้องการได้รับความ
เคารพนับถือในสิ่งที่ตนนั้นไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับความเคารพนับถือ

เมื่อขึ้นไปก็ไปไหว้ เสร็จแล้วก็ก้มมองดูใกล้ๆ ถ้ามามีพระ
พุทธรูปองค์หนึ่งลักษณะสวยงามมาก หันพระพักตร์มาทางด้าน
ต้นโพธิ์ นำเสียดายที่เขาเอาบรอนซ์ทองทา แทนที่จะลงลักปิดทอง
อย่างเมืองไทย ก็เลยทำให้สีซีดๆ ไป เขาบอกว่าคนไทยได้เสนอที่
จะปิดทอง แต่พม่าเขาไม่ยอม เขาแย้งไป แต่แทนที่จะปิดทองพม่า
กลับเอาบรอนซ์ทองไปทา ทำให้พระพุทธรูปที่สวยงามลดคุณค่า
ลงไปหน่อยหนึ่ง แต่เราไม่ควรจะติหรืออก ไม่ตั้งใจว่าเขาทำอะไร
เพราะทองก็ไม่ได้ทำให้เป็นพระขึ้นมา แต่ว่าในแง่ของศิลปะของ
ความสวยงาม โดยเฉพาะคือตัวเราเมื่อไปรู้อย่างนี้เป็นคนไทยมาทำไว้
เราก็ต้องดีใจเป็นธรรมดา เพราะเมื่อไปในต่างบ้านต่างเมืองอย่างนี้
อะไรที่รู้สึกว่าย ไทยๆ ก็ดีทั้งนั้นแหละ

เมื่อให้พระกันเสร็จแล้ว ได้ตกลงกันว่า จะเดินประทักษิณ
กันก่อน คือเดินเวียนเทียนกันก่อน ตอนหลังจึงจะขึ้นไปบนเจดีย์
ซึ่งมีรูปทรงออกจะแปลก ภายในนั้นไม่ได้ทึบหรือทึบ มีสีฐาน
คล้ายๆ กับอุโมงค์ แต่เป็นห้อง ถ้าพูดให้ถูกน่าจะเป็นพระปรางค์
มากกว่า คล้ายๆ กับพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ฝีมือสร้างเจดีย์
นี้สวยงามมาก ผมสอบถามท่านที่นำไปเขาบอกว่า เชื่อกันว่าเป็น
ศิลปะยุคพระเจ้าอโศก ก็ทำให้เชื่อว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น เพราะ
อะไร? เพราะว่าพระเจ้าอโศกนั้นท่านประทับใจพุทธคยานี้เหลือ
กำลัง ท่านแวะเวียนมาเฝ้าอยู่เรื่อยๆ จนนางติษยรักษ์ชิตาเกติริชยา
ต้นโพธิ์ หาหนทางที่จะทำลายต้นโพธิ์ให้ได้ แต่ทำให้นึกขำดีเหมือน
กัน ท่านที่นำเที่ยวเป็นคนขี้เล่นหน่อย นำคนมาเที่ยวเรื่อยไม่ทราบ
ว่าก็ชูดต่อกี่ชูด แล้วท่านเล่าเรื่องนี้อยู่เรื่อย ท่านบอกว่าขอให้ญาติ
โยมจงดู ผู้หญิงหึงขนาดหนักหึงอะไรไม่ได้ต้นไม้ก็ยังหึง ทำเอา
ญาติโยมหน้าแดงไปเลย คือท่านเป็นคนมีอารมณ์ขำๆ ก็มักจะหา
อะไรมาให้ญาติโยมสนุกสนานกันไป เรียกได้ว่าเป็นมัคคุเทศก์มี
ฝีมือทีเดียว อาศัยท่านไปอยู่นาน มีความรอบรู้มาก ฉะนั้น ถาม
อะไรท่านก็ไม่ต้องคิด ท่านเล่าให้ฟังว่า ตัวเจดีย์นั้นใช้หินอย่างดี เมื่อ
ดูแล้วคล้ายๆ จะเป็นของใหม่ แต่เมื่อเราเทียบเคียงกับหัวสิ่งที่เป็น
ตราแผ่นดินสร้างสมัยพระเจ้าอโศกก็ดูใหม่ๆ เช่นเดียวกัน ทั้งๆ ที่
สร้างมา ๒ พันกว่าปี ดูเป็นมันแวววาวสวยงามมาก แสดงถึงว่าฝีมือ
ของช่างในสมัยนั้นว่าเข้าขั้นทีเดียว เป็นที่น่ามหัศจรรย์ที่ว่า **เอาหิน
เหล่านี้มาจากไหน?**

องค์พระปรางค์สูงมาก นอกจากนั้นยังมีเจดีย์วงรอบสี่ทิศอีก
คืออยู่ในมุมต่างๆ เป็นเจดีย์ที่ย่อลงมา รูปร่างเหมือนกัน เป็นเจดีย์

ที่สอบขึ้นไป อย่างในภาพที่เห็นกันมากแล้วในเมืองไทย ที่ว่า
อัศจรรย คือศิลา เพราะเท่าที่สังเกตเห็นดูไม่เห็นมีที่ไหน นั่งรถเป็นวันๆ
ไม่เคยเห็นภูเขา (ที่มีหินลักษณะนั้น) เลยในบริเวณนั้น แต่ท่านเอา
มาได้อย่างไร ภายในองค์เจดีย์เหมือนภายในพระอุโบสถขนาดเล็ก
งามสง่าน่าเลื่อมใส แต่ก็มีมืด คือแสงสว่างไม่พอ มีพระพุทธรูป
ประดิษฐานสวยงามมาก รู้สึกว่ามีแรงกระตุ้นให้ระลึกถึงพระพุทธรูป
คุณสูงมาก เมื่อได้เห็นองค์พระพุทธรูปปฏิมา

มีปัญหาว่าก่อนที่ท่านอนาคาริกธรรมปาละและมหาโพธิ
สมาคมได้เรียกร้องสิทธิในการดูแลรักษาสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง
นั้น พวกฮินดูได้เข้ายึดครองเสียเต็มตัว แต่พวกเขาก็ไม่กล้าแตะ
ต้องพระพุทธรูปเหมือนกัน พระพุทธรูปองค์นี้งามสง่าน่าเกรงขาม
น่าเคารพ และสวยงามมาก คือ คนสร้างฯ ได้อย่างมีชีวิตจิตใจ
ทีเดียว

เขาทำอย่างไร ?

พวกฮินดูได้สร้างรูปศิวลึงค์ข้างหน้าพระพุทธรูป เพราะฉะนั้น
ใครจะกราบพระพุทธรูปก็ต้องโดนศิวลึงค์ก่อนทั้งนั้น

ต่อมาได้มีการตั้งกรรมการขึ้นเพื่อรักษาพุทธคยานี้ ประกอบด้วย
ด้วยฮินดู (พวกมหันต์ ซึ่งถือว่าเป็นนักบวชในศาสนาฮินดู) ๔ คน
ชาวพุทธ ๓ คน และผู้ว่าราชการรัฐพิหาร (ซึ่งน่าจะเป็นฮินดู) ๑ คน
บางยุคบางสมัย ตอนที่ผมไปนี้ ผู้ว่าราชการรัฐเป็นชาวพุทธใน
สกุลบารัว ต้นตระกูลของเขาอยู่ที่พุทธคยานี้เอง ต่อมาพวกบารัว
นี้อพยพไปอยู่บังคลาเทศ คือปากีสถานตะวันออกสมัยก่อน เป็น
ตระกูลชาวพุทธที่สืบต่อกันมาแต่โบราณกาล ว่ากันว่าสืบเชื้อสาย
กันมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า เขาเล่าของเขาเองว่า พวกเขารักษา

พระพุทธศาสนาตลอด พวกนี้สืบต่อมาจากตระกูลใหญ่ ขณะนี้
ศีลสิ่งใดได้ถูกตัดไปก่อนหนึ่ง แต่ก็ตัดไม่ได้หมด ฝ่ายชาวพุทธก็คิด
วางแผนกันว่าจะทำอย่างไร ฝ่ายพุทธก็เสนอโดยเฉพาะชาวพุทธ
ไทยได้เสนอโครงการแบบมีลูกไม้คนไทย ท่านก็บอกว่าไทยเราจะ
เอาศิลาหินอ่อนอย่างดีไปปูข้างหน้าพระพุทธรูป แยกคงจะรู้ทันหรือ
อย่างไรไม่ทราบ ปราบฎว่าเขาไม่ยอม คือถ้าเราปูได้ เราก็ปิด
ศีลสิ่งใด แล้วเราก็เอาพรอย่างดีไปปูไว้ก็คงจะทำให้ดูสวยงาม
ขึ้น ปูหินอ่อนและปูด้วยพรหม หรือปูแต่หินอ่อนก็ดี

เมื่อคนเข้าไปมากๆ อากาศหายใจไม่ค่อยจะมี พวกเราจึงออก
มาข้างนอก เพื่อเดินเวียนประทักษิณรอบนอก ได้ลงมามองอีก
ด้านหนึ่งก็เห็นเสาหินของพระเจ้าอโศกอีกเสาหนึ่ง ซึ่งดูใหญ่โตมาก
เหมือนกัน เป็นเสาหินล้วนๆ คนๆ เดียวโอบไม่รอบ แต่ว่าสอง
คนก็หลวมไป ส่วนสูงคิดว่าราว ๖-๗ เมตร หรืออาจจะถึง ๑๐ เมตร
ก็ได้ มีปัญหาที่น่าสงสัยว่า ท่านลำเลียงมาได้อย่างไร ท่านเอามา
จากไหน ลำเลียงมาได้อย่างไรสมัยนั้นรถใหญ่ก็ไม่มี แสดงว่า
ทำด้วยศรัทธาของคนในสมัยนั้น และอาศัยพระราชอำนาจของ
พระเจ้าอโศกมหาราชเข้าสนับสนุนด้วย ทำให้สิ่งที่ไม่น่าเชื่อว่า
จะเอามาได้ก็กลายเป็นเอามาได้โดยไม่ยาก

ที่นี่มีสิ่งที่น่าสนใจมากอย่างหนึ่งคือ ด้านที่หันไปทางแม่น้ำ
เนรัญชรา เกิดมีสิ่งก่อสร้างคล้ายกับกาฝากมาสร้างซ้อนขึ้นใน
บริเวณของเจดีย์ที่เขาทำด้วยศิลปะอันอ่อนช้อยสวยงาม กลายเป็น
ที่เก็บศพของแขกซ้อนขึ้นมา เขาบอกว่าเป็นวีรบุรุษ ผมก็ถามคน
ที่นำไปว่าทำไมอันนี้ดูแล้วทุเรศตาเหลือเกิน ฝีมือเรียกว่าใช้ไม่ได้
เลย แล้วก็ทำสีด้วยน้ำปูนขาว นึกว่าน่าจะระเบิดทิ้งเสียเลย เขา

บอกว่า พวกเขา นำวีรบุรุษของเขา คือ พวกมหัน (มหันเป็นนิกาย หรือเป็นวัดที่ใหญ่มาก และเป็นราชาที่คืนในอาณาบริเวณแถบนี้ ประชาชนแถบนี้ก็เข้าที่นาของพวกมหันทั้งนั้น) บรรจุในอนุสาวรีย์ นั้น ทำให้ขาดความสวยงามไปมาก ที่น่าน้อยใจคือว่าข้างหน้าไป นั้นแทนที่จะตกแต่งให้สวยงาม มองเห็นแม่น้ำเนรัญชรา ปรากฏว่า มีกระต๊อบเล็กๆ ของพวกแขกปลุกขวางต้นโพธิ์กับแม่น้ำไว้ ทำให้ ขาดความสวยงามไปเป็นอันมาก รัฐบาลเองก็พยายามจะเปลี่ยนแปลงเมื่อคราวฉลองพุทธชยันตี พ.ศ.๒๕๓๙ อินเดียเขาทำก่อน เราปีหนึ่ง ก็พยายามที่จะถางให้เห็นแม่น้ำเนรัญชรา เพราะว่า ตามสมัยนั้นพระพุทธเจ้าคงจะหันพระปฤษฎางค์ฟิงต้นโพธิ์ หันพระ พักตร์ไปทางแม่น้ำเนรัญชรา คือถ้าดูรูปวัชรอาสน์ แต่ปัจจุบันนี้ไป นั่งที่วัชรอาสน์ก็ไม่เห็นแม่น้ำเนรัญชราหรอก เนื่องจากเจดีย์พุทธ คยาเกิดไปตั้งบังต้นโพธิ์ไว้ ต้นโพธิ์อยู่ด้านใน เจดีย์ไปอยู่ด้านหน้า คงจะมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง เข้าใจว่าเป็นทางบังลมที่จะมาปะทะ กับต้นโพธิ์ หรือว่าเปิดทางนี้เป็นที่เคารพสักการะ เพราะว่ามีลาน กว้างอยู่อย่างที่เราไว้ในจดหมายฉบับก่อน ซึ่งเราไม่รู้จุดประสงค์ ของเขา เพราะว่าคนที่เป็นประธานในการตกแต่งสังเวชนียสถาน คือ เซอร์อเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม เป็นนายทหารอังกฤษเป็น เจ้ากรมโบราณคดีของอังกฤษสมัยปกครองอินเดีย

ท่านผู้นี้มีอุปการคุณต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่อินเดีย ถ้าไม่มีท่านก็ไม่แน่หรือว่าจะมีการบูรณะตกแต่งขึ้นมาหรือไม่ อย่างที่ผมเคยเล่ามานานมาแล้วว่า ท่านศึกษาพระพุทธศาสนา แดกฉานทางภูมิศาสตร์ จนขนาดว่าเอาแผนที่อินเดียมาปักหมุดไว้ คือสมัยนั้นที่ทั้ง ๔ สังเวชนียสถานเป็นป่าดงหมดเลย เราลองนึก

ดูว่า อิสลามบุกมาประมาณ พ.ศ.๑๗๐๐ เรียกว่าหลังจากนั้นมา ๖๐๐-๗๐๐ ปี ไม่มีใครรู้จักพระพุทธศาสนาประมาณ ๘๐๐ ปี เซอร์อเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม ท่านมาชุดค้นมาศึกษาจนทราบเรื่องราวของพระพุทธศาสนา ท่านเป็นนักโบราณคดี นักโบราณคดีนั้นเขาไม่ได้ติดใจเรื่องศาสนา เขาติดใจในเรื่องโบราณคดีที่จะต้องพิทักษ์รักษาไว้ศึกษาจนรู้เรื่องสังเวชนียสถานโดยถูกต้อง ลองคิดดูว่า ประเทศอินเดียกว้างใหญ่ขนาดไหน แต่ท่านสามารถเอาหมุดปักลงได้ในแผนที่ แล้วก็บอกได้ว่าตรงนี้ที่ตรัสรู้ ตรงนี้ที่ประสูติ ตรงนี้ที่นิพพาน ตรงนี้ที่แสดงปฐมเทศนา แล้วก็ส่งคนชุดค้นตรงหมุดทุกแห่ง นี่แสดงถึงความเป็นอัจฉริยะบุคคลของท่าน ท่านเป็นชาวต่างชาติ นับถือศาสนาคริสต์ แต่ได้มีอุปการคุณอย่างสูงต่อพระพุทธศาสนา แม้งานของท่านนั้นจะไม่สำเร็จเสร็จสิ้น เพราะว่า เป็นงานที่ใหญ่เกินไปและงบประมาณมีจำกัด

ที่แปลกอยู่อย่างหนึ่งคือบริเวณหน้าพุทธคยามีเจดีย์เล็กๆ อยู่มากมาย ซึ่งผิดกับที่อื่น ทำให้คนบางคนพูดไปทำนองว่าเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ มีลักษณะอย่างนี้ ผมเองไม่ได้คิดว่า ๘ หมื่น ๔ พันอะไร แต่คิดว่าสร้างมาก พระเจ้าอโศกสร้างเจดีย์ไว้มาก แล้วท่านสร้างสร้างจริงๆ คือเป็นองค์ใหญ่จริงๆ เนื่องจากทรงสร้างกระจายไปทั้งส่วนต่างๆ ของอินเดีย ตลอดถึงออกไปนอกประเทศ แต่เจดีย์เหล่านี้คล้ายกับว่าเป็นที่เก็บกระดูกคนตายอย่างที่ยิยมสร้างกันในเมืองไทย เมื่อพิจารณาถึงประเพณีของอินเดียแล้ว ก็น่าจะไม่น่าเป็นเช่นนั้น เพราะอินเดียไม่มีประเพณีเก็บกระดูก เขาลอยแม่น้ำไป

เจดีย์พุทธคยาปัจจุบันนี้ได้ตกแต่งให้ความรื่นรมย์ให้ความชื่นอกชื่นใจแก่ผู้ที่ได้ไปไหว้พระในสถานที่นี้มากพอสมควร เพราะว่าได้

ผ่านการเอาใจใส่ของคนหลายยุคหลายสมัย และมีคนต่างประเทศ
ที่นับถือพระพุทธศาสนาเข้าไปอุปถัมภ์สนับสนุนอยู่มาก ทำให้
บริเวณนี้น่าดูน่าชมยิ่งขึ้น เรื่องความสะอาดก็อยู่ในเกณฑ์ใช้ได้
แขกเองนั่นถ้าหากแกรับผิดชอบอะไรขึ้นมาแล้ว แยกทำงานในขอบ
ข่ายในหน้าที่แกรับผิดชอบได้ดี โดยเฉพาะพวกกำจัดขยะ พวก
รักษาความสะอาดนี้ จะทำแต่เฉพาะในจุดของแกเท่านั้นเอง ถ้า
เลยจุดของแกไปถึงจุดของคนอื่นซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบ เขา
จะไม่ไปรูกที่จุดนั้น เพราะเขาจะจำกัดขอบข่ายความรับผิดชอบเอา
ไว้ว่า คนนี้กวาดจากนั้นถึงนั้น คนนั้นกวาดจากนั้นถึงนั้น เป็นต้น
ทำให้บริเวณเจดีย์พุทธคยา มีความสวยงามสร้างประทับใจ
ได้มากที่สุดทีเดียว

การไปไหว้พระนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นพระเหมือนกัน แต่ใน
ด้านแรงบันดาลใจอันมีส่วนเร่งเร้ากระตุ้นให้เกิดความซาบซึ้งใน
พุทธานุกาพย์แล้ว สำหรับความรู้สึกของผมเองแล้วเห็นว่า

สังเวชนียสถานและสถานที่สำคัญต่างๆ อันเกี่ยวกับ
พระพุทธองค์ สร้างแรงบันดาลใจได้สูงมาก บางแห่งก่อให้เกิด
เกิดความปีติจนน้ำตาซึม ขนลุกทีเดียว

แต่คนอื่นจะคิดอย่างไรไม่ทราบ

นับถือ

สมบัติ พรหมพันธุ์

เอกสารประกอบการเรียนเรียง

๑. พระวินัยปิฎก
๒. พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย
๓. พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย
๔. พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย
๕. พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย
๖. พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย
๗. อรรถกถาสามัญญตปาสาทิกา ภาค ๑-๒-๓.
๘. อรรถกถาพระธรรมบท
๙. อรรถกถาชาดก
๑๐. ปฐมสมโพธิ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว)
๑๑. พุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา
วิชรญาณวโรรส
๑๒. มังคลัตถที่ปนี ภาค ๑-๒ พระสิริมังคลาจารย์
๑๓. นวโกวาท สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชรญาณวโรรส
๑๔. วินัยมุข เล่ม ๑-๒-๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วิชรญาณวโรรส
๑๕. พระพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑-๒-๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวิชรญาณวโรรส.
๑๖. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ เสถียร โพธิ์นันทะ
๑๗. สังคีติกถา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
๑๘. ปรัชญาอินเดีย สนั่น ไชยานุกูล แปล

๑๙. คุณลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา สุชีพ ปุญญานุภาพ
๒๐. ลุ่มน้ำนมมทา สุชีพ ปุญญานุภาพ
๒๑. ได้ร่วมผ้ากาสาวพัตร์ สุชีพ ปุญญานุภาพ
๒๒. ตามรอยบาทพระพุทธองค์ เล่ม ๑-๕ โดย สารนาถ
๒๓. เทียวอินเดีย โดย สารนาถ
๒๔. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑-๒-๓
จ๋านงค์ ทองประเสริฐ แปล
๒๕. จาณักยะ แปล.
๒๖. พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป พี ดับบลิว ริด เดวิดส์ ฉบับ
แปลเป็นภาษาไทย.
๒๗. พระพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ พุทธทาส รวบรวม เรียบเรียง
๒๘. ตามรอยพระอรหันต์ พุทธทาส แปล รวบรวม เรียบเรียง.
เป็นต้น